

1542

IHS

Archivo de Loyola

Sección 5. Serie 2.º 8.5

Est. 33.

Plut. 4.

Archivo de Loyola

Estante

Plúteo

1542.
Biblioteca de Loyola
Santiago, Chile

*J muy
magnifico*

Theophylacti

BVLGARIAE ARCHIEPI-
scopi in quatuor prophetas, iam re-
cens ex vetustissimo archetypo Græ-
co, per D. Ioānem Lonicerum fide-
lissimè in Latinum conuersa.

Item Victorini in Apocalypsim
Liber.

PARISIIS,

Apud Iacobum Bogardum sub insigni diui
Christophori è regione gymnasij Cameracè.

1 5 4 2

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti

Index Alphabeticus in Theophrasti
phyllactii commentarios in
quatuor prophetas & in A-
pocalypsin.

Aaron, Christi typus 25. b

Achia propheta 67. ab

Achor Sacrilagus 64. d e

Ad fugam a deo 30. f

Adhortationis ratio duplex 28. f

Adversus domini secundus ter-
ribilis erit 15. f

Adulteram uxorem diligere
iubetur ossee propheta 67. b c

Adulterium, idololatria etiam
dicitur 83. b

Aegyptus ab Alexandro Ma-
cedone subiugata 57. c

Aerugo quae dicatur 76. b

Aethiops eunuchus primus
ex gentibus baptizatus 57. b

Aethiopes spirituales 18. e

Affectibus suis serviens, ido-
latria est 96. a

Aliae Synagoga, & aliae ani-
mae 74. b c

Alexander Macedo patrem
Ammonem consulit 56. f

Alexandria a Nabuchodono-
sore spoliata 57. c

Alexandria, on siue Ammon
olim dicta 56. f

Aliena sunt quae sensibilitas
nostra sequitur 68. d e

Altaria in lege duo 89. d

Ambulare

Ambulare dei in nobis quid
sit 42. f

Amarulenta nostra nimia ne
sit 60. f 61. a

Ammonis dei celebritas 56. f

Angelus Christus dicitur 109. e

Angeli singulis hominibus
& gentibus attributi 46. f

108. e

Anima deo etiam tribuitur,
ut reliqua humana membra

10. a

Anima spouso Christo vidua
sterilescit. 66. f

Anima quomodo meretrix di-
catur 55. e. f

Animalia quatuor quae intel-
ligantur 105. a

Antellabus locustae species
59. e

Apparitiones & verae & fal-
sae 15. b

Aperire sigilla quid sit
106. f

Apis bos Aegyptius
73. a 90. a

apocalypsis, reuelatio
106. e

apostoli, pedes domini
103. a

apostolorum dignitas
110. a

aqua baptismatis separata
46. b

aqua quae intelligatur in sa-
cris 46. a 64. b 102. f

aquila quid significet 109. d

ara quae intelligatur 107. c

arae deo gratae 89. d e

arbo-

INDEX IN THEOPH. COMMENT.

Arbores alias aliis diis graci
consecrabant 71.f
Arcæ fœderis mœtus apud
exteros 23.f
Arma Christi 20.b
Arrogās ac superbus deo in-
uisus 73.f 74.a
Astarte venus 72.d
Auarus omnis idololatra
81.b
Auaros arguit 11.f 12.a
Auaritia refecanda 77.c
Auguria obseruantes sacerdo-
tes 71.d
B
Balaam doctrinam, Israel a-
liquando libauit 103.f
baal idola 101.a
baal sacerdotes occidit He-
lias 80.d
babilon ex sanguinibus ex-
tructa 12.f
babilon id est Roma 109.d
babilonis superbia 45.c
babiloniorum fortitudo 49
f 50 a & deinde
Baceli & Bacchar 85.c
Balena etiam Herculem de-
uorasse dicitur 30.c
baptisma & vnctio munime-
ta christianorum 51.c
baptismatis donum 95.d
baptismata plura quomodo
dicantur 46 a b
baptismum ex gentibus pri-
mus accepit Aethiops eu-
nuchus 57.b
barnabæ laus 41.c
Basanitis regio 43.c
beelphegor Chanaanæorum
idolum 73.f 93.ab
beelphegor priapus erat
72.c
bello occumbere fortium vi-
rorum esse 57.d
beniamin doloris filius 76.c
beniaminitarum scelus 92.f
bethel iniustitiæ domus 74.a
bona non propter Christum
ita, inania 88.c
bonorum temporalium causa
deo seruienti facile ab illo
transfertur 30.f
boum typus 23.b
brachium quid intelligatur in
sacris literis 101.b c
bruchus 58.c
C
calamitas mentem obfuscat
44.c
calamitatibus quidem mite-
scunt, quidā mitiores fiunt
29.c d
calix quid intelligatur in sa-
cris literis 14.c
cambystis Cyri filius 57.c
Canthari qui intelligatur
12.c
carmelus mons 43.b c
carnis affectibus obtempe-
rans, inimicus est dei
42.d
cathormia quæ dicatur 67.d
cedris comparantur sancti
14.c
chaldaeorū in bellis mos 4.f
Eorum

IN QVATVOR PROPH. ET APOC.

curum velocitas 4.c 5.b
Cierinthus hæreticus 112.f
Cierubin gloriæ 16.d
Christus & leo dictus est, &
agnus 106.d
Christus mediator & reconci-
liator noster ad patrem 40.b
Christus quatuor animalium
imagines fert, leonis ho-
minis &c. 105 a b c
Christi in Hierusalē ingres-
sus solēnis 106.a
Christi occisores, alieni filij
fuerunt 76.c
Christi Typus in Apocalypsi
109.c
Christi vilipensio a suis 84.d
Christo regnante, mundi re-
gnum destructum 102.b
Christiani simus etiam re nō
tantum nomine 104.b
circumcisionis populum ne-
mo seducere potest, nisi le-
gis vindicator 111.b
Citas ex sanguinibus extru-
cta 12.f 54.d e
Citas quadrata 112.c
Citas flagitiorum ad deū
ascendere quid sit 26.a b
Citas vnde dicti 57.c
Citas hūana infirma res
101.a
Citas dei defectu quæ
mala subnascantur 69.b c
Citas lasciuia typus 84.f
Citas peccati extinguit
iis qui dei bonis abutuntur
99.c
Citas commotio
11.b
confitentem & poenitentem
deus non affligit, sed libe-
rat 98.d
conscientia peccatum arguit
34.c
conscientiæ vermis 39.d
cōsuetis & familiaribus quos
que deus trahit 28.d
contraria cōtrariis transacta
p incarnationē Christi 16.c
cornu quid intelligatur in sa-
cris literis 17.d e
corporis cura nimia turpis
59.c d
corporis honor 41.d e
corpore christi pro nobis in-
terpellat 33.a
corporasua ipsi lacerantes in
honorem demoniorum
85.d e
corporali potetia deus nō in-
uenitur 76.a
cruentum & sanguinariū deū
nō arguunt barbari in ia-
ctu Ionæ 30.a b
cupiditas bona 68.f
custodia quæ intelligat 21.c
cyti regis humanitas erga Is-
raelitas 16.b 24.a
D
Demoniorum procuratio in
christi morte 51.b
Demonibus grata oblatio
pemmatum 67.c
Dauid Christi Typus 68.d
Dauidis peccatum 58.b c
Deiectio nonnunquam vtilis
iis qui dei bonis abutuntur
75.c d
Deliciarum nomine male au-
t iij diebant

INDEX IN THEOPH. COMMENT.

diebant Hebræi 59 b
Delicta populi sacerdotes ar-
guere debent 99. c
Denarius numerus perfectus
68 c
desyderiorum vir daniel
68 f
desperandum non esse, sed de
domino sperandum 39 f
desperationem et adducat Sa-
tan 6. d
deus benignus ac clemens est,
non prauus & peruersus
44 b
deus a domesticis ac familia-
ribus quemque trahit 28
d semel punit 45 a
dei contemptor aut neglector,
cæcus est 3 f
dei cognitio ubique in scri-
pturis queritur 70 a
dei consilia curiose non in-
daganda 37 c
dei ignoratio que mala pa-
riat 69 b
dei potentia 42. e f propriū
98. a
dei sine prouidentia nihil ge-
ritur 27. d. 40 c
dei zelus 41 f
a deo aliquid fieri dupliciter
intelligitur 67 b
deum cur etiam sacrificantes
interdum non inueniamus
75 f
deum nemo fugere potest
28 ed
deum offensum habens, vni-
cum habet remedium, vt
illi reconcilietur 78 a

deicida Hierosolymitani a
Romanis excussi 49 f
Diabolus deus erat humane
naturæ eiusque domus ma-
nus 47 c vt hominem
piat 8. b c
Diaboli infideles
Insatiabilitas 10 c Malig-
tas
diaplasma quid sit
dies nunc felicitas dicitur
4 a nunc calamitas
dignis deus adest, abest
gnis
dilectionem manu de
sacrificium
diluculum quod sit
diuæ stupræ vltio
discipulorum profectus ad
ceptorē pertinet
diuitū pasqua, pauperum
53 c
Diuitia spinarum instar
91 e f
diuitiarum amor compa-
rum subuentione elice-
potest
diuinationes variæ
docti homines sed opes
dei non prestantes
Dolus nemo deo placet
54 c
domitianus Cæsar 110 b
regnante apocalypsis
ta est
Domus dei
donis dei abutentes graui-
puniuntur
Draconis caudā crastine
uā partem stellarum, vt
telligitur

IN QVATVOR. PROPH. ET APOC.

telligatur 110. c
E
Ebrietatis mala 71. b
ecclesia gentium 57. b c
ecclesia vnica est 103. c
ecclesiæ est semper fugere
17. c
electorum numerus 109. a
elysai metus apud Syros
24. a
Emmor filius Sichem 81. c
eneryphas quid sit 84. c
emoria, aurium ornamenta 63. d
ephraim redargutio 86. ab
equus albus, equus roseus,
equus niger &c. quid signi-
ficent 107. a b c
equus superbum animal 55. a
quid intelligatur in sacris
5. c
eruca, vermis matutinus
37. b
euangelistarum Typi 105.
ab
exorcista Iudeorum 48. f
extispitia 71. d
ezechiæ regis virtus 98. e
F
facies domini 17. f 43. e f
in facies languentium insu-
flabant Iudæi 48. f
in suofu ac superbi deo inuisi
73. f
festa sua in vrbe Hierusalem
celebrare debebant Iudæi
48. b c
ficus, Hierusalem 21. c
fide deum agnoscimus 66. c
110. c fieri aliquid à deo, dupliciter
intelligitur 67. b
figura non per omnia semper
similis est 25. a
filiis interdum propter pa-
tres deus benefacit 100. f
filios suos demoniis immo-
lantes 94. b
fluuij nomine dominus non-
nūquam in scripturis venit
13. c
fœtus in materno vtero mi-
randa 30. e
fornicationis malum 55. b c
fraudenti homines 45. c
frugum primitias deo non
dedicans; demonibus eas
impertit 90. f
fundamentum vnum Chri-
stus est 88. c
fur diabolus 82. c d
futura tanquam præterita sa-
pe enunciat scriptura 76. f
G
Gaba a ciuitas, & inibi histo-
ria de leuita 92. e f
galgal, quid sit 94. f
galgala vrbs idolorum cul-
tui dedita 72. f 94. f
gædeonis domus Hebraica
cognatio 100. a
genitalia sibi quidam in fu-
rore acti resecebant 85. e
genti cuique suus est angelus
108. f
gentium curam etiam ante
incarnationē Christum ha-
buit 24. c
gentibus Iudæi non misce-
bantur 29. b
¶ iij gentilium

INDEX IN THEOPH.COMMEN.

- Gētilium primus baptizatus 57. b
Gestorum ordinem non semper seruat scriptura 36. c
Gladius bisacutus 102. c
Gloria humanæ causa nihil faciendum 93. d
Glorificatur deus in nostris bonis operibus 90. a
Græcorum fabulæ 30. c
Gulosi non saturantur 71. a
- H
habacuc propheta argumentum 1. a
Eius canticum 16. a b & deinde
Haresiarcharum impietas 13. f
Hæretici cruorem cruori miscant 69. c
Hæreticorum dogmata euangelicus sermo subuertit 90. b
Hebraei vagi sunt 73. d
Helias Antichristum præueniet 109. a
hercules à balena deuoratus, incolumis remansit 30. c
hieremiæ reuerentia apud babilonios 24. b
hiericho exerrata 64. d
hieroboam an ex deo regnarit 67. a b
hieroboam duo 24. d
hierosolymitarum excidium 99. f
hierosolymitanorum idololatRIA 76. c
hierusalem ciuitas sanguinum 54. d et deinde habitaculum leonum 53. f
- homicidij ultio 111. f
hormus, colli ornamentum 63. d
humana natura in Christo incorruptibilis, immortalis 16. f
demonstrata
humana ratio non omnia penetrare potest 30. c
humane gloriæ causa nihil faciendum 93. d
- I
Iacob. fides 49. c d
Idæ Etymon. 78. a
Idæ Platonicæ 87. a
Idolum nihil est 88. a
Idola & sculptilia varia 63. c
Idola etiam sequentem Israellem deus tamen reuocabit 75. a
Idola Israëlitarum 92. b
Idolorum cultus perniciem ducit ad vanitatem 88. a
Idolorum seruitus, maxime deo iniuria 75. d
Idololatrarum stultitia 71. b
Idololatria, fornicatio 71. b
Eius duplex malum 98. a
Iehu rex baalitas sacerdos ad vnum omnes sustulit 71. b
Ieiunium deo acceptum 71. b
Ieiunium iumentorum ad quod 34. f
Iesus naue lapideis cultum incircumcisos circumcidit 72. f

IN QVATVOR PROPH. ET APOC.

- Ignis libidinis 83. a b c
Imaginem dei quam Adam perdidit, Christus per inspirationem Apostolis redidit 48. f 79. a
Imagines preciosæ numinum loco cultæ, idola 87. c f
eorum perfugium vanum est 15. E f
Impiis lucus cõuenit 90. d
Improprium nostrum peccatum 103. c
Insignatio 35. d
Inanis malignitate deo charitas 100. f
Infans qui fuerit Iacob 100. c
Infantes cum matribus sololiti 100. a
Inimici iniquos vlciscentes vt vindicant 102. c f
Inobedientia omnium malorum radix 46. e
Inuasi in faciem alienam 48. f
Iohannes in metallum damnatus à Domitiano Cæsare 110. b
Iona propheta argumentum 24. d
Historia 25. a & dei 11. c & 33. f
Iudei 27. a
Iudei celestis arcus 104. f
Israel dictus Iacob 100. c
Israel & Christus 72. f & 100. f
Israel & Ephraim regnum 67. c
Israelis afflictio à Nabuchodonosore 6. a
Israelitæ qui propriè dicantur 47. a b
Israelitæ ad Christum pauci conuersi 86. a
eorum præstatissimum quemque deus elegit 23. e
Israelitarum insolentia 3. d
obstinatio 35. c d
Iuda & Benjamin regnum 68. c
Iuda tribus Astarte deæ sacrificabat 72. d
Iudæ soli cognit^o olim deus 80. b
Iudæi Babylonem ducti captiui, nec deum, nec idola purè colebant 62. c
Iudæi exteris non permiscebantur 29. b
Errones facti sunt 95. c
Iudæi per Babilonios puniti, & illi per persas 16. a b
Iudæorum cogitationes vanæ de Christo opprimendo 88. c f
Iudæorum deus, gentibus terribilis 29. a
Iudæorum deicidarum dispersio 64. a & 91. d
Iudæorum filij, Christi pueri dicti 100. f
Iudæorum obstinatio 34. d
Iudæorum primitiæ ad fidem conuersorum 6. c
Iudæis alia quàm perfidis Christianis deus interminabatur 63. b
Ex Iudæis crediturorum numerus 109. b
Iudas

INDEX IN THEOPH. COMMENT

Iudas non omnino à lege a-
uersus est 77. d
Index noster erit verbū præ-
dicationis 102. e f
Iudicabunt etiam Apostoli
105. f
Iudicium humanum fallax
3. e
Iudicia duo, vnū per aquam,
alterum per ignem 104.
e f
Iumenta vt seruentur à deo
37. f
Iumentorum ieiunium ?
34. f
Iurandus non est dominus vi-
uens 73. a b
Iussum dei transgressio, a-
mara 39. a
Iusticia, omnis virtus 98. f
Iustus ex fide viuitt 10. a

L

laboris commendatio 31. a &
103. c
lacerantes sese idololatraz 85.
d e
lasciuiā corpus debilitat
55. c
lateris: coctilis vsus 58. f &
seq.
latitudo mandatorum dei
73. e
Ianus Apollini. sacra 71. f
lemma quid sit 2. a b 41. b
leo de tribu Iuda 106. c
leo terribilis 53. f
leonis catulus Christus 105. c
106. c
leni Sicimiras delevit 81. c
leuita: cuiusdam facinus

92. e
lex quæ dicatur 7. d A Cle
sto impleta est, non solu-
luta 81. f Spirituales
20. a Spiritually intel-
cta gratiam euangelij
hilarat
leges dei transponentes, ex
quā agrorum terminus
77. b
libanus mons
liberos relinquentes, aut
eis relictī, non parum de-
mus
libidinis ardor
libyes Aphri
ligna apud Apostolum, po-
na opera intelliguntur
72. A
literati, opera fidei non pro-
stantes
locusta & Bruchus
lumbi qui intelliguntur in
cris
lupi Arabici velocissimi
luxus damnable 71. f
seq.

M

Machabæorum virtus
24. a
machinæ oppidum
malum vt facere deus di-
tur
malorum prosperitas, bono-
ab instituto non auer-
mamæ peccati alterius
intelliguntur

IN QVATVOR PROPH. ET APOC.

telligantur 94. c
magna quibus deus sit
85. f
mandatorum Christi facilis
est observatio 73. e
manus dei, punitio 62. d
manus vim significant 35. b
manibus expallis supplica-
re natura comparatum
ibidem
mansueti etiam aliquando
liberos relinquentes, aut
eis relictī, non parum de-
mus
mansuetudinis commenda-
tio 61. a
marcionistæ confutantur
24. c
interiem peccandi nobis
aliquando aufert deus
78. e
matres cum pueris infantibus
solo illis 100. a
matrix peccatorum 94. c
maestinus imber & ferotinus
79. e
memphis Aegypti 91. d
messis quæ intelligatur in e-
uangelio 67. a
messores Christi, angeli
109. e
mille annorum regnum an-
terminus sit 112. b
misericordiam mauult deos
quā sacrificium 80. d
montium deus, deus Israel
41. c
montium syluorum cacumi-
na diuinores quare pete-
rent 14. f & 71. f
mors homini requies est &
cessatio 21. c
mors etiam in eos qui non
peccauerant regnabat
10. f
Moses 25. a b 86. c d
106. c
mulier amicta sole & c. eccle-
sia patrum 108. d
mundi bonorum cupiditas,
iniustitiæ donum 77. e
myrtus veneri sacra 71. f
N
Nabuchodonosor 4. f
amens factus 10. d
Nabuchodonosor quia igno-
minia Iudæorum optima-
tes captiuos affecerit 13. e f
Naum propheta argumen-
tum 49. a b & deinde
Nautæ rudes 28. b
Necessitas quid agendum sit
docet. ibidem
Neronis exitus 111. a
Neronem suscitabit & regem
iudæis mittet deus 111. b
Nicolaitæ heretici 103. e
Ninetti vrbs 24. b 25. c e f
40. a 45. d 53. f
Nouum testamentum quare
dicatur 106. e Eius prædi-
catio ex veteri testamen-
to vim capit 105. d
Nutrix velut quædam nobis
factus est deus 101. b
O
obedientiæ bonum 46. e
oblata à populo pro peccatis
ipla etiam peccata vocatur
70. d
oblatio demōib⁹ grata 67. c
oestrum quid sit 73. c
oleæ

INDEX IN THE OHP. COMMENT.

Olea typus. 21. f. 22. a
On quid dicatur 56. f. 76. d
ordinē dictōrū & gestōrum
non semper seruat scriptu-
ra 36. e. 109. d
ornatus virorum effemina-
tus 52. c
P
Pāphagi non saturātur 71. a
Panegyris & Heoite diffe-
runt 62. e
Panther fera 78. b
pater olim solis Iudæis co-
gnitus 13. c
patrū nomine deus filiis in-
terdum benefacit 100. f
Paulus ad modum septem ec-
clesiarum scripsit 103. b
pauperes diuitū pascua. 53. e
paciū vinculum inter fideles
48. a
peccantes corā omnibus ar-
guendi 99. e
peccare se non putās quomo-
do respiscat 90. d
peccare volētes aliquando a
deo impedimur 85. a
peccatum, idolū est substantia
& vtilitate vacans 97. e
peccatum omne præter natu-
ram est 72. a
peccati inæqualitas 50. d
peccato nemo satiat 52. c
peccata dicuntur etiā oblata
pro peccatis 70. d
peccata cōsulio facta, grauio-
ra 82. e
peccata nulla in extremū iu-
diciū patrabuntur. 83. c

Peccata parua deus non fla-
tim punit 26. b
peccatorum materiā aliquan-
do deus nobis aufert. 78. e
peccatorum nutrix 94. e
peccatorum omniū oculo-
rum reuelatio fiet in iudi-
cio 56. b
peccatis nostris diuina pūi-
dētia ad bonū vtitur 30
peccator doloris filius 68. f
76. f
peccatorum iustitia 62. f
peccatores lapsos deus non
auerfatur 6. e
peccata sibi quidā dispen-
santes in gratiā demonum
85. e
pedes Christi apostoli. 47. f
pemmata quæ dicātur 67. e
Persæ ab Assyriis oriundi
60. b
perturbationib⁹ animi despe-
ratio adducitur 6. d
petra Christus est 112. f
pharao & Nabuchodonosor
ad ostensionē potentiæ dei
excitati sunt 77. e
phariseorū malignitas 92. e
venationes 54. b
philosophiæ abusus perni-
ciosus 87. d
phud qui dicantur 57. a
pirata quis dicatur 81. b
piscium infirmiores fortiori-
bus pīardē sunt. 7. f
Platonis idea 87. d
pluuia matutina & serotina.
79. d
pēnitētiæ

IN QVATVOR PROPH. ET APOC.

pēnitētiæ finitio. 35. b
vilitas 98. d
pēnitentium verba esse quæ
debeant 96. b
pēnitere nemo potest qui se
peccare non putat 60. d
populus diligētius admonē-
dus propter ruditatē suam
74. c d
pateritis pro futuris sape
vritur scriptura 76. f
priapus idem & Beelphegor
72. c
principes in multitudine po-
puli sui, & vrbū fortitudie
sem suā ne collocēt. 99. f
principes iracunde ne casti-
gent, sed cōmode 75. b
principes temulenti paruam
subditorū curā gerūt. 83. f
principum bonitate aliquan-
do populis parcitur 94. f
problema 11. a
promissionis terra quib⁹ ob-
tulerit 94. d
prophetæ scopus 19. a
prophetæ nisi de Christo præ-
nunciassent, nouum testa-
mentum fidem nō haberet
105. e
prophetæ, scripturæ interpre-
tes 109. f
prophetæ speculatores erant
74. e
In prophetis & euā-
gelio loquēs, idē est 104. e
prophetarū scripturarū ra-
tio nō semper rudē ordinē
sequitur 108. d
prophetarū nostrū Christi
15. d

prophopocriē in sacris literis
12. d
providentiā esse David non
ambigebat 1. d
proximum contēnēs Pharaō
niticam mētē habet 66. e
puerorum facilitas 37. a
punitio nō eadē erit omni in
iudicio 55. c d

Q
Quæstui turpi inhias, prou-
dentiā esse non credit 45. f
Quatuor animalia quæ intel-
ligantur 105. a & deinde
Quæres nymphis sacra 71. f

R
Regnare quō dicatur aliquis
per deū, vel non 67. a b
Reges ex se præfici Iudæis
volebat Christus 89. a
Reges leonib⁹ cōparātur 53. e
Rhea diuū mater 85. e
Rhetorica, Splēdide dicēdi
venustas 47. e
Rete dei multiplex 85. a
Robur nostrū a Christo est
75. e
Romæ typus Babylō 109. d
Romana ciuitas capita septē
110. f
Romanis omnia tenentibus
pleriq⁹ mot⁹ quieuerūt 65. e
Rosa veneri sacra 71. f
S
Saccis indui quid intelligat
in sacris 35. A
Sacerdos Christi quis vere di-
carur 112. c
Sacerdos talis, qualis popu-
lus 70. e
Sacer-

INDEX INTHEOP. COMMENT.

Sacerdotes aliis intelligēti-
res 74. d
Sacerdotes populum non ar-
guentes 81. c
sacerdotum Iudaicorū igno-
rantia 71. c
sacerdotū principis logeioi
67. d
sacrificatorum distributio.
89. f
sacrificiis non iustificamur
80. e f
sagittæ apostoli intelligun-
tur 20. b
Salmanani crudelitas 100. a
Salmanasar 40. b
Samaritani merito nūc dicā-
tur Iſraēlitæ 96. e f
Sancti peccata sua prodere
non erubuerunt. 38. a
sanguinarius non est deus
30. a
satanæ in perniciē carnīs tra-
di, ut spiritus saluus fiat, be-
neſcium dei est 96. a
satanæ malicia in demonia-
cis deprehendi possit. 5. b
Saul cur reiectus sit 40. d
ſcire humanum, exiguum est
101. a
Scorta quæ dicantur 22. c
ſela, diapalma 17. b
Sennachereim fuga ac ſtra-
ges 23. f. 40. b. 98. d
superbia eiusdem 45. d
ſententiā ut mutet deus. 35. c
ſepes à deo nos ſeparans, pec-
catum 60. a
ſeptē eccleſiæ, vna iūt 103. b

ſeptē plagæ, id est, ocs. 111. f
ſermo dei efficax 26. e
ſeueritas nimia ne ſit 61. a
Sicima vrbs 81. b
ſimplicium fides 104. b
ſimulacra idolorū auferenda
87. d e f
ſimulacra ſpiritualia Chal-
daeorum 87. d
ſimulacrorū vanitas 87. f
ſmilax planta 41. c
ſobrii ſint Chriſtiani 101. a
ſolitarium degere propheti-
cum est 28. a
Solomonis inſatratio & ido-
latria 72. d. 97. f
ſortis iſtius apud antiquos
28. c
ſortes noſtræ in manib⁹ Chri-
ſti 76. d
ſpeculatores erant prophete
74. c
ſpinæ quæ intelligantur in o-
cris literis 91. c
ſpiritus deſertor 12. b
ſpiritus per omnia nos iun-
re vult 23. b
ſpiritus ſeptiformis 102. b
ſpiritualis quomodo appa-
ruerit lex 20. b
ſponſus quomodo dicatur
Chriſtus 66. a
ſtais & ſtear 83. b
ſtatuarum lignearum & lap-
dearum perſugium vanum
15. b c & deinde. Vide
Idola
ſtolidi deū nō iueniūt. 76. a
ſubditi ac domiti a victorib⁹
nomen accipiebant 47. a
Subiecti

IN QVATVOR PROPH. ET APOC.

ſubiectis noſtris aſteri ne-
ſim⁹ & moleſti. 60. f. 61. a
ſubſistere noſtrum in deo est
109. c
ſuccellus malorum hominū,
& aduerſitas bonorū 1. c
ſuſtineri in faciem alienam
nos apud Iudaos 48. f
ſuperbus omnis deo inuiſus.
73. f. 98. b. deiciit. 88. d
ſynagoga ante aduentū Chri-
ſti idolis dedita 67. d
95. b Moſe deſpōſa 66. a
T
Templū dei, Chriſt⁹ 108. d
Eccleſia 15. f
temporalium bonorū cauſa
deo ſeruens, facilē ab illo
transfertur 68. a b
temulentia vitanda 71. c
tenebræ peccatorum 44. f
tentationum fructus 47. c
terminorū trāſpoſitio 77. b
ſuo motus, excuſſio, ſuccu-
ſio, eiectio 52. f. 53. a
Tharſis quæ vrbs ſit. 27. a b
45. f
Non timēti deum, irrationa-
les inhabitat 96. c
tribulationes erudiunt ſtul-
tos 33. d nimia mentē
obſcuſcat 44. e
ſanctis lucro cedunt. 32. e
magis ad dominum addu-
cunt 78. f. 79. a
tribus decē idololatre. 98. c
tribus Hebræorum diuiſæ
62. c
Tribuum vexatio 49. c
tuba quid ſignificet in ſacris
109. c
V
Vaccæ imago in Bethel
76. d
vaccas aureas adorādas Hie-
roboam ſtatuit 97. f
Vates Iſraēlitici varij 92. b
Velle dei, lex est & mandatu
30. d
Venus corp⁹ debilitat. 55. c d
ventris ſtudium damnoſum
59. c. 67. a. 95. d
veritas. & ſtudium homini-
bus placendi, ſimul eſſe nō
poſſunt 75. c
vermis conſcientiæ 39. d
vermis dictus Chriſtus. 38. f
59. d
veteris teſtamenti libri quorū
ſunt 105. e
veteris teſtamenti viri etiam
qui perfecti videbātur, im-
perfecti erant 36. d
victimarum partitiō 89. f
victimis deus non eget. 89. f
victoria deo debetur 45. d
videre, fornicationis occaſio
94. c
vindictam cur deus non citō
ſumat de impiis. 1. e f.
& deinde
vineæ populus 21. f
viæ ad cœlum variæ
64. c
virgæ ſignificatio 46. d
virgarum diuinationes
71. e
Virgo

INDEX IN THEOPH. COMMENT.

Virgo deipara, mons asper.
17. a b
Virgo inter infideles nemo
est 49. c
virginitatis commendatio
112. e
virtus in solo Christo perfici
tur 75. e f
visio, prophetarum est 41. e
visitatio dei duplex 72. e
vita multiplex 16. d
vitæ spiritus Adæ à deo in-
fufflatus 48. f 49. a
vitæ duæ 16. d
vitis & palmites 50 b
vitis legis gētibus data 63 c
vitij & peccati inæqualitas
50 d
Vitulus aureus Samarię 97 a
Vitulus cur Christus dictus
105. c
viui superstites in nouissimo
die Christo obuam rapiē-

tur 110 c
vncti Christi 20 c d
Voluptatum studium, cū de
amore iūgi nō potest 72 a
voluptatibus in peccato deiti
nemur 58. b c
vota reddenda 48 d
voraces non saturantur 71 d
vt particula vsus 87 d
vxoris stupræ, inque stupre
mortuæ, vltio 92 e
vxores alienigenæ non ducē
dæ 76 b

Z

Zorobabel Dauid dictus
68. d
Zorobabel dux totius populi
li 89 b
Einis.

Vide primum folium XI Cap. enarrat. Osee prophete, cum quatuor sequētibz, vbi pro numero foliorum legendum est, 100. 101. 102. 103. 104, pro numero ibidem impresso.

Theophylacti

BVLGARORVM ARCHIE-
piscopi Compediaria in Habacuc Prophe-
tam Enarratio.

P R A E F A T I O.

Vnt qui dolēter admodum ferant, quim sce-
leribus obnoxios & iniquē agentes felicem
transigere vitam conspiciuntur. Et alii quidē
ambigunt, num humanarum rerum cura tan-
gatur deus. Rursus est reperire, qui credant
idem esse providentiam, ac interim tamen addubitent, nū-
am ad rationem cunctas res omniaque negocia deus sum-
us ille vniuersi conditor dispēset. Posteriorum itaq; perso-
nam assumēs propheta Habacuc, hæsitat sanē, veluti causam
cur omnia sic contingant, discere gestiens. Dilutionem er-
go infert, quam diuini spiritus ei suppeditauit gratia. Nō e-
nim vt nonnulli suspicati sunt ipse vates hoc in sese affectu la-
torauit elanguitve, ceterum ab aliis cum cogitata tum dicta
medium promit, deque quēsitis ac dubiis institutionē af-
fert. Quod ipsum dei spiritu imbutus Dauid etiā egit: siqui-
dem & ille perionam induit indignatione æstuantē ob secū-
ditates impiorum hominū fortunas, dum mei, inquit, ferē pe-
tes concussi sunt, ac gressus mei penē sunt effusi. Nam ex can-
tate planē aduerſum sceleratos, dum pacem ita peccatorum
scelerorum cernā: ac talia pleraq; adiiciens. Quæstionū
modi dilutionem submonstrauit, dū subdit, Hoc enim
labor corā me, id me valde angit, vsq; dū fuero ingressus in
sanctuarium dei, & ab ipsis remotissimē habitauero. Porro
constitutus à spiritu gratiæ, simul intulit, Verū tamen propter
impositas aras ipsorum, decreuisti eis mala, & quæ deinceps se-
rentur. Postea docens nos haudquaquā curiosos diuinæ dis-
pensationis indagatores esse debere, verū enim simplici cum
animo

THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D animo reuereri ac sequi, Factus sum, inquit, instar pecoris
apud te, egoque semper tecum. Quemadmodum enim iumentum
sele ducentem sequitur, nihil anxie inquirens quoniam
vadat, sic & me tuos comitari sermones conuenit: quod si fe-
cero, nunquam non tecum ero. Quod vero huiusmodi David
questiones posuerit, non eo quod ipse de prouidentia dei dubita-
uerit, sed quod aliorum eum ad modum ratiocinationes addux-
erint, psalmi principium planum facit, ubi ait: Quia bonus Ite-
li deus iis qui recto sunt corde? Iam qui deum bonum esse co-
fiteatur, simul eum bonorum datorem fateatur necessum est.
Id genus non pauca vel in aliis psalmis, & apud alios prophe-
tas inuenimus. Quibus equidem haud dissimile est diuini
Habacuc vaticinium. Videtur enim pendere animi, qui facit
E quod prosperiore fortuna: aura temerarii & arrogantes, libe-
que placentes homines adflentur, quam mansuetudine & pro-
bitate conspicui. Equeur est vestigio supplicium non sequatur
sceleratos, ut hac ratione hesitans: deinde autem solutionem
adducens, hunc ad modum agrotantibus, diuinam que prou-
dentia obmurmurantibus medicinam adhibeat. Quidam per
aliam quamdam rationem verba hac facere prophetam volue-
runt. Quum enim prophetas horrenda semper vaticinari lita-
lita grauiter ferrent, ut qui perpetuo afflictiones & calamita-
tes a vaticiniis sibi suis imminere audirent: breuiter eis osten-
dit propheta, quod digni sint talia pati, qualia propheta: preni-
cient, quandoquidem variis modis flagitia designent. Quare
inducit sese ipsum succensentem deo ob tantam vitiorum co-
piam, quarentemque vitionem, uti demonstret adeo esse praua
E ipsorum opera (etiam si illi non persentiant) ut & deus ab
eo vituperetur, quod non celerem propter hac vindictam addu-
cat. Præterea postquam satis ea agro animo tulisset, prædicit
quod contemptores verbi dei non sint euasuri diuinam vitionem.
Ut verò & Israelitis animum addat, Babyloniorum iuxta va-
tationem vaticinatur, Israelitarumque libertatem & reditum per
Cyrum eis obuentura. Ac obscure vniuersalem humanam nature
redemptionem indicat, quæ nobis per dominum nostrum Je-
sum Christum obtigit, quam & beatus hic propheta celebrat,
in fine prophetia: huius oden pandit, cui & diapsalmata in-
sunt, perinde ac deo auxiliante ad eum locum profecti demo-
strabimus.

CAPITIS

IN HABAC. PROPHE. T. ENAR.

Capitis primi

VATICINII HABACVC PER

THEOPHYLACTVM

EXPLICATIO.

Lemma quod uidit Habacuc propheta.
Lemma, id est captio, ipsa prophe-
tia nominatur, siue quod accipit-
tur ex Deo tradita, siue propter
prophetica: mentis acceptionem,
ac propter ab humanis ad diuinas
revelationes translationem. Quod
si igitur non humanitus loquitur,
sed a spiritu captus vaticinatur, fa-
tis perspicuum fit, ipsum vatem de
prouidentia dei nihil dubitare, ceterum ambigentes huc cu-
rare velle, aut Israelitis persuadere, quod non iniuria patiantur
quæ sacri propheta: eis pronunciant. Vbi etiam dolenter fert
planè, quod non celerius deus vindictam eis adducat adeo de-
linquentibus. Quod si Habacuc patrem excitationis sonat, si
quis interpretetur: quis quæso alius ille pater fuerit, atque
princeps vite nostræ, primogenitus ex mortuis, & primitia:
tionem qui dormierunt, & pater futuri seculi, qui per excita-
tionem & resurrectionem hereditatem suam accepit, & sor-
tem partitus est? Hic secundum humanitatem accipies a deo
patre suo sancti spiritus gloriam & honorem, ex persona hu-
mana: nature luget iniuriam, qua ipsa a demonibus diuexa-
ta afficitur. Vide iam & voculam Prophetam, hoc est ille a Mose
penſiciatus, qui dixit, Prophetam vobis excitabit dominus
deus, ipsum audite. Perinde atque Iohannem Pharisei interroga-
bunt: Prophetamne tu es? Proinde quicumque, non ipse tantum exci-
tatur a casu peccati, verum etiam alius in tali excitatione erudire
potest, que videt, non humana cogitatione videt, sed a deo illa
accipit, ut cum diuo Paulo dicere queat, Non ego, verum gratia
A ii dei

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D dei quę mecum est. & iterum, Per quem accepimus & gratiā,
 Roma. 1. & muneris apostolici functionem. & Sufficientia nostra ex
 2. Cor. 3. deo. Quousque domine uociferabor, & non exaudies? Perio-
 nam circunuenti fingit propheta, & inquit, Sapenumero
 ad te clamaui, precans ut nequitiam sceleraque exstirpes, &
 non sum exauditus. Quamdiu ergo longanimis eris? Hoc au-
 tem dictum est ut ostēdat Israelitis deum accusantibus quod
 eis semper pœnam interminetur, deum propterea patientem
 esse ac longanimum, ut prauorum osiores, nimirū pios, ad in-
 dignationem permoueat, ut agrē ferant quod non celerius
 ultionem & supplicia adducat. Quir ostendisti mihi labores &
 E defatigationes, ut intuear in calamitatem & impietatem? Misera-
 tionis affectu permoti, atque adeo compatiētes existētes
 sancti, propter utroq; lugēt, cū læsos iniuriave pressos & ad-
 flictos, tū lædentes & ad calamitatē perducentes. Et fortasse
 propter iniurios maiori mœrore conficiuntur: quanto magis
 ad animam, preciosissimam rem, noxa pertinet. Dicit igitur.
 Quir mihi ostendisti labores ac defatigationes iniuste op-
 pressorum hominum, ut intuear in grumnam ipsorum, & im-
 pietatem iniuste agentium cum eis? Quo pacto verō deum
 asseuerat hæc ei commonstrare? An quia veluti secedat deus,
 propter longanimitatem eius talia fiunt, nec excinduntur?
 Anne quia ceu vitam eius prorogat, ut huiusmodi videat?
 Iona. 4. Nam sancti animis exacerbati, resolutionem percipiunt, ut
 F Ionas: Et nunc accipe, inquit, animam à me. Dixerit autem
 quispiam, quod ipsa iniuria, defatigatio & labor sit potius
 iniuste agentium: & impietas atque calamitas, impia patien-
 tiū. Nihil enim scelere laboriosius, & nihil impietate imbe-
 cillius. Proinde obserua quomodo impietate vocat ipsam tor-
 iustitiam, vel toruū in spiciendo iniuste agentes, vel terren-
 do etiam ob sermonis amarulentiam. Ac verisimilem forentē
 Matt. 25. se hic sensus rationem habere queat. Etenim si qui minimum
 fratrem non reficit epulis, Deum nō reficit (in quantū enim
 non fecistis vni ex minimis hisce, neque mihi fecistis) conse-
 quitur (ne pluribus agam) quod qui inopi iniurius est, deo
 vim inferat. Iam iniuria in deum, ipsa, ut opinor, est impiet-
 tas. Præterea humana natura ob mandatī trāsgressionem in
 sudore faciei viuere condemnata, & in mœroribus parere li-
 beris, hæc luget, querens liberationem, quam filius dei dona-
 tur⁹ ei erat. Ad hæc accepta gratia ut excitet peccatores, dei
 rogat

IN HABACVC PROPHE TAMENAR. 3

rogat vates, ne sibi porro ostēdat in operibus iniquitatis occu-
 patos, & in hoc ipsum incubentes, ut impii sint in deum. tales Heb. 10.
 enim filium dei proculcant, & sanguinem testamēti prophā-
 nant, per quem tamen sanctificati sunt, & spiritū gratiæ con-
 tumelia & iniuria afficiunt. Iudiciū aduersus me statuitur, &
 iudex accipit. Innuit hic propheta, quod non super sese ip-
 se, verum ob diuini mandati contemptum, ac pro fratribus
 iniqua passis doleat. Aspiciente me, inquit, iudex munera ac-
 cepit, legēque transgressus est, dicentem: Non accipies per-
 sonam in iudicio. Nam iudiciū dei est. Propterea dispersa est
 lex, & non perducitur ad finem iudiciū, quoniam impius u m facit
 iusto, & aduersus eum potens est, eam ob rem egreditur iudiciū per-
 uersum. Quia, inquit, iudices munera accipiunt, & quia in-
 iustus potentior est eo qui iustitiam amplectitur, dispersa est B
 lex, id est reiecta est, confusa est, genuinā naturā non seruat,
 neq; conueniens iudiciū rebus adhibetur. Enimvero sape,
 etiam si cœperit iudex rectū iudiciū facere, nō educet hoc ad
 finem vq; à muneribus aliō abductus. Qui quidem & eā ob
 causam fortasse incipit iudicare iustē, ut vbi potentem con-
 sternauerit, ceu sit eū condēnaturus, plura ab eo munera ca-
 piat. Propter hoc igitur, quia potentia clarus est iniustus, ius-
 tiq; superior est, iudiciū prauum egreditur. Hunc ad modū
 iudiciū etiam eorū qui dominum nostrū cruci affixerūt, per-
 actū est aduersus ipsum. Etenim in re ipsius iustitiæ vera, iu-
 diciū isthuc iniustu aduersus Christum erat. Et iudex ipse Pi-
 latus gloriā hominū accepit, quam vehementius dilexit, quā
 C gloriā dei. Eā ob rem impius populus vi suppressit iustū, &
 exiit iudiciū aduersus eū planē peruersum. pro eo q; debebāt
 eū ceu benefactorē suū præconiis & laudibus vehere, turpi
 morte condēnarunt eū. Reprehendebat autem dominus Iu-
 deos & aliās q; nō rectē iudicarent, quādo ipsum, quia para-
 lyticum curasset in sabbato, increparēt. Dicebat enim: Si cir-
 cūcisionem accipit homo in sabbato, quir mihi indignamini
 q; totum hominem in sabbato sanauit? Ne iudicate secundum
 foro, nepe cuiusque suo, quando mens nostra veluti munus
 ipsam ē passibilibus sensibus voluptatem capiens, sensibili-
 bus vincentem calculum adiecerit: tum & hostis noster verē
 impius, tanquā defector dei rationem nostram vi deiicit,
 quæ iustitiam secum per verbum dei habet. Est autem iustum
 A iii visibilia

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D visibilia & sensibilia ab inuisibilibus & intelligibilibus vinci. Nam quæ videntur, temporaria sunt: quæ non videntur, æternum durant. *Videte contemptores & intuemini, & admiramini mirabilia, & obscuramini.* Enarrans quæ de transgressionibus legem in Hierusalem explicuit (nam qui in Samaria erant iam tum captivi abducti, Babylonem habitabant) succensentis personæ præpositis sermonibus, responsum ceu à deo acceptum edit: medelam ita admouens prouidentie diuinæ obmurmurantibus, perinde quasi lento admodum gressu procedat. Ad hæc Israelitis pariter subindicat, quod quæ ipsis mala deus adducet, iure adducet tanquam præuicatoribus, cōtemptoribusve sui. citra trepidationē enim delinquebant, non solum legi non obtemperantes, verum ne prophetis quidem animum aduertentes, qui frequentius eis interminabantur. Ad hos iam oculos defigere præcipit, hoc est iubet vt aduertant animis quæ dicantur, inque ea intueantur, id est vt considerent cum instantia & sobrietate: tum vt obstupescant & formident minas. Admiranda enim quædam, inquit, facturus sum vobiscum. Etenim gentem sanctam, primogenitum meum filium; nimirum vos, tradidimus sum hostibus, vt nulla non dira duraque ab eis patiantur. Quid verò est obscuramini? pro contegimini, occultamini timore & pudore perculsi. Aut obscuramini, seu malum nunc este, vt boni efficiamini. Domino enim malus est obiectus, donec bonus esse, si sese exerat, cœperit: quemadmodum quanto exterior homo corrumpitur, tanto interior reuouatur. Quia verò omnis qui aspernatur deum, non videt, nec enim tantum bonum aspernaretur: propterea cōtemptoribus in peccatō cogitationibus, neque nō ratiocinationibus in mādatis dat cernere quod verè bonū deus sit, ac in ipsam dirigere lumina nostra, oculosque flectere, nec decipi fallaciarū quæ videtur pulchritudine, néve demiremur quæ admirationē mereatur in hoc vitæ nostræ cursu. Etenim quæ verè admiranda, sunt népe cœlestia. Et obscuramini, inquit, ab hūana anima vos contēpticia cōsilia, vt econtra subingrediantur omnia subtimescentes cogitationes per reuerentiā, mentesq; eū qui possit & corpus & animā tradere gehennæ, eāq; ob rē à malo declinantes. Nam rem ego arduā perficiam diebus vestris, cui haudquaquā adhibebitis fidē si quis recēseat. Nō lōgo post tēpore, inquit, sed in diebus vestris tradā vos p̄uicatorē

IN HABACVC PROPHE. ENAR. 4

tores hostib⁹. Ea est res, hoc op⁹ quod p̄sequar. Ac noni qdē A p̄cōtēptores vos minimē credetis, si quis annūciat vobis. Ante rerum nanque experientiam & euentum, interminationes vos nauici ducitis, ceu vanas existētes: attamē quod mea interest faciens, vt bonus & iustus, citra præscientiā iudicare vos non sustineo. Sedenim incredulis futuris prædictiones & vaticinia afferro, ac iuxta medicinā: quæ qui nō accipiunt, eis pœnas & supplicia certē apporto. Hic fortasse & vni genitus dei filius intelligi queat dicere ad humanæ naturæ oppressores, deque cōtemptores damones, Quoniā opus ingens operabor, rē arduā p̄sequar, nimirū carnē assumēdo, idq; in diebus, hoc est in tēpore felicitatis ipsorū. nā & scriptura diē felicitatē appellat, vt eo i loco, Ab altitudine dicī Psal. 57. nō terrehiā. & Diē hominis nō desiderauī. Quādo igitur sce Hier. 17. lus vestrū orbē terrarū occupauerit, vt adeo corrūpantur om̄ B nes, & in exitiū vergāt, vt ne vnus quidē iustus relictus sit, tū carnē ego accipia, faciāq; admiranda, cum alia, tū ea quæ de me palā prophetæ vaticinati sunt, eiiciens vos ab hominibus. Videte igitur hæc, & obscuramini, non amplius potestā tē vestrā in aere exercendo gloriātes, sed sub terrā subcētes.

Propterea ecce ego excito Chaldeos gentem amaram & celerem, & proficiscentem super latitudines terre, ut hæreditatē adeat habitaculorum quæ non sunt eius. Quum dixisset, quia in diebus vestris: quum & hoc latitudinē habeat, adiicit, Quoniā ecce, inquit, nō tardabo, sed en ego, qui omnia possum, excitabo. ego inquam, qui neminem metuo. Terribilis profectō sermo. Quis enim sustinere queat à deo excitatū? At natura etiam acerbi sunt, & hoc ad intentionem & exaggerationem facit. Præterea celeres sunt Chaldæi. equites enim sunt, vt ne tantillum vobis temporis permittant quo vestras in eos copias armare possitis, nōve ad fugam parare. Adhæc assueti sunt bellis, & in iis educati. nam proficiscuntur super latitudines terræ, hoc est super vniuersam terram, non Palestinam tantum: atque hoc est ipsis opus exequendum. Nec enim dixit gentē profectā, sed proficiscentē. Nec alienas tantum regiones diripiunt, ac deinde reuertuntur, vt in spē veniaris vos patriā vestrā denuo recepturos, verū hiccīs scop⁹, hæc mēs est, vt hæreditariō terras occupēt, vtq; inhabitēt sedes antehac nō suas. Porro dñs incarnat⁹ Magos excitauit Chaldeos, qui amari antea existētes & crudi, & veloces ad A iij effunden-

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D effundendum sanguinem, ac per latum iter facientes, ceu voluptatum aurique amantes, venerunt ad Christum ut adorarent ipsum, & coelestia habitacula hereditarent, quae antea ad ipsos non pertinebant. Imò & vniuersas gentes, quae per Chaldaeos accipiuntur, ad fidem excitauit incarnatus dominus, magnum isthuc opus operatus. Apertè palàm enim magnum est pietatis mysterium, deum manifestatū esse in carne. Proinde isti amari ceu venenum serpentis habentes, propter & impietatem & alia peccata, veloces ad resipiscenciam translati sunt, animi sui sententia permutata: & profecti sunt per latos scripturae diuinæ cāpos, vel ecclesiae, non ad vnam tantum personam cultum dei anxie torquentes, verū ad tres hominias, hoc est eiusdem substantiae participes, dilatantes.

E non iuxta literam solummodo, verū & secundum spiritum scripturas intelligentes, ut tripliciter iuxta prouerbij mandatum describantur, & ita cum legem tum prophetas in hereditatem accipiant, in quibus gratia spiritus recubabat, quae antea ad eos non pertinebant. solis enim Iudaeis tradita fuerat.

re. Manifestauit enim, inquit, iustificationes & iudicia sua Israeli: non fecit sic omni genti, & legem suam non aperuit eis. Alias verò gēs amara & atrox est ipse satanas, & qui sub ipso sunt demones: quos excitat deus per eum qui iuxta Paulum peccantes tradit hisce ad internecionem carnis, ut spiritus seruetur. Qui ubi inuenerint angustum iter, & constructā portam, non eò proficiunt, neque ingrediuntur: ubi vero

reperiunt mortuae prudentiae vitaeque remissae & apertae latitudinem, illuc eunt, & hereditate veluti occupant habitacula & corpora hominum, quae, ceu figmenta & opera dei, ipsorum non erant. Terribilis & conspicuus est. Quisnam ille? Omnino fortasse rex Chaldaeorum Nabuchodonosor, qui Iraellem cepit & incendit. Is igitur vel operibus ipsis terribilis erat atque conspicuus, hoc est, illustris, celebris, gloriosus & insignis: adeò ut vel sola fama perterrefaceret omnes qui audire possent. Ex ipso iudicium eius est. Hoc est, non legibus innititur, ut secundū illas sententiā ferat: hoc nempe amplectendū, illud verò reiiciendum esse: ceterū secundū quod quicquid ei visum est iudicat, & quod cogitauerit, isthuc ei legis vice fungitur. Et lemma eius ex ipso egreditur. Chaldaeis in more erat ante bella consiliū ex vatibus petere, & magos arte tētare, ut praedicerent praelij euentū. Ait ergo quod lemma eius, hoc est

IN HABACVC PROPHET. ENAR. 5

est praedictio & vaticinium de bello, nō ex alienis vatibus ei adueniet ex longinquo accitis, sed ex ipso, hoc est ex indigenis & suae patriae magis, qui praeter ceteris gentibus de futurarū rerum praedictione gloriantur. Hunc ad modum Balaam à Mesopotamia acceffus est à Balac. Vel sic accipi etiam poterit, quod iudicium vocat ultionem, quā contra Israeliticū populum deus decreuit. unde inquit quod iudicium ipsius, hoc est, Israelitici populi poena, ad quam condēnatus est, propterea quod concitauerit ad iram deū: & lemma eius, id est, praedicta aduersus ipsum sententia, ex ipso egreditur, Babyloniorum videlicet rege, hoc est, finem accipiet, & efficaciter cōsumma-

ntur. Quinetiam gentium populus terribilis est & conspicuus in posterū demonibus, ceu signatus lumine faciei dei, B superis habens splendorem, per, quae omnibus hominibus illuxit, gratiam dei. Et quum neque legem neque prophetas audiissent, per sese domi iudicarunt quod bonum esset, & fide accurrerunt. Et lemma, seu consilium quo à Christo capti sunt, accepti in eius ecclesiam, eorum voluntatis eadem. Quinetiam satanas assumptis peccatoribus ad castigationem, terribilis est & horrendus, & conspicuum propriam maiestatem ostendit, adeò abutens diuino figmento seu creatura, per hoc suam animi erga conditorem iracundiam & inimici prodens. Ex hoc igitur ipso condemnatio ipsius est: & homo, quem ad castigationem suscipit, ex ipso egreditur, hoc est, non porrò ei subiicietur. castigatur enim omnino, ut in operibus eius deficiat, & spiritu seruetur. Sic hostis virtutis & vltor virtute praediti, satanas cōstituitur. Equi ipsorum,

perdos saltu uincunt, eruntque celeriores lupis Arabiae. Quum dixerit celerem esse gentem Chaldaeorum, docet iam quomodo sint celeres, idque per equorum velocitatem, quos & parados saltu exuperare confirmat. Quoniam autem pardus saltus non ita in longū peruenit, adicit & alteram comparationē, inueniens equos Babyloniorum celeriores esse Arabiae lupis. Vt enim equos Arabicos celerrimè quod fortè occurrerit, corripere, ac dum persequatur eos quispiam, capi non posse, id quod in pardis non contingit. Et equites eius accinguntur equitatu suo itineri, & accelerabunt cum impetu a longinquo, & volabunt instar aquilae expetentis cibum. Per haec robur iuxta celeritatem ob oculos ponit, quòdque ex altioribus in ipsos deferentur. Ut enim aquila inter volatilia & fortis est & velox,

D velox, præsertim quum famelica expetiderit alimoniam, et
q; altioribus locis delata, cum impetu suo irruens intolerabili
sit: sic & Chaldaeorum equites nedum potentes sunt & robusti
sed veloces etiam propter equos, alacresq; & cupidi ad depo-
pulandum, deuorandum & absumendum vrbes, ex alto nimirum
gruentes. Ego enim, inquit, excitabo ipsos. Insuper equestri
antea populi gentium disciplina, superbisq; fastus, exiliet
errore, saltuq; suo vincet Iudaeorum principes, qui pardi & lu-
pi Arabiarum vocati sunt, veluti efferi, & sanguine gaudentes.
Præterea equites talis populi apostoli sunt, q; federunt super
irrationali ipsorum fremitu fastuue, ipsumq; sibi subiugarunt.
Vehemēte impetu currēt, & accelerabūt à lōgē. ab Israel enī
ad gētes secesserūt: & volabāt instar aquilæ, q; Christus eu-
gētiū. cuius cibus est salus hominū. Sed & peccatū & eorū qui enī
diūt, equi, hoc est, mulierosæ & vanae ratiocinationes, ex-
ilient à tali affectiōe, vt etiā spirituales pardos, daemones
ipsos, saltus celeritate exuperēt, nec ab ipsis porro cōpre-
dātur. Equites taliū equorū sunt mēs & ratio, qui ascēdēt
cōcupiscibilē partē, lōgē remouebūt à priorib; affectib;
ac tēperantiæ & castitatis alis leuigati ac sublimē leuati, in
ecelos vsq; vbi Christus est, volabūt, vt superna tantū cupi-
tes, cūq; illo agētes alacriter ferātur ad ligni vitæ eūm. Cō-
summatio ad impios perueniet, resistentes facieb; suis ex aduerso.
Talib; inq; Chaldaeis existētib; quales eos hacten; deici-
psit, cōsummatio ad impios q; in Hierusalē deo resistit, & in
faciē impudēt ei aduersant, pueniet: siue q; Chaldaei illi
proderūt, qui ipsis i faciē belligerādo reluctabūt. vitro enī
F accedētes, & trāsugas, ac suapte spōte seruitutē sub illis sub-
eūtes, vita donabūt, quod & ab Ieremia discimus. Præterea
& super Iudæos cōsummatio & finis puenit, qui extiterūt in
vniūgenitū dei filiū, restiterūtq; ipsi, nō quidē clā, sed apertē
palā magna loquēdi fiducia & libertate, vt adeo dicerent:
tolle, tolle, crucifige ipsum. Ad hæc, in singulos dies peccati-
bus delinquentibusq; eatenus parcit deus, quatenus parciū-
etiam vitia & flagitia perpetraverint. Quando vero pfrēge-
rint, & ad scelera adeo proruperint, vt liberē, cumq; fideli-
impie agant, tum demū adducit eis deus finē, & perdit eos.
Et colliget vclut; arenam captiuitatem. Postquā Israelitæ post
habito deo eiusq; auxilio, propria multitudine cōsiderati
ait: Et si tantæ copię vestræ totque fuerint, vt vel arenam mē-

merum adæquetis, Babylonius tamen ille rex captiuos vos A
ducet. Quinetiam gentium populus, in Christo consumma-
bitur, & alter alterius doctores facti, non paucos capient ad obe-
dientiam Christi. Et ipse in regibus deliciabitur, tyrannique Iuda-
e ipsius erunt, & cuiusque munitioni illudet, & aggere congesto
vincit eum. Quia Israelitæ propriis regibus fidebant, ac
sinitimis etiā accurrebāt, siue reges essent, hoc est, iustis legi-
bus reipublicæ præessent: siue tyranni, hoc est iniquē & vio-
lenter præter ius & fas sceptris potirentur, eorūque viribus
& socialibus armis inniterentur, neq; quicq; auxilio dei: sub-
iungit: q; omnium illorum dominabitur Nabuchodonosor, o-
mnibus superior erit, omniumq; victor, cunctisq; facile præ-
habuit, delicias abitrabit, citra sanguinē etiā quo ad suas co-
pias, cunctos superabit. Hunc enī ad modū Iechoniā vinctū
abduxit, & Sedeciam oculis orbauit, Aegyptōque admodo
molestus fuit. Quāuis autem ciuitates munitæ fuerint, & pro B
pugnacula quæ non facile capi expugnariq; possint hæc ta-
men obtinebit, ludens magis quàm seriō agens. Nā aggerē
tantū vocat, quē contra moenia exciter, quod ad opus ne bel-
licosus quidem viris eget, sed enim armigeris, & pro mercede
operam suam aliis seruilem elocare suetis. Sic iam Tyrū Ba-
bylonius ille cepit. Hæc & de diabolo intelligi quidem pos-
sunt, qui Israelitas, arenā existentes & domos, in falso huius
vite salo, ceu diligentes gloriā hominū magis q; gloriā dei,
cepit captiuos: & illis primoribus sacerdotibus, & reliquis
eorū principibus, qui regibus æquiparati, q; legitimū tenerēt
imperium, tyranni tamen moribus suis vixerūt. Horū munitio
nibus illis satanas, persuadens eis vt scripturas perperā in-
telligant: siquidē scripturarū cognitio ipsis est munitio. At
illi tulerūt clauē cognitionis, nec ipsi ingrediebantur, alios
tamen ingredi volētes arcebat. Proinde hæc munimēta, ege-
ro aggerē satanas deiecit, aggere inquā, hoc est abiecta, ter-
restri, inq; imo iactēte falsa interpretatiōe, q; nihil sublimē neq;
coeleste spiret. bonorū nāq; terrestriū solummodo fructū & cor-
porales pœnas, & omnia id genus alia sacerdotes intelligūt.
Reges etiā & tyrāni sunt, qui dominātur affectib; propter
ea q; regnant & cogāt naturā. Postq; enim violētū est regnū
celorū, & violētū rapiūt illud: ones virtutē amplexi, reges di-
ci queāt & tyrāni: partim q; hīc regnātes, illic etiā regnaturi
sunt pfecti, quādo Christus manifestat; fuerit, vita nostra:
partim

D partim quod veluti tyranni depriment vimque faciant naturam. Quando igitur virtute armatus semper pugnam committens, aliquem animi motum prosternere valuerit, delicias in hoc habet, eique illudit: epulæ enim ejus tales sunt lauræ & electæ: ac maximè huiusmodi animi perturbationes ad desperationem adigit, perinde atque infelicem Iudam: omnem munimentum occupat educto aggere. Etenim aggerem terrestrium curatum iaciens & excitans, egerensve, obsidet humanam mentem, & capit: quæ mens à Deo conditum est munimentum. Tunc permutabit spiritum, & pertransibit, & egredietur. Quando, inquit, hæc omnia demonstraverit Babylonius, & omnia videbitur vicisse, tum permutabit Deus spiritum, hoc est, vehementem indignationem, qua flagrabat aduersum impios: & perget seu pertransibit, hoc est, enim remouebitur ab iis qui puniuntur, non porro ipsis adstans, & obseruans ipsorum opera, pœnamque exigens: & propitijs eis erit. Hoc autè dixit non quod deus retrogradus sit, ut qui facile permutetur: enimvero quod decente pœna exacta, & agrotis alternantibus & sufficientibus pharmacis adhibitis, in posterum cesseret à medica disciplina. Præterea Israelitas, qui viderit à diabolo captivos factos, non repellat deus, populum nempe suum quem præsciuit: ceterum placatus erit Iudæis meliorem mentem induentibus, baptizatisque in nomen domini Iesu. Hæc autè maximè ex Actis discas. Tria millia enim videbis & quinq; millia, & multas myriades, quas Paulo Iacobus môstrat. Porro hoc ipsum frequenter contingit. Nemo enim à diabolo victus despódeat animum. Quando enim ad extremum malitiæ perductus fuerit, tum spiritum in eis prauum deus permutabit in bonum, & pertransibit seruâtem viam, abducentemque à vitio ad virtutem, & à terra in cœlum, & egredietur ad deum per resipiscentiâ, qua præfici à deo iubentur. Non enim implacabilis est deus, sed miserator est, & propitijs erit peccatis, & non perdet. Ipsa est fortitudo deo meo. Demiratus propheta dei benignitatè, exclamat: Quoniam talis virtus sic castigandi, ac rursus miserandi, conuertendi que punitionem in oleum, nemini alij quàm tibi deo meo conuenit. Tu enim es qui mortificas & viuificas. Hæc etiam iuxta electionis consilium dicere queas, demirans quomodo quos repulit, rursus suscepit: & propter eos qui ab extrema malitia gradum retrosecut, quando videris eos ad cacumen virtutis

1. Reg. 2.

recurrere. Nec enim humanæ vires talia possunt, cæcæ autem diuinæ sunt hæc re vera virtutis & gratiæ, humanam voluntatem accipientis. Loquente nanque te dicet, Ecce adimplebo tacetè verò te. Aperi, inquit, os tuum, & implebo illud. Tu primum aperi, deinde ego implebo. Nōne tu ab initio dominus deus sanctus es? & ne moriamur. Et si enim nos præuicati sumus, tu multis tamen retro seculis, & à principio, patrū nostrorum dominus eras deus sanctus, qui nihil immundum recipis, & propterea nos cum immundos repulisti. Postquā igitur te patrem dñm nostrū habemus, ne quāso moriamur, hoc est, ne obsecro penitus excindamur, neq; interitū funditus sustineamus. Vide aut quomodo veteris deū proprietatis suæ commemorat, quod & Paulus de Israelitis affirmat: quoniam hoc, inquit, propter euāgeliū, dilecti aut propter patres. Hæc B ad Sermone & deū in principio & à principio existentē, transferri queat. Qui sanctus meus factus est, hoc est, pro me iohā. 17. sanctificationem & oblationem sese ipse obtulit, morti corruptæ tradens, perinde ac etiā dixit: Et pro ipsis meis ego sanctifico. Propterea & nos mortui sumus, morte quæ est in Adam. Nam ipse vnus pro omnibus mortem obiit, ut à morte nos liberaret. Præterea qui à virtute excidēs ad ipsam fuerat reuersus, dicit: Nōne tu ab initio eras dominus meus? Quare recurro ad veterem herum sanctum meum, relicto immundo tyrāno, ne moriar veluti desperās. Domine, ad iudicium ordinasti eum. Quem eum? Vel Babylonium, ut iudicet & castiget Israel: vel populū Hierosolymis constituisti ad condemnationem. Quinetiam dominum Iesum in iudiciū ordinasti, ut ipse ait: In iudicium ego in mundum veni, ut nō videntes videant, & vidētes cæci fiant. Hominem etiam constituit deus ut bonum à malo diiudicaret atq; secerneret, & ne proximo seuo vitioq; ligno veleretur: quod est voluptas, pulchra quidem & bona apparens, re vera autem mala existens. Et finxit me deus, ut arguam institutionem. Commemorata, inquit, pœnam decreuit contra Israel, me autem prophetam finxit, id est posuit & segregauit, ut arguerem, hoc est in dicens pœnam hanc contra ipsos decreta. Dominus iridē Iesus dicere queat. Quoniam formauit me deus pater finxit in virgine matrice, ut arguam legem, & demonstrem eam esse imperfectam. Eam ob rem etiam aiebat: Dictum est veteribus, Nō mœchaberis: ego vero dico vobis, Qui intutus fuerit mulierem

Matt. 5.

D lierem vt appetat illam, & quæ sequuntur. Lex enim erat institutio qua utebatur deus, ac disciplina tradita imperfectis quibus in ea habitus etiam dum imperfectus erat. Hinc & ob
Mat. 19. minus: Moses, inquit, ob duritiâ cordis vestri de diuortio legem scripsit. Arguit igitur legem, æquæ atque sol fulgore suo lucernam. Neque enim glorificatum est, quod glorificatum est, propter excellentem gloriam. Ac magnus ille Petrus de prophetico sermone ait: Cui benefacitis attendentes, tãquam lucernæ ardenti in squalido loco, vsquedum dies irradiet, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Insuper scribæ & Pharisæi institutio erant populi, quos arguens dicebat: Vae vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quoniam hæc & hæc committitis. Purus est oculus tuus, ne cernat mala, & intueri labores non poteris. Vt quid intueris in contemptores? In quibus supra dubitauit, eorum soluta est etiam dubitatio. Iam nunc verò propter Chaldaeos pendet animi. Neque hoc fit perinde quasi ipse vates dilutiõis indigeat. Qui enim indigeret, qui aliis vt loquitur dicet & instituat, formatus est? Atenim quia animaduertit apud plerosque de hisce nascituram quæstionem, ideo adducit. Ambigēt enim, quã ob causam Chaldeis longè nequioribus, Israelitas minus impiè agētes Deus tradiderit. huius rei gratia hæret eius animus, & ad deum. Noui, inquit, quod purus est oculus tuus, vt qui nolit intueri in praua opera, nec possit inspicere labores quibus scelerati, vitijs perdit, & flagitia designantes, simpliciores & imbecilliores adfligunt. Ecquid intueretur contemptores, hoc est, arrogantes, ostentatores, & legum tuarum despectores Chaldeos intueris? Quir mitiore & maioriore in eos affectu imbueris? Quir lætos dies illos transigere finis? Conticesces interim dum impius deuorat iustum. Deuorat, inquit, impius Babylonius iustum Israelitam, tuq; interim siles. Quare hoc fit? Iustum autē dicit Israelitam respectu Babylonij, quasi dicat, iustiorē. Peccauerūt quidē Israelitæ, ceterum in comparatione ad Babylonios sunt iusti. Ex facies homines tanquã pisces maris, & reptilia quæ duce carēt. Ex quo pro suo merito nō puniuntur, sed ipsis potius minus mali in pœnam abs te traduntur, nihil discrepare facies mortales à piscibus, quibus neque leges sunt, neque iudices, ceterū cibi loco potentioribus imbecilliores obiciuntur. Propterea reptilibus seu venenatis serpentium generibus similes reddis, quæ ob naturæ

naturæ suæ amariciæ, neque duces habent, ceu exortia mitorum & societatis, & mutuo inter sese odio sœuientia. Nam animalia sub duce constituta māsuetiora sunt, quum contumacia & societatis amantem, tum gregis & armati sequacem naturam & indolem per hoc indicat. Porro contemptores in superioribus dicti sunt demones, ad quos conticecens deus, temporibus nondum dispensati euangelij, faciebat homines prorsum piscium instar viuere, ab omni ratione alienissimos, maximè brutos, & omni vice destitutos, ac plane mutos. neque enim in eis pietatis erat sermo, neque honorificentie vox ad deum, mutua inter se cede alius erga alium grassantes, & in turbido saluæ vitæ mari sese multiplicantes progenerantesque. Atque hæc eorū vitæ ratio amarulenta erat, vt diceretur venenum aspidum sub labijs eorum esse, & animus eis per similitudinem serpentis. Consummationem hamo euulset, traxitque ipsum in reti, & congregauit ipsum in sagena. Quum dixisset quod deuoret impius iustum, quodque homines assimilentur marinis piscibus, demonstrat iam quo de hæc pronunciet, nimirum de Babylonio. Is enim tantam habet vim, vt omnes gentes (id enim indicat consummatio) extrahat, euellat, veluti hamo quodā, hoc est proprio robore, trahatque ipsum, pro ipsam cōsummationem (Hebraica enim consuetudo masculinis pro feminis vitatur) in reti suo, hoc est, duris cōpendijs & studiis. Et collegit in sagenis, hoc est, bellicis viribus. Porro diabolus totum etiā venatus est hominē, & attraxit eū in obediētiæ hamo ad gustus illecebras, ipsa dei equalitate pposita: collegitque ipsum, & propriissimū sibi fecit in sagenis multiplicium & variarum voluptatū. Sic hodieque facit. Primū mentē venatur, auellēs ipsam à domino cui agglutinata erat, hamo voluptuose cupiditatis. Deinde trahit ipsam reti cōfederationis & assensus, vtrinque ipsam tenens, cum cogitando & cupiendo malū, tum assentiendo & cōföderando. Postea cōgregat ipsam, & veluti in sinum recipit, sagenis operum. vbi enim semel ei persuaserit facere malum, tum proprium ipsi etiam satanas exequitur, perducens eam illud, vt abutatur propriis cupiditatibus suis, ad desperationem iuxta compellens, ceu iam à deo repulsa sit. Propterea exhilarabitur & gaudebit cor eius. Babylonij cor summas delicias, maximā voluptatem capiet ex gentium perniciē: harumque interitum lætitiā & oblectationem putabit esse.

D esse. Diaboli etiam cor super mortalium internectione gaudio reficitur, ceu multos acquirit lapsus sui à deo confortetur. *Eam ob rem sacrum faciet sagina sua, & suffitum incendet reti sui.* Quoniam per ipsa pinguem reddidit partem suam, & epulas suas ele-
Dan. 2. *stas.* Ampla enim & locupletia regna sibi subiecit. Quam eius ostentationem & fastum Danielus etiā ante conspectum nobis statuit, dum inquit: *Qui erexit imaginē auream, quam adorare, & cui diuinum exhibere honorem praecepit omnes sibi obedientes, & principes, & subditos, & optimates, & iunioris fortis vniuersos.* De hoc ipso diuinus vates Esaias inquit: *Ascendam super nubes, super astra ponā thronū meum, relinquam terram seu nidum, & veluti relicta ova tollā.* Deinde supplicium etiā quo afficietur, adfert: *Subter te sternetur putredinem, & reliquia tuae vermis.* Quinetiā diabolus non tantam hamo gratiam habet, hoc est, cognitioni voluptatis & inescationis vice obliuienti, quantam reti, hoc est assensui & sagine effectus. Reti ergo suffitum, ceu magis apparentem nempe assensum cupiditatis respectu, ac subtiliorem, effectum respectu: sagine verò attribuit sacrificium, ceu maius quippiam. Effectus enim & opus mali plus corporis & spiritus nis habet: aequē atque sacrificium lucidius quippiam est ipso suffitu. Posteaquam autem plerosque sanctorū & electorū dei, dirus hic, vehemens & vaser hostis irruit lagena sua, si turbidique huius maris piscator, meritō dictum est ei: *quis esse lautos electosque.* Tales enim in primis venari videtur. Hunc ad modum ludam quidem elegit dominus: ipse vero **R**o satanas, sagine avaritiæ multa congreganti, eum sibi vendicans, ac sui iuris planē faciens, sibiq; subdens, cibum suum fecit. Perinde enim vt hominum cibus est salus à deo parata, sic epulæ satanæ, hominum est interitus. Quinetiam Iacobus, qui pars dei erat (pars enim domini, populus eius Iacobus, funis hereditatis eius Israel) adeoque portio preclara, & subdidit: ac eos qui electi dei erāt, permutauit in deicidas, & occisores dei. Propterea rete suum circumiecit, & omnes gentes interficere non parcat. Quam paulō antē dixisset, quod splendor lautasve partes colligat, electaque ferebatur, quodque orlus sui prosperos successus, voluntati eius nemine aduersante, experiat: subiūgit eum etiam gētes inuaditū, neque quicquam cessaturum, quo minus propria sua potestate tanquam reti vtatur. Quemadmodum neque diabolus peccat

cit omnes gētes per peccatum interimere, vbi semel agnouit A simulum mortis & animorum & corporum peccatum esse.

CAPVT II.

S Vper custodiam meam stabo, & ascendā super petram: & contemplabor ut uideā quid loquatur in me, & quid respondeam ad redargutionem mei. Cōsuetudo tenet apud sanctos dei, si quid ex deo discere cupiant, omni eum deum intentos esse, ascendereque veluti super rupē quam mentis, hoc est ad terrenis rebus exaltationē. Nam sublimia corda querit deus, itidem vt David inquit: *Fortes dei admodum subleuati sunt.* Et iterum: *Pulli vulturis ad alta volant.* Consimilem ad modum vates Habacuc, dubius animi, & in iam commemoratis hæsitas, veluti ex persona talis inquirerentium, allaturus horum dilutionem, non ex humanis argumentis, ceterū veluti à deo eā sese prolaturū ait. Propterea etiā dicit: *Super prophetiæ meæ excubias stabo, & spiritalis contēplationis, intellectum meum & mentem à mundanis curis impermixtam custodiens & incōtaminatam: Sic utamque me super petram solidam & inconcussam, altum videlicet ad deū recursum, supra quem & Moyses deus collocatus est.* Vt enim excubitores excelsum quempiam locum scāden-tem ita speculantur, nō dissimiliter & ego speculabor quid loquatur in me deus de iis rebus ob quas propter Babylonios sum scire quid respondeam volentibus me super hisce interrogationem enim hic interrogationē nominat. Obserua hic quomodo nō dixerit quid loquatur extra me, sed quid loquatur in me, vt indicet deum non forinsecus verba facere ipsi, vt neque aliis prophetis, sed intrinsecus mente eius cōtacta. Sic dicuntur loqui deus in Prophetis. Humanus sermo ab extra prius aures circumstrepens, dein ad mentē peruenit: diuinum quē colloquium intus fit, mētisque auriculas ferit attingit. Per petram ipsam fidem intelliges. Qui enim credit deū nihil in omnibus suis operibus citra causam perficere, ille solus incōcussus persistit, non turbatus ab inaequalitate euentuum. Et respondit mihi dominus, & dixit. *Scribe visionem aperte in buxum,*

Din buxum, ut persequatur legens ipsam. Nam visio ad tempus usque sum-
durabit, & perficietur tandem, & non erit uana. Imperat domi-
nus Prophetæ scribere visionem, hoc est reuelationem quam
reuelauit ei super iis quibus de ambigebat. Quæ verò sit re-
uelatio, paulum modo progressus dicet. Interim verò literis
mandare hanc visionem præcipit, neque id obscure iuxta pro-
pheticam & opacam planè ratione, sed enim perspicue, ut pla-
na sit & clara. Nec in charta scribere iubet, verum in buxo,
hoc est, in tabellam ex buxo, ut sit eo permanetior scriptura,
ut nedum hodie spiritum ducetes in hac terra eam legant, sed
& in posterum legens persequatur, hoc est, inquirat finem re-
uelationis, quo sint complenda hæc. Visio enim illa iam non
perficitur sed indiga est temporis. Tu verò caue hæsites, etiam
E si eam nunc non euenire cernas. Eueniet enim omnino tan-
dem, & non erit vacua neque vana, maxime deo eam reuelan-
te, qui est ipse verus & plenus. Qui ergo mediū & vacuum
seu vanum hic locum habere queat? Si moram nexuerit præ-
lar capsum, quoniam ueniens ueniet, & haudquaquam æquo tardius
erit. Hæc est reuelatio, quæ mysticè prophetæ reuelauit de-
eam ob rem nominatim non demonstrauit quisnā ille sit quem
expectari conueniat, etiam si moram nexuerit, atque tardius
erit. Dicat ergo quispiam quod ad deū hæc pertineant. Quam-
enim conqueretur Habacuc quod non statim post peccata
etiam pœnas adducat deus, neque Babylonios celeri suppli-
cio afflixerit, eius dubij nunc dilutionē adiicit, dicens quod
veniet quidem omnino deus, quem ceu lentum accusauerat,
F veruntamen suo tempore: quare si moram trahat, tardiorque
plus æquo videatur, sustine, expecta. Quorūdam est opinio,
quod hæc de Cyro dicat aduersus Babylonem vêturo. Nam
ille veniet, & Babylonem viribus suis exuet, iniuriâque per-
pessos vindicabit, liberabit, verum non iam nunc. Quomodo
verò quum dixisset, si moram nexuerit, subintulit mox, non
tardabit? Proinde moram nexuerit, ad pusillanimitatem: non
tardabit verò, ad patientiam refert. Ac si dicat: Si ex pusillan-
imitate sua videtur tibi lētor esse, patiens esto, expecta, si-
quidem patientia tibi persuadebit ne causeris quod tardus fue-
rit. Verè enim ut pusillanimitas nostra veluti intolerabilia &
planè difficilia videtur efficiere, quæ tamen & tollerabilia &
facilia sunt: sic & quæ celeria sunt, lēta nobis faciunt. Ediuertio
magnanimitas difficilia factu, facilia: & tarda, velocia re-
d-
dit

Si trepidauerit, non oblectatur anima mea in ipso. Iustus autem A
meus ex fide uiuet. Suprà dixit, scribe visionē, ut legēs eā per-
sequatur, hoc est, inquirat quid sibi velit ea visio, tanquā spe-
ras hoc euenturū. nūc ait, si trepidauerit ille lector, hoc est,
in diuersa rapt⁹ hēstauerit, & nō adhibuerit fidē, nō placebit
mihi, neque anima mea sese ipso oblectabit, non quiescet super
ipso. Quæadmodum aut dormire dicitur deus & vigilare, &
manus habere & pedes humano more, sic & anima iā illi tri-
buitur. Est igitur anima verbi dei, quod ad nos in terram de-
scendit, & caro factū est. Super incredulo ergo & formidan-
te ut nominet ipsum filium dei, verumque deum, non capiet
voluptatē. Qui verò trepidationis exors est, citra hæsitationē
ipsum confitens, iustus factus ex fide, habet vitam, siue
futuram, siue illam ipsam iustitiam. Ex operibus enim legis B
nulla iustificatur caro. lex enim irā operatur, si quis eā tran-
gressus fuerit, & intetimit præuaricantes, fides autē per gra-
tiam solū delicta iustificat. Eam ob rem etiam dictum est,
ut quædam exemplaria habent, iustus autē meus, hoc est per
gratiam meam iustus factus. Buxus vel tabella buxea, est o-
mnis anima fortis, robusta, & leuigata, politaue, hoc est,
mansueta, nihil habens asperitatis, nihil ruditatis, prophe-
ticas de Christo reuelationes in sese recipiens, ac firmiter cu-
sodiens promissiones, cum de prioris eius aduentu, tum de
posteriori. Quare dum videt iustitiam languentem, & in-
iustitiam valentē ac robustam, ægro isthuc animo fert, at in-
terim expectat occasionem, hoc est, commodum & opportu- C
num tempus exacti iudicii, ac compensationem persolutio-
nemque operum quæ quisque per sese in hac vita gessit. Ac iu-
stus quum sit, à iustitia non desistit, ceterū præsentem vitam
prouehit ex fide in futura bona impermutabilis persequens:
& in Christo viuens, iusti iudicii dei spebus exhilaratur. Ta- Psal. 36.
lis erat qui dixit: Vidi impiū valde exaltatū & subleuatū, &
præterit, & ecce nō aderat. Siquidē in hac vita ad finē fortas-
se felici rerū cursum obtinet. Idē propheta cū hoc loco edō-
nat, dū ait: Nequiter agētes & sceleratē, subito ceu scēnū exa-
rescēt. Præterea in futuro seculo cōuenientē pœnā luet, & nō Rom. 14.
erit, qui sic exciderit ab eo qui verē est. Iuxta Paulū enim in Rom. 4.
deo sumus. Sic & alio in loco ait de deo: Qui nocet ea quæ nō
sunt: tāquā sint: hoc est, eos qui extra ipsum sūt, & propterea
non existētes, faciētes in ipsis ut ipsius sint, & eam ob rem sūt,
B ij At fastu

D At fastu inflatus, contēptor & ostentator, nihil plane perficiet. Quā
prædixisset vērurum eum qui tristitia ac dura solueret, libera-
retque contritos ab omni calamitate, meminit posthac Baby-
nij Nabuchodonosor, inquiens, quod fastus & arrogatū spi-
ritu refertus, contemnēsque dei, nihil perficiet, hoc est, non
ad finem vsque felicitatem inconcussam assequetur, etiam si
principio inflatus fuerit: id quod & ab Daniele discem⁹. Et
enim priusquam Cyrus armaret copias suas, excidit ē regno
vesania correptus, ac veluti malo spiritu agitatus circumibat
deserta, foris demorās, aëris varietati expositus, & omni o-
pe destitutus, vt adeo corporis etiā sui formā, ferina, feroci,
& effera quadam specie alteraret. Habes igitur dilutionē co-
rum in quibus dubitasti, præcipuē verō qui de diuinæ prou-
dentiae ratione hæsitasti. Ecce enim vidisti finem impij, hæc
E & hæc facientis. Qui ampliauit tanquam infernus animam suam,
& ipse ueluti mors, quæ nō impleri potest. Cōgregabit ad sese omnes
gentes, & accipiet ad seipsum omnes populos. Quod suprà dixit
Propheta, quod cōsummationem hamo attraxit, & quod pe-
nitius occidere gentes non parceret, veluti sigillo nūc obfirmat
deus, malitiā & veri Nabuchodonosor, & eius qui mēte con-
cipitur, hoc est spiritualis, magis ac magis exhibens. Nā pro-
pheta sagenā, reti, & hamo, mōres eius & potentiam compa-
rauit, at deus illū minime saturari ait, vt qui istar inferi Plu-
tonis animas accipiat, & non impleatur, quique mortis in mo-
rē corpora suscipiat, & nō exacietur: om̄is præterea mortales
sibi subiciat, suiq; iuris faciat, nec sibi à sua cupiditate tunc
tēperet. Propriē aut turgidus ille fastu & cōtēptu, pater est su-
perbiæ: q̄ etsi humanā naturā occiderit per peccatū per Adā
perpetratum, ac dilatauerit seu latē aperuerit animam suam,
F non tantum contra peccatores procedens, verum etiam con-
tra iustos adeoque infantes (regnauit enim mors super eos
qui non peccauerant) tamen in finem vsque non perducet.
Rom. 5. Christus enim pro nobis impecabilis & sine peccato ap-
paruit, ac dissoluit peccatum in nos per Adam transfusum.
Propterea & iniuste mortuus, & excitatus ex mortuis, eo
quod non erat possibile teneri à morte p̄cipem vitæ, simul
etiam nos excitauit, & sedere fecit in supercelestibus. Et il-
le quidem per idolorum cultum, & alia praua opera cōtēptor
sibi subiecit: Christus verō mundauit nos ab operibus mor-
tuis, vt seruiremus deo viuenti & vero. Nonne hi omnes de
ipso sunt:

ipso similitudinem fument, & propositionem quā ei denarrent? Pru
A dentes, inquit, similitudinem edent, hoc est, oden vel canti-
cum: & problema, id est sermonem popularem, qui omnibus
passim sit in ore, vt pro omni alia narratione de ipso verba fa-
ciant. Vel parabolā dicens, hoc significat, quod quoties men-
tionem sint facturi alicuius ceu infortunati, hanc sibi sumāt
similitudinem, dicentes: Aequē infortunio succubuit, atque
Babyloniū. Ac dicent, Væ qui multiplicat sibi quæ sua non sunt.
Quousq;? & solide pōderosum reddens colli sui ornamentum. Hæc,
inquit, canent lamentantes Babyloniū: Væ qui nihil se de-
centibus manum iniicit, & colli sui ornamentum, siue onus
imperij sui, grauius constituit subditis suis, quod grauius tri-
buta & vectigalia imponat. In medio autem exclamauit lu-
lu: Quousque? in explicabilem eius & infatiabilem cupidi-
B tatem eius demonstrans, vt quæ finem non nouerit, quæ ta-
men non diu duratura sit, sed enim propediē cessatura, quan-
tum nunquam antea. Graue autem & onerosum reddidit col-
lare suum, eo quod grauius sibi supplicium ex deo ipse para-
uit: quandoquidem in malitia semper sua perrexit. Porro ca-
lumnians spiritus, etiam quæ sua non sunt colligit, nimirum
homines dei existentes, ab eo nihil differentes, nimirum ad
imaginem eius creatos, sibi mancians, quos tamen deus vir-
tute euāgelij Christi liberat. Vnde & graui⁹ sibi collare, hoc
est, maiore pœnā quidē apparat, qui ne in aduentu qdē Chri-
sti à malitia destitit. Atqui consideras hic commodissimam
potentiam. Quoniam repente exurgent mordentes ipsum, & ex-
pergissentur insidiatores tui, erisque in direptionem ipsis. Iam
antea dixit, Quousque? veluti ægreferens & commotus: pro
C eo quod est, quandiu hoc facies? Deinde veluti interrogan-
ti cuidam, quomodo hoc intelligis? Quoniā, inquit, inuitus
ab iniuria & iniustitia desister. Nam veluti ē summo exurgēt
subito, & ex improviso lancinantes seu mordentes ipsum ceu
dentibus, belli nimirum insultibus, exedentesque vires eius
bellicas & absumentes, nempe sub Cyro Persā, Medi & Ela-
more: ac veluti ex ebrietate, ac alta in soporem delatione
expergefatti, sobriam mentem, & liberam ratiocinationem
recipientes, non porro ferent tantam tuam degradationem,
verum omnibus modis insidiabuntur tibi, diripientque re-
gnū tuum. Insurrexerunt etiam aduersus satanam aposto-
li & martyres: qui docentes & confitentes ore Christum,
B iij mordebant

D mordebant corpus eius, siue eos qui quæ Satanæ sunt sapiunt. Ut enim corpus Christi sunt fideles, sic corpus diaboli sunt infideles. Et qui antehac idololatræ fuerunt, insidiatores eius constituentur, abolituri ipsius opera. Enigilarunt enim, & lignum viderunt, lignum inquam & aliâ materiam, qualis esset, quâ antea ceu temulenti colebant. Porro qui à peccato deflectit, itidem exurgit, iacens enim reflecti non posset: & confitens mordet diabolum ore suo, quo confitetur. Et expefactus ex alta in soporem delatione, qua detinebatur à voluptate, insidiatur iam per ieiuniû, corporis humi cubantis castigationem, precatîonem: diripiens ipsum, & alios ad salutem ducens & verbo & exemplari quod in sese exhibet. *Quia deprædatus es gentes multas, deprædabuntur te omnes reliqui populi, propter sanguinem hominum, & impietatem terræ & ciuitatis, & omnium inhabitantium ipsam.* Multos, inquit, tu deprædatus, runtamen à paucis extra tyrânidem tuam relictis destrueris, quos neq; sperabas tibi renisuros. Adeo diuinitus plaga tibi infligetur, ut qui abs te contempti fuerint, te excellât, veluti deo prorsum illos confortante, indenteq; robur. Patieris autem hæc propter victimas & cædem quâ edidisti hominum, & propter impietatem & flagitia quæ commisisti, omnem terrâ omnemq; ciuitatē vastâs, ac suis habitatoribus orbans. Proinde à Cyro hæc passus est Babylonius, siue imperium eius. A sanctis verò satanas, qui spolians homines per seducentem voluptatem, per illos rursus spoliatus est, atque Christo ingresso in domum eius, siue in mūdum in quo habebat robur, diripienteq; vasa eius, quibus utebatur ad omnem propriâ efficaciam suam & operationem. Spoliatus est etiâ per apostolos, qui ex reliquiis electorum Israelitarum existētes, omnes satanæ subiectos liberabāt. *Væ qui auidè possidet facultates malas domui suæ, ut ponat in altitudinem nidū suum, ut contegatur manuum malorum.* Indignatur Babylonio tanquā auaro & circumscriptioni. Dicere autē queas, quod & lugeat ipsum, etenim vere miser est, & luctu dignus, qui plura appetit. Proinde & ille auidè expetebat facultates malas domui suæ: vel auarus erat auaritia mala domus suæ, hoc est, propter imperium suū & regnum, ut hoc eximiū, altum & præpotēs cōstitueret, ut nullo tentari malo posset: vel ut domum suam regiam splendidam faceret, & auro præclarâ, utq; sublimē ipsam extrueret, ut ita vndiq; tutus & insidiarū exors fieret. Dixit autē nidū ex metaphora

metaphora auium nidos suos in alto collocantium, ut ne facilè A palli earum intercipi queant per insidiatores. Subindicat iuxta mentis eius sublimitatem & elationem. Est etiam bona excellentia, seu plura habendi cupiditas, quando in virtute quispiam superior esse voluerit, & quando pauca huc impenderit, plura inde recipere cupiat.

Consulisti in ignominiam domui tuæ. Altitudo, inquit, hæc quam adeptus es ex auaritia domui tuæ, regnoque tuo, ad maiorem ignominiam vertetur tibi. Quo enim præclarior es, hoc in maiorem tibi contumeliam cedit, qui à tanto talique splendore excidas. Hæc ad omnes quidem auaros dicta sunt, & circumnuentes alios. Atque vtinam hæc audiant, & commoditatem ex eis capiant. Hæc etiam dicta sunt de spiritu desertore, qui deo maior esse gestiit, ac humanam sibi subdidit naturam. Qui posuit quidem in altitudinem domum suam, & nidum, hoc est peccatum: in ipso enim quiescit. Nidum verò instar auis habere dicitur, propter principatum & potestatem quæ ei est in aère, ac propterea quod ostentationem, fastum, & ardua spiret. Atqui huiusmodi domui suæ contumeliam decreuit & acquisiuit. Quando enim peccatum ad fastigium perduxit, ac ad summam malitiam peruenire persuasit, nimirum alios homines ad nullam non peccati speciem impellens, ac Israelitas ut complerent mensuram patrum suorum, & eorum qui & prophetas & Christum occiderant, tum ignominia est affectus, C & pudore suffusus.

Confecisti populos multos, & deliquit anima tua. Hoc est, consummasti, vel funditus cum summa perniciē perdidisti: quod supra dixit, consummationem in hamo extraxisti. Neque delictisti a peccato, verum hodie delinquit anima tua, ad maiorem plura habendi cupiditatem progrediens. Vel quod post confectiōem populorum multorum, superbia languisti, ut vel contra deum rabidus esses, id quod verè est animæ peccatum. Præterea vani doctores circumnuntiant circumuentione suas, & non dei (quas ecclesias vocant) altiores & præclariore reddant, eò quod turgida loquantur: quibus tamen sibi ignominiam struunt, ecclesia, quæ reuera est domus dei, fortiori sese monstrante, quando & conficiunt tales populos multos, ecclesiæ anathemati ipsos obnoxios, constituentes, B iiii qui

Cap. II. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

P qui est finis & exitus omnis heretici, nimirū separatio à deo.
Hanc ob causam lapis ex pariete clamabit, & cantharus ligneus vo-
ciferabitur. Confluevit scriptura inanimis & sensu vacanti-
bus & ratione, vocē attribuere, nō quod sonare verba queat,
verū quod veluti per ipsas res tantum non clament. Hanc
Esaiæ. 23 ad rationem Esaias ait: Erubescet Sidon, dixit mare, & Cæli
Psalm. 18. narrant. Et quod præsentī loco magis est accommodum, Do
Lucæ. 19. minus dixit Iudæis quum pueri eum commendarent: Amen
dico vobis, si cōticuerint illi, lapides clamabunt. Proinde ad
Babyloniū ait: Nedū sermonis participes, verū & inanimi la-
pides, & irrationalia, vt canthari, vociferabūtur aduersus tuā
dementiam & infamiā. Et quī hoc fiat, dicemus. Nabucho-
E donosor Iudææ domos & vrbes vastabat, diruebat incende-
batque. necessario igitur lapides decidebant & ligna, scar-
baros paruos (nam illi *κάνθαροι* vocantur) vel tineas habenti-
a, vel teredines, ex quibus & ædium & ciuitatum vetustas
constabat. Hæc igitur suffossa, ignique succēsa, propheta vo-
ciferatura dicit aduersus eius crudelitatem. Animaduertend-
dum quod pro voce cantharus, Symmachus connexionem li-
gnorum posuerit. Fortasse igitur veteres, trabium complexū
culmina sustinentium, cantharos nominabant, quia sibi su-
perpositum tectum ferrent. Ad hæc omnis lapis ex Iudaico
templo sublatus, clamabit dei potētia. Iā qui in peccati fimo
Gala. 5. hæcenus volutatus fuerit, vbi lignū crucis apprehēderit, cla-
2. Cor. 13. mabit: Absit à me vt gloriē, nisi in cruce domini mei Iesu
F Christi, per quē mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo. & il-
lud: Christus etsi ex infirmitate mortu⁹ est, viuit tamē ex po-
tētia dei. Væ qui ædificat ciuitatem ē sanguinibus, & parat urbem
per iniuriam. Nonne hæc sunt à domino omnipotente? Lucibus &
lamētis verē dignus est, qui ex iniustis victimis & cædibus re-
gnum suum amplificat: qualis & Babyloniū fuit, ē sangui-
bus & præliis extruēs urbē Babylōnē, vel totā ciuitatem sibi
subiectam altiore & opulentiore faciēs atq; parans, aut
mans sese firmā eā, ac nullis turbationibus expositam reddi-
turum, adeoq; inuictam, per hoc quod iniustas opes & poten-
tiam colligeret. Hæc autem non sunt à domino, hoc est, non
imperauit ista neq; lege sancit ea dominus, neq; ipsi pla-
cent. Aedificauit ciuitatem satanas in sanguinibus, quando
instituit rempublicam & administrationem sacrorum idolis
destinatorum: parauitq; urbem iniuria, quando persuasit ho-
minibus

IN HABAC. PROPH. ENAR. 13

minibus degere sub auaritia & circumuentione, ac simplici-
ter viuere in voluptate ac deliciis, quæ est iniuria & iniusti-
tia, dū qui melior est inter nos, iniuriam patitur à peiore. Et
deserunt populi plerique in igne, & gētes multæ exanimatæ sunt.
Planum iam facit quō ædificauit Babyloniū in sanguinibus
& iniuriis. Etenim populos multos, inquit, incendiisti, ciuita-
tes eorum & regiones comburens: & gentes multas pusillani-
mes reddidisti, hoc est, vt ob calamitates quibus per te affli-
gebantur, renunciarent potentia suæ, & vires suas reicerēt.
Defecerunt ergo gentes multæ in igne, quo accendebant &
comburebant victimas ipsis idolis. Atqui destituuntur etiam
viribus in igne indignationis & furoris, qui à potentissimo
Babylonis rege vincuntur. Quoniam implebitur terra cognitio-
ne domini, uelut aqua multa cooperiens maria. Quædam exem-
plaria habent, impleta est: quod ipsum etiam pro implebitur
intelliges. Postquam igitur supra dixit, Væ, nunc causam ad-
ducit, & inquit: Propterea Væ dixi, quoniam cognoscetur in te
potentia dei, & vniuersa terra cognoscet dominum, ceu iuste
iudicantem. Et quemadmodum copiosa lympa cōtegens
maria, hoc est inundans & superbulliens, in omnem hincin-
de locum effunditur, consimili ratione cognitio domini exu-
berabit, & super omnes fundetur: perinde ac Dauid ait: Co-
Psalm. 9. gnoscitur dominus iudicia faciens, in operibus manuum sua-
rum comprehensus est peccator. Quum enim peccator in il-
lis ipsis quæ perpetrat, deprehensus fuerit, tum dominus iu-
dicia faciens omnibus innotescit. Prædicat autem venturam
etiam per Christum super vniuersum terrarum orbem cogni-
tionem dei, itidem vt ipse dominus ad patrem inquit: Mani-
festauit nomen tuum hominibus. Prius enim solis Hebræis co-
Iohan. 7 gnitus erat, neque illis interim vt pater filii, neque vt produ-
ctor spiritus, verū simpliciter veluti deus & autor vniuer-
sorum. Per Christum autem cunctis mortalibus manifesta-
tus est, etiam ad vitimos vsque orbis terræ fines, per etiā per
secram gloriam, tanquam filii & spiritus principum. Maria
itaque gentium ob incredulitatem amara, inundare fecit &
conteri aqua (quæ bibi queat) diuinæ cognitionis, adeo vt
in ipsam transmutarentur. Porro dominus ipse in scripturis
fluminis dictus est, imò & torrens appellatur, vt eo in loco: Ec
Esaiæ 60 ego super illos affluam vt fluuius, & quasi torrens inundas
gloriam gentium.

D Vae ei qui bibere dat proximo suo mixturam turbidam, & inebriat, ut intueatur in spelæa ipsorum. Saturitatem in ignominia post gloriam bibe. Rursus Babylonium calamitosum reddit, dum inquit Bibere dabas supplicia & pœnas proximo, id est omnibus hominibus ex eodem luto conditis, vel contribulibus & cognatis tuis mixturam seu peruersionem turbidam, hoc est turbidum potum, seu fontis inuersionem passi, siue cõturbari. Et inebriabas eos per punitiones, vt subindicarẽt tibi spelæa, id est occulta loca in quibus defossos seruabant thesauros, vt inspiceres eos. Eam ob rem & ipse iam bibe potum ignominia: aduque saturitatem. nõ enim leui contumelia afficeris, sed ingenti planè. Ratio est in pròptu, quod ex ingenti gloria ad ignominiam lubricè casurus sis. Tradut Hebræi, q. Nabuchodonosor abducens gentium duces in suam terram, introduxerit iuxta in suam regiam, atq; illic forti parato & permixto potu eos inebriatos ad saltandum cõpulerit. Qui dũ moueretur, ac interdũ caderent, occultat q; corporis, vt verisimile est, nudabatur, miras inde delicias & voluptatem capiebat, & in risum soluebatur Nabuchodonosor. Corporis itaque secreta, spelæa nominauit propheta. Alii interpretes pro spelæis nudationem reddiderunt, vt intueatur in nuditatem ipsorum. Præterea diabolus hominibus, qui proximi eius sunt quantum attinet ad rationalem naturam, propinauit. permixtionem turbidam, cõturbandi mentem ipsorum, & peruerteret, que commiscens notitiam, quam eis à natura deus indidit, boni & honesti: inebriansque voluptatibus, vt corda ipsorum veluti speluncæ istius latronis facta, eum pro ephoro & obseruatore suo habeant, attendentem sedulo & obseruantem nequa ratione bona cogitatio vel ratiocinatio ingrediatur. At postquam aqua cognitionis dei super terram exuberauit, ac torrens deliciarum, nempe Christus, prædo iste abunde ignominiarum retulit, satisque contumelia deturpatus est. Siquidem ex omni potentia sua excidit, vt nullus vquam idolorum cultus remaneat, nec amplius iste latro, seu nomen, malis feriat, perinde atque Esaias ait: Alegebit dominus ad honorem tuum ignominiam. Hæresarchæ item potionem miscent appropinquantibus sibi discipulis, turbidam nimirum inuersionem, inuertentes genuinum scripturam intellectum, vt in speluncas suas siue synagogas vel conuentus intueatur. Iam & corda ipsorum spelæa dici queant, Evangelii

Euangelii Christi cognitionis lucem non accipientia, qui A sol est iustitiæ, vt quæ serpentibus & reptilibus referta sint, hoc est prauis & venenatis cogitationibus. Et tu cor cõcutere, & mouere. Cordi Babylonii hæc loquitur. Quoniam iam antea per te multi cõsternati sunt, nunc igitur tu, q. nõquàm spectasti vt aliquo terrore tẽtareris, vtve à felicitate tanta excideres, quã perpetuò inuolabile arbitrabare, ac ppter ea induratus eras: nunc inquã corde cõcutiare, hoc est, intellige q. felicitas tibi tua exciderit, ac sensum aliquẽ accipies eorũ que aduersum te eueniẽt, ab arrogantiẽ statu concutere, ac trepida tremore quodã, & mœrorẽ assumẽs, & animi in meliorẽ statum permutationẽ. Quod verò minimè pauci in felicitate rerũ B q. copia cõstituti, nullo vnquã tẽpore sese quassandos & cõmouendos existimẽt. Dauid testimoniũ profert, ingens: Ego Psal. 29. aut dixi in exuberantia mea, haudquaquã cõcutiar villo vnquã tẽpore. Nec reputaui mecũ, q. tu decorẽ meũ & splendorẽ cõfortasses, ac stabilem hæcenus esse feceris, nõ q. ego dignus forẽ, ceterũ quia tu volueris. Domine, inquit, iuxta voluntatem tuam præbuiisti splendori meo vires. Auertisti autem faciem tuam, & factus sum cõturbatus. Proinde hortatur Babyloniu, vt turbationẽ perferat, ac felicẽ illũ, qui dũ à deo flagellatur, turbatur & concutitur à malitia: nec dicit, fortis ego sum, ista nõ curo. *Gyrum duxit super te poculum dextræ domini.* E. propter, inquit, moneo te vt cõmouearis ac trepides, q. iusta & vindicta super te venerit, hæc em calicem diuinæ dextræ nominat. Sape autem aliàs multis in locis pœna calicis dicitur, aut poculum. Iam qui biberit, & perfusus temetofuerit, cõcutitur. Quid uerò est, gyrum duxit: hoc est, circũtulit, vel circũlatũ est à dextra, vt effugere illud nõ possis. Vel quod aquẽ atq; cyathus in symposio ad omnes compotiores per circuitum transit, sic diuina sese ultio gerat. Antea nanq; illa regna pertransiit, puniẽs illa & inebrians dextra illa calamitatibus: circulo aut perfectõ, ad te usq; etiam tandẽ peruenit, vt te iam ebibere oporteat hoc poculum, quod dextra tibi domini propinat. Nec fieri potest vt hic præterfugas, manum enim eius excessam quis auersabitur? Et collecta est ignominia ad gloriam tuam. Quemadmodum quando felix ceteris vndiquaque gloria tibi cumulabatur, & à diuitis, & à fortitudine & intellectu, & multitudine subditorum, ac à quocũque consimilibus: sic nunc ignominia colligitur tibi à paupertate

D paupertate, à metu, ab ignorantia, à defectione subditorum, ac talibus omnino simpliciter. A quibus enim celebris & magni aestimatus est, ab iis nunc dehonestatur, ab illis destitutus. Quia verò dominus in corde terræ triduum apud inferos demoratus est, ad hoc ipsum cor ait: Concutere & commouere: primum quidē motu facto, dum exhalaret animā, quando & monumenta sunt aperta: deinde quod veluti totus inferni principatus sit concussus, ac aræa contrita portæ: aduenit enim captiuus prædicare dimissionem. Afferri-

E gitur: Quoniam circūdedit te poculum mortis, quod bibit dextra domini, ipse videlicet Christus Iesus. Quare quod dum tibi integræ vires starent, deuorasti, rursum expulsi, & factus iuxta inglorius, per gloriam Christi, qua humanā naturam retinuit conseruauitque. Destructus est nanque extremus hostis, gloria mali, & iactatio malitiæ, iuxta illud: Quid gloriaris in malitia? Quando verò indignè tulerit malitiæ & vicio se obnoxium, collegeritque se, tum ignominiam putat priorem gloriam. Nam impietas Libani cooperiet te.

psalm. 51 Libanus mons Phœniciæ syluosus & odorosus preciosis arboribus exuberans. Assimilat igitur scriptura monti huic urbem Hierosolyma, ceu maximam, & eam quæ cunctis antefertur, ac multa bona fragrantia propter sanctorum cedro similis est, eò quod in altum tollatur, eosque suscipiat, qui ab eo institui volunt, eisque fiat protectio. Quia ergo Hierusalem incendit vnā cum diuino templo Babylonius, impietas, inquit, in Libano, quæ est Hierusalem, commissa, conteget te. Et calamitas bestiarum perierrefaciet te.

Bestias, Cyri copias & exercitus vocat, ferinum in morē selegentes, ac bestiarum instar saeuientes. Proinde afflictio calamitasque quam Cyrus adducet tibi, trepidationem tibi iniiciet, hoc est, humilem, timidū & inaudacem reddet. Olim etiam reuera multa erat in Libano impietas, idola propter quorum illic vigeat cultus. Altiora enim montium iuga scadebant demonibus addicti, vt illic facilius demonibus conuersaretur. Eius cultus causa diabolus cooperatus est abyssus, adeoque inferno traditus, ac quæ sub ipso sunt bestię & venenata, hoc est mali spiritus, afflicti sunt, flagellati videlicet Christi nomine. Propter sanguinem hominum, & impietatem terræ

terre & ciuitatis, omniumque in ipsa commorantium. Rursus iure actionem à domino imminere oculis subiicit, quòdque haud citra rationem aut iniuste hæc patiatur, verum propter sanguines, inquit, & impietates quas faciebat, omnem terram & ciuitatem ciuibus & incolis exuens. Hæc etiam domini interemptoribus conueniunt, sanctorumque hominum, qui in nomina affecti sunt, & calicem iræ dei biberunt, & ad æternam à bestiis, Romanis nimirum militaribus copiis reducti sunt, propter sanguinem tum prophetarum, tum domini, eiusque discipulorum. Siquidem isti interemptores impij fuerunt in Libanum, bene fragrantem nimirum ecclesiā, quæ terra dei est & ciuitas. Quid prodest sculpsile ei qui sculpsit?

Viserunt sibi conflatum quippiam, nimirum apparentiam uanam. Confidit in fictili suo qui finxit illud, dum facit idola muta. Baby B lonij, Cyro aduersum illos belligerante, ad idola & præstigia & incantationes conuersi sunt, eam ob rem deridet eorū propheta dementiam: quandoquidem veri dei templum falsis tradiderant. Confidebant autem idolis, quæ ipsos ab hoste vindicare non poterant. Idolorum autem, quæ ex metallica materie parata erant, quædam sculpta fuere, quædam fusæ & ducta, omnia tamen per conflationem ignis. Et si sculpsilia peculiarem quandam formam haberent, cuncta tamen in se plena & solida extiterūt, nihil in sese vacui admittentia. Fictilia verò sunt commissa & connexa, intrinsecus alia materie referta, vt pice, vel cera, vel luto. Fiebant sculpsilia lignea, & lapidea, & confuta. Sunt & quæ picto C tum manus coloribus informabant. Quum igitur speciatim sculpsilium & ductilium mentionem fecisset, generatim iuncta intulit, vt faciat idola muta. Per dictionem enim facere, omnia comprehendit, quomodoque ex qualicunque materie facta. Fortasse autem finxit & fictile, hoc significat veluti si dicamus: Fecit deus terram: & rursum: Arida manus eius finxerunt. Est autem sententia huiusmodi: Fiduciā collocat qui finxit, in fictile suum: ac propterea imagines facit, quòd plures fecerint, hoc se maiorem commoditatem affecturos sperantes. Dicens phantasiā, hoc est, imaginē quæ apparet, apposuit vanam, eò quòd & vera sit appari- tio: siue quando quæ visa sunt alicui, denuo prodeant & orientur apud ipsum, qualia fuerint antea: vel quòd scriptura apparitionem splendorem appellet etiam. Quum igitur

Cap. II. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D tur multi splendores subsistant, vt qui sint rerum existentium, ipse idolorum splendor non subsistit, vt qui sit rerum non existentium: propterea imaginem seu apparitionem mendacem dixit. *Vae qui dicit ligno, Euigila & excitate: & lapidi, Exaltare, quum sit apparitio tantum.* Luget eos propheta, qui in extremis calamitatibus non ad eum qui seruare queat, confugiunt, sed ad ligneas & lapideas imagines currunt, precanturque vt veluti sopite expergescant & exurgant aduersum hostes: vires suas eximias & inuictas demonstrantes. Obserua hic vt non dixerit ligneum vel lapideum idolum, verum simpliciter lignum & lapidem, ad maiorem contumeliam. Quamquam enim speciem gerat hominis, attamen lignum manet & lapis species autem seu figura quam prae se fert, noua est apparitio.

Et vt paulo ante commemorauit. Nec enim opus erat repetere. *Hoc autem est ductile auri uel argenti.* Obscurum videtur hoc. Quum enim dixisset lapidem & lignum, subintulit, Hoc verum est ductile ex auro & argento. Proinde lapis & lignum, ductile est auri & argenti? Haudquaquam, sed enim hunc admodum intellige: Aliae quidem imagines sunt ligneae & lapideae, hoc verum est ductile, pro, aliud verum est ductile, seu idolum ductum ex auro & argento, vel fustum. *Et omnis spiritus non est in ipso.* Pro, nullus spiritus est in ipso, neque naturalis, neque sensibilis, neque rationalis. Dominus autem in templo sancto suo: metuat sibi a facie eius uniuersa terra. Imagines, inquit, mutae sunt & imbecilles, neminem iuuare possunt. **F** dominus autem veluti templum quoddam habet ipsum caelum, & in illo commoratur, ceu sanctos in sancto. Demoratur etiam in templo Hierusalem urbis, quod qui in idola sua spem locat, incendit, pro quo maleficio poenam luer. Quod si in caelis habitat, omnis terra vereatur faciem eius, hoc est, praesentiam eius, & considerationem nostrorum operum, & nemo sit contemptor dei, neque arrogare agat, ad ea quae Babylonio contigerunt, desigens oculos. Templum domini etiam corpus est, quod est sancta virgine sibi ipse compaginatur, quod etiam templum immoratur. Omnes igitur terrae spirantes, metuant sibi a facie ipsius, secundi opinor aduentus, quando terribilius quam antehac, veniet visitare opera nostra, non in rectum transferre, non emendare.

Preca-

IN HABACVC PROPHET. EN AR. 16

Precatio Habacuc prophetae cum cantico.

A

CAPVT III.

D Omnes audiui auditum tuum, & exterritus sum: Intellexi opera tua, & obstupui. Transformans & figuris illustrans admirandus vates sermonis sui characterem, nempe interrogatione & responsione, ac quaerens quid non puniat de contemptores: vbi ergo didicit quod poena non sit perpetua defutura, neque semper differenda, enimvero Iudaeos quidem per Babylonios, Babylonios vero castigandos esse per Persas: ad laudem cum cantico sermonem transfert, praecans simul & celebrans & admirans dei iustitiam, inenarrabilemque dei ordinationes. Orationis autem & precationis habitum interim futura etiam vaticinatur. Ait ergo: Audiens ego quae dixisti de transgressoribus in Hierusalem, quod Babylonio tyranno tradentur, ac de illo ipso impio quod Persis dedetur, perterrefactus sum, quod adeo peccatores ad interitum funditus tradas. Nihil eorum quae abs te sunt domine, extra rationem sit. Obstupesco considerans iudicij tui iustitiam. Poterunt etiam haec de Christi mysterio dici. Postquam enim meminit Babyloniorum abolitionis, quam Cyrus efficiens Israelitas liberauit, deinceps ad generaliore & secretiore (quam dominus noster Iesus Christus nobis peperit) libertate & liberatione recurrit, liberans nos a satanae potestate. Tum na vates ad patrem verba facit, Audiui pater, domine mi, te reuelantem mihi incarnationem vnigeniti filij tui, & perterritus sum & admiratus. Quomodo terra capiet illud, quod nusquam capitur? Porro reputans apud me intimius & exactius opera tua quae facturus es, corpus ipsi effingendo ex virgine per spiritum sanctum, & signa, & id genus alia, quae ipse per tuum nomen faciet, obstupui. Ad haec, ad filium ita dicere queat: Quoniam audiui de te famam quandam (supra enim dixit: Audiam omnino quid loquatur in me spiritus) & intellexi opera per quae operaberis salutem humanae naturae, praeterea & crucem & mortem, & resurrectionem & assumptionem. Et obstupui plane, demiratusque sum, quomodo contra natura conuenire possint, nempe corpus cum incorporeo, mors cum vita, cum morte resurrectio, quo corpus in caelis collocabitur? haec

Cap. III. THEOPHYL. ARCHIEP. BVL.

D hanc enim omnia prorsum plena sunt stuporis admirationis-
que. In medio duarum uitarum cognosceris. Duæ vitæ sunt, &
præsens & futura, quarum medius ipse deus iustus iudex de
monstratur, alios quidem hinc puniens, vel etiam glorificans,
alios verò meris suppliciis in futuro seculo venturis, vel quæ
tudinibus etiam recondens atque destinans. Quidam hinc nō
vitas, sed animalia per prophetam dici intellexerunt, Cheru-
bim videlicet gloriæ, quæ obumbrabant propitiatorium,
alterum quidem à dextris, alterum à sinistris: è quorum me-
dio diuina vox egressa, principi sacerdotum dei voluntatē
indicabat quando penetrare ingrederetur. Est autem & do-
minus Iesus assumpta humanitate propitiatorium nostrū fa-
ciens, ut apostolus testatur, tanquam animam suam pro nobis
ponens, nōque deo patri reconcilians. Quia verò deus sub
Cherubim stipatus manet, ideo dicit: O domine, tu ve-

Rom. 3. *re* nostrum propitiatorium eris. Te enim præsignificabat
in medio duorum Cherubim stans legale illud propiti-
atorium. Alij per duo animalia Babylonios & Iudæos in-
tellexerunt, quorum in medio iustitiam facere cognitus est.
Nouimus & alias illusiones, à quibus ob saturitatem abstin-
ebimus. Dum appropinquauerint anni, agnosceris: cum adert
tempus demonstraberis. Et omnibus demonstraberis, quod ius-
tus sis & verax. Hæc de domino nostro Iesu Christo etiam
dicit. Appropinquant anni consummationis, ac prædefini-
tū incarnationi tuæ tempus iam adest: quod tum erat,
quum vitia ad summum fastigium peruenissent, & nihil in-
ieteratum satanas reliquisset. Verum quum omnes peccassent,
orbati que essent gloria dei, & ne vnus quidem iustus relic-
tus esset, tum agnosceris ac demonstraberis, qui nunc in vmbra
& figuris prædiceris. Dum turbatur anima mea ira, misericordiam
recordaberis. Humanæ naturæ personam induens propheta.
Quum turbata, inquit, fuerit anima hominis per iram tuam
castigati, tum misericordiam denuo recordaris, perinde ac
Israelitarum Babylonis traditorū rursus es misertus. Hu-

mana natura turbationem etiam passa est, dum ob prouarica-
tionem mandati & inobedientiā ei succēderet deus, adeo ut
mortalitati subiiceretur, sicuti Dauides etiam ait: Auertente
te faciem tuam turbabuntur, & in ipsum reuertentur pulue-
rem. Atqui rursus es misertus eius, & incorruptibilem in te
& immortalem demonstrasti, quem admodum idem rursus
ait

IN HABACVC PROPHET. ENAR. 17.

ait: Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis fa-
ciem terræ. Deus a Theman ueniet, & sanctus a monte umbro-
so & aspero. Theman alij quidem austrum, alij verò Africū
interpretati sunt. Vaticinatur autem propheta, q̄ ex Bethleē
veniet Christus, quæ ad australem & Africam plagam respe-
ctu Hierosolymorum sita est. Montem verò opacum seu um-
brosum, ipsam eādem Hierusalem appellat. Asperum seu hir-
sutum ac intosum ideo, q̄ veluti diuinis donis & virtutibus
sanctorum in ipsa recubantium spirantiumque floreat: opa-
cum vel umbratum, quod veluti nebula, ac iuxta diuinā gra-
tia super eam & in ea umbram faciat, illam ceu umbra circū-
det, ac tāquam in protectione cœli commoretur. Porro dei-
para virgo mons est etiam asper, ut in quam ferrum cogita-

tionis sordidum virus habentis non ascenderit, neque huma-
ne manus vel operationis ut virginitatem eius refeceret. Opa-
cus & umbratus mons illa ipsa etiam vocatur, quod spiritus
sanctus descenderit super ipsam, & virtus altissimi eam obū-
trauerit. Diapsalma. Diapsalma vox est quam Græci inter-
pretes reddiderunt pro Hebræa dictione Sela. Significat au-
tem (ut peritioribus Hebræis placet) quandam peculiare ob-
seruationem eius rei quæ illic per spiritum propheticum di-
citur, quasi dicat: Res nō est parua, quare imis eam sensibus
reponite. Et quia hæc est prophetia de incarnatione filij dei,
pulchrè apponitur Sela, græcè diapsalma. Operuit cœlos uir-
tus eius, & laudis eius plena est terra. Et si factus est homo vni-
genitus dei filius, & per hoc angelis minor visus & inferior,

atamen virtus eius, hoc est gloria & maiestas, supra cœlos
est, hoc est supra angelos, qui in cœlis sunt. Ad quem enim
horū dixit: Filius meus es tu, sede à dextris meis? Vel quod
splendidior ipso cœlesti est lumine. Præterea vniuersa terra
tum vberius agnouit eum dominum & herum, quādo est in-
carnatus: reuehisc; ipsum præconiis ceu vniogenitum, & eius-
dem cum patre essentis filium. Deinde quando cum carne
supra nubes conscendit, operuit cœlos obtexitque, tumque
ipsum vberius terra deum cognouit. Et splendor eius tanquam
lumen erit. Splendor, inquit, quem demonstrabit nobis Chri-
stus (cognitionem dei & vitam deo placentem intelligens)
ceu lumen erit, hoc est non obscurum, neque imbecillum, ut
Mosaicum, illud enim umbram habebat, sed merum lumen
& immixtum. Propterea & propheta dixit, Illuminare Hie-
rusalem,

Esaie. 6

Cap. III. THEOPHYL. ARCHIEP. BVL.

Drusalem, venit enim lumen tuum. & Populus sedens in tenebris, vidit lumen magnum. Præterea carnis ipsius fulgor, quæ diuinitatis lumen erit in monte Thabor: siquid in carne deitas effulgebat. Cornua in manibus ipsius, & posuit dilectionem fortem roboris sui. Non solum, inquit, lumine doctrinæ vsus, veritatem demonstrauit, & vita sua & institutione, verum etiâ plurimas vires, admiranda multa faciens, exhibuit. Cornu autem omnino, potetia multis in locis dicitur. Cornua enim animantibus sunt armorum & scuti vice. Tandem pro nobis etiam mortem obiit, quod maxime eius potentia signum est: quoniam per mortem, mortem aboleuit. Vtraque hæc fecit, ut suam erga nos dilectionem & fortem & magnam ostenderet. Maiorem enim hac dilectionem nemo habuit, quæ ut animam suam impendat pro amicis suis. Quia verò cornua & de rege accipiuntur, ut eo in loco: Exaltabit cornu Christi siue vincti sui: ac de fastu, ut quum ait scriptura: Ne leuate in altum cornu vestrum: asseuerant quidam vatem hunc dicere, quod regna demonum & superbiæ in manibus eius sint, hoc est, in potestate eius, perinde ac in eo loco manus pro potestate accipitur, ubi scriptura inquit: In manibus tuis sortes meæ: pro eo quod est, in potestate tua. Quoniam autem demones subuertit & subiugauit iam tunc quum diceret: Iudiciu est mundi, princeps mundi euicere foras: impedit animam suam pro nobis, forte suam erga nos dilectionem monstrauit. Porro dilectio ipsa non imbecillitatis sed roboris erat. Non enim ceu imbecillis passus est, sed voluntarius, qui in crucem etiam sublatus, propria ostendit potentiam, solem obscurans, terram concutiens, monumenta aperiens. Ante faciem eius proficiscetur sermo. Non carebit, inquit, testibus, verum stabilem testem habebit propheticum sermonem. Ante enim incarnatam eius dispensationem propheticus ipsum sermo prædicabat. Iohannis ite prædicatio dum inquit: Veniet fortior me post me. Dein quum natus esset, venerunt magi, & multa de eo fama vulgata est. Posthac exiit nomen eius in vniuersam Syriam. Tum ad omnes domino subditos sermo progreditur, & nihil est abominabile eius præsentia dicitur, ut illis: Facies domini super faciem tuam, & considerabis: quod antea testificatur nobis, & prius quam sint agenda subindicat, deinde Iohan. 15 præsto est cuilibet, iuxta laborem persolvens. Nisi enim venissem,

IN HABACVC PROPHET. ENARRAT. 18

nissim, & locutus eis fuissim, peccatum non haberent. **A** Et egredietur pedibus suis ad institutionem. Postquam præmi sit verbum ad eruditionem & institutionem hominum, ipse tandem etiam venit, pedibus prophetici sermonis. Vel quod erudiat & castiget tandem nos, qui iis quæ per verbum suum nobis antea prædixit, & testificatus est, non obtemperauerimus. Alij sic legerunt: Egredientur in campos pedes ipsorum, voculam *per* tenuerunt scribentes & intelligentes omnia esse permeanda incarnato deo, veluti arua tam supina, quam ea per quæ equi aguntur, & campos, nihilque ipsi impossibilis esse. Poterunt autem & humiles corde, arua intelligi, qui ex coelis semen accipientes, fructum ferunt ad centum, sexaginta, & triginta, de quibus David ait: Arua tua implebuntur pinguedine, & valles abundabunt frumento. Deinde ostendens quod de rationis consortibus campis & vallibus verba faciat, ait: Vociferabuntur & laudabunt. Stetit, & mota est terra: **B** aspexit, & liquefactæ sunt gentes: confracti sunt montes, & liquida sunt colles perpetui, profectiones eius perpetuas pro defatigationibus uiderunt. Omnipotentiam dei ostendit, ut quæ nemini sufferenda sit. Simul enim stetit, & concussa est terra: intueretur, & simul liquefuit ceræ instar omnes gentes, & montes franguntur à vi potentia eius: & colles æterni, hoc est, iam inde ab initio prædicati ob altitudinem & magnitudinem suam: & profectiones eius & vias quas ab æterno facit, vnde cunctique in hostes suos motus, videntes, tolerabiles videntur, ceterum planè laboriosas & afflictionis plenas, adeo terribiles erant. Considerabis etiam, quod steterit in cruce, & mota quidem sit terra, montes autem veluti petrae confracti sunt: liquefactæ sunt autem gentes aut copiarum demonum, & colles idololatriam accipientes dissoluti sunt. Has profectiones eius & motus & operationes, quas ab æterno prædestinuit propter labores quos in cruce sustinuit, factas, videntur crucifigentes ipsum. Laborauit enim verè, & defatigatus est pro nobis cruci adfixus, & languit propter iniquitates nostras. Sed & terra, siue terram inhabitans natura hominum stetit in eodem, & concussa est: A magnitudine quidem passionum concussa prius, stetit veluti in posterum non concutienda. Commota est autem veluti translata è statu vitiositatis, & infractæ quidem sunt operis vires duræ & superbae. Liquefacti sunt autem colles, **C** 17 hoc

Cap. III. THEOPH. ARCHI. BVLGA.

D hoc est primorum principum & scribarum & Phariseorum dignitates à seculo celebratæ, qui profectioes domini, quas faciebat in Iudæa, æternas & perpetuas existentes, hoc est ad seculi usque consummationem memorandas: vel mandata quæ dabat æterna existentia, & indissolubilia (profectioes enim seu itinera mandata sunt, iuxta illud, Viam mandatorum tuorum cucurri) pro labore inspexerunt, hoc est onerosa omnino & intolerabilia existimarunt, quum tamen ille dixisset, Tollite iugum meum super vos, iugum enim meum modum est: & onus meum leue. Et agite adeste, & ego refocillabo vos defatigatos ac depressos duris legis sermonibus, cuius iugum neque patres eorum baiulare potuerunt. Tentoria Aethiopum terrebantur, & attingit terræ Madiam. Post salutem res afflictiones, tentoria Aethiopum, non eorum qui re vera Aethiopes, sed qui mente concipiuntur, caliginosam deliberationem habentium: mortalium dico animæ, in quibus, tenebrarum tentoriis morabantur, perterritæ sunt, & submissæ sunt verbo euangelij: & attingit terræ Madiam, amantes videlicet fornicationis & voluptatis affectus. Israel enim, Madianiticis puellis fornicatus est, quando stetit Phinees, & placatus est dominus, & cessauit quassatio. Porro Madiannæus valet, si interpreteris, condemnatum. Pulchrè autem tentoria & attingas dixit, nam animæ mortalium temporaria dæmonum habitacula fuere. Præterea voluptatis effectus & operationes facillè dissoluntur & transeunt, uti tentoria. Insuper apostoli etiam verè Aethiopiam viderunt, & Madianiticam regionem visiterunt, diuinum annunciantes verbum.

F Nunquid in fluminibus irascaris, uel in amnibus indignatio tua, uel in mari profectio tua? Quoniam ascendes super equos tuos, & equitatus tuus salutem adfert. Intendens intendes arcum tuum super sepiam. Postquàm suprà dixisset, quod in cruce stans montes conterit, & gentes liquefacit, nunc ait quod non hominibus succensens hæc facias domine, neque ut perniciem ipsis adducas, & funditus perdas: siquidem amnes & mare, mortalium congregationes & varias gentes appellauit. Quin potius communi salutati prospiciens, has passionis seu afflictiones demonstrauit. Etenim apostolis quasi quibusdam equis vectus, per uniuersam terram equitabis, non ut punias, sed ut serues. Non enim uenisti ut iudices mundum, sed ut mundus seruetur per te. Atqui credentibus equitatio tua cedit in salutem. Quod ve-

IN HABACVC PROPHE. ENAR. 19

ro ait: Arcum tuum fortiter & indubitanter intendes, ad tribus Israeliticis, quæ non crediderunt, pertinet, eas enim sepiam nominauit. Quod uero equi portantes Christum sint apostoli, perspicuum sit ex eo quod Paulus ipse à deo audiuerit dicente: Quoniam vas electionis mihi est, ut ferat nomen meum coram gentibus & regibus, & filiis Israel. Illud uero, intendens intendes arcum tuum, non est dissimile his quæ David habet, Intende, inquit, & prosperum successum nanciscere. & Sagittæ tuæ acutæ in corde inimicorum regis. Quiddam, Nonne in fluminibus irascaris? sic intellexerunt: Scopis, inquit, prophetæ est, ostendere quæ in nouo testamento contigerint, quæ sunt longè diuiniora & magnificentiora sit quæ in veteri sunt gesta. Propterea etiam ait, non ut in veteri testamento, Amneis in sanguinem conuertisti, aut mare exiccasti, ut liberares populum tuum ab insensibilibus inimicis tuis, sic nunc facies, sed conscendes super equos, ipsos nimirum apostolos, ut sceptris dæmonum destruas atque comminas. Fluminibus rumpetur terra. Quæadmodum coloni in fossas & subterraneos meatus, & euripos, diuidunt aquas, irrigatio nê terræ ita instituens, sic tu, inquit, dñe, terræ præparabis ad susceptionem intellectualium fluuiorum, qui sunt apostoli, ut sit quod dicitur: Propter flumina scindetur terra. Sūt qui iuxta textum, terram fluuiorum ipsam Mesopotamiam acceperint, mediam inter duo ingentia flumina, Euphratē & Tigrē. Mysticè ipsum peccatum est, quod mediū est inter uiam & remissam vitam. Mesopotamia itaque rumpetur, hoc est, deicietur, cadet, ceu murus existens Babyloniorum roboris. Peccatum quoque rumpetur scindeturque ense, quem uenit dominus iacere super terram. Fluuiorum tellus, ipsa etiam est Hierusalem, quæ multos iam tum sanctos cōtinebat, quos amnes nominauit. Ut enim uerum existens lumen domini ipse, per participationem apostolos fecit lumen mundi, sic & sancti dicuntur pariter flumina. Proinde ait, quod terra iam olim fluuios habens quibus irrigetur, nunc rumpetur: ac ueluti siccibunda satiscet, ut quæ non suscepit prophetarum sermonem, neque crediderit Christo. Nam si credideris, inquit, Moysi, credidissetis etiam mihi. Videbunt te, & ueni in partu marebunt populi. Hoc duplicè intellectu habet. Aut enim hoc accipies, quod qui crediderunt populi, videbunt tuum lumen, & ueluti in partu dolebunt, hoc est cupiditatē & desiderium

Asta. 9.

Psal. 44.

C

Iohan. 5.

D deriū vehemens habebunt vt videāt regnū tuū, & parturiēt tuū timorē, vt spiritū salutis pariāt. Vel q̄ infideles populi intuebūtur gloriā tui præconiij, & mœrore necnon labore cōficientur præ inuidia, quales fuerunt qui dixerunt: En mūdus sequitur eū. *Spargens aquas itineris.* Aquæ itineris sunt spiritualis & euangelici verbi gratiæ. Nā aqua profectionis, quæ ad nos vsq; vnigenitus dei filius perrexit, spiritus est, quē dedit credētib; in se. Postq̄ igitur varij sunt spiritualis doctrinæ modi, vna aqua multæ sunt, quæ dispergitur ac diuidit cuilibet pro sua habitudine. Nā diuisionē esse donorū discimus, eundē autē spiritū. Deinde proficiscens in vicis & ciuitates dominus, aquā doctrinæ sparsit, illis profecto ad quos dicebat: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Multi habent aquas sermonis, sed non sunt profectionis, sed status, spirantes virosū odorē & inuidiam. in seipsis enim isti bonū habēt, ipsam non in alios diffundentes, qui & assimilantur ei qui talentū defoderat. Porro qui bonū habet, & in alios effundit, is aquas profectionis habet, & similis est ei qui numulariū talentū suū locat, quiq; opulentiore dominū suū facit. *Abscessus dedit uocem suam in altitudine apparitionis suæ.* Permansit in assumpto tropo, sensuumq; consecutionem obseruauit. Flumina enim sacrosanctos apostolos appellans, mare gētes nominat, incredulitatis amarulentiam retinentes. Perinde ergo vt fluuiorū in pelagus ingruentū, exonerantiūve, ingens sonitus & strepitus editur, marinis fluctibus cohibentibus at centib; insultū & influxū: hunc ad modū diuinis apostolorum filis gentes circumeuntibus, salutarēq; euāgelij Christi præconiū afferentibus, turbæ aduersum ipsos mouebantur & seditiones ab infidelibus ipsis contradicentibus, exinguerēq; tantibus istam promulgationē: quemadmodū Ephesi argentarius Demetrius fecit, Corinthi verò alij, & Hierosolymis Iudæi quādo & Romanis Paulum tradiderūt. Proinde abyssus turbationis gentium, dabat altitudinē apparitionis & euagationis fluctuum eius. Quidā hīc per abyssum, multitudinē credentiū acceperunt, ē fluminibus & aquis suprà dictis cōfistentē. Ipsa igitur abyssus, & altitudo apparitionis eius, hoc est alti in ipsa, & diuitiarum & gloriæ & autoritatis aspectū habētes, dederūt vocē, cōfiterēs dñm Iesum Christū ore suo. *Elevatus est sol, & luna stetit in ordine suo ad lumen.* Sol iustitiæ in altū sublatus est in cruce, & nox facta est, i qua luna ordinē suū

suū obtinet vt luceat: siue q̄ domino crucifixo ex gentibus & ecclesia refulsit, & stetit in ordine suo ad lumen, hoc est proximē lucens apparuit, seruans ordinem proprii orbis. Sic cēturio gentilis existens, filium dei confessus est crucifixū, & qui cum ipso erāt. Iam & dominus ipse dixit: Quando exaltatus fuero, omneis trahā ad meipsum. Sin autē sol est euāgelium, vide quando sublimatum est euāgelium, & radij eius extensi sunt, tum & luna, hoc est lex stetit ad lumen. Tum enim apparuit spiritualis lex, quādo spiritus ipsam interpretatus est. Sic & per allegoricum intellectum apparuerunt Agar & Sara. Sic & illud, Non colligabis os boui trituranti. de doctore ecclesiæ apparuit in lege scriptum & latum esse. Eum ad modū cordis circuncisio demonstrata est, non corporalis quidem particulæ. Hāc sanē ordinationem & antea quidem habebat lex, ceterū occultabatur, cū umbra circa ipsam foret. Quando verò venit lumen mundi, tum stetit & ipsa in ordine suo. *Iacula tua proficiscuntur ad splendorem fulguris armorum tuorum.* Diuos apostolos iacula vel sagittas appellat, quæ profectæ sunt velut à forti quapiam & potēti manu missæ, vt ingerentur in corde inimicorum regis, demonum videlicet, aquē ac David ait: Tanquā sagittæ in manu potētis, sic & Psal. 162. filij excussorum. Excussi sunt quidem & proiecti à facie dei, ipsi Iudæi. Horū filij sagittæ fuerunt potentis Christi, qui est virtus dei. Illi porro ad splendorem fulguris verborū, hoc est armorū Christi profecti sunt. Arma verò Christi sunt, quib; Paulus nos iduit, dicēs: Induimini armatura dei, quæ est thorax iustitiæ, & galea salutis, & gladius spiritus. Atque hæc arma sunt splendida & coruscantia. lucet enim virtus in eo qui eam induit, etiam si occultetur. Luceat nanque, inquit, lux vestra coram hominibus. Apostoli igitur profecti sunt, docētes omnes gentes, vt ostenderent omnibus splendorem coruscationis armorum horum. *Intermissione imminues terram, & in indignatione confringens gentes.* Iudaicam, inquit, terrā desolari & vastari facies per Romanos, tanquā incolæ eius in te impij fuerint: & confringes, hoc est humiliabis Israelitas, qui gentium erga te sœuitiam & impietatem imitati sunt. Vel operationes terrestris prudentiæ imminues per iacula apostolorum tuorum, & gentium prudentiam, consilia, humiliabis, deicies, subingabisque. *Existi ad salutem populi tui, ut seruares uastos tuos.* Quum dixisset antea, quoniam imminues

D Iudaicam terram, rationem nūc eius reddit. Nam tu, inquit, existi ad salutem populi huius. Non enim venisti nisi ad pedes quæ interierant domus Israelis. Propterea & Iesus vocat⁹ es, & aduenisti huc, vt serues vnctos sanguine tuo, & spiritu sancto tuo. Atenim ipsi noluerunt: propterea eos minui- sti, ac alium tibi populum vendicasti, qui & vncti sunt per ba- ptisma in mortem tuam baptizati, vnctiq; oleo exultationis, spiritu nempe sancto. Vel causam adducit quorū terrestres pru- dentia diminuat. Propterea, inquit, imminues terram, quod eam ob causam exieris, vt seruares. Aliter enim seruare nō li- cebat, ni terrenæ res primū imminutæ essent. *Proiecasti in capita iniquorum mortem.* Eos qui crediderunt, inquit, & vn- ctos & participes factos seruasti. In iniquorum verō Iudæo-

E rum capita, hoc est in principes & eminentiores mortem in- culatus es, per Romanos qui eos perdiderunt. *Excitasti iniqua Iudæorum capita usq; ad collum in finem.* Hoc est ligasti iniqua Iudæorum capita, priorum peccatorū catenis: non ita quidem, vt ex parte cincti essent, verum vt per totum corpus, & vsq; ad cer- uicem. Nam peccata ipsorum excitata contra ipsos, quando deus voluit ligarūt ipsos, adeo, vt Romanis ipsos subiiceret, vt ceruix eorū elata humiliaretur, cōficereturq;e. Hoc enim significat quod ait, ad finem. Sunt & charitatis vincula, quæ credentibus iniiciēs dominus, ceruicem ipsorum proprio iu- go submittit. Excitauit & alia vincula Christus aduersus Iu- dam, quæ suæ ceruici circūponens ille, finē reperit per stran- gulationē. *Diaplasma.* Amputasti in defectione capita potentium,

F concutientur in ipsi. Aperiunt frenos suos, tanquam mendicus clancu- lum comedens. Stuporem, inquit, & defectionē patiuntur po- tentes Israelis, deficientes à recta prudentia, furentes & inia- niētes aduersum te: eam ob rem refecisti eos à tua proprie- tate, à tuo iure, quum antea pars tua essent. Vel quod alium aliō disperferis, id quod David ait: Dispartias eos in vita ip- sorum. Non immeritō autē capita ipsorū intellectus capacia, resecta sunt à societate quæ illis cum verbo fuit, quoniam pro verbo non sapuerunt, sed verbo potius restiterunt. Siue quod te signa exhibente, ipsi obtupefcent, ac animo deficient, con- cussionemq; facient cōturbati, ac disscinduntur, alij quidem dicentes, Quoniam seducit turbam. alij autem, Quoniam nun- quā sic quisquam locutus est vt homo ille. Occultē quidem capita, ipsi principes obmurmurabunt tibi, aperiētes labia

& dentes

& dentes quæ sunt frena oris, æquē atque mendicus non au- dens propalam accipere cibum, velatō eum ore intus commi- nit. Timebant enim vulgus, Iesu Christo beneuolum atque fauens propter miracula. Quinetiā apostoli antea nō auden- tes loqui, verū cōclusi in cœnaculo superiore, clanculū eden- tes credentium ipsis salutem, tāquam equi aperiētes frenos oris, hoc est humanos timores abiicientes, cū fiducia & liber- tate prædicabunt verbum. Forsan & ad deū propheta inquit: Quoniam in defectione quadam & succēssente affectu constitui tus domine disscidisti eos. Reuera enī ita eos disscidit, si mo- do punit deus. Atqui ipsi nos ipsos punimus: cui rei testimo- nium dicit qui ait: Deus mortē non fecit. & rursus alius, Tē *Sapient. 1.*

tatautem deus neminem. Quilibet autem tentatur à propria cupiditate. *Ac duxisti in mare equos tuos, turbantes aquas mul- tas.* Seruauit tursus sermo suum in mutatione schema. Frena **B** enim recordatus, nunc equos ipsos apostolos vocat: quos in huius vitæ mare dominus perduxit: qui gentes aquas existen- tes, propter vdam & dissolutam vitam suam turbant, dum do- cent futurum esse iudicium, operūque in presente vita transa- ctorum reddendam persolutionem. Hoc modo Paulus Athe- nienses turbauit, quum diceret, tēpora ignoratiæ posthabens deus, iam nunc omnibus adnūciat, in melius permutare ani- mi sententiā, ac resipiscere. Nā statuit diem in qua iudicatu- ros est terrarum orbem. Turbabant etiā alio modo apostoli, *Actu. 17.*

quando propter prædicatum verbum, ipsos inter sese mutuo dissidere sanguine iunctos faciebant. Quod & dominus affir- manit, Nō veni mittere pacē, sed gladium. Multæ verō aquæ *Lucæ. 12.* sunt gentes, respectu Israelis, qui vnus veluti gētis instat ha- *Mat. 10.* bet. In principio sanē dominus dixit, In viam gētium ne ab- *Mat. 28*

C ieritis. at vbi eleuatus est in cruce, & resurrexit: Docete, in- quit, omnes gentes. *Observaui, & contremui est cor meum a vo- te preceationis laborum meorum, & ingressus est tremor in ossa mea, & subter me turbata est habundō mea.* Quiescam in die tribulationis meæ, dum ascēdero ego ad locū peregrinationis meæ. Custodiam vocat prophetæ mētis suæ obseruationē & attentionē, quam faciūt dum spiritus eis insonat futurorum cognitionē, æquē atque suprà dixit, Super custodiā meā stabo. Ait ergo, Quia veluti custodini mentē meā à terrenis curis, in te mentē meā *figēs,* reuelasti mihi quānam sint passuri qui ex Israel nō cre- diderunt, ac eam ob rem concidit cor meū: etenim ceu cōpa- ticus

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D tiens tristior ob contribules & fratres meos. Vel, quia quæ reuelasti oranti mihi, custodiui, hoc est consideravi & seruavi apud meipsum, quæ etiam posthac prolocutus sum orans, ac ideo cõterritum est cor meum, tremorq; apprehendit ossa mea, & subter & ex profundo turbata est tota habitudo & constitutio animæ meæ. Deinde mox spiritu imbutus ait, Quoniam non videbo hæc quæ Israelitis cõtingent. Tum enim quando institerit dies affuturæ calamitatis, quæ est mihi dies tribulationis, quiescam, hoc est vltimū vitæ diem claudā. mors enim homini est requies & cessatio. Et ascēdam in supernam urbem, vbi est populus sanctorū, vitam hæc peregrinationem esse existimās, quod & ipse ego consimiliter puto. Sic & David ait: Aduena ego sum & peregrinus, itidē vt omnes patres mei: patriarchas omnino clāculum & obscurē significans, aliosque qui eos cõsecuti sunt sanctos. Quædam hic exemplaria habent, Ad templum peregrinationis meæ. Tum sic intelliges: Ascēdam in tēplum cœlestē à peregrinatione mea hæc, desideransque resolutionē ex mortali corpore, dicit, Requiescam. Quū enim præcognouisset quæ generi suo & gēti euentura essent, animo conturbato dixit: Tum ego requiescam ab afflictione, si dissoluatur à peregrinatione hac. Eo quod fici non proferet fructū, nec erunt germina in vitibus, olea negabit opus suum: & arua non producēt cibum. Afflictionis suæ causam exhibet, quam propter sit turbatus, Dicens, Quoniam ideirco mœreo, quod fici non porrō proferet fructum, ipsa nimirum Hierusalem. Etenim vbi ad ipsam venisset Christus, nullum in ea fructum reperit, præter sola folia, eternam videlicet demonstrationem & apparentiam ac simulationem pietatis. Quemadmodum & rursus in parabolis dixit: Ficui quispiam habebat, quam ob sterilitatē execrare voluit, Agricola verō pauxillum tēporis ficui donari precatus est, vt vel fructū ferret, vel radicitus extirparetur. Sed neque vinea ipsa fructū protulit. Vineam verō est populus, vt Isaias ait: Vineam domini, inquit, exercituum, domus Israel est, & domus Iuda plantula dilecta. Oleam verō nominat Pharisæos & Sadducæos, qui iustitiæ quidem nomine conspicui & graues videri volebāt, interim tamē eiusdē fructibus vacabant, & nudi ab ipsis erāt. Quod verō olea pro imagine iusti assumatur, David etiam testatur: Ego veluti olea fructifera, in Hieremias ait: quies. Vniuersa pariter synagoga olea est, vt Hieremias ait: Oleam

IN HABAC. PROPHET. ENAR.

22

Oleam vmbrosam specie, vocauit dominus nomē tuum. Ipsa itaque opus suū mēta est, negauit, fraudauit. Instituti enim ac puerorū instar ducti ad Christū per legē & prophetas, nō accesserūt ei: propter hoc ipsum fracti sūt rami eius & insiti sunt ad oleastrū prinētes infideles antea gētes. Præterea arua nō proferēt cibū, seu fruges in alimoniam, hoc est tenuiores & inferiores in populo, ad quos dicitur: Nouate vobis ipsi noualia, nec seminate super spinas. Isti ergo adeo à ventorū turbine perierunt, nullum diuinum fructū operātes, vt ne quantum ad cibum sufficiat parare possint. Defecerūt pecudes præ penuria. Simpliciores & minus astuti, siue vitis vacantes probiores, ac digni vt à plura intelligentibus regātur, defecerunt, eo quod non haberēt cibum. Nec enim erat qui cibū eis apponeret, perinde ac propheta dixit: Adducam famē super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famē audiendi verbi domini. Et boues non erūt apud præsepia. Boues sunt legis doctores, Leuitæ, sacerdotes, & sacerdotum principes. Nam & apostolus illud, Non alligabis os boui trituranti, ad doctores retulit. Siquidem illi cognitionis cibum, obscuritatis literæ operimentis tectum designati sunt nudare, aliique proponere, vt perspicuus fieret, & commodē intelligeretur. Accipiebāt quidem & ipsi à populo oblationes, primitias dico & decimas, & quæ è sacrificiis ad aras veluti ad præsepia afferebantur. Neque igitur præsepia & aræ existent, neque huiusmodi boues. Quia verō quædam exemplaria ascriptū hinc habēt, Ex sanatiōe ipsorū intelliges ita, q̃ sanatio ipsorū fuerit Christus, quem simulac non susceperunt, ex Christo ipsis contigit vt deficerēt. nam is tradidit eos funditus ad interitum. Sunt qui hunc locum sic acceperint, quod postquā propheta meminerit dissolutionis, in posterum de constitutione & conditione quæ illis sit, verba faciat, vtpote vbi non sit opus iis quibus hic egemus, neque corruptibili fructu, neque animantibus. Ego uero in domino exultabo, lætabor in deo seruatore meo. Contristatus sum inquit, propter cognatos meos secundum carnem, talibus ac tantis malis tētandos. Attamen reputans ego mecum gloriā dei omnibus hominibus manifestandam, lætor & exulto, hoc est, exilio præ gaudio. ἀγαλλῶμαι enim est idem quod ἐκινῶμαι, id est saltare, quod est gaudij quædam intentio. Intellige autem quod veluti ex persona fide iustificatorum hæc oratio proficitur.

Tantum

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Tantum non enim talia dicit, quod quidam ex Israel operibus expectantes iustificationem, sic repulsi sint: ego vero ethnicus non ex operibus iustitiarum quas feci, sed secundum ipsius misericordiam & per eius gratiam seruatus, in ipso exultabo. Si
 Roma. 9. mile est ei quod ab apostolo dicitur: Quoniam gentes ex fide inuenerunt iustitiam, Israel autem persequens legem iustitiarum non praeuenit, propterea quod non ex fide, sed veluti ex operibus legis. & iterum, Gentes pro misericordia glorificauerunt deum.
 Roma. 15. Domine deus meus, potentia mea. Imbecilla quidem est humana natura, inquit, sed hanc sibi unitam, potentem efficiet dominus deus. Sic & Paulus: Omnia possum aiti, in eo qui me confortat Christo. Ac David: Quoniam gloriatio potentiae
 Phil. 4. E ipsorum tu es. Et ordinabit pedes meos ad consummationem. Hoc
 Psal. 88. est ad securitatem statuet pedes meos, ut stitem ego solidus in fide, ac calcare queam & ambulare super serpentes & scorpiones. Consummationem enim alii interpretati sunt securitatem. Videtur autem veluti de quodam cursore hec dicere. Cursum, inquit, curro. Deus igitur ordinabit pedes meos ut cursum perficiam, veluti cum Paulo dicat: Cursum perfeci. Currunt multi, sed inordinatè, quales sunt qui in stadio certant athletae, non legitime tamè. Deus igitur pedes nostros collocat, si quando eius leges non praetercurramus, neque doceamus quippiam praeter scripturas, neque virtutem etiam aggrediamur citra mandata eius: veluti faciunt qui nuptias execrantur, & creaturas
 2. Tim. 4. dei bonas. Ad alta perducit me, ut vincam in cantione eius. Terra, inquit, me superiorem facit, ac sublimia me sapere docet, ut ceu ex editiore loco debellem hostes. Infra enim constitutus & terrae adiacens, quomodo vincam spiritualia nequitiae in coelestibus? Victoria obtenta non immerito cum canam ei. Nec enim speciosa laus est in ore peccatoris. Qui ergo vicerit principatus & potestates, ille etiam canit deo spiritualiorem & puriorem cantilenam, citra instrumentum proloquutionis, sola mente cum deo colloquens, & ore ad os loquens. Quod si quidem iam & in hac vita fiat, nouerint quomodo fiat, qui tali victoria diuinitus decorati sunt. In futura profecto vita indubitanter hoc continget, quando non porro caro & carnalia supererunt, quando deus omnia in omnibus erit. Sic & Moyses quum Aegyptii in mare submersi essent, ipse quidem cum suis canit, mulica verò & tympanum strepit. hymni enim eorum qui non omnino fortes sunt, corpus magis spirat, eius

IN HABAC. PROPHET. ENARR. 23

dem secum genti instrumenti indigentes. Vel non hoc dicit, A quod post victoriam carmen pangam, verum in hoc ipso cantu & glorificatione dei, ac inuocatione nominis eius, victoria potiar. In nomine enim, inquit, dei nostri magnificabimur. Perinde atque apostoli in nomine domini virtutes facientes, magnificabant à populo, & hostes suos vincebant. Animaduer
 Psal. 19. tendum quod quidam precationem hanc Habacuc historice intelligentes, de reditu ex Babylone hanc prophetam dicere confirmarunt. Aduersum quos Paulum nos proferemus dicentem, illis in figura talia contingere, nobis autem pro re vera scripta esse. Nisi enim vinbratilis pictura praecederet, imago non periceretur. Praeterea pleraque alia in hac precatione dicta, non conueniunt omnino iis quae historice transacta sunt. Ceterum de iis qui uolet, pro suo arbitratu iudicet. Isthuc verò
 B cunctis est perspicuum, quod spiritus dei qui scripturas locutus est, per omnia omnes iuuare vult, & per ea quae historice dicuntur, & per ea quae spiritualiter intelliguntur. Non enim sic se habent res nostrae, ut res Graecorum, ut allegoria amplitudinem & splendorem teneat, ipsum verò scriptum, & id quod per verba dicitur, grauitate & honestate careat, atque splendore, sed plenum sit deformitate. Nam & scriptum hic sanctum est, animabusque commodans, in iis qui rectè audiunt. Quorum in numero faxit deus ut & nos simus per spiritum sanctum, cui aperta loquenti, & occultas sententias retegenti, & per vitraque sanctificanti, gloria in secula. Amen.

Enarrationum Theophylacti in Habacuc prophetam, finis.

T H E O -

D THEOPHYLACTI BVLGARIAE AR-
chiepiscopi compendiarie in Ionam Prophetam Enar-
ratio.

P R A E F A T I O.

Postquam omnes homines cūctarum rerum
autor deus condidisset, omnium iuxta peregrin-
curā gessit, etiam si maiorem habere Israelita-
rum providentiam visus sit. hoc ipsum autem
in cōmune mortalium beneficium faciebat.

Et ut enim Israel conuenientem curam gerens, nō cuiuslibet dis-
serens, neque cum quouis colloquia miscens, quid agendum
foret demonstrabat, ceterum praestantissimum quemque ex
omnibus eligens, iam magnum quidem illū Moysen, nunc ve-
rō Iesum filiū Naue, aliās Samuelē, ac alio tēpore Eliā, & per
vnūquēvis horū vel legē fanciēs, vel mirāda ostēdēs, vel ad-
hortationes asserēs, viā ad salutē sternebat: sic Israeliticū po-
pulū ab aliis gentibus secernens, sedula cura & frequentibus
apparitionibus & inenarrabilibus miraculorū exhibitioib⁹,
ceteris gentibus iter ad dei cognitionē indicabat. Quod &
Osee. 9. per diuinū vatē Osee nos docuit. Speculator, inquit, Ephraim
cū deo propheta. Veluti enim metā quandā proponebat po-
pulū aliis gentibus cū in commoditatem, tum salutē. Nō dis-
F similem ad rationem per hęc Aegyptus ineffabilem dei potē-
tiā didicit. Etenim istorū perniciē ad omnes homines fama
perducēs, cunctos demirari fecit diuinā providētiā iustitiā.
Hinc Rhaab scortum cognitionis dei splendore accepto, Ce-
Iosue. 2. cidit, inquit ad exploratores, timor vester & tremor vester su-
per nos. Audiuimus enī quō dominus deus vester exiecauerit
ante conspectū vestrū mare rubēs, vōsq; perduxerit. Quo-
niā dominus deus vester, deus in cōelo & super terrā infra.
Sic multo etiā post tēpore, cōspecta arca vociferabātur alie-
nigenā cū trepidatiōe & horrore: Hic est deus qui percussit
Aegyptū, quiq; tot Assyriorū myriades ante mōnia Hie-
rusalem traiecit, ac regē ipsorū Senacherim terga vertere co-
gens, cūctis mortalibus suā potētiā conspicuā reddidit, qui

IN IONAM PROPH. ENAR. 24

& in Babylone Danielem à leonū ferocia illaesum se ruauit. **A**
Inque ardenti camino tres illos pueros retinuit, ac arrogan-
tem istum regem Nabuchodonosor demētavit, omnesq; illi
subiectos docuit, q̄ solus deus Israelis, sit vere deus. Cyri de-
nique temporibus celebratissimum reditum populo suo do-
naas, ac Hierusalem pristinae felicitati restituens, vt & tēplū
splendidius quā antea fuerit, extrueretur: omnibus tam lō-
gē quā propē sitis commonstrauit, quōd solus ipse abundē
posset & curam & praevidatū suorum agere. Porro & in Mace-
donibus non semel vires suas per Maccabaeos ostendit. Prae-
terea per prophetas miracula exhibentes ac futura praedice-
tes, gentium pleraque ad veritatem duxit. Hinc magnum
Eliem Syri metuerunt, tum cecitate ab ipso percussū, tum
Neemun leprosi curationem contemplati. Tanta autem hūc **B**
sunt reuerentia prosecuti, vt vbi rex ipsorū in agitudine in-
cidisset, Azaelem ad eum legarent, quem & propheta
ille Syrus in regem vnxit. Deinde fatidicum Hieremiam
tanto honore dignatus est Babylaniarum rex, vt optio-
nem illi habitationis daret. Quumque alios omnes &
reges & principes captiuos abduxisset, huic soli pote-
statem dedit secedendi quō vellet. Beatum itaque Ionam
non dissimilem ad modum in prophetam Nineuitarum se-
legit. Est autem vrbs Nineuitarum amplissima, regis Assy-
riorum regiam complexa. Quum enim vnigenitus dei
sermo per humanam naturam hominibus appariturus es-
set, omnesque gentes diuinā cognitionis lumine illustra-
C turas, ante etiam incarnationem suam, diuinam suam ip-
sū sollicitudinem subindicat, vt per hęc, futura accipientes
stabiliat, doceatque in vniuersum omnes, non Iudeorum
tantummodo, verum etiam gentium esse deum: vtque ve-
teris & noui testamenti cognationem ob oculos ponat. Si
enī gentiū nulla siue cura siue providentia tactus esset deus
ante incarnationem, alium ipsum Iudaei deum suspica-
ri potuissent, vt qui diuersa transigat ab eo qui legem tu-
lisset. Siquidem ille Iudeorum solum rationem habe-
bat, hic verō cūctorum hominum tangatur cura. Qua
opinione infectus fuit execrabilis Marcion, alium noui te-
stamenti quā veteris deum esse affirmans, quum dei erga
omnes homines in veteri testamento providentiam non
obseruasset. Proinde hanc ob causam deus Ionam Nine-
uitis

THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D uitis prophetam allegauit, imò propter quasdam etiam excel-
lentes & secretiores rationes. Atqui nedum Nineuitis, ve-
rùm & ipsi Israeli multa futura prædixit, contemporaneus
Osee, Amos, & Michæ. Et quanquam nullum aliud eius li-
teris mandatum vaticinium circūferatur, in quarto tamē Ro-
4 Re. 14 gnorum planum sit q̄ & alias prophetias ediderit. Dicit enī
scriptura de Hieroboam, non illo filio Naba, qui peccare fe-
cit Israelē, vt adoraret vitulas aureas, ceterū de alio, qui
ex Iehu descendēs, decem tribuum rex extitit, filius Ioas. Nā
ille restituit terminos Israel ab introitu Imath ad mare vīg-
versus occidentem, iuxta verbum domini dei Israel, quod lo-
cutus est in manu Iona filii Amathi prophetæ ex Gethepho-
ra oriundi. Præfens autem prophetia sola, tum diuina dispen-
E satione memoriæ prodita est, tum ad institutionem pariter
& adhortationē nostrī, ad quos fines seculorum deueniūt,
vt ne despondeamus animum, etiam si in ipsum vitiositatis
barathrum deciderimus, sed enim sciamus clementem nobis
esse deum: ideōq; ad vitæ nostræ & animi sententiæ emenda-
tionem reflectentes, genuinē & verē ipsam aggrediamur, ne
que segniter, neque dissolutē illā ipsam simulemus, exēpli vi-
ce ethnicos istos Nineuitas nobis proponentes. Scripta sunt
enim ista ad correptionem Israelis. Qui enim non rubore suf-
fundantur, si isti homines Barbari, & magna potentia floren-
tes, & in deliciis ducentes vitam, qui nullo vnquam tempore
aliquem prophetam audiuerunt, adeo celeriter & spōte obe-
diuerunt prædicationi, ipsi verò lege dei instituti ab ineunte
ætate, & populus dei eximius existentes, eos interim qui ip-
F sis salutē annūciabant, interfecerint, vsque adeo vt & filium
dei neci dederint, qui & seruator & redemptor ipsis aduene-
rat? Cuius sepulturæ & resurrectionis mysterium in præsen-
ti hac prophetia adumbratur, perinde atq; dominus ipse Iu-
deis colloquēs dixit: Generatio ista signū ingrit, & signū ei
nō dabitur, nisi signū Iona pphete. Vt enī Ionas in aluo ceti
fuit treis dies ac treis noctes, sic & filius hominis erit in cor-
de terræ treis dies ac totidē noctes. Enimverò q̄ ad reprehē-
sionem & condemnationē Iudeorū scriptura tradita sit, testa-
tur dominus in Euāgelio, quū ait: Viri Nineuitæ exurgēt &
condenabūt generationē hāc, quoniā respuerūt ad prædica-
tionē Iona: & ecce plus quā Ionas apud vos est. Quō maiora
sunt in Christo, q̄ in Iona? Quoniā ille interminatus est tāto
modo

IN IONAM PROPH. ENAR.

25

modo Nineuitis subuersionem, Dominus autē ille noster ne-
dū prædicauit, ceterū & innumera signa fecit, per quæ par-
e rat ipsos ad fidē trahi, sed increduli permāserūt. Significatur
igitur in Iona, tāquā in figura, de Christo mysteriū. Attamē
nō per oīa necessum est querere similitudinē. neq; enī à no-
bis postulādū est, vt oīno quæ sunt historia, ad spiritualē cō-
tēplationē vertamus. Nā vt generatim exēpli vice dicā, quū
aliquē priscorū sanctorū figurā Christi dixerimus fuisse, nō
opus est per oīa querere similitudinē: veluti Moſen dicimus
typū fuisse Christi, seu legislatorē & mediatorē: Loquere e-
nim, inquit, ad nos tu, & ne loquatur deus ad nos, nequando
moriāmur. hūc ad modū Christus, ambo hæc, nimirū nouā
nobis legē ferēs, & mediator dei & hominū factus, & volūta
B tē patris sui nobis denūciāns, ipsiq; reconciliāns, nō tamē im-
peditionis lingūe fuit, neq; gracilis seu exilis vocis, vt Moſes,
nec titubauit labiis suis, nec terrē pmissiōis exors fuit. Rur-
sum Aarō typ⁹ Xpi fuit, ceu sum⁹ sacerdos, q̄ in sancta san-
ctorū ingrediatur, & populi peccata diluat, quæ & oīa Xpo
conueniūt. Sigdē insignis pōtifex fact⁹, sese ipse obtulit, ac in
celū cōscēdēs, peccata nostra in se trāstulit & abstulit, chiro-
grapho dirupto. Atq; Aarō nō caruit noxa & reprehēsiōe, vt
q̄ aduersus Moſen cū Maria murmurauerit, ac eos qui in soli-
tudine vitulos cōsauerāt, non phibuerit. in Xpo verò nihil
huiusmodi deprehēditur. Peccatū enī nullū fecit, nec est inuē-
tus dolus in ore eius. Eā ad rationē hīc amādatus est quidem
C Ionas vt nūciaret volūtatē dei Nineuitis, ac ad eā pūnciam
aud erat pūus, sed in fugā sese conticiens, illā declinabat:
Xps vero à patre missus, obediēs factus est. Porro q̄ ppheta
volūtarius in pelagus proiicitur, & à ceto deuoratur, & ter-
tio die ab eodē denuo euomitur, tandēq; ad Nineuitas pfici-
teſtur, oīa Xpo sunt cōmunia. nam & ille spōte mortē obiit,
& mortē verē absorpt⁹ est, tertia die vitæ restitutus: ac in Ga-
lilæam profectus, initium prædicandi euāgelii apud gētes
homēdum præcepit. At Ionas seruatis Nineuitis turbabatur,
Christo verò salus gentium valde iucunda fuit & grata. De-
serpentes igitur ex hac prophetia quantum satis est ad Chri-
sti mysterium, quantumque est cōmodum, cetera literæ per-
mitteremus: vt typus huius prophetiæ, quatenus per omnia cū
Christo conueniat, sit penes recta iudicātes, non penes ip-
sam figuram vel adumbrationem.

Caput I.

Factum est uerbum domini ad Ionam filium Amathi. Cuius rei gratia sic quæso orsus est? Emphaticum enim & latente quandā vim habet uerbum illud, Et factum est. Apparet enim quōdā multas esset sermo de Nineui, quūq; fama eius reliquas vrbes omnes exuperaret & regna, nimirum q̄ & opibus & potentia prægians, multis flagitiis obnoxia esset atq; peccatis, per cōsecutionem dictum, Et factum est uerbum domini. Vel quia Israelitæ ex confessio non obsequabantur uerbo dei, hūc ad modū auspicatus est, perinde ac si dicat: Quoniā Israelitæ sese perperā diuinis in rebus gesserunt, nō obteperantes uerbo, igitur in posterū factū est uerbum domini ad Ionā, ut ad gētē Nineuitarū mittatur. Adiectū est autē nomē patris prophete, propter nominis aequalitatē. Est enim haud ab simile uero, alios sic appellatos, qui tamē ex eodem patre non fuerint propagari. *Dicēs, Surge, proficiscere in Nineui, ciuitatem magnam.* Maximū est indicium posteris de gentiū ad cognitionem dei assumptione, ipsa Iona ad **F** Nineui urbē legatio. Est autē ciuitas Assyriorū eximia, ut in præfatione commemoratum est, quam Assur extruxit. Assyrii uerō increduli & fidei omnino sunt exortes. Hāc urbē seruatum iri uolens deus, ceu locū existentem tum temporis idolatriæ & omnis effascinationis & incantationis, ac prophetam idcirco pœnitentię (quæ est animi in meliore sententiam permutatio) pœconem ipsis mittens, ostēdit, quod sup̄ eā etiā diximus, q̄ nō sit ludgorū tantū deus, sed & gentiū: & q̄ nō sit personarū apud ipsum respectus, uerū in omni gēte quicq; ipsum desiderauerit, & iustitiā exercuerit, ei gratus est uel ac *Altul. 12* ceptus, quēadmodū & Petrus in Cornelio hoc uerē ipsaq; re aggressus demonstrauit. Valde autē acceleratiā uerba sunt, surge, & proficiscere. Nolens enī mortē peccatoris, quin potius cupiens

cupiēs ut conuertēs sese ad bonū uiuat, ppheta celeriter desti-
nat ad promulgationem pœnitentię. Hinc etiā apponit, ciuitatem magnam, ut magis ipsum inflectat ac permoueat accelerare profectionem. Non enim est, inquit, exiguus locus, nō uile oppidulum, sed ciuitas nō una ex multis, ceterū magna, quare nō est q̄ ipsam asperneris. Si enī ne quantulacūque quidē aliqua contemnenda est ciuitatula, quanto minus ingētes & præclaræ sunt posthabendæ vrbes? Et concionare in ipsa, quōdā clamor flagitiōrū eius ascenderit ad me. Quia, inquit, nō sentiunt proprias suas iniquitates & impietates, ideo tu sis eis præco, ac doce eos q̄ talia tātaq; crimina perpetrauerint, ut ad cœlū usque ipsorum magnitudo peruenerit, ac tantum nō uocem ediderint aduersus se perpetrantes clamantem. nihil enim eorum ignorat, quanuis sit minimum, qui cūctā nouit priusquā fiant. Enimvero quia clemēs existēs deus, non ob parua quædā delicta pœnā adducit, sed quando ingentia & numero digna peccata commissa fuerint, quæ eius mansuetudinem ad iracundiam prouocent, tum exurgit ad uindictā: tam ob rem etiam dicit clamorem criminum ad se usque peruenisse, ceu multiplicatis ipsis & accersentibus ad sui excisionem & ultionem. Sic & Abeli sanguis clamat contra Caini cædem, sic & Sodomitarum turpis operatio uociferata est contra ipsos. Verē itaque in summis opibus uiuentes Nineuitæ, nullum non uitiorum genus admiserunt, cætera lasciniis, ueneficio, & incantationibus vacantes, quibus in rebus Chaldæi præ aliis exuberabant, perinde ac Naum. 3: **G**eneficis. Eapropter & dominus prophetam ad hanc urbem legauit, etsi longissimē ab Iudæa sita esset, ut cunctis mortali-
bus ostenderet, quōd & laqueis erroris constructi, ut qui omnium maximē, atq; in uniuersis sceleribus primatū obtinēt, cognitionē dei sint recepturi, finibusq; futuri suis. Nec mirū, ut & ad Hieremiā dictum est: En dedi uerba mea in os *Hier. 5.* meū, ignē, & populū tuum ligna. & iterum, Nōne sermones *Ibidem 23.* mei uelut ignis ardēs, dicit dominus, & ueluti securi cadens petram? Intuere porro clamoris uocem positam, ut in Sodomis. Et surrexit Ionas ut fugeret in Tharseis à facie domini. Am-
bigunt hic non parum multi, quorū quum ppheta sit, fugiat, ceu deum latere queat: hoc autem nemo alius, ne mediocriū **D ii** quidē

D quidem vnquā putasset q̄ deum effugere possit, qui & cūcta
 Psal. 138. explet, & nullo loco capitur. Nonne Dauidē audit, si ipse i-
 gnorasset, dicentē: Quo proficiscar à spiritu tuo? & à facie
 tua quò fugiā? & quā deinceps sequūtur. Videtur itaque ab
 surdè dictū hoc, vel ipse absurdus & mōstrosus quispiam ho-
 mo esse, qui à deo fugiat. Dicendum igitur quòd apertè qui-
 dem & plus quā alii ceu propheta nouerit quòd vniuersio-
 rum dominus vbique præsto sit, quòdque nullus locus eius
 prouidentia & gubernationis expers sit. Cogitauit autē ma-
 nifestiores suas apparitiones in sola Iudæa ipsum facere, vn-
 de si ab hac longè remoueat, sibi non porro appariturum
 deum vt ad hoc ministerium eum mittat. Hoc enim signat,
 à facie domini, hoc est, declinauit magis perspicuam adeo-
 E que clariorem dei apparitionem, & functionem legationis
 quæ illi ex ipso imminebat. Quòd enim prisci sancti in locis
 quibusdam separatim apparere deum autumarint, & Iacob re-
 statur, quando vidit scalas, & angelos ascendentes & de-
 Gene. 28 scendentes, inquiens: Dominus est in loco hoc, ego verò i-
 Psal. 131. gnorabam. Sic & Dauid: Selegit, inquit, dominus Sion, se-
 creuit ipsam in habitationem sibi. Porro & nos perfectiora
 sapere docti, ac per ista spiritum diuinam gratiam magis
 adumbrare credentes, ipsum locum accedamus, ceu sanctifi-
 candi, & diuinum quoddam donum decerpturi relaturique.
 Subterfugit autē functionē illam, non tanquā non credēs
 deo, vel segnis: vtraque enim propheta sunt indigna, nihil ei
 conueniunt: atenim simul compertum habens, Nineuitas di-
 uinam benignitatem & mansuetudinem, si respiciant,
 F consecuturos, hincque euenturum vt ipse pro vano vate re-
 putetur, quod omnino indecorum est prophetæ & inconue-
 niens, nimirum quòd vanus existimari debeat. Foras &
 Nineuitæ malo in eum affectu concitabuntur, ceu ta-
 lem qui falsò & mendaciter eos in penitentia afflictiones
 coniecerit. Hanc autem ipsi suspicionem peperit quòd
 videret nihil graue Nineuitas passuros. Atque hoc est argu-
 mentum predicationis. Ratiocinatus est enim secum,
 quòd deus verbum illis suum non prænucciasset, si perire
 eos voluisset, sed perspicuum est quòd ad penitentiam sit ad-
 hortatio, ipsa poenæ & supplicii interminatio. Præterea
 & Iudæorum accusationem fore cogitauit Nineuitarum
 obediētiā, vt qui ignoto & alienigenæ fidem adhibu-
 sent

sent viro, quum ipsi contribulibus prophetis non crederent, A
 qui prophetias suas cū miraculis etiam cōfirmarent. Hæc ob-
 causam imperatum sibi non statim executus est, sed fugere
 Tharseis vsque est conatus. Hanc regionem quidam Thar-
 sum esse aiunt, quæ & Ciliciæ metropolis, sub radicibus mon-
 tis Tauri sita. Alij regionem, quandam Indiæ Tharseis ap-
 pellari tradunt. Ex Tharses enim Salomonem quoq; precio-
 sos lapides, dētes etiam eburneos vnā cum similibus mercatum.
 Hæ autem aliunde quā ex India non perferuntur, bimatus
 spatio. tanto enim tempore naus Salomonis in libro Regno-
 rum redire dicitur. Atqui errāt talia dicentes. Si enim ad In-
 diam fugiebat, non erat opus ad Ioppen descendere, quæ est
 maritima Palæstina, adiacētque mari ad occidentem vergen-
 ti. Per hoc pelagus nemo naui traiciens in Indiam peruene- B
 rit. Inter enim nostrum & Indicum mare multum telluris est
 & habitare & inhabitabilis, montesque & multi & magni: si-
 nus item Ruber, quem deinde Indicus cōtingit. Præterea di-
 uina scriptura testimonium dicit Tharseis non esse ex vrbi-
 bus Indicis, neque etiam Tharsum, sed Africæ esse. In Esaia
 enim iuxta Septuaginta editionem legitur: Lugete nauigia
 Carchedonis, quoniam interit munitio vestra. Aquila tamē
 & Symmachus Tharseis pro Carchedone verterūt, quum &
 Ezechiel memoriam Carchedonis fecerit: in Hebræo verò
 & Syro exemplaribus Tharsis inuentū sit. Vnde liquet non
 in Indiam, sed Africæ Carchedonas Ionam profugisse. De-
 scenditque in Ioppen, & reperit nauim euntem in Tharseis, ac dedit
 nauulum suum, descenditque ut ipsam in nauigare una cum illis Thar- C
 seis usque, a facie domini. Per mare fugam adornat, ratus
 quamcelerrimè sese à ministerio prophetiæ erga Nineuitas
 liberandum. Dedit autem & nauigationis mercedem, vt ne
 vel hinc si non daret, esset quod remoraretur eum quò mi-
 nus fugeret. Omnia nanque ipsi facilia videbantur, patriæ
 priuatio, maris pericula, mercedisque abiectio, modò ab
 graui & molesta prophetandi functione illa eripi queat. Et
 dominus excitauit uentum uehementem in mari, & exorta est tem-
 pestas magna in mari, & naus periclitabatur ut cōtereretur: conter-
 ritque sunt nautici, & clamabant quisque ad deum suum, feceruntque
 iasum uasorum nauis, ea in mare eicientes, ut leuior ipsa fieret. Io-
 nas quidem se effugere posse diuinum illud ministeriū arbi-
 trabatur, atenim terræ marisque dominus sulcat aduersus na-
 D iij uim

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Diuinam tempestatem, fluctuumque nexus nauigio circumuicisti
ut discamus diuinam functionem subterfugere nos non pos-
se, neque renuere debere si ad opus deo bene placens aduo-
cemur. Docemur iuxta hinc, quod nihil citra dei prouiden-
tiam geratur, verum tempestates etiam diuina voluntate, & non
fortuito vel naturaliter fieri. Dominus enim, inquit, excita-
uit spiritum magnum. Dicat fortasse aliquis frequentissime
procellas maris naturae quadam ratione oriri, nempe syderum
conuentibus, & secessionibus: quandoquidem hunc deus or-
dinem mundi motui indiderit. Cui respondemus, Excitantur
etiam saepe natura non postulante tempestates dei admiran-
do consilio & voluntate, qui & naturam condidit. Idem ean-
dem etiam alterare, secundum quod sibi visum fuerit, vnde li-
bet potest. Vtroque autem modo illi seruantur vel pereunt,
quos diuinus calculus vel seruari vel interire iudicauit.
Quod verò terrefiant nautae, signum est magnitudinis pe-
riculi. quando & maris peritissimi sibi metuerunt, signum
est euidentissimum, quod animum desponderint, & ide-
co electionem vasorum fecerint, ut leuaretur nauis. Sup-
plicabat autem quilibet diis suis: scriptura haec non frustra
enarrante, verum ut doceat vtraque esse necessaria, & nos-
tra facere, & diuinum implorare auxilium: neque sic to-
tum negotium deo permittere, ut nos interim segnes pla-
nè & ignaui sedeamus (inanimatorum enim & omni mo-
tu vacantium hoc rerum est) neque nostris omnino nos
confidere consiliis & institutis, hoc enim rursus impiorum
hominum est, quibus reproba mens est. Asseuerant hinc
quidam quod circa istam solam nauim tempestas saepierit. Ne-
que enim si communis tempestas erat, conati essent forte
exquirere eius turbationis maris autorem. Enimvero quum
alios viderent citra periculum sulcare pelagus, secundisque
uentis agi, suam verò onerariam nauim submergi prop-
modum ea periclitatione, inquirunt quisnam inter se-
se eius maris leuitiae sit autor, quaeue origo. Atque haec
opinio non erit absimilis vero, si reliqua nauigia extra peri-
culum sint acta.

Ionas autem descendit in alium nauis, & dormiuit & stertuit. Nū-
quid adeo ignaui & socordiae deditus erat propheta, ut tanto
periculo sulcitate ipse dormiret, nec simpliciter dormiret,
sed in alium adeo soporem deferretur ut sterneretur: quod maxi-

IN IONAM PROPHET. ENAR. 25

mae securitatis argumentum erat. Atqui ante subortam tem-
pestatem & periculum sopore correptus est, fortasse ex ni-
mia fugae tristitia & defatigatione. Porro quod in alium na-
uis, hoc est, in infimum locum descenderit, propheta hoc mo-
ribus conuenit. Separatim enim & solitarium degere prophe-
ticum est. Hinc & Dauid, Solitarius sum, inquit. & Hiere-
mias, Bonum est homini ubi iugum suum tulerit, ab ineunte
iuuentute sedere solum. & iterum, Non sedi cum concilio il-
lorum eius. Solus & separatim sedi, quoniam amaritudine
repletus sum. Et accessit ad eum prorae gubernator, dicens ei,
Tu quid stertis? Surge inuoca deum tuum, si fors nos seruet deus, &
non pereamus. Nautica multitudo alias prorsum negligens de-
cori, & intellectu carens, hic adeo formidine & pauore eru-
ditur & intelligens redditur, ut prorae observator non ipse
tantummodo preces fundat, verum Ionam adiens, eum etiā
ad precā dū excitet. A deo necessitas quid deceat bellè docet.
Oserua hinc quod etiam si varios deos inuocauerint, eam tamē
cognitionem habuerint, vnum esse quempiam deum, ceteris
omnibus maiorem praestantiorēque. Non enim dixit, ut
seruent nos dii, sed deus? vel quod vnum existimauerint, Iona
cum omnibus illis peculiarem suum deum adorante: atque
vnum fortasse ex multis in auxilium vocauerint, qui eos ex-
audiret, ac incolumes conseruare posset, forsā Neptu-
num, vel Nerea, seu Thetin, seu alium quempiam mari-
num deum iuxta Graecum errorem.

Dixit porro quilibet ad proximum suum, Agite, iaciamus for-
tes. Et cecidit fors super Ionam. Obtemperauit Ionas prorae
observatori, & orauit. Quamquam enim hoc scriptura non
expresserit, intelligitur tamen: quando neque quod è som-
no surrexerit, indicauit, nemo tamen ambigit ipsum exper-
gescitū surrexisse. At precibus suis ad deum fufis, non est
exauditus. neque enim par erat inobedientem deo exaudiri
iri. Iā & fuga eius à deo, fiduciam ad deum ademerat. Quū
igitur auxilia ex precibus vana tum ditudicarentur, ad forte
confugiunt, cui gētes assueuerāt. Nouerāt enim naturā quo-
dā ductū, peccātibus esse adiectā poenā, ac digna nos ob pec-
cata nostra supplicia ferre, nec huiusmodi expertia esse cure
dei. Proinde credebāt quod prouidentia per sortis iactū manifesta
ret sibi autorem, iāque hoc arbitrabatur, quod quē fortuita fors pro-
basset vel etiam prodidisset, apprehendendū eam sortis ora-
culo

Dculo expetitur. Caterum nos intelligamus q̄ deus quemlibet à propriis, à domesticis, à contribulibus, cognatis & cognitis, ad se adducat, perinde ac tenemus Magos stellæ ductu perductos ad cunas Christi, & Azorios in veteri testamento per symbolum bouum arcem perferentium tandem seruatos, quum quid in posterum fieri vellet, subindicasset. Sic dominus noster repertis piscatoribus, Agite, inquit, sequimini me, faciã ex vobis piscatores hominũ: cõsuetum ipsis nomẽ prætendens. Quũ igitur nautis cõsuetũ esset ceu ethnicis sortiri, cõdescendẽs & cõsenties ipsis deus, per minimẽ obsecrã ipsis indicium, tẽpestatis ipsis autore notũ reddidit. Præterea fortem non esse spiritualem rem apostoli indicant, qui forte, priusquam spiritu perfusi essent, vñ sunt, post spiritus paracleti accessionem haudquaquam fortem admittentes. **Q**uidam verò neque apostolos tali sorte vñs affirmant, sed enim diuinioribus quibusdam signis, quæ indicarent eis quinam à deo electus esset. Et dixerunt ad ipsum: Denuncia nobis quam ob causam isthuc mali nos apprehenderit. *Quæ tua negotiatio est? & unde uenis? & quo proficisceris? & ex qua terra quoue populo tu es?* Intuere hinc barbarorum hominum æquitatem. Nõ enim statim vt agnouerunt Ionam esse autorem turbinis & tẽpestatis maris, agrestibus in ipsum moribus ferebantur, caterum blãdè & mansuetè interrogant, cuius causa malum hoc, id est, afflictio ista, ex quo peccato abs te cõmissio nos accessit, super nos venit. Percontantur autem, vt vbi didicerint delictum, experiantur expiare & emendare. Scrutantur autem & quam operationem exerceat, hoc est quale vitæ suæ studium & artificium habeat, & ex qua gente sit, & viam, vnde, & quò vadat, tanquam ex studiis ipsius, & ex communibus gẽtis moribus vel opificiis, & ex itinere quod ingreditur, vitã eius obseruare queant, sicque tandem deum placent, in quẽ impeggerat. Existimabant enim quòd si turbatum ab ipso nomen, marinum fortasse, reconciliassent, hanc tẽpestatis ipsi noxã effugere possent. Imitemur igitur & nos horum nautarum mansuetudinem & mitiorem animum, si quando excellentiora longè quàm ipsi deposcamus. *Qui respondit ipsi, Seruus domini ego sum, ac deum coeli ego colo, qui fecit mare & aridam.* Hoc, inquit, studium, hæc mea negotiatio est, seruire deo verò per mea opera & actiones, et si nunc illi non obtemperauerim: & colere ipsum, per fidẽ in ipsum. Multi quidem

dem colunt deum, sed non sunt serui eius, vt qui non faciant **A** opera ipsi placentia. Per hoc autem mox etiam ex quam terra sit demonstrauit, nimirum Iudæa. nec enim alia gens hunc deum colebat. Admiracione autem dignus est propheta, vt qui morti proximus existens, prædicet dei potentiam, & nauticis creaturarum & idolorum cultoribus reuelat magnificentiam eius, conditorem omnium ipsum appellans, hoc est, cœli, & eorũ quæ sub cœlo sunt. Per hoc enim quod ait, qui fecit mare, ansam illis simul præbet ratiocinandi, quòd quandoquidem maris creatorem colat, planum sit quòd aduersus eum impingens, tempestatem hanc excitarit. *Tinuērunt itaque pauore magno conterriti uiri, dicentes ad ipsum: Quare hoc fecisti? Cognouerunt enim uiri quod a facie domini fugeret, quoniam denunciauerau erat eis.* Ex hoc, inquit, agnouerunt quòd aduersus deum delinquens, à conspectu eius fugeret, quòd cõfiteretur ipsis seruum dei se esse. Simul atq; enim dixisset quòd verum deum colat, intellexerunt eum Iudæum esse. Iudæis autem non licebat exteris & alienigenis admiscere sese, neq; applicare se vrbibus idolorum cultricibus. Perspicuum itaque erat quòd in deum suum deliquisset. Fortasse etiam cogitarunt, quòd vitam quæ in lege præscribatur, declinans, ac Græcorum moribus sese admouens, fugiat à facie Iudæorũ dei. Terrefacti sunt igitur, quãdoquidem arbitrarentur potentem illum deum esse, è cuius manibus quisquam euadere non posset: iuxta metuentes, ne vnã cum transfuga isto intereant. Porro quòd non liceret Iudæis decreto legis suę genti **C** bus adiungere sese, ex veteri testamento constat, tum ex euãgelio quoque. Dicente enim domino Iudæis: Quò ego vado, vos venire non potestis, respondebant illi imprudenter, *Quoniam iturus est, vbi nos eum non inueniemus? Nunquid ad dispersionem Græcorum iturus est, & docturus Græcos?* Dixerunt ad ipsum: *Quid faciemus tecum, ut cesset a nobis mare?* Et hinc demirari dignum est nauticorum hominum mansuetos & mites adeo mores. Neque enim insurrexerunt in ipsum, neque dixerunt: O scelestè & omnium sceleratissime, propter te peribimus: sed ipsum iudicem faciunt, vt pronunciet quid secum faciendum sit. Siue ergo antea clementes adeo exiterunt & æquabiles, digni sunt quos æmulemur: siue præ pauore ad mansuetudinẽ translati sunt, vel sic etiã imitandi sunt, vbi sæpenumero nos in calamitates incidentes planè

Cap. I. THEOPH. ARCHL. BVLGA.

D planè efferamur nedum aduersum calamitatum autores solos, verum & contra ipsos familiarissimos nostros in calamitatibus consolatores. Proinde nautæ illi tales sunt. At sententias suas partiuntur. Nec enim audent morti adiudicare, maxime quum seruum eum esse Iudæorum dei audiissent. Horribilis autè ille deus iam olim ipsis ex fama innotuerat. Nec rursus præsens periculum despicere possunt, quare ipsum ceu dei seruum hortantur dicere quid oporteat secum agi. Perspicuum enim videbatur eis, quod minime ignoraret eius mali medicinam. Nam mare ibat & excitabat uehementius tempestatem. Post sortem, inquit, uehementior impetuosisque tēpestas exorta est. Mare enim ibat, hoc est, plus agitabatur & intumescerebat. Quædā hīc exēplaria proibat, admodum murmur edebat, quasi fluctus inter se mutuo naui illi essent: atque hi post sortitionē magis tumultuati sunt, deo palam indicante, per quem ista prouenerit afflictio. Quibus Ionas reddidit: Tollite me, & iniicite in mare, tum cessabit mare, uosque deseret. Cognoui enim ego quod mea causa tempestas illa magna uos petierit. Talem sese gerit bonis consiliis prædita anima. Cognouit peccato suo, rubore quidem suffunditur propheta, quod deliquerit non morem gerens deo. non ignorans autem quod mare obtemperet, seruiens diuino mandato, si quod acceperit, se ipsum inobediētem deo morte condemnat. Atqui nos haudquaquam tales sumus, quin potius aperte palam scientes etiam nostro peccata nostra supplicii digna, ubi magnam aliquā afflictionem sustinuerimus, aduersus dei prouidentiam murmuramus, tanquam impeccabiles essemus: tantum abest ut digna nos pœna condemnemus.

Et ui conabantur nautæ ad terram appellere nauem, & non potuerunt. Mare enim ibat, & excitabatur magis super ipsos. Et clamauerunt ad dominum, & dixerunt: Nequaquam domine pereamus propter animam hominis huius, & ne des super nos sanguinem iustum, quoniam tu domine ut uoluisti, sic egisti. Humanissimi, & mansuetissimorum morū homines illi, ut diximus. Etenim Ionas, qui se ipse in mortem tradiderat, adhuc ad terram remigio usi traducere moluntur. at enim nequicquam laborabant. Nam mare uehementius crescebat excitabaturque. Neque sic tamen quicquam aduersus prophetam aggrediuntur, qui id iure

IN IONAM PROPHET. ENAR.

30

A ad iure possent simul atque se ipse condemnare: ceterum omnino tali eius uoluntati obsecundare, sanguinolentum iudicant ac eadem spirans: propterea in præcedentibus precantur, ut à tempestate illa & commoto mari liberentur, neque pereant eò quod fouerint animam propheta, sed cōcedat deus eum seseque viuere. Sin autè necessarium est hunc mori, nequaquam super nos sanguinem iustum, hoc est, sanguinem eius, ne ad condemnationem, precamur, nostram, sanguinem illum iustum ceu serui tui cedere facias. Non enim hunc tanquam latrones aut sanguinolenti homicidæ occidimus, ceterum tuæ obsequentes uoluntati. Tu enim ut uoluisti, sic fecisti hæc. Hic Barbaros contemplare, quomodo non contra hæc oggāniant: Igitur cruentus & sanguinis audis ille deus est, sanguine igitur gaudet: verum dei uoluntatem amplectantur, diligunt, & venerantur, non curiose indagantes causas quare ista sic fiant.

Acceperuntque Ionas, & iniecerunt ipsum in mare, & stetit mare a commotione sua. Ac timuerunt uiri timore magno dominum, & sacrificauerunt sacrificia domino, & uouerunt uota. Vix tandem audent opus aggredi, quo peracto statim tranquillum mare redditur. Illi uero cognoscant dominum perfectius quam antehac: nec parū ipsum metuunt, ut cui sese nemo subducere queat, qui acriter in ipsum peccantes adoriri possit: ac quæ ad diuinum cultum pertinent, exhibuerunt. Sacrificauerunt enim sacrificia, fors ubi in terram appulsi fuere, destitit enim sæuitia maris. Vouerunt autem & vota, hoc est promiserunt se talia quædam & talia facturos ubi in patriam remeauerint. hac ratione illi in melius permutati sunt. Et qui antea quisque pro sese multos putabant esse deos tempore motus maris, nunc unum agnoscetes dominantem potentie maris, concussionemque fluctuum eius pacantem, ipsi sacrum faciunt, & vota edunt. Vident hīc diuinam dispensationem atque consilium: Fugit Ionas ut ne seruentur Nineuitæ, & ecce seruantur nautici, dein & ipse: & exuberantius bonum perficitur. Sic & nostris diuina prouidentia delictis ad bonum uia est.

CAPVT

E *Imperauit de° balene magnæ deuorare Ionã. Eratq; Ionas in aluo balene treis dies ac treis noctes. Imperauit, hoc est, voluit à ceto deuorari prophetã.*

Non enim quemadmodum hominibus aut angelis præcipit deus, in mentē ipsis insonans quid agendum sit, sic ceto iam nunc demandauit: sed velle aliquid deum, lex est & mandatum necessariò complendum. Atq; hic obedientiæ modus est inexplicabilis quidem nobis, ipsi verò cognitus. Deuoratur ergo à ceto Ionas, treisque dies ac totidē noctes in eo permanet vates: quæ res omnem excedere fidem audientibus videtur, maxime iis qui ex Græcorum scholis sapienteque doctri-
E na ad hanc historiam accedunt. Quos equidem non satis de-
 mirari possum, quā fiat quòd hæc non intelligant, quum suis ipsorum alis capiatur. Apud ipsos enim nōnihil tale de Hercule narratur, nempe quòd & ipse à balena deuoratus, incolumis remanserit: nisi quòd tantummodo depilatus redierit, idque ob ingentiam & internam beluæ caliditatem. Aut igitur nostra suscipiant, aut sua reiiciant. Atqui quum non oporteat à græcarum fabularum putredine, nostræ veritatis soliditatem commendare, cogitandum primū, Deo volente & præcipiente nihil non fieri posse: deinde hic cōsideranda sunt, quæ circa in vtero materno fortum miranda contingant, vbi fortis naturali quidem innatat humiditati, estque veluti absorptus & obrutus prægnantis aluo, viuit tamen & conseruatur, Dei, humanū ingenij captum excedente nutu & cōsilio. Neque enim vlla humana ratio ista percipere potest, credit
 Itamen, vt quæ ubiq; conspiciantur ita sese habere, req; ipsa rata sint & indubitata. Proinde neq; Ionæ eventui fides detrectanda est, verum enimvero ita factum vt scriptura nobis tradit, citra ambiguitatem credendum: estque in maioris adeoque diuini sacramenti vel arcani figuram suscipiendum. Fugit enim & humana natura à facie domini per inobedientiam, & occultata est ne videretur, vt ideo Adamum deus vocauerit, Vbi es? quòd te proripuisti? Iniecitq; ipsam vitæ huius mari, corpore naui loco vsam: cui & naulum dedit, ministerium videlicet quo ipsi obsecuta est, curam eius & prouidentiam ad omnem cupiditatem faciens. Ventis igitur & spiritibus nequitie mare isthuc turbatibus, fluctus voluptatum insurrexerunt,

surrexerunt, corpusque vnā cum animo merferunt. Necessarium igitur fuit, mortem obire quempiam ex iis qui in eo nauigio erant, corpore dico. Proinde naturam nostram induēs dominus, vnus ex nobis factus, & nauim nostram ingressus, hoc est corpus humile ferens, & inter nos demorans, in similitudine carnis peccati: moritur per sortē, hoc est, iuxta prædefinitionē, quam prædefiniuit atque decreuit pater, qui hoc sortitus est, atque ante omne æuum, ante cuncta secula decreuit, constituit, proposuit, vt filius ille suus pro nobis moreretur, perinde ac Petrus & Paulus dicunt. Animaduerte hinc Ionæ nomen, si interpreteris, valere, altissimo laborante, vel columbā significare. Altissimus igitur pro nobis laboribus defatigatus est, & pro nobis luget, angitur, dolet, voluntarius quidem. Nec tamen sese ipse iugulat, ceterum per manus iniquorum adfigitur cruci, quemadmodum & Ionas, qui etiam si seipsum ad mortem condemnaret, non tamen seipsum proicit, sed proicitur: docente nos hoc verbo, ne nos temerē in pericula coniciamus, neue incautē & stolidē in mortes incidamus. Mortuo itaque Christo, ac omnia diglutienti balene tradito spirituales nequitie cessarunt, procellæ voluptatum prostratæ sunt, tranquillitas tota & pax in vita versata est & animis & corporibus, æquē ac ipse dixit: Pacem relinquo vobis. & rursus à resurrectione discipulis suis salutē imperties, Pax inter vos sit, ait. Quinetiam sic quidā hic inquirunt, prophetam esse figuram Christi, nauim esse typum Iudæorū synagogæ, prout obseruatorem esse Moysen, nautas esse prophetas, mare afflictiones quæ à nobis debebantur, sortem voluntatem patris, secundum quam Christus in mare ærumnarum præcipitatur, & aluum ingentis ceti, hoc est mortis, ingreditur, vbi triduum commoratus resurrexit, gentibusque euāgelium annunciauit, ex quibus credentes conseruati sunt. Et orauit Ionas ad dominum deum suum ex ventre ceti, dicens: Clamavi in tribulatione mea ad dominum deum meum, & audiuit me: ex ventre inferni auscultasti clamori vocis meæ. Nihil damni passus à ceto vates, sed veluti pro domo ceto vsus, neque corporis neque mentis iactura facta, Dei præsentē opem sentit. Nō ignorans autem quòd offenderit deum per hoc quòd ministerio legationis noluerit fungi, cōuertitur ad precationem: quique olim in sola Hierusalem deum apertē apparere arbitrabatur, nūc ipsum in aluo ceti præsentem reperit, gratiasque agit illi quòd

D quod se seruauerit, ac preces suas susceptas esse ait: siue tanquam propheta spiritu hoc intelligēs, siue per verisimile hoc dicens. Non enim vsque nunc uiuus, inquit, permanissem, nisi exaudisses preceationem meam. Inferni porrò ventrem, ipsam ceti aliuū nominauit, tum quod bellua sit letalis ac mortifera, tum quod ex natura facti mortuus esset, uiueret autem sola dei gratia. Aliās ceu typus Christi, qui in corde terræ treis dies ac treis noctes egit, nō immerito se in vētre inferni fuisse ait. Intuere hic rem admirandā. Qui verē gustauit mortē Christus, prædixit in corde terræ se tridui & trinoctij spacio futurum, neque mortem, neq; infernum recordatus. Hic verò in vmbra mortis constitutus Ionas, non verē mortuus, inferorum mentionem facit: vt discas domino nostro tāquam deo mortem fuisse vltionem, & suæ voluntatis, ac resurrectionem in ipsius potestate vel arbitratu fuisse: eam ob causam cor terræ dixit, non mortem neque Plutonis regiam. Ionas verò non erat in propria potestate vita, propterea veluti apud inferos existens, quātum attinet ad naturam eius facti sui, alui Plutonis meminit. Clamauit etiam dominus in tribulatione sua in cruce ad patrem: Pater dimitte illis peccatum. & omnino exauditus est. Dimissum est enim peccatū iis qui in incredulitate sua non permanserunt. Forsan & alium inferni dicere quis crucē possit, illa enim pro nostra salute domini mortem peperit. *Deiecasti me in profunda cordis maris: & flumina circumierunt me.* Cor maris audiens, memento domini dicentis se futurum in corde terræ, videque typum veritati consonantem. Variis autem modis vates, quod secum contigit, enunciat, magnificans dei gratiam quæ sibi obuenit: iuxta indicans potentiā dei, vt qui ex quouis malo seruare possit, etiamsi terribilissimum fuerit. Nō enim simpliciter dixit in profunda, sed apposuit etiā, cordis. Quum enim cor videatur esse intimum animantis & præcipua pars, hyperbolen hic ostendens, in profunda cordis dixit pro intimis, ac si dicat: In maris intima me deiecasti (balena enim in profundo moratur) ipsius balenæ me intima cōprehenderunt. Flumina verò dixit fluctuū insultus, siue q̃ flumina sese in mare exonerēt. Iam qui à mari cingitur, à fluminibus certē circumfluitur iuxta. *Cunctæ sublimitates tuæ super me transferunt.* Quādo, inquit, in nauī erā, sublimitates habebā, ceu nauī à fluctibus in altū sublata. Tūq; verò istę sublimationes fuerūt & fluctus

Quos veluti ex tuo mādato suscitati. *Egoq; dixi: Depulsus sum a oculis tuis.* Proinde tētabone ego intueri in tēplum sanctum tuum? Tum, inquit, quū in medio periculorū essem. cogitabā me ab oculis tuis, à visitatione, ab inspectione proiectū esse, ac hæsitabā, viuāne, & post hac apponā, hoc est conabor desiderabo, capiā intueri tēplum sanctum tuū Hierosolymis? Sunt qui sic intelligat: Noui equidē in aluo ceti existēs, quod me mirifice præter opinionē etiā meā seruaris, verūtamen dubito num hinc sim egressurus, reuersurusq; in lucem, vt vel in ipsum diuinum tēplum perueniā, inq; ipso glorificē te. Accesserunt & ad dominum sublimationes, vnde videlicet sublimis & arrogantis & incōsistentis synagogæ: & fluctus, hoc est, variæ afflictionis species. Quæ cū iuxta patris cōsiliū ipsum inuase rint, ipse esse dicuntur. Vnde tū etiā dixit: Vt quid me dere liquisti? Quod simile est huic quod hic ait: proiectus, seu depulsus sum ab oculis tuis. Atq; hoc humano more prolocutus est. Homines enim vbi in tā grādia pericula inciderint, se de relictos aiūt. Quod igitur verisimile erat alios homines de ipso dicere, ipse hoc de sese loquitur. Quare ad hanc veluti sententiā dicit: Respiciāne adhuc ad corpus, quod tēplum tuum sanctū est, tanquā abs te apparatus extructumq; mihi? Seu veluti te in me etiam capiēs, & recipiā ipsum rursus ex resurrectione mea? Nemo autē hic insurgat sermōi dominū ceu ignorantē num sit resurrexturus necne, introducēt: verū animaduertat quæ suprā memorauimus, q̃ talia iuxta humanas cogitationes dicta sint. *Circūfusa est mihi aqua usq; ad animā meam, abissus extrema me circūdedit.* subiit caput meum ad rimas montium: *descendi in terrā, cuius uestes detentiones æternæ.* Gratiam dei erga sese propheta variis modis celebrans, ab aqua se circumflum ait, cui, aquæ dico, natura est auferre animā & vitam: sequē ab vltima abyssu cinctum, & in fissuris montium fueisse inquit, per quod subobscure ceti magnitudinem exhibet. Montes dein & spelæa nominat, quæ verisimile est subire balenam. huiusmodi enim in mari pleraque sunt, quibus illisæ scaphæ pereunt. Quod peritiores nautæ formidantes, petras sub mari extātes declinare studēt. In terrā autē se Ditis descendisse ait, nō q̃ illuc descenderit, nec enim verē mortuus erat: ceterū q̃ periculi magnitudo exposceret vt mortuus ille videretur, & ad ipsum Plutonem atq; infernum peruenisse: ad quem qui descenderit, ceu à quibusdam vctibus detinetur. Illi por-

D Illi porro sunt detentiones aeternae, hoc est, in aeterna secula eos qui inciderint, retinentes. Vel aeternae, hoc est, firmiter & ita ut infringi nequeant radicatae, aequae nemine iam inde a principio dissolutae, neque villo vnquam seculo a propria sede vel mansione motae. Abyssus extrema domino mors est, quam postrema pro nobis sustinuit post innumeras insidias. Subiit autem caput eius sepulchri spem. *Et ascendat ex corruptione uita mea ad te domine deus meus.* Per hoc quod in ceto seruatus est, incipit credere quod vitam denuo sit recepturus. eam ob rem hoc etiam exoptat, non utique exoptaturus, nisi ex illo hoc peraeque deo possibile credidisset. Quoniam enim ambo sint impossibilia, qui hoc potest, alterum itidem potest omnino. Vita igitur mea in ceto, ab hac corruptione qua iam

E interiisse videor, ascendat ad te, hoc est, ad templum sanctum tuum in quo cerneris & glorificaris, ut vel in hoc ego gratia tua fruatur. Sic & domini vita, non ex corruptione sui, quam nullam vidit, sed ex corruptione mortis ascendit ad superce-

Ioh. 20. leste templum, perinde ac dixit: Ascendo ad patrem meum. *Quum deficeret anima mea a me, dominum recordatus sum.* Et ueniat, obsecro, oratio mea ad templum sanctum tuum. Non abeunt san-

Psalm. 17. tis tribulationes citra lucrum. Hinc & Daud: In tribulatione, inquit, mea inuocaui dominum, & exaudiuit me ad latitudinem. Et Esaias: In afflictione, inquit, tui mentionem feci. Tum Paulus: Tribulatio patientiam efficit, patientia vero probationem. Consimilem ad modum Ionas, quando anima eius periculi magnitudine deficeret, non ad conuitia de-

F lapsus est, sed dominum recordatus sum, ait, hoc est, inuocaui ipsum, ut esset adiutor meus. Vel memini equidem domini, quod amico erga mortaleis affectu est, ac negligat peccatum quod patraui non obtemperans ipsi, propterea & precatus sum ipsum, ut posthac sim dignus quod perueniat ad te oratio mea, quam faciam ad templum sanctum tuum, quando prorsus reuixerò. Si enim vitam recuperauero, veniam ad templum Hierosolymorum, & preces meas ad te fundam. Vel haec ipsa precatio, qua etiamnum te precatus sum, ut ascendat uita mea ex corruptione, & ueniat ad te, siue ad templum sanctum tuum, siue superceleste, siue illud quod in Hierusalem est. In eo enim solo, ut in praefatione dictum, credebant perspicuas dei visiones & apparitiones fieri, omniumque in eo orationes suae seipsi. Dominus etiam quum animam exhalaturus esset, me-

minit

minit patris sui dicens: Pater, in manus tuas depono spiritum A meum. Ascendensque in caelum corpore interpellat pro nobis apud patrem, corpore legationis vice obtinente, quod pro magna supplicationis symbolo ostendit patri, ut nostri misereatur ipse: cuius rei gratia a filio quoque assumptum est. Ascensus itaque cum corpore ad diuinum & superceleste templum, oratio intelligitur eius, qui pro nobis, ut commemoratum est, per corpus intercedit. Custodientes medacia & uana, misericordiam sui ipsorum reliquerunt, ego autem uoce laudis & confessionis sacrum tibi faciam. Quaecunque uoui, reddam tibi ad salutem meam domino. Alij sane, inquit, uana & medacia idola sectantes, & seruientes iis qui non sunt dii, misericordiam abs te non postulant. Vel, misericordiam a te consecuti, & liberati a calamitatibus, non celebrant neque magni faciunt misericordiam quam fecisti cum ipsis. Vel, te misericordiam ipsorum reliquerunt, per tuam enim misericordiam uiuunt. Nam si tu iniquitates obseruaueris, quis B sustinebit? Atenim ego seruat, tibi victimas & sacrificia adducam cum gratiarum actione: ac quaecunque uoui, hoc est, promissi propter salutem meam hanc, reddam tibi. Fuerunt autem & in lege sacrificia salutaris, propterea & exepitola quaedam ad salutare habet. Quidam sic accipiunt, Illa, inquit, reddam tibi, quaecunque salutem mihi conciliant, & animam meam uiuant. Hec autem sunt obedire tibi, & prophetici ministerij opus perficere. Iam & dominum custodiētes uanē & frustra obseruabāt, qui misericordiam sui ipsorum, nepe arcanum resurrectionis pro uineta humana natura peractū, adeoque pro ipsis custodibus omnino, quandoquidem & ipsi homines, reliquerunt, nolētes credere C & resurrexisset ab ipsis custoditus. Porro dominus etiam ipse misericordiam ipsorum erat, uerū noluerunt eū. Ego uero, inquit, filius tuus sacrum tibi faciam, hoc est, autor ero ut tibi in mundo sacrificetur sacrificium spirituale, reddamque tibi salutem hominum, quam tibi mea incarnatione promisi. Insuper & ante afflictionem tuam & crucem orauit: Pater serua illos in nomine tuo, ut & ipsi uiui sint.

CAPVT III.

D Atumque est a domino mandatum ceto, & eiecit Ionam super aridam. Factumque est uerbum domini secundo ad Ionam dicens: Surge & uade in Nineui ciuitatem magnam, & concionare in ipsa iuxta priorem concionem quam ego locutus sum ad te. Praecipitur per diuinam potentiam balneari, quae statim inexplicabili quadam ratione ad diuinam maiestatis uoluntatem mouetur, eque

E tur, eque

D. tur, eq; lateribus & vêtre suo incolumē atq; illāsum vatē red-
dit, qui ex ea passiōe sua lucratus erat vt disceret obtēperare
deo. Inūcto enim ei secūda vice proficisci in urbē Nineui, &
prædicare iuxta priorē prædicationē, quæ erat quod ascēdis-
sent flagitia eius ad deū, nō tergiueratur, sed illico surgit, nō
corpore solū, sed animi etiā prōptitudine, & resurrexiōe mē-
tis, sibiq; demandatū perficit. Hunc ad modū nō dissimiliter
tribulationes magna sunt eruditio animaduertētibus, vt quæ
diuinæ volūtatī placuerūt, persequātur. Atq; hīc cōtemplare,
quā res gestæ seruatoris nostri Iesu, cū Ionæ hisce factis cōue-
niāt. Siquidē Ionas priusquā pateretur quæ est ppeffus, fugit
ne Nineui perueniret: sic dominus ante crucē & passiōē suā
Mat. 10. cunctabatur gētibus annūciare æternū regnū, vnde discipulis
E suis etiā præcipiebat: In viā gentium ne eatis. Itē autē potius
ad oues, mādabat, quæ in domo Israel perierūt, quando quidē
neq; ipse aliō præterquam ad has solas missus esset. Vbi verō
ab afflictione & morte sua in corde terræ triduū & trinoctiū
egisset, tū alia, quorūcūq; Ionas typus extitit, suscepit. Siqui-
dem ascēdit & prodiit ipsi ex interitu vita, prædicat dein gē-
tibus per apostolos, iuxta priorē prædicationē. nō enim alia
Israelitis ante passiōē suā, alia verō gētibus post passiōem
tradidit, sed enim vnū super omnes euāgelium est, vna fides,
idem baptisma. *Nineui autem urbs ingens erat deo, veluti tridui
iter cōplexa.* Grandis erat Nineui magnitudine, ac propter
ea apud deum quoq; ingens erat, plurimiq; faciebat eius sala-
tem, vt qui nō parum multos in ea homines finxisset, quos o-
mnes, seruātū iri vellet. Quod ait, veluti iter profectiōis triū
dierum, aliqui sanē de spacio vr̄bis intellexerūt, ceu triū die-
rum, intervallo tota vr̄bis circumiri potuerit. *Orsus est ergo
Ionas ingredi in urbem, ceu profectiōem itineris diei unius, & con-
cionatus est, & dixit: Post treis dies Nineue subuertetur.* Non re-
ctā per vr̄bem iter faciens concionabatur, sed per forum, vi-
cos & plateas ingrediens. Ingens autem miraculum erat vir-
rum Hebræum ex alia terra venientem, nemini cognitū, per
vr̄bem ingredi & vociferari: Adhuc tres dies, & Nineue sub-
uertetur. Sed quærat hīc aliquis, quomodo deus iuxta prio-
rem concionem prædicare iusserit? Licet igitur hīc dicere,
quod propheta hoc tantummodo breuiter nobis enarrent,
quod missi sint. Non enim omnia verba quæ deus ad ipsos,
& illi ad ipsum fecerunt, expresse & planē annunciant. Pro-
inde &

inde & in principio vaticiniū huius videmus prophetam hūc A
ad deum nihil loquutum esse, & interim tamen inuenimus
dicentem: Domine, nōne hi sermones mei, quum adhuc in
terra mea essem, propterea præueni vt fugerem in Tharfeis.
Cognoui enim quod tu misericors & miserator esses. Nihil
igitur mirandum, dictum fuisse à deo in principio ad subua-
tem hunc, Adhuc tres dies, & Nineue subuertetur: nec tamen
ab ipso subuertendam. Obseruādum hīc quod reliqui inter-
pretes, quadraginta dies pro tribus dixerūt, ac quosdam ceu
conuenientem numerum hunc recepisse. Siquidem in tribus
diebus ille primū totā vr̄bem circumiuit, dein laboriosam
illam pœnitentiam Nineuitæ deo obtulerūt, postea ante por-
tas vr̄bis sedens propheta, prophetiæ suæ finem expectauit:
hinc & quadraginta dierum spatium verius esse dicit. Atqui B
verisimile est septuaginta primū quadraginta posuisse dies,
ac eos qui principio descriperunt, errasse, postea & in cun-
cta exemplaria errorem esse trāsmissum. Attamen vide, quod
neq; treis dies accipientibus aliquid absurdi obueniat: neq;
enim totam vr̄bem circumire prophetam necessum erat, ve-
rū simul vnus diei iter profectus est prædicans, vt ista præ-
dicatio ad omnes perferretur, atq; ad ipsum vsq; regem per-
ueniret. Atque vt grauis ista & anxia Nineuitarum pœniten-
tia demonstraretur, & à deo susciperetur, sufficiebant post præ-
dicationē dies, siue treis illas statuamus, siue duas: quando-
quidem vna dies satis fuisset ostendere homines germanē re-
spiciisse, & meliorem induisse mentem. Sedit autem ante por-
tas vr̄bis Ionas, siue ne intueretur in eos adeo ad pœniten-
tiam conuersos, siue post primā statim prædicationis diē, sen-
post tridui completionem, cognoscens quod propitius esset
illis deus, & non subuerteret, hoc est funditus perderet: ve-
runtamen expectabat fortasse leniorem aliquam pœnam il-
lie adducendam. Diximus quæ nobis visa sunt, ne reiciatur
de tribus diebus vetus scriptura. Qui hæc nostra legerit, quæ
iudicabit meliora, seligat. Et crediderunt viri Nineui deo, &
indixerunt ieiuniū, & induit sunt sacco a magno ipso usq; ad parū.
Significanter dictum est, Viri Nineui, hoc est, nihil nō absur-
di antea facientes, venefici & incantatores, dæmonibus agi-
tati, crediderunt vero deo: omnibus deliciis & lasciuiis refer-
ti, ieiunio se macerarūt: molles & delicati, sacci induerāt ba-
bitū: neq; tale studiū à tenuioribus & pauperioribus initium
E ii duxit,

Duxit, verum à magnis & opulētiōibus exordio sumpto, ad tenuiores etiam peruenit & minores. Obserua autem hic simpliciter contingens, quod à magnis nempe viris, ad paruos, hoc est, ad infantes vsque pœnitentiæ indicia sint exhibita. Sic illi qui neque vnquam animæ commodantem sermonem audiuere, discipuli sunt facti hominis pauperis & ignoti: Iudei verò & Moſen & prophetas deridentes, tandē & ipsi deo minimè obsequentes, Deicidæ, vt ita dicā, facti sunt. Et appropinquauit sermo ad regem Nineui, surrexitque a folio suo, & deposuit stolam suam a sese, & amictus est sacco, & sedit in cinere. Et promulgatum est, & indictum in Nineui a rege, tum proceribus eius, dicentibus: Homines & iumenta & boues & oves non gustent quicquam, neque pascua carpant, & aquam non bibant. Postquam magis gnates primi orsi sunt pœnitentiam, meritò celeriter etiā ad ipsum vsque regem perducta est fama prædicationis. Ac videri hic prudentem hominem, & propria mala agnoscētem. Non incredulus fuit, neque subſannauit sermonem, nec agrè tulit duram istam interminationē: at cognoscēs quod male vixisset exacto tempore (natura enim ita comparatum est, vt conscientia peccatum indicet) desiluit quidem à throno in quo sederat prius, multaq; non optimè iudicauerat mādaueratque, sedet in cinere & puluere, ac auro intersparſam, & gēmis glutinatā delicatāq; vestem exuit, asperō induto sacco, virosum & intolerabilem odorē præbēte. adeo planè fit philosophus, seueram vitam assumēdo, omnibūque ostendit, nequicquam eos consuetudinē proponere, vt quæ vincere ipsos possit etiā nūc ac perdere. Diuulgatque, vt & bruta pecora simul ieiunēt, nō veluti deus hoc inquirat à iumētis, sed veluti illis magnitudinem alacritatis circa ieiuniū ostendētibus, propterea & bruta ieiuna manere animalia cogunt. Norāt etiam aliās, quod conferret eis ad maiorem & operosiorē mētium suarum correctionem, iumentorum etiā adſtictio. Cogitant autem secum in animo, quod si animantia peccati expertia ieiunent, multo magis sese idē facere debere, vt qui peccatis sint obnoxij. Simul etiam hoc ratiocinabantur, quod irrationalibus animantibus fame pressis, aliis quidē balantibus, aliis vero mugientibus, & quibuscumque naturali vsu voce, ipsi ad vberiores ardentiorēsq; lachrymas præ cōpassione permoueantur: Deus autem eō pronius misertus, suam bonitatem imperat. Quidā hīc per iumēta efferos homines, & à ratione alieniores

niōres, monstroſe putarunt. *circuniecuntq; saccos homines & iumenta.* Per saccos, adſtictionem illam intellige. Neq; enim iumenta saccis amiciebantur. Et clamauerunt ad dominum extense. Si clamauerunt accipias vt communiter hominibus & iumentis tribuas (etenim & famelicorum animantium voces ceu quādam supplicatio fuerunt erga dei benignitatem) extense intelliges pro impenſe, hyperbolicè. Sin hominibus tantum accommodes, intellige quod extensis manibus clamauerint. Natura enim veluti nobis adhæreſcit, expaſſis manibus supplicare, ceu accepturis quicquam ab eo cui supplicamus, ac velocius sumpturis id quod ab eo petimus. Ac reuerſus est quisque a via sua praua, aque malo quod erat in manibus ipsorum. Non tantum ieiunio & sacco vel maceratione sui vtentes. Deū supplices precabātur, ceterum & mores suos & vitæ rationes correxerunt, quæ veræ est pœnitentiæ finitio, veluti in Eſaia dicit: Nō hoc ieiunium elegi, nec diē quo humiliaret homo animam suam: enimvero ſolue omnem iniquitatis & iniuriæ copulam. Et iterum: Discite bene facere. Pauperiores ergo à via praua reuerſi sunt, nimirum ab ebrietate, mendacio, lasciuia, iniuria, ac talibus. Potētiōres autem ab iniquitate diſceſſerunt, quæ in manibus ipsorū erat, quam violenter & iniuſtè freti potentia ſua peregerūt. nam manus vim ſignificant. Sic & in conſuetō & familiari colloquio dicimus, Quidam manu ſua hoc egit. Iam qui iniuſtè iudicat muneribus corruptus, in manibus habet iniquitatē, iniuſtum calculum ponēs. ſic qui ex rapina ditēſcit, in manibus iniquitatem ſeu iniuriā tenet. At quando alius ſententiā fert legitimè, & alius amicè & humaniter obtinet, reuertitur ab iniuria ſua, quæ in manibus ipsorum erat. Dicentes: Quis nouit ſi mutet ſententiā, & concilietur deus, & auertat ſe ab ira indignationis ſuæ, & non pereamus? Vide prudētes homines. Non ad deſperationem proiecerunt ſe, ſentientes magnitudinem peccatorum, ſed iudicis manſuetudinem ſimul conſiderarunt. Quod ſententiā mutabit, hoc eſt, aliud deliberabit, & tranſmutabit minas, & adhortationem admittere, hoc eſt, tranquillus erit, & manſuetus pacabitur. Atqui Iſraelitæ tales nō ſunt, ſed quid dixerint, audi: Iniquitates, iniquitates, noſtræ ſuper nos ſunt, & nos in ipsis liqueſcimus, & quomodo viuemus? Hæc autem dixerunt nolentes auertere ſe a premitate, ſed in ea ſe oblectantes ac ſtudioſe ex deſperatione

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGAR.

D tione opposcentes immedicabilem partem, nulla in se phar-
maca quicquam posse autumantes. Deus tamen eis hunc in
modum loquutus est: Reuertimini efficaciter à via vestra
praua. Et quur mortem obitis domus Israel? Sic igitur nos
Nineuitarum instar vitam nostram corrigere par est, quan-
to maiora mala habemus, tanto magis domini mansuetudi-
nem reputantes, quam nullis verbis exprimere licet, quanta
mensura exuperet multitudinem peccatorum nostrorum. Et
reuertatur ab ira indignationis sue, & non pereamus. Indigna-
tio quidem est iudicium, quod tristitia quædam adducat ei
qui demeruerit. Ira verò est labor iam, & ipsa punitio quæ ab
iusto iudice adducitur. Perinde ac medicus simul ac flammâ
tem & sanie refertam partem, latentem tamen obseruauerit,
E iudicat necessariam esse sectionem, hoc ipsum scriptura indi-
gnationem nominat: post hoc iudiciû insequitur sectio, cru-
ciatum parans in eo qui scinditur, atque isthuc ira nominata
est. Auertetur igitur, inquit, deus, ne laborem & pœnam su-
per nos ducat, quæ indignationis eius affectus est. Consimi-
lem ad modum Dauid inquit: Quoniam ira in indignatione
eius. Respexit autem deus opera ipsorum, quod reuersi essent à viis
suis prauis. Ieiunium ipsorum non aspexit, sed opera ipsorum,
videlicet bona quæ fecerunt, eo quod declinassent à via scelerosa.
Psal. 29. Declina, inquit Dauid, à malo, & fac bonû. Proinde ieiunium
non fuit per sese sufficiens vt propitiû redderet, vt pla-
caret Deum, nisi & mores correxissent, & bona opera exhi-
F buissent. Alterauitque sententiam super malo quod locutus erat ut fa-
ceret eis, & non fecit. Super pœnitentia Nineuitarum & ipse
deus alterat institutum animi sui: non quod æquè atque nos,
eum alicuius rei pœniteat (nô enim iam hoc, iam illud vult)
sed permutationem minarum, vt & suprà dictum est, *muta-
uit*, hoc est sententiæ animi alteratione, propheticus sermo
nominat. Si enim deus hominis instar mutaretur, iam tû non
interminatus fuisset, sed enim statim puniuisset. At quum sa-
lute mortalium gaudeat, interminatur horrêda, vt ne eadem
tandem adducere occasionem sumat. Malum aut hîc seu ma-
litiâ audiens, non intelliges prauitatem. non enim victorum
operator est deus, qui vitiositatis est destructor: verû per ma-
litiâ hîc sermo propheticus adflictionē indicat, quâ deus ip-
sis antea interminatus, non erat super eos ducturus, vt qui re-
Amos. 3. si fuerint, itidem vt in alio propheta dictû est: Non est malû
in

IN IONAM PROPH. ENAR.

36

in vrbe quod dominus non fecerit. Et alio in loco: Appone
eis mala domine, hoc est, adflictia & perturbantia. Ac præ-
ter hos, paulò infra dicit de ipso Iona & cucurbita scriptura,
vt umbram præberet ei à malis, hoc est ab adflictione eius.

CAPVT IIII.

C ontristatus est igitur Ionas tristitia magna, & con-
fusus orauit ad dominum, ac dixit: Domine, nōne hî
sermōnes mei, quî adhuc essem in terra mea? Pro-
pterea anteueri ut fugerem in Tharseis: quando-
quidem cognouissem te esse misericordē & longanî-
B mem, & multæ miserationis, mutantemque animi sententiam super ma-
lo. Tres dies completi fuere post quas subuersio Nineui iu-
xta vatis Iona minas secutura erat. Deo verò nihil tale addu-
cente super Nineuitas amarè pœnitentes, seque ipsos punien-
tes vehementissima adflictione, mœrore adficitur Ionas: nō
tanquam seruatis inuidens, neque tanquam interminationi-
bus hominum voluptatem capiens (procul enim hæc à bono
& mansueto spiritu, cuius domicilium & habitaculum erat il-
le) caterum quia periculum erat ne ipse etiam mendax repu-
taretur, quique ceu præstigiator aliquis frustra turbauerit,
non ex ore domini loquutus, sed ex concanitate vocum: hinc
& apud clementem dominum sese defendēs, Nōne, inquit,
hæc dixi quum adhuc in terra Israelitide eram, quod tu mise-
C rator es? Videbam nanque te Israeli multam magnanimita-
tem exhibere, atque experientia, tua misericordiæ viscera co-
noscebam, eamque Iob causam Prophetæ functionem fugie-
bam, quandoquidem agnoscerem te mutare sententiam su-
per malis, hoc est adflictionibus, vt eas non induceres super
eos qui sedulò commeruissent.
Nunc itaque domine deus, accipe animam meam à me, quoniam sa-
tius est mihi mori, quàm uiuere. Antea, inquit, quum essem à ba-
lena deuoratus, precabar ascendere ex corruptione vitam
meam: nunc contrarium desidero, nempe obire diem. hoc e-
nim melius est, quàm uiuentem mendacem reputari, ac pro-
phetiæ donum vituperari. Forfan culpam pusillanimitatis
propheta videri queat, qui deo sua iudicia non permittat.
E iiii Neque

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D Neque hoc fors mirandum foret, homo enim erat, idque veteris testamēti, ubi & qui perfecti videbantur, imperfecti erant. Attamē nō sic fortasse pusillanimis est, ut animū despō deat. nō em̄ hoc p sua gloria, sed p gloria dei facit. Siquidē illius gratia & donum prophetia est, qua intercedente, deus Israël a gentibus vituperaretur. *Dixitque deus: Nonne tu ue hementer contristatus es?* Conturbatum prophetam refouet deus, interrogando num sit contristatus. Interrogans enim terrere ipsum videtur, ceu non rectē mœrore affectum. Atq; hoc apertius Symmachus. Dixit enim, Nunquid iure contristatus es? & Num rectē contristatus es? hoc est, considera penes te ipsum, an iustam habeas mœroris ansam. hīcque ipsum sibi medicum constituit, excitans considerare quod iniuste conturbatus sit, ac a desperatione ita cesset. Quæ dū propheta non intellexit, ipse tandem dominus causam quorū minime tritari debeat, manifestissimē ipsi exhibet, & scitē admodum & valde sapienter cucurbitam produens.

Egressus Ionas ex urbe, sedit ex aduerso urbis, fecitque sibi attingiam, ac sedit sub ea usque dum uideret quidnam obuenturum esset ciuitati. Hoc primō factum, ut quidam dicunt, postremō posuit propheta. Explicata enim Nineuitarum correctione animi, huic simul diuinam clemētiā annectere voluit, ac mœrorem ex eo sibi factum, eaque verba quibus dominum conuenit: quocirca cum posterius narrare apparet, quæ prius cōtigerunt. Ionas concione sua peracta exiit urbem, fixoque tabernaculo, expectauit concionis suæ euentum. Perspicuum enim quod ista præ animi turbatione acciderint. Exactis enim definitis diebus, nihil eorum quæ minatus erat, euenire contemplatus, nec interire urbem, dolet animum. Hanc igitur ex mœrore ad deum precationem facit, veluti cum deo expostulans. Alii sunt diuersæ sententiæ, nimirum quod ista ex aduerso fessio, post animi desponsionem siue luctum contigerit eo ordine quem hīc præ se fert scriptura. Quum nanque uidisset propheta Ninēni urbē nō subueri, mēte lāguit: dein egressus urbem, ante ipsam sedit, nō porro euerisionem sperans, ceterū aliam quāpiam mitiorem vindictā expectās, perinde ac suprā commemorauimus. Neq; enim credere vatem aiunt, ipsam urbem in triduo delere posse tantos de liētorum libellos. Porro mādauit dominus deus cucurbitæ, ascēditq; super caput Iona, ut umbrā preberet capiti eius, ipsumq; obumbrā

IN IONAM PROPH. ENAR. 37

refocillaret a malis suis. Gaius est ergo Ionas super cucurbita gaudiō magno. Consolationem ac refocillationem vati machinatur deus, datque mandatum cucurbitæ æquē atque ceto, hoc est vult cucurbitam crescere, ac statim prodit germinās, ac hirsutam comam ex latis foliis extendens demōstransq; ut opacem umbram Iona capiti subministraret, eūque refoueret a malis, hoc est, afflictione solaris æstus. Atqui turbari prophetam ob salutem Nineuitarum, gaudere verō super oleris germinatione, simplices hominis mores demonstrat, in geniūque puerorum, adeoque infantium *anxiōs*, hoc est vitiorum ignorantia quæ in pueris dum est, proximum. Pueri enim facili, qualicūq; etiam occasione adueniente, ad gaudiū & dolorem transmutantur. Mandauitq; deus uermi matutino in crastinum adfuturo, ac percussit cucurbitā, & exaruit. Exorto dein sole, datoq; negotio a deo uento per æstum comburenti, uerberauit sol caput Iona, adeo ut uiribus deficiens, ac uitam perosus diceret: Melius est mihi mori, quā uiuere. Vermein matutinum erucam nominat, q; ex rore sub auroram decedente generationis suæ principium ducat. Datur autem & ipsi mandatum (diuina voluntate, præcepto, ut dictum est, appellato) ut cucurbitæ radicem arrodāt. Factumque est hoc, & exaruit olus. Iubet porro, ac statim oritur ventus vrens. Nedum enim sol flāmis æstuabat, ceterū & ventus vrens excitabatur, æstum ipsum maiorem reddens: verberatūque caput Iona a sole, & vrente illo spiritu. Is verō animo æger, vitam suam depone-re aueat. Hæc autem sapientissimē diuino ita consilio geruntur, ut discamus humanam imbecillitatem nequitiam omni-bus in locis circa sermones ab deo factos curiosam esse debere. Dixit ergo dominus ad Iona: Vehementer ne contristatus es ob cucurbitam? Qui respondit: Vehementer ego domine, etiam ad usque mortem contristatus sum. Cui dominus: Tū misericordiæ affectu tangis erga cucurbitam, cuius tamen causa nihil duri perpeffus es, neque educaſti ipsam, quæ ut sub noctem nata est, ita sub noctem perit. Et ego nulla miseratione mouebor erga Ninēni urbem magnā, in qua plura quā centum uiginti millia hominum commorantur, qui neque dextram, neque sinistram agnouerunt, tum iumenta multa? Mœsticia grauatum prophetam interrogat, peccatores curans, & iustorum rationem habens dominus, anne valde contristatus sit: non veluti ignorans, verū enim ceu docturus ipsum non oportere eum esse mœstum. Quum enim falsius esset se se

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D se se adeo perturbatum, vt vel mortem expetat: Te, inquit deus, iudice vtar. Reputa ergo tecum, num iure propter cucurbitam doleas, cuius non fuisti cultor: neque enim plantasti, neque rigasti, sed sub diluculum nata, postero die rursum sub diluculum vermis cibus facta est. Me verò noluisse vlla miseratione tangi erga talem tantamque urbem, quæ esse suum à me acceperit? Admirare igitur benignitatem meam atque clemenciam, utque comode sese habeat, neque animo lingueas perinde quasi prophetia interdicat. Quod autem non agnouerunt dextram suam vel sinistram, quidam de simplicitate Nineuitarum dictum putarunt. Videtur autem hoc ipsum magis de infantibus qui sunt in urbe, dici: ex quo urbis frequentiam ratiocinari licet. Si enim soli infantes & pueri duo decim myriades excedunt, reliqua multitudo quanta? Ac scopus eorum quæ à domino dicta sunt, ad hanc nos perducit sententiam. Si enim non oportuit suscipere poenitentiam à peccatoribus, decebat tamen miseratione permoueri in tot myriades infantium, qui propter puerilem ætatem ignorant qualis dextra, quæue sinistra, ac propterea neque peccati rei, non omnino luere poenam debuerunt, vel interire. Similiter & iumentis parcendum erat, neque enim ipsa poenam peccatorum nomine debuerunt. Si igitur iustus deus miseratur animas iumentorum, quanto potius conditor horum, propriæ suæ possessioni pareat? Quemadmodum igitur iumenta apposuit, vt ostenderet iure seruatum urbem, sic & immaturam ætatem præposuit, ceu neque horum neque illorum supplicia pro peccatis iuste exigantur. Proinde huius prophetiæ hic est finis. Nos verò benignum dominum nostrum celebremus, qui nolens mortem peccatoris, vult vt conuertatur & vitam ducat, qui interdum bene placentes ipsi sanctos contristare sustinet, contraque ipsorum voluntatem aliis misericordiam impertit. Sic quum Helias omnino pluuiam cohibuisset, ad seruum ipse tanquam legatus accedit, & Vade, inquit, ad Achaab, daboque pluuiam super faciem terræ. Hunc ad modum Nineui vnâ cum iumentis seruata est. Sic & Christus dans se precium redemptionis, omnes conseruauit, sapientes & insipientes, diuites & pauperes. Ad quem à Dauide etiam dici nihil dubitamus: Homines & iumenta seruabis domine. Quoniam multiplicasti misericordiam tuam deus, filii hominum in protectione alarum tuarum sperabunt. Porro

Mal. 35.

IN IONAM PROPHET. ENAR. 38

Porro cetera quæ in hac sunt prophetia, digna sunt admiratione, maxime verò ipsius prophetæ mores adeo placidos & veros hic mirari par est, vt omnia citra tegumentum aperte dicat, suosque defectus denudet, nimirum inobedientiam, fugam, pusillanimitatem: nec horum ipsum, quo minus aperiret, puderet, quin potius literis manderet, ad nostram commoditatem: Tales certe omnes fuerunt sancti, non quod suum erat querentes, sed quod multorum, vt seruaretur. Sic David proprium quoque memoriam prodidit peccatum, vt posteris vtilitatem operaretur, quinquagesimo psalmo exarato, omni quidem compunctioe referto, bonas autem spes desperantibus suggerente: nempe nullum peccatum adeo esse grande & multum, quod lachrymis non deleatur. Etenim in hoc ipso psalmo in quo peccatum luget, de magnis adeoque celestibus mysteriis vaticinatur supernæ illius B Sion, & altaris quod illic erat, atque sacrificiorum secretiorum ac ineffabilium, neque non ipso dignorum: abunde ostendens quod non delictorum tantummodo condonationem animi correctio siue poenitentia efficiat, verum & donorum communicationem. Nec hic ignoranter prætereundum, quod quidam hanc Iona inobedientiam, & fugam, ceteraque verè citraque dolum contigisse vt historia habet, susceperunt, sed enim allegoriam adiciendo, postquam videbat, inquit, Israelis ruinam, lapsum, ac transeuntem ad gentes prophetiam gratiam sentiebat, ea propter cedit prædicationi, non exequitur, & reiecit mandatum: ac dimissa gratiæ contemplatione (hoc enim Hebræis loppe valet) vetere altitudine dico & dignitate, in tristitiæ pelagus sese ipse proiecit, suisque cogitationibus & mente tempestatem & luctum sustinet, & periclitatur in navi, hoc est, fluctuat, reputans secum quomodo filium primogenitum, sacerdotium regale, eximium populum declinet spiritus, & ad immundos canes, gentes nempe, vadat. Deinde indormiscit Ionas, id est, ambigit omnino, ac proprios sensus sedat, vt qui non amplius cogitare possit quomodo hoc fiat: quandoquidem & Paulus ob illam ipsam rem exclamat: O profunditatem diuitiarum sapientiæ & cognitionis dei, quam inscrutabilia iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius? Roma. II Atqui prorsus obseruator expergefacit ipsum, omnia scilicet,

D cet prospiciens verbum, quod ipsi prædemonstrauit, Deici-
das quidem fore ipsos contribules eius: iure itaque ab ipsis
gratiâ decedere. Hinc sub sortē cadit vates, delectui videli-
cet obnoxius, à supernis aduenienti iustōq; dei iudicio, quod
purū sanctūq; spiritū immūdis dei crucifixoribus dari nō iu-
stū arbitrat. Deinde & à balena quidē deuoratur, verū nō
capitur contineturve. Intellige enim lapsum Israelis in in-
credulitate remanentis, deinde perpende etiam salutem reli-
quiarū, secundū electionē. nō enim repulit populū suū, quem
prædefiniuit. Et en rē mirādā, tertio die vnā cū Christo red-
ditur à balena, & in lucē redit. credit enim q; qui per lau-
crū regenerationis in Christū tertio die resurgētē sunt bap-
tizati, reuiuiscēt nihil dāni passi à balena secūdā incredulita-
E ris. Posthac prædicationē certiorē præuidet ad gētes euntes,
easq; respiscētes, suorumq; peccatorū dimissionē à deo acci-
piētes. Turbatur itaq; nō q; seruēt illæ, cæterū q; sui cōtri-
bules & cognati reiciāt. Nec hoc mireris, postq; & Paulo
mœror & incellābilis dolor cordi eius sit Israelis elapsio.
Præterea adubrās Ionas, & typū gerēs corū qui tēporibus a-
postolorū adhuc lege tenebāt, qualis & Petrus erat priuū
sindonē videret, illicitum esse ratus homini ludæo gentibus
associari adhærescerēve, vrbē egreditur, gentium dico eccle-
siam, eas ad fidē non recipiēdas iudicans, nisi iudaismū assu-
mant: ac sub tabernaculo sedens iuxta viā, istuc applicās tes-
tamento, oportere circuncidi gentes ratus, & Moīā serua-
re legē: acquiescit sub vmbra cucurbitæ, quā esse legē disci-
F mus, sub nocte natā, quādo scilicet nox peccati sceptris poti-
retur, quippe quia lex trāsgressionū causa lata est: eadēq; sub
noctē periit, siquidem destructa est, quando nō potuit extra
dictā peccati noctē veniēte luce pmanere. Quū enim ex ope-
ribus legis nō potuerit iustificari quisquā, per ipsam eō ma-
gis exuberabat delictū. nā sine lege peccatū est mortuū. Quo
modo verō periit? Per efficacīā vermis matutini, hoc est, po-
tentiā dei magnā, per gratiā illustrantis & lumen præbentis
Iesu, qui super nos respicēdit, ac auroram cognitionis dei re-
Psal. 21. stitit: vitæ peperit, vbi ait: Ego aut sum vermis, & nō homo.
Ipsa inquam dei gratia legem percussit & aboleuit. Tūque
Ionas pfectius discit sacramentū siue arcanū hoc, q; gentes
iure & assumantur & seruentur. Nōne & in actis apostolorū
& alij & ipse Petrus ad gentes secernuntur prius? Deinde Pe-
trus quo-

trus quoque ex velo, gentiū puritatem discit, aliosque docet A
q; iugū nominetur lex, quod neque ipsi neque patres ipsorū
gestare potuerūt. Hæc ōnia ceu per enigma adubrās Ionas,
hanc ad rationem, hanc suā digessit prophetaim. Præterea &
in cæteris ex hac prophetia cōmoditatem capere queamus,
discendo amarā esse retributionē transgressionis iussuū dei.
Quia enim deo resistimus, tradimur tentationibus atq; peri-
culis maris, cūq; tēpestatib; luctamur, ac videtur quidē bale-
na omnia vorans nos in tentationes traditos deglutire perde-
re; q; vituperem? forsan & obmurmuremus diuinæ proui-
dentia veruetiā integros nos cōseruemus. Hoc autē cōtinget,
si præcemur, qui ex interitu poterit reducere vitā nostrā, ac
polliceamur ei sacrificia spiritualia, operationes ad salutē no-
B stram dico. Si enim ita nos gesserimus, non obseruabimus
in edacia & vana, qd patiūt illi qui misericordiā dei relin-
quūt, & ad blasphemias se cōferunt. Hi enim verē sunt vani,
neq; à tribulationibus propter blasphemiam se liberātes, Deūq;
magis exacerbantes, ac grauiora super se flagra prouocātes,
quū misericordiā potius dei inuocare debuissent. Nōne & in
hoc mūdo serui, quū ab heris suis castigati rebellauerint, vel
cōuitia in eos regefferint, vehementius herilē irā accēdūt: at
verō qui dicūt, miserare me, eadē sedāt, pacāt, mitiorē red-
dūt, maiorāq; supplicia effugiūt? Eū i modū prudētes animē,
& in eū qui pro nobis suppliciū subiit, defigētes oculos, ter-
C tio die suscitātū, & ipsi nos excitabimur triduanī, fidem, spē,
charitatem, tria hæc illuminātia nos, in afflictionū nocte ha-
bentes, fidelisq; deus, dicentes, qui non sinet nos tentari, ac
propterea sustinentes, probationē ex patientia, & ex hac spē
accipientes: spes autem prorsus non afficit contumelia, non
pudēfacit. Sicq; tandem ad dilectionem patris miserationū
venientes, intelligendo id quod in prouerbis dicitur: Quis
est fili?, quem non castigat pater? &, Quem diligit filium pa-
ter, hunc castigat. vt adeo ipsum amore prosequamur cū eo Hebr. 12.
qui ait: Quis seperabit nos à dilectione dei, quæ est in Chri Rom. 8.
sto Iesu? Si hæc rite perfecerimus, & præcones erimus aliis,
& seruabimus eos per exēplū nostrū, tū extra vrbē habitabi-
mus, mūdū videlicet hūc perinde atq; Paulus hortatur, præci-
piens egredi improperium Christi ferentes, hoc est, omnem
ignominiam & omnem maliciam. Sic & in tabernaculo re-
quiescemus non stabiliter quidem, sed obiter & transitoriē Hebr. 13
commo-

Cap. I. THEOPH. ARCHI. BVLGA.

D cōmorando, quēadmodū Abrahā & reliqui patriarchæ cō-
hæredes promissionis, qui in atgeiis peregrinati sunt, velu-
ti vrbē fundamenta habentē expectantes. Proinde & vmbra
Esa. 40. cucurbitæ, hoc est glorię huius mundi (siquidē omnis gloria
hominis, sicut flos scēni) refrigerare nos videt hoc afflictio-
nū aestu, ideōq; à nobis expetitur. Enimvero feriat eam ver-
mis matutinus, ipsa nimirum cōscientia nostra, cui nihil eo-
rū quæ nostra sunt, tenebricosum aut obscurum est. Hinc &
vermis est, nunq̃ non peccatorū nobis sensum exhibens. Ipsa
enim sensibilis tinea ossiū cordisq; ob oculos nobis ponens
nostra scelera, docēs iuxta nos vel grauiorib⁹ pœnis dignos
peccatorum nostrorum causā, feriet cupiditatē gloriæ, per-
suadebitq; dicere cū propheta: Iram domini sustinebo, quip-
Mich. 7. pe quia peccaui ipsi. Et paulò pōst: Eō quod peccaui, cælus
sum flagris. Gratiā igitur habemus & agimus spiritui p om-
nia nos adiuvanti, ac mysteria quidē per literā cōsideratio-
nem reuelanti: non minimē verò & per literā animaduerten-
tiū animas dirigenti. Vt igitur statim ex vno totum exhibea-
mus, quod ait propheta, Adhuc treis dies, & Nineui subuer-
tetur: secretiore quodam modo, per sepulturam in qua domi-
nus noster triduum quieuit, excidium prauū & opponentis se
se regni, quod olim viguit ac prapotens fuit perinde atque
Nineui inter gentes significat. Aduersus qđ pugnabat lex,
sed imbecilla erat: vnde & dictū est: Adhuc treis dies, & ex-
trema sequetur euersio: quippe quia exuet planē principat⁹
& potestates, triumphans eas in cruce, qui per mortem suam
destructurus est eum cui est imperium mortis. Quinetiā ser-
uatore Iesu in terris agente, ipsum adeo dæmonum imperiū
F dissoluebat: spoliabat nāq; fortem: direptis armis ei⁹, dæmo-
nib⁹q; obsessos curabat. Attamen nouissima subuersio pra-
uorum spirituum tyrannidis, per triduanam istā resurrectio-
nem cōsummata est. Præterea p triplicem in baptismo sub-
mersionem reuera diurnā & lucidā, peccatum subuertit: quę
hic etiam mysticē indicātur, dum ait, Adhuc tres dies, & Ni-
neui subuertetur. Atqui neq; litera nobis inutilis est, discēti-
bus ex ea nobis nō desperandū esse, sed domini clemētiæ &
benignitati confidendum, vt qui propter trium dierum pœ-
nitentiam multorum annorum vitia neque non flagitia ne-
Enarrationum Theophylacti in Ionam prophetam, finis.
THEO.

THEOPHYLACTI BVLGARORVM A
Archiepiscopi compendiarie in Naum Prophetam
Enarratio.

P R A E F A T I O.

Radicauit admirandus ille Ionas Nineuitis cū
P interitū, tū perniciem sui nisi respiscant, sanctio-
rib⁹q; moribus imbuantur. Erat autem Nine-
ui eximia Assyriorum ciuitas. Persuasi autem à vate, perque
vitæ suę correctionem diuinam irā auercentes, nihil malorū B
quæ Ionas interminatus erat, sunt perpeffi. At postea ex hu-
mana imbecillitate, vt sit, desidiofi facti, ad priorem omnino
prauitatem reuersi, innumera alia flagitia patrarunt, adeo
vt & aduersus Israelē mouere copias, cūque expugnare
sint ausi: quo in prælio Thaglathphalasar & Salmanasar de
cē sibi tribus subiugantes, captiuas abduxerunt. Sic aduersus
tribum Iuda Sennachereim bellum faciens, plerūque ciuita-
tibus captis, ipsaque Hierusalem obsidione cincta, contra se
se iram dei concitans, vna etiam nocte tot tātāsque suas chi-
liades amisit: ipse verò eam plagā, diuinā videlicet vltionē
fugiens, domū rediit, vt illiē diuinā potentiā euulgaret (eius
enim rei gratia seruatus est) vbi & à propriis liberis in regia
captus iugulatur. Paulopost ad Persas & Medos translatore C
guo funditus Nineui interiit, quādoquidē & Cyrus Israeli-
tas liberos dimisit. Proinde hæc quæ in manibus nostris est
prophetia Naum, hæc Nineuitis perniciem prænunciat: cun-
ctos mortales pariter docens, qđ iustus existēs deus, nihil ex-
tra suā prouidentia reliquit, sed quibuslibet merita supplicia
imponat. Eā ob causam Israelē negligentē dei tradidit Assy-
riis, eos autem rursus Persis, qđ assumptum ex captiuitate Is-
raelem ceu feras tractauerint. Nō enim tanq̃ diuinę irę inser-
nientes, cōtra Israelē belligerati sunt, sed enim suā auaritiā
perditūmq; quæstū explentes, ac omnium planē dominari
volentes. Deus itaq; tū illis ceu tortoribus & lictoribus, ne-
que nō carnificibus contra Israel vsus est. Enimvero ne arbi-
trarētur se propriis viribus transgisse quæ fecerant, tot mil-
lia Sennachereim pdidit: tādē & ipsam Nineui vna cū Assy-
riorum

Driorum regno deus sustulit. Deus enim populum suum peccatis deturpatum, hostibus quidē tradit, non vult autē istos penitus implacabili ira aduersus diuinum templum grassari. Quocirca si viderit istos carnifices acerbius q̄ par sit infligere pœnam, super ipsos etiam suam iram effundit, vt vel experientia discant quantum sit mali scuitia. Sin quis hic obiciat, quor Saul reiectus sit, qui Amalecitis tamen clementem se omnino ac mitem exhibuerat? illi audiant, primū quidē q̄ Amalecitas non fuerint populus dei, verū desertores & hostes: nos verō hic de populo dei verba facimus quem deus vt filiū pater castigare quidem vult, sed non extirpare. Deinde nouerit q̄ palām Sauli praeceperit de^o exterminare Amalecitas: quare non oportuit ipsum apertum dei mandatū transgredi: praesertim quum Saul Amaleco non propter mansuetudinem pepercerit, sed auaritiā potius. Docet itaque vates Naum omnes homines curam ac prouidentiam dei in omnibus esse. Peculiariter autem Israelitis bonam spem facit, vt ne desponsis animis, à spe in deum excidant, sed in ipsum intuentes, fide in eū armati, consolationē habeant, ab eo tantūmodo se redimi posse, tanquā Assyrii pœnam sint daturi Cyro, per quem & ipsi à captiuitate sint absoluenti. Nanq; desperatio in causa erat cur gentes accederent, illorumq; moribus associarentur. Est egitur tale praesentis vaticini argumētū. Præterea & de Christo seruatore nostro sacramentum si-
Fue arcanum altē huic prophetiæ insitum hic intelligitur. Quod intueri donet ille ipse, qui illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum: simul & vitā nostram dirigens per bonum rectūque spiritum, cuius prophetia opus est.

CAPVT

Caput I.

Lemma Nineui. Spiritus paracleti gratia variis modis in prophetis operabatur. Nam alios quidē videre faciebat futura, vt Esaiā, Michēam, Danielelem, & Zachariam. aliis verō quādam vt volebat inspirabat, videbanturq̄ audire vultū à differente quopiam, vaticinia. Sic, Audiā quid loquatur in me. Et, Quid respondeam interroganti mihi, inquit Habacuc. Perinde ac Dauid: Animaduertam quid loquatur in me dominus. id quod & in iam comme moratis prophetis est videre. Porro quosdam derepente spiritus apprehendebat gratia, eosque detinens, & ab humanis separans, per ipsos futura loquebatur. Hanc igitur repentinae mentis detentionem, lemma vocauit Naum, perinde quasi hoc dicat: Arrepta mens mea à spiritu, praeuidit quae Nineui essent obuentura. Obseruandum quidem, omnem prophetiam communi vocabulo lemma dici posse, hoc est acceptionem. etenim ex deo hanc prophetā accipiebant. Insuper & visio veluti commune vaticiniis videtur esse. Siquidem in omnibus prophetiæ formis mens spiritus lumine illustrabatur. Audi igitur afferat. *Libellus visionis Naum Helcesei.* Hoc, inquit, lemma, id est, haec contra Nineui prophetia, quam vaticinor à spiritu apprehensus, vel quam à deo accepi, libellus est continens visionem quam ego Naum vidi à vico Helcesai adueniens. Quippe quia futura praevidi, vt haec praevidi, sic loquor. Sunt qui lemma Nineui sic intellexere, quasi dicat vates: Lemma, hoc est, in manus acceptum mihi argumentum vrbs est Nineui, de qua sum facturus verba. Liber autem hic est visionis Naumi. Fortasse ex Hieremiae prophetia hic intelligi queat, quid significet hic lemma. Videtur enim illic lemma appellare iram dei cum zelo, ex eo q̄ fortior apprehendit imbecilliore, vt dilaniet. Cui vaticat,

Hier. 25

D cat, legat partem illic prophetiæ Hieremiæ. Proinde & hic, postquam deus indignatur vrbi Nineui, eamque apprehensurus est, & ab imperij altitudine deiecturus, lemma iram dei in Nineui appellauit. Quia verò Naum cōsolationem, si interpretetur quispiam, valet: & ipsa Nineui si in propria sua significatione accipiatur, pro peccatrice cōscientia, cuius regiam ille princeps obtinet, cui tradita est potestas & imperium in mortem: cōsolatio itaque est dominus noster Iesus Christus, secundum Iohannem dicentem: Si peccauerimus, cōsolatorem seu aduocatū habemus dominum Iesum. Lemma verò contra Nineui, est ipsa caro quam assumpsit, vt cōdemnaret peccatum in carne: quæ etiam est liber veluti verbum dei accipiens in ipsa commorans. Quoniam autem idē sermo, lumen verum est, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: & qui sequitur ipsum, non ambulat in tenebris, ac propter hoc venit, vt videntes non videant: meritò eius caro liber est visionis. Multi, inquit, reges & prophetae, ante incarnationem istam videlicet, expectauerunt videre ista quæ vos cernitis, & non viderunt: vestri autem beati oculi. Et si quis, vt Barnabas, vir bonus, plenus spiritu sancto & fide, potest cōsolari omnes, vt ex proposito cordis apud dominum perseueret, dicetur etiam ipse filius cōsolationis. Habebit & is lemma aduersum Nineui, veluti apprehendens & captiuans omnem intellectum ad obedientiam Christi, ac librum visionis impartiens sedentibus in tenebris & vmbra mortis. Vide autem quod primum lemma Nineui, deinde librum visionis dixerit. Nisi enim quisquam vitia spoliaret, & sub iugum mittat, ad librum visionis nō perueniet, qui est cōtemplatio. Vtraque hæc cōsolationis sunt, siue ad opus cōsolatoris pertinent. Nam sermo sapientie per spiritum datur, & operationes virtutum in eodem spiritu. *Deus zelotes.* Aduersum Nineuitas hæc dicit. Postquam enim in rabiem acti, contra Israelitas ferociter grassati sunt, ac in deum conuicia iactarunt, existimantes seie non illius permissu, ceterum propriis viribus vincere, vel imperiū obtinere, dicit nūc ipsis: Videte quod ferimini, deus zelotes est, hoc est, zelū suū in iniquē agentes & fastu inflatos exhibet. Zelum enim iustā iram cum seruire factā nominat. Infero ergo: *Vlscitur se dominus cum indignatione: ultionem sumit dominus de aduersantibus sibi.* Aduersarij eius sunt, qui & idolorum cultura,

cultura, & alij in rebus commiserunt, maximè verò hostes eius superbi, siquidem dominus superbis resistit, aduersum illos copias suas armat. *Auferens ipsos suos aduersarios.* Hoc est, è medio tollens, exterminans. Atqui hoc significanter dictum est. Ipse enim, inquit, magnus & multus, & fortis. Perinde ac demonstraturus aliquis urbem quampiam funditus peris se, dicat: Iste vel talis rex contra hanc bellum fecit, ac cū omni exercitu suo veniens diripuit. Simile huic: Horrendū est incidere in manus dei viuētis. Forsan & ad Israelitas tū temporis ægre ferentes dei gubernationem, accusantēque deū, hæc dicit vates, ostendēs q̄ iure Babyloniis traditi sint. Idola enim coluerūt, quum essent populus eius electus & peculiaris. maiore autem in deū indignatione filij & posteri ipsorum commoti sunt. quocirca iratus deus q̄ se reliquerint, hostibus eos tradidit, quemadmodum & in cantico Moysis dixit: Ipsi prouocauerunt me in non deo, concitauerunt me ad iracundiam in idolis suis, & ego prouocabo eos in nō gēte super gente insipiente irritabo eos. Gens autem insipiens Babylonij, & veluti arrogantes, & iis qui non sunt dij, seruientes. iam arrogante, idolorumque cultore, nihil insipientius. *Dominus longanimis & magnum robur eius, & innoxium sine noxa non dimittet.* Non statim, inquit, dominus vindictā adducit, sed plurima longanimitate erga delinquentes vitur vt quos à peccatis reuerti velit. Cui rei vos o Nineuitæ testimonium dicere potestis, qui ad meliorem vitā per resipiscētiā translati, deinde rursus multa prauitate languētes, per nas tamen istorū scelerū vestrōrum nō dedistis. Atqui dominus longanimis & patiens super iniquitates peccatiū, ob imbecillitatem hoc non facit. ingens enim robur eius est, puni turūsq; eos qui non resipuerūt, vehemens ac graue supplicium affert. sine noxa enim existēs, nō est citra noxā: vel innoxium, sine noxa non dimittet (nā duplex hīc lectio duplicē intellectu parit) hoc est, cōmunem omnibus perniciem affert. Quauis enim sine dāno quod inferat, esse videatur, non omnino tamē à supplicio abstinēt. Vel iuxta pprietatē scripturæ hoc dictū est, expers supplicij, sine supplicio nō erit: itidē vt hoc, Vidēs vidi afflictionē Israelis. Hic igitur dicturus q̄ nō sit citra vltionē, ingeminauit dictionē. Proinde & eos q̄ filij ei⁹ occiderāt, vltus est cū indignatiōe pēnā exigēs ab iis qui nō sunt pducti ad pēnitentiā, eosq; ex Hierusalē ab-

F ij tulit,

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVILGA.

D tulit, ira æstuans ob iustum suum, cuius interfectores extiterunt. Præterea quilibet secundum carnem vivens, est hostis dei. nam affectus carnis, est inimicus deo. De tali igitur inimico se vlciscitur dominus, protinus eum tentationibus tradens in hac vita, ut hostilis affectus ex tali homine tollatur. Sin hic longanimis fuerit, ut sæpe cõsuevit, ut per mäsuetudinem suam ad sese peccantem trahat, in extremo tamen iudicio sine supplicio non erit, etiamsi hic non asper extiterit. Hæc autem ceu sponsus quispiam facit, æmulationem habes pro animabus, quas quum condidisset, ut ipsi coagmentaretur virgines castæ, hosti ac desertori satanæ videt agglutinatas, pudefacientes ita claritudinem generis sui, quum ex natura verbi sortitæ erant. *Dominus in consummatione & concussione vitæ eius.* Viam appellat motionem quam facit deus in punitione eorum qui supplicium commeruerunt. Ipsa igitur motio non simpliciter pœnas adducit, sed consummationem, hoc est perniciem & interitum: concutitque, hoc est, turbat miscens ac permutans res. Hanc ergo ad rationem in Nineuitas feretur. Quapropter posthac ne despõdeatis animum Israelitæ, qui miseris modis accepti ab illis estis. Veniet namque super eos quoque consummatio, hoc est finis, vastatio, exterminatioque. *Nubes sunt pulvis pedum ipsius.* Haud inconuenienter puluerem itineri apposuit. Homo, igitur, inquit, iter faciens puluerem excitat, deus verò adeo magnificè incedit ac mouetur, ut nubes & nebulas excitet. Sic & contra Nineuitas motus, nubes malorum vndique adducet. Porro & vni geniti dei filij ad nostra confinia iter, quod in consummatione seculorum fecit, cõcussit principatus & potestates. Ad hæc translatio à lege ad euangelion, cõcussio intelligi queat. Mentales autem nebulae, hoc est prophetae, aduentum eius nunciantur, perinde atque currêtes excitatus pulvis nunciat. Nubes verò istos appellat, ceu caliginosiores nec admodum perspicuo sermone vfos: attamen spiritali aqua prægnantes, suoque tempore dignis præbêtes spiritalium intellectu. Ambulat porro & in nobis dominus, quum iter honesti ad eoque virtutis ingressi fuerimus. Extinctis itaque vitiis, atque eiectis ex anima nostra, stirpitibusque euulsis, siue motis, nec vterius stabilitatem seu firmam mansionem in ea habentibus, iter domini locum inuenit. Ex hac deinde via & motione, quod crassum in nobis est ac terrenum, subtile ac æereum & spirituale

IN NAVM PROPHE. ENAR. 43

& spirituale redditur. Hinc & in sublime raptum, in nubes A transferetur, quæ aliis etiam imbrem mentium adstillare queant. *Manans mari & arefaciens ipsum, omniaque flumina deuastans.* Docet nos omnipotentem esse deum, qui facillè quicquid voluerit faciat: qui si velit, vniuersum mare exiccet, omniaque flumina deleat. Atque hoc perspicuū est ex admirandis eius factis, quæ fecit temporibus Moſæ dum rubens mare, ac Iordanem flumini temporibus Iesu filij Naue exiccavit. Hinc & Nineui urbem arefaciet, veluti vastum quoddam pelagus existentem, cum gloria tum opibus altum bellorum motibus fluctuans: ac gentes sub ipso, ceu amneis quosdam in eam se exonerantes & influentes, quibus intumescat & impleatur, desolabit. Mare, huius vitæ est amaritudo, quam insipientes B nos ceu flumina appetimus. Hanc dominus exiccavit, ac quod in ea potioni accommodum videbatur, obliteravit, instituens nos, quod in mundo afflictionem nos ferre oporteat. sin iugum eius tulerimus, inueniemus requiem animabus nostris. Præterea si quisquam in tentationibus fuerit, in mari est, & in fluminibus. Ad eum igitur tentato confugiendum est, qui interminatur mari, amnesque exiccat. *Diminuta est Basanitæ & Carmelus.* Hoc ipsum etiam diuinæ potentiæ signum est. Aiunt enim, Basanitin regionem Palæstine fertilissimam, tum Carmelum Iudææ montem, à gētibz habitata fuisse pugna cibis & morosis, attamen deus eas euertit, ac Israelẽ eò introduxit quocirca nō est fidei absolum, deum etiam ipsam C Nineui subuersurum. *Efflorescentia Libani defecerunt.* Libanus mons est Phœnicie. Efflorescentia huius, principes & reges appellat regionis Libani moti subiectæ, quos & ipsos debellatos Israelitis subiecit deus. Poteris etiam hæc in futuro accipere, quasi dicat Propheta: Dominus ille adeo potens est, ut si velit, imminatur Basanitis, etiā si sit populosissima ob fertilitatem suam: deinde Carmelus & Libanus, montes nemorosissimi, & exuberantissimi materia sua, deficient tamen, quum primum ille vel nutu decreuerit. Consimilẽ ad modum cætera quæ sequuntur, intelligere poteris de futuro dicta. Montes moti sunt ab ipso collesque sunt concussi, ac sublimata est terra a facie eius uniuersa. Quia enim quidam suspicabatur ipsum in Iudæa tantummodo potentem esse, vnde & dicebat: Deus motium deus Israel, & non deus vallium, ait etiā: Quoniam non solum omnes montes ab ipso commoue F iij buntur,

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D buntur, hoc est, à solo nutu eius, cæterum ipsa etiam terra: nedum hæc vel illa, sed enim vniuersa subleuata est à facie eius, hoc est horruit, vel transposita est, eque sua sede dimota, ipso eam intuentem acrius. Et omnes habitantes in ipsa. Si ipsum elementum commoueat, multo magis habitantes in ipso homines & animalia cætera. Atqui diminuta est etiã Basanitis & Carmelus, quando Iudæi propter crucifixum ab se dominum gloriæ, traditi sunt Romanis. Deinde per Basanitin, in moribus & operibus versans respublica, per carmelum verò dogmatum altitudo indicatur, quæ cum multa essent, diminuta sunt, in concisum & cõsummatum sermonem euangelij summam congesta. Quoniam verò libanus idololatricæ erat officina, defecerunt in eo prius florentes idolorum cultus species, vel Græcorum sapientia, quã subleuauit, hoc est, infatuauit in supernis ingrediens deus. Concussi sunt autem & i cruce mōtes, ac natura nostra terra antehac existēs, sublimata est, ad superna iter faciens, ac profectiōem ad cœlos instituens, omnes iuxta in ipsa commorantes terrenæ cogitationes, diuinæ adeoque cœlestes factæ sunt. Insuper si quis fructum ferat in vitiōitate, & in ipsa floreat, imminuitur nunc & deficit ab ipsa. Quando deus talem inspexerit, aliam illi eamque meliorem mentem indens, tum montanum durumque eius cor, terrestria spirans, concutitur & commouetur à statu qui in eo est mali. A facie iræ eius quis subsistet? Etiam si in plerisque scripturæ locis, facies dei de supplicium afferente potentia vsurpetur, interdum tamē latioribus rebus etiã accommodata reperitur, vt eo in loco: Ostende faciem tuam, Psal. 97. & seruabimur. & Faciem tuam quæ auertit? Quare quū hic dixisset à facie adiunxit, iræ. Quis, inquit, subsistet siquādo faciē suam iræ plenā nobis ostēdat? Videtur igit & vnigenitus dei filius, facies esse patris, tanq̃ character & forma substantiæ eius, ipsiusq; manifestator idē punire & seruare. Ille nāq; inquit, possit est in ruinā & resurrectionē multorū. Et quis opponet sese iræ concitati animi ei? Epitaphin q̃dā hic exhibet, iræ cōcitati animi eius, dicēs: forsan ideo, q̃ secundū aliquos *δυμῶς*, id est concitatus animus seu furor sit, principium quidē p̃urbationis quæ sit ex inflāmatione vel suffumigatione seruētis sanguinis circū cor. Ira verò sit animus vel impetus irarū ad efficiendū quicq̃. Propter hic dixit, i ira indignationis eius, hoc est, quū indignabūsus & ira æstuās etiam

IN NAVM PROPHE. ENAR.

44

etiam opera facit quibus vltionē sumat, hostesq; suos cōtur- A bet, quis tum opponet sese, vt auertat manum eius, & pœnam imminuentem auferat? Impetus animi eius liquefacit principatus, petraq; contritæ sunt ab ipso. Amplissima, inquit, imperia subiugata sibi, quæ rupium habere robur putabantur, cōterit & dissoluit cōcitatus animus eius, eademq; liquefacit, vt ceram ignis: meritō igitur nemo illi resistet. Quinetiā principatus tenebrarum ac potestates dissoluit animus eius, quādo demisit eos in abyssum. Iudaicos item magistratus diruit propter scelus quod dominum crucifigēdo patrarunt. Deinde petrae etiam contritæ sunt, partim reuera petrae sensibus obiectæ, tēporibus supplicij in cruce domini nostri: partim duris cordibus existentes gentes, verbo Euangelij accepto. Porro quū B in nobis intellectus vel mens dominatur, vnus est ille principatus, vnicum imperium, propterea ipsum nō liquitur. Quādo verò impet⁹ & ardor animi vnā cū cupiditate potitur sceptris, en multi in nobis dominatus, multa imperia, quæ liquefacit domini cōcitatus animus, seu indignatio in mentem nostram accepta, dicente domino interdū ad eos qui noluerunt eum regnare super se: Adducite & mactate. Interdū verò dis- C *Luce. 19* secabit talem mētem, & portionē eius cum hypocritis ponet: illic est fletus & stridor dētiū. Cōfringuntur etiam petre à *Mat. 24.* tali indignatione seu impetu domini, ipsi nimirū graues admodum anxij, & seueri in vitiis habitus. Benignus est dominus expectantibus ipsum in die tribulationis. Postquam horrenda commemorauit, ac impetus seu ardores animi, & ira dei meminuit, multaq; atrocitatis: vt ne durum quēpiam & prauum peruerūque quidam arbitrentur deum (id quod Simonis & Marcionis sectatores passi sunt) quæ ad mansuetudinem & benignitatem eius pertinet, nunc adducit, & ait: Etiam si ingētem quāpiā & intolerabilē domini indignationē dixerim, hostib⁹ tamē eius huiusmodi indignatio segregata definitaque est: siue illis qui nedū mala operātur, veruētā iniquo animo ferūt castigationē qua propter talia crimina sua puniuntur, atque vituperant Deum, conuictis laceflunt, ac fastidiunt eius dispensationem. Etenim expectantibus ipsum in die tribulationis, hoc est, castigationem ab ipso adductam placida mente sustinentibus, tolerantibusq; ipsum ceu castigantē patrem, talibus inquam benignus, mānetis, clemēs est. Vel expectantibus ipsum, pro, diuinam ipsam ab eo consolationem F iiii excipien-

D excipientibus, & ad ipsum tatummodo defigentibus oculos, nec ad alia vel demonum vel hominū auxilia respicientibus. *Psal. 39.* Tale est quod Propheta inquit: Expectans expectaui dominum. hinc subdit, Et attendit mihi. & Reduxit me è loco miserie. Quisquis enim ipsum præstolatur auxiliatorem, exauditur, ipsiusque benignitate fruitur. Et, Cognoscit dominus colentes ipsum, hoc est diligit, & in suum ius & curam accipit deuenerantes eum, ac propterea non derelinqentes, sed piè, cumque timore & reuerentia accipientes quæ illis allegat deus. In diluio profectionis, finem faciet cum excitationis aduersus ipsum. Quum demonstrasset quod deus piis sese offerret, adeoque suis cultoribus, nunc rursus suum erga impios exercitum etiam enarrat, inquit, quod deus excitationis erga se, hoc est, dura cœruicis hominibus, ac veluti prauis seruis insurgentibus cœtra diuinam eius legem, finem faciat, hoc est funditus perdat, perniciè eis faciat: in diluio profectionis suæ, id est dum iter facit, & mouetur aliqua ex parte cœtra ipsos, quem admodum aqua violentia per decliue seu præceps acta, submergens ea quæ sibi subiecta repetit. *Ethiopes eius persequuntur tenebræ.* Hoc proprium calamitatis est, quod qui in tribulationibus & afflictionibus sint, mète obfuscetur, quadam caligine obducti, ut etiã in die veluti in nocte agant. porro vni genitus dei fili⁹, ppetuo in se insurgentes, & ab se deficientes demones cõfecit exterminauitque diluio profectionis suæ, hoc est baptismate quo baptizatus est, pfectus è sinu patris ad nos vsque, hos & tenebræ persequetur, exteriores nimirum ipsis paratæ. Insuper Phariseos, scribas, & id gen⁹ ceteros, in ipsum cõcitatos, inobediètes, huiusmodi tenebræ ad iteritū vsque apprehenderunt, mentes illorum excæcantes, quod non audierint dicentem: Ego sum lux mundi. Et, Vsque dum lumen habetis, in lumine ambulate, ut ne tenebræ vos apprehendant. Ad hæc in nobis etiam ipsis lachrymarum est diluuium, habes profectionē seu iter, hoc est, motum in virtutibus, quod intra nos dæmonem spirantes cogitationes excitatas conficiet, delebit, exterminabit. Inimicos autem dei persequuntur tenebræ, ipsum nempe peccatum, conscientie caliginē ac tenebras inducens, tum sua deformitate tantum non compellens ad formosa virtutis opera. Quid cogitatis aduersus dominum? De deo interrogat hunc ad modum: Qualem ipsum habere potentiam existimatis? Consummationem ipse faciet, non bis

non bis ultionem sumet de eadem re, in tribulatione. Quum interrogasset, ipse sibi respondet: Talis est, inquit, potentie deus, ut si aliquem punire pro meritis velit, hoc ipsum simul cumulatè vna plaga perficiat, nec altera vindicta opus habeat, semel quadantenus ipsum conficiens. Quidam sic legerrunt: Quid ratiocinamini, quid cogitatis erga dominum? Anne quod ipse sit finem nobiscum factur⁹? Hactenus per interrogationem. Deinde respondet: Non sumet ultionem bina vice idem ob dilectum, per tribulationem. Affirmant ergo hæc ad Israelitas dici. Postquam enim Salmanasar decem tribus captiuas duxisset, captis vnà ab eodem aliquot Iudearum ciuitatibus, metuerunt sibi admodum relictī passim, ne ad sese fors reuenterentur Babylonij. hinc ad finitimas regiones aufugerunt, atque cum gentibus polluebantur. Consolatur itaque eos Propheta, dicens: Quid cogitatis dominum inhumanum esse, ipsumque vos extincturum, ac in perniciem traditurum? Haud fiet hoc. Non enim bis sese vindicabit ob eandem rem, secundas super nos inducens tribulationes. Semel, inquit, vos puniuit: quare non iterabit plagam. Ad gentes igitur ne accedite, sed dominum expectate, qui expectantibus se & bonus & benignus est. Quoniã usque ad fundamenta sua diruetur. Vel à deo punitus, vel ipsa Nineui. Ab hoc enim loco apertè palam de ipsa & ad ipsam verba facit. Ait ergo, quod subritis fundamentis, ac solidis illis mœnibus, splendidisque ædibus, solo æquabitur, hoc est, planè desolabitur ciuitas ista magna, neque ad habitandum commoda propter vastationem, neque ad agriculturā propter ruinas ædificiorum, collapsumque. Et veluti smilax expansa comedetur. Smilax planta est hederae similis, perpetuo sursum tendens, subtilibus ramis, quæ proximè astant plantas comprehendens, maximè verò paliuros, adeo ut illos quidem feriat, ipsa tamen suo etiam tempore pereat. Huiusmodi sanè erat Babylon, nunquam non ad altiora scandere volens, ac vndique potentie suæ retia extendens, ut deprimerentur & suffocarentur ab ipsa comprehensi, nec pauca regna dissoluerentur. Comedetur itaque ipsa à Persis & Medis, Cyro ipsorum imperatore mouente bellum, id est obsecrabitur regno vidoata. Et veluti stipula ariditate reforta. Proptererea & igni hostium tradetur in comestionem. E quo egredietur cogitatio contra dominum, praua consultans & contraria.

Universidade de Deusto
Biblioteca

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLGAR.

Dria. Ad ipsam Nineui verba faciens, causas deuastationis eius subindicat: Quia, inquit, deo tradente in manus tuas Israelitas, non ipsi erexisti trophaum, non retulisti ei acceptam victoriam, sed tuae potentiae imputasti: Deum verò imbecillum esse cogitasti, vt qui non possit seruare confidentes ipsi. Vnde & Sennachereim, Ezechie, inquit, dicite: Hæc dicit rex magnus, Ne te decipiat deus tuus, eò quòd fiduciam in ipsum colles. Nam non eripiet Israël ex manu mea. Huius etiam dux & subimperator Rhaphaces talia pleraque blasphemauit. Hanc itaque eius arrogantiam submonstrans deus, per Prophetam inquit: Visito super intellectum, magnum nepe regem Assyriorum. Ac sursum docēs ipsum quòd non propria virtute gesserit quæ gessit, sed dei permisso: Ne glorificetur, inquit, securis citra ferientem per ipsam. Nonne exaltabitur sine trahente ipsam? Diruta est etiam domum occidens synagoga adusque fundamenta, id est, vsque ad sacrificia, & omnem legalem cultum vel obseruantiam. in his enim videbantur ambulare. Atqui circumeuntes mare & aridam vt vnum aliquem profelytum faciāt, ac postea ipsum filium gehennæ constituunt, similax fuerunt expansa, suffocans sub se comprehensos: ac veluti arida stipula, neq; susceperunt descendentem pluuiam, neque aquam salientem in vitam æternam. Cogitauerunt autem contra dominum praua & aduersa, vt videlicet pro beneficijs quæ acceperant, ipsum neci darent. eam ob rem comedentur ab igni Romanorum, & postremo, & perpetuo duraturo. Smilaci præterea æquiparatur, qui charitatem simulantes, & complectentes per blanditias proximum, ac interim quæ ad perniciem eorum faciant meditantes, consulentesque, ex his egreditur ratiocinatio cõtraria dominum praua & cõtraria. Rectus enim dominus, ipsi verò distorti: ac dñs charitas est, ipsi verò charitatis hostes. Fraudulenta & iniusta deceptio itē smilax est, cuncta apprehēdens, cogitās aduersus dñm praua, nimirū q; nulla nostrarū hoc in mundo rerum cura tangatur. Neq; enim fraudi, turpiq; questui nimium inhians, plura semper possidere medians, verè credit esse prouidentiam: quod etiam si fingat, diuersum tamen operibus ostendit, eò quòd iustus quidem dominus, & iustitiam dilexit: auarus autem circūscriptor, iniustus, & iniustitias diligens. Absumetur igitur tandem talis smilax ipsa a se, alter enim impostor ab altero fraudulentior capitur.

IN NAVM PROPHE. ENARRAT. 46

Hæc dicit dominus imperans aquis multis, & sic separabuntur. A. A. quas multas Persas & Medos appellat, qui contra Nineui bellum gessere, quorum dominus etiam imperator fuit, ducens illos aduersum eam urbem. Qui & à domino diuidentur, id est, in ordinem digerentur & separabuntur ceu ab imperatore quodam, vt hunc locum illa quidem pars obsideat, illū verò ista. Et fama tua posthac nō audietur amplius. Celebris enim antea existens propter potentiam tuam, non porro auditum & famā talē habebis. Vel q; non vltius obedient & seruient tibi, qui antea obediuerunt & seruiuerunt. Dominatur autē aquarum multarum dominus, quæ sunt baptismatis, quas sic disponit & ordine digerit, vt vbique sint. Docete enim (inquit) Matt. 22 omnes gentes, baptizantes eos: vt ita multa sint baptismata, quorumlibet puta & singulorum vbicunque degentium. Si quidem vnum baptismata dictum est, æquē atq; vna fides, propter dogma nempe in sacris, vnum existēs in omni ecclesia, B quæ acceperit baptismum per inuocationem trinitatis, mortem ita domini & resurrectionem exprimendo per trinam illam demersionem & extractionem. Et quia semel cuius fide lium datum est, dicere queat aliquis, vnum propterea dici: sic baptismi quidem multi sunt, quādoquidem & baptizati multi. Aliās aquæ baptismatum hoc etiam modo à domino dissociantur: vt quum duplices nos simus, utpote ex animo & corpore, corporis quidem purgatio per aquam, animi verò per spiritum perficiatur. Deinde ad satanam etiam ista flecti queunt. Auditus tuus non audietur amplius. non enim amplius sacra dæmonibus sunt. Aquas præterea multas scripto Psal. 31. tentationes esse nouit, vt illic: Verū tamen in diluuiō a. C. quarum multarum ad eum non appropinquabūt. Inundatio enim tentationum, etiam si multæ & aliæ post alias sint, proxime tamen sanctum virum non erant. Infit ergo quòd tentationibus imperet dominus. etenim ipse dispēnsans nostram salutem & probationē, has super nos duci permittit. Disgregabuntur autem illæ, hoc est, discinduntur, & continuas ipsarum distinctionem habebit, idq; diuino cõsilio, non humana prudētia vel sacrificio. ipse nāq; ferit, & rursus sanat. Nuncq; conteram virgā eius abs te. Ad Israëlē cōuertit sermonem. Regnū, inquit, Nineui & potestātē (hanc enim virgam nominauit) conteram abs te. Vel virgā ipsius Israël qua castigatur, conteram abs te o Nineui, vt eam porro non teneas, quòd

Cap. I. THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D quò per eā Israelē castigēs. Ad humanā itidem naturā dī cere dominus possit, q̄ virgā diaboli, peccatū dico, in quo interficiebat vos, confringam. Stimulus enim mortis peccatū est. Conteram autē hoc abs te, hoc est, te induens, & per te luctās aduersus principatū & potestates, eāq; spoliās & triumphans in cruce. Virga verò diaboli sunt tentationes, per quas hominē permouet vt conuicietur deo, perinde ac in lobo contigit: quā virgā conterit dominus quū docet: Ne terreāmini ab iis qui occidunt corpus, animā autē occidere non possunt. & In patientia vestra possidebitis animas vestras. & Quū maledicentia peteretur, maledicentia non regeffit: dum pateretur, nihil minatus est. Et vincula tua dirumpam. Ad Israelē hāc loquitur. Habuisti quidem potentiam & tyrannidem Nineui vrbis, veluti quōdam nexū detinentes te vt seruires ipsi, neque quicquā liberē trāfigere possēs. hanc ergo potentiam, tale imperiū dirumpā, tradens ipsum Persā. Quòd si ad Nineui vrbem hāc verba fiant, intelligēs vincula nō quibus detinebatur, sed enim quibus detinebat potius alias gentes, adeoque ipsum Israelē.

Gene. 3. Grandes etiam nexus humanæ naturæ ipsa inobedientia iniicit, detinens ipsam in terra. Propter ipsam enim audiuit à domino: Terra es, &c. Enimvero postquam cœlestis seruator noster forma serui accepta, factus est obediēs vsque ad mortem, dirupit inobedientiā ista vincula, exaltatusq; in cœlum, omnia trahit ad seipsum. Et mandabit de te dominus. Cyro mandabit de te o Israel, vt dimittat te ab captiuitate. Quo modo autem mandabit? Certē non prophetas mittendo, sed animū eius inuisibiliter per sua quæ nouit iudicia contingendo, maxime quū idololatra esset, & indignus quem per suos prophetas conueniret. Hanc ad rationem ceto demandat vt deuoraret Ionā, præterea cucurbitā vt præberet vmbra Ionæ, ac vermi præcepit vt feriret cucurbitam. Ad hāc ciuitati Nineui dicit, Quoniam de te dominus Cyro imperabit, vt copias suas aduersum te armet. Mandabit etiam angelis suis dominus de humana natura, vt ipsam in omnibus viis custodiant. Cuilibet enim, etiam iis qui in ecclesia parui sunt, angelus segregatus attributusq; est, vt didicimus. Forſan & ad doctrinā seruatoris relationem prophetia hāc habet. Postquam enim naturā nostrā assumpsit, confortauitq; ipsam, & potentiorē reddidit, tantum non hoc

IN NAVM PROPHETAM ENAR. 47

hoc dicit: Legis mandata veteris, naturæ fuerunt in Adam A condemnata & imbecillis, de te autem noua facta per nouū Adam, alia dabit in mandatis dominus Iesus. Dictum est veteribus, Non peierabis: ego autem dico vobis non esse iuran- Matt. 5. dum omnino, &c. Poterit etiam hāc dicere ad eum qui in tē tationibus est constitutus: Quoniam mandauit de te angelis vt flagellum non accedat ad tabernaculum tuum. Non seminabitur amplius ex nomine tuo. Si quidem ad Nineui sermo est, hāc poterit esse sentētia. Semen alicuius mortalium posthac ex nomine tuo non appellabitur. Moſs enim erat subditus, à maiorib; dñantib; nomēclaturas adipisci: sic à Babylone à Babylonii, à Cyro Persa Persæ, ab Alexandro Macedone Macedones, ab Romano Romani sunt dicti. Secundū hanc rationem, Paulus quoque Romanus erat. Non igitur, inquit, B posthac ita dominaberis, vt ex nomine tuo vocentur subditi. Sin ad Israelē hęc dicantur, accipies ita, nempe quòd postquam liberatus fueris ab Cyro, non porro ex nomine tuo, hoc est, Israelita quispiam dispergetur in captiuitatem. est enim deinceps debellati fuerunt ab Antiocho, aliisque cōfūibus gentibus, vniuersalis tamen ipsis non obtigit dispersio. Atque cum fiducia hoc affirmare queas, quòd neque vnquam verè Israelita dispergatur. non enim omnes qui ex Israel, Israelitæ sunt. Vnde q̄ dominus etiā dixit, Ecce verè Israelita hic, quasi qdā falso Israelitę forēt. Proinde q̄ etiā nū in vniuersū terrarū orbē dispersi sunt, nō sunt veri Israelitæ, sed nothi: aliās & ipsi vnā cū Nathanael dixissent, Tu es fili⁹ Dei, tu es rex Israelis. Ante Christi porro aduētū in carne, mortalium genus dispersum erat in multas & varias de C variis diis opiniones: in Christo autem vnitum est ad diuinā verā naturā, ac verum dei cultum addidit. Propter ea dicitur, Non spargetur ex nomine tuo posthac, id est, homo (huius enim nomen ad nostrā naturā pertinet) non dispergetur in multas opiniones, & vana spectra. Ad tentatū etiam & secum ambigentem, quòd lucrum ex tentationibus me manebit? ait, Hoc lucraberis, quòd nō vltra humana in te cogitatio spargetur. Hinc & Iob post tentationem, Putaui, inquit, me ipsum terram & cinerem, abiectiq; me ipsum, & liquefactus sum. Quanto nanque magis exterior homo corrumpitur, tanto magis interior renouatur. E domo dei tui extirpabo sculpilia, & conſlatilia ponam sepulturam tuam.

Cap. I. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D Nō pauci Israelitarū etiam post captiuitatē idolis seruiebāt, ne sic quidem ex ea captiuitate sobrii facti. Vnde admirandus ille Iosias omnia idola sustulit, vasaque ipsorum exussit, puluerem eorum in faciem monumentorum ad sacra facientes ipsis pertinentium dispergens disseminansque. Atque hoc est quod ait, Ponam seu faciam sepulturam tuam, puluerem deorum admiscendo pulueri idololatrarum. Ad Nineui hæc verba etiam transferri queant, hunc ad modum, Deos tuos ad perniciem, ad exterminationem tradam: vnde tu metuens nequando spolia hostilia fiant, defodies eos veluti in sepulchris aggere congestis. Fortasse autem quia idolorum cultores in manus hostium à deo tradebantur, ait: Hæc idola ponam sepulchrum tuum, id est, mortis conciliatores auctorēsve, ipsaque tibi sepulchrum fient. Porro spiritus calumniens diabolus, deus erat humanæ naturæ. Talis dei domus est vniuersus mundus, ex quo omnis idololatria per Christum excisa est. Bella insuper est promissio, quam promittit qui cuncta idola extirpat, naturæ nostræ, dum ait, Ponam sepulturam tuam, id est, occidam veterem hominem, & tumultu te condam, vt renouem & resuscitem. nam mor-

Roma. 6. tui sumus & consepulti sumus Christo per baptisma. Ex mente itidem nostra, quæ domus dei extructa est, extirpantur etiam sculptilia, rhetorica videlicet splendide dicendi venustas: & conflatilia, hoc est philosophorum opiniones, per demonstratiua, vt ipsi vocant, compendia, vel artes. ceu quasdam incensiones exhibitas. Tum verò tumulator intellectus noster siue mens, quando nihil sapimus proprium & humanum perinde atque Salomon etiam ait, Affectus hominis non est in me. Fides enim est sepultura mentis, cui non permissum vt moueatur, cogitet in animo, & variis curiosè sit data. Quoniam ueloces ecce super montes pedes euangelizantis, denunciantisque pacem. Propemodum in foribus existentia bona monstrat. Ecce enim, inquit, ecce veniet nuncius annūciās Cyri contra Nineuitas expeditionem, & captionem vrbis Nineui, quæ pax erit Israelitis. Liberabo eos à captiuitate. Super montes dicit, siue quòd ipsa via à Nineui aduſque Hierusalem sit montana, siue quòd qui à montibus aliquid denunciant, ceu ex locis qui videri planè nequeant, signa faciant, per quæ in imo agentibus suam denunciationem significanc. Pedes domini sunt apostoli, qui missi sunt ad mō-

IN NAVM PROPHE. ENAR. 48

tes, ad gentes ipsas, quæ sunt intellectualium ferarum habitacula, docentes eos. Atqui dominus annunciabat pacem, ac per omnia quæ cum docuit tum fecit, pacem nobis apud patrem suum peperit. Vt & ipsi in nobis, inquit, vnū sint. Apertissime autem mutuam prædicabat pacem inter fideles, quū diceret, Ab eo qui tua tollit, ne repete: volētique tecum apud iudicem deligare, ac tunicam tuam capere, dimitte ei & palium. Annunciabat autem hæc tanquam nihil à sese dicens, verum enim quæ spiritus sancti essent prædicans. Iohannis etiam baptistæ pedes veloces fuerunt, super montes, Phariseos dico, concionantis veram pacem, Christum: quibus & dicebat, Generationes viperarum, parate viam domini, rectas facite semitas eius. Omnis vallis implebitur, & omnis mons & collis humiliabitur. Nemo autem prædicare pacem in terra infra agens potest, dum terrenis rebus affixus est. Propter enim huius terræ facultates suscitantur bella. Quocirca si annunciaturus es pacem. & tibi ipsi & proximis tuis, subleua te, erige te in altum ab terra & bonis eius, nimirum à diuitiis & gloria. Ascende super montes ccelestes. quòd Dauides etiam oculos suos tollens, sperabat inde sibi venturū auxilium. Huic & doctores aduertant animum, vt super mōtes altæ politiæ cōstituti, sic annūciēt pacē populis: quòd ipsis etiam per gradum & ascensionem cathedræ demonstratur. Celebra Iuda festiuitates tuas. Quum enim in captiuitate esses, prohibebaris celebrare festiuitates. lex enim in Hierusalem precipiebat celebrare festa: propterea & super flumina Babylonis suspenderunt olim organa ad salices, & non licebat eis canere canticum domini in terra aliena. Nunc liberatus à captiuitate, citra impedimentum celebra ferias tuas. Hæc autem vel propheta dicit, vel angelus prædicans, omnisque qui mente intelligitur Iudas vel confitens Deum. In quantum enim est in Babylone, id est confusione, in ipsa terra à deo aliena, nō potest celebrare festiuitates suas, neque pascha, trāsitus & egressus illas ferias (non enim euasit neque egressus est peccatum) neque hebdomadarum ferias, quæ est pentecoste. nam extra spiritus sabbatismum est non tollens Christi iugum, apud quem inuenitur requies: neque scenopægiæ, hoc est atregiarum festum, non enim ceu tabernaculū peregrinationis, sed veluti stabilem habitationem hunc mundum inhabitat. Neque resurrectionis & vitæ post hanc futuræ meminit,

Cap. II. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Dminit, quando cuiuslibet vas nouum & incorruptibile compaginabitur. At ubi liberatus fuerit à seruitute confusi peccati, tum demum celebrare iubetur ferias suas quas diximus. Tres autem ille feriae omnium in lege maximae extiterunt. *Redde uota tua.* Hoc est, promissiones quas promissisti reple, sacra faciens, aliisque legitima persequens. Promiserant enim quum in captiuitate essent, sese multam deo reddituros gratiam, multaque dona gratitudinis symbola, si in patriam reuerterentur, perinde ac in psalmo sexagesimo quinto & sexagesimo sexto inuenimus, *Quoniam non amplius adiciunt ut pertranscant ad inueterationem.* Hoc est, non porro hostes tui diu perseuerabunt, neque stabilietur ipsis foelicitas, ceterum ipsi celeriter etiam interibunt, ac lætitia eorum & luxur perdetur simul. Vel quòd contentis deum festiuitates non inueterascent, non peruenient ad inuentionem, semper enim de die in diem renouatur, iuxta imaginem conditoris sui.

CAPVT II.

Onfesta est consumpta est. Nineui uidelicet, eiusque princeps, ut non amplius tibi timor sit ex ipsis. Vel peccatum vel impietas. *Ascendit insufflans in faciem tuam, eripiens ex te.*

F Cyrus, qui insufflans & ventulum faciens faciei tuæ, eripuit te ex afflictione. Insufflare autem ex Iudaica quadam consuetudine dixit, quibus dilacerare quoque pallia in more erat. Sic & in languentium vultus insufflabant, id quod exorcistae potissimum faciebant. Sunt qui hæc ad deum pertinere putant, qui proprio nutu ceu flamine quodam seu flatu vñs, viuificauit denuo populum, veluti mortuum, quemadmodum & Iezeciel ait, mortuis ossibus hos comparans: perinde acque Adamo insufflans spiritum vitæ, creauit in ipso animam viuentem. Ascendit etiam Christus ex mortuis, submergens eum cui mortis erat imperium, Assyrium istum, qui mente cogitatur, satanam. Inflauitque discipulis in faciem, pacem illis exoptans. Gaudii sunt enim discipuli dominum suum cõspicari. Nam simul atque Adam imaginem perdidit, quam per

IN NAVM PROPH. ENAR.

49

per diuinam insufflationem acceperat, rectè & pulchrè Christus illam renouans, sacris suis tradidit apostolis, per ipsos cunctis credentibus. *Contemplariter.* Ad Iuda hæc dicit, præcipiens ipsi circumspicere per vias, & expectare nuncios, ac bonas ab illis accipere annunciationes. Vel veluti reducendo ex captiuitate hæc dicit populo: Contèplare, circûspice, quam sit facilis & cõcisa breuisque via. *Constringe lumbos fortiter, confortare robore nimis.* Pro eo quod est, priorem depone formidinem, & confortare lumbis tuis, eos circuncingès. *1ob. 40.* Sic & Iobo dominus ait, Succingere, ut vir, lumbos tuos. Et *Eph. 6.* Paulus: Circungite lumbos vestros in veritate. Proinde & hic eos fortes esse & confidentes iubet, priore metu deposito. Vel perinde est ac si dicat: Parate vos ad iter reditus. Lumborum enim dominari per zonam, eosque circuncingere, inter facientium forma est: quippe quia diffusæ tunica ad profectiorem laboribus defatigat, aduersum quos succinctus fortiter perdura. Deinde cuiuslibet nostrum dat in mandatis, cõtèplare viam, Christum, ut in ipso circumambules. Vel adhortans nos ad considerationem mysterii de Christo, ait: Addisce viam. Quia verò per vitam actuosam ascēdimus ad diuinarum rerum contemplationem, ac citra sanctificationem nemo dominũ videat, inquit, Dominare lumbis, in quibus est cupiditas & libido. Porro quũ natura nobis insita, p-pemodũ perturbatiõe admoniti, dicere cõsueuimus, Nõ possum naturali affectui reniti, ostēdit quò dominabimur: Valde, inquit, fortis esto, fortitudinem virilẽ adsume, hoc est, ne molliter, ne laxè, sed acriter, sed vehementer resistas, idq; in robore, hoc est Christo, qui naturã nostrã cõfortauit, potentiorẽq; reddidit, dũ eã adsumpsit, deitatiq; vniuit. Nã etiã si sine hoc fortis fueris, nihil tamen poteris. Hanc ob causam nemo inter incredulos virgo est, non enim in robore Christus confortantur. *Eo quòd auertit dominus iniuriã Iacob, quemadmodum iniuriã Israel.* Iacob quidem decem tribus appellat, Israel verò duas in Hierosolymis. Decem enim prius captæ sunt à Babyloniis, duæ verò postea, Nabuchodonosor Hierosolymã inuadente martiis copiis. Quandoquidem ergo Cyrus duodecim tribubus vnã permisit reditum, ideo inquit, auertit dominus iniuriã Iacob, hoc est, abstulit captiuitatem & seruitutẽ decem tribuum, eque atque duarum Israël, ac in suam terram transtulit & patriam. Nam iniuria erat liberis

D beris hominibus ex Abrahamo propagatis, seruitus, quæ nõ decebat eos. Vel hunc ad modum intelligere licet. Postquã nomen Iacob, ipsi patriarchæ à patribus impositum est, nomen verò Israel ab deo, vnde & hoc ipsum honoratius altero erat, nominat quidem hîc vniuersum populum humano nomine, dicens quòd iniuriam siue seruitutem Iacob, hoc est totius populi, auerterit dominus, tãquam iniuria foret illius patriarchæ, qui virtutis ergo Israel agnominatus est: perinde atque ille iniuria adficiatur, qui omni honore dignus est. Huius gratia posteris eius parsum est. Iniuriã Iacob, hoc est ætius, constituti vt supplantet adfectus, seruiedo turbanti & prauo alicui operi: quemadmodũ iniuriã Israelis, hoc est, in contemplatione agentis, dũ succumbit falso vanòq; dogmatibus: has iniurias auertit dominus operibus accommodato Iacob mandata impertiens, quæ ipse faciens liber fiat: in contemplatione verò nescienti moram, illustras mœtem ad recta & firma ecclesiæ decreta. Quoniam excutientes excusserunt eos, & palmites eorum perdiderunt. Arma potentie eius ex hominibus. Quemadmodum, inquit, vitis excutientes palmites, fructum corrumpunt, sic & Persæ Babylonios infringentes, eorũ regnum excutientes, perdiderunt quod erat fructus palmitum eorum. Quinam verò palmites fuerint, interpretatur ipse dũ inquit, Quoniam arma potentie eius non ex deo, sed hominibus humanis enim viribus impetrabant. Nam arma potentie seu imperii eius, Babyloniorum videlicet populi, fortes armatos appellat. Subdit igitur Viros potentes, illudentes igni. Vt nemo arbitretur Babylonios ceu imbelles à Persis deuictos, suprà quæ armorum potentie meminit, clarius aut & apertius nunc dicit: Quoniam excusserunt eos viros, potentes & fortes existẽtes, adeoque temerarios & audẽtes, vt vel aduersus ignẽ atterere quicquã audeãt, ac veluti lusum quẽpiã putet discriminibus & metui exposita: id eoq; nõ ppter eorum imbecillitatẽ Persæ preualuerunt cõtra eos, verũ em propter diuinum iudicium tradens eos istis in perniciẽ & interitum. Excusserunt etiã ab Hierusalẽ Romani deicides, antea quidẽ plantatos in vineã fructiferã & verã, iam verò conuersos in amarulentiam. Vinũ enim eorũ, virus draconũ, & venenum aspidum, etenim domino sel dederant pro potione. Et palmites ipsorum extra urbem ad mare vsq; expansos, perdiderunt, oēs em ferẽ in finitimis terris & locis deprehẽso interemerunt

Deut. 32.

merunt, quũ deicide nõ habuerint arma potentie sue ex deo A (quõ em, quũ filiũ dei demississent letho?) sed humanis auxiliis confidebant, æmulatoribus eos deuantantibus. Illi igitur domini interfectores, potentes fuerunt, vt qui in lege instituti essent. Fortes ergo fortiter explorabãt, & illudebãt dominũ, qui ignis est propter diuinitatẽ, partim vndelibet tentantes ipsum, partim vero Romanis militibus tradẽtes ad illudendũ. Excusserunt etiam mentales (vt ita dicã) Babylonios dæmones, sub Christo stipendia facientes, ipsis longẽ a sese remotis, atque seductione ipsorum repulsa: vitẽsque eorum perdiderunt, diuinationes arborũ & incantationes, ex quibus vinum imposturæ generantes homines potabãt, quẽadmodum & in Osee dicit: Vinum & temulentiam apprehẽdit cor populi mei. Deinde de satana etiam inquit, Quoniam B arma potestatis eius ex hominibus sunt, per nostram em desidiã atque secordiam imperiũ possidet. Sunt autem dæmones viri potentes, carnis nimirum expertes, belligerantes nobiscum, qui carne sumus vestiti. Ludunt autem in igne animi & concupiscentiæ. Vt verò vite existente domino, palmites sunt apostoli, & vbi libet constituti fideles corpus eius & membra: sic ex opposito quum vitis fuerit Sodomitica, palmes per consequens est Gomorrha, eo nimirũ vitio excellentes, omneq; turpitudinis & mali formã inde recipiẽtes. Hæbent currum ipsorum in die apparatus eius, Equites turbabuntur in uitis, & confundentur currus, & complicabuntur in plateis. Babylonii, inquit, parabuntur vt ex equis opponãt sese Persis: & habent currum eius, Babylonii, nimirũ exercitus, in prõptu erunt, at enim nihil proderunt, equites em turbabuntur in itinere à multitudine aduẽtatiũ p̃sentiũq; hostiũ. Currũ prætereã cõfusio erit, hoc est, cõcussio cõplicatorũ inter se vicissim, & collisorũ inter sese: nõ in angustis locis, vt q̃s loci angustias accuset, sed in plateis, adeoq; latis itinerib⁹, vt sit p̃spiciuũ à deo debellari & eq̃tes & currũ ductores. Curr⁹ vel plaustrũ domini cõditæ sunt animæ nostrę, q̃ ipsum veluti verbum baiulent: ac per ipsum motæ, ceu equis vehantur in contemplatione, omnium sermonum eius participes. Fiunt & currus Babylonii principis, quando ad irracionales operationes animi nostri intuentur. Habent nostræ sunt naturales cogitationes, & mandata domini. Quum igitur ista ve

Pluti habenæ in nobis parata fuerint, tum veluti equitantes in nobis dæmones turbantur & variis & diuerſorum errorum adeoque vitorum itineribus, quibus nos agitari perſuaſerūt, currusque ipſorum inter ſe mutuò collidunt complicanturque in plateis. Quod autem dico, hunc in modum ſe gerit. Vitium, quandiu ipſum acceſſerimus, planum quiddam videtur, & quale ſibiipſi, pacique deditum. Quando verò habenas receperimus, naturaliter quod pulchrum & honeſtum eſt ſpeculati, a mandatis dei eò perducti, tum conſpicamur ipſum in æquale, ſibiipſi complaudens & complicatum. An nō vides in plateis adeoque latis huius vitæ viis proficiſcentes, neque anguſtum callem cœleſtis quæ ſecundum deum eſt vitæ terrentes, quomodo interdum quidem felicitate ac proſperiore fortuna laxati, præ omnibus ſupraque omneſ efferantur, interdum verò vel modica quadam circumſtantia vel calamitate vrgente inuadentē omnibus iuxta ignobilioreſ neque non effœminatiores redduntur, exiguo admodum infortunio ſuccumbentes, ac vitam ſuam planè perditam exiſtimantes? Hæc autem tum videntur nobis, quando data nobis, vt dixi, vt dixi, habenas receperimus, habuerimusque eas in expedito in die, in lumine noſtri ipſorum conſcientiæ conſtituti. Viſio ipſorum ut facies ignis, ac tanquam fulgura diſcurrentia. Quia curruſ Nineuitarum & Babyloniorū hæc & hæc paſſuros retulit, nunc ait quòd non imbecilleſ fuerint, ſed fortes & animoſi, adeò vt vel ignem ex oculis emitterent, ac veluti quibuſdam lampadibus & coruſcationibus terrent ſubditos: attamen in hoſtium aſſultu trepidatio eoſ continebit.

F Quidam autem hæc de Perſis intellexerunt, tantum non cor poralibus oculis vidente eoſ propheta tanquam ignem aduenientes contra Nineui.

Et recordabuntur optimates ipſorum, fugientque in die, & languēbūt in uia ſua, feſtinabunt ad mœnia, parabunt que propugnacula ſua. Nineuitarum, inquit, optimates, propter potentiam ſuam aliamque non artem mente ſua volutabunt, ac fugere in die tentabunt, veluti duris detenti calamitatibus, vique adeo vt neque noctem expectent. Non proſperitatem tamen confequentur in ea fugæ ſuæ proſeſtione, ſed ruruſ ad mœnia feſtinabunt aſcendere, ab illis ſalutem inquiſituri, ac ſuam in vrbe cuſtodiam curaturi. Vel cum dicit recordabuntur, ſic

ſic intelliges, quòd animo ſuo ſecum repetent adſeſtiones A quas Iſraelitiſ intulerunt, blaſphemiasque quibus deum exasperarunt, ſcientes in poſterum quòd deum pro hoſte ſuo habeant, ac eam ob rem terga fugæ dabunt, non clanculum, ſed in die tanta eoſ apprehendet, trepidatio. Eſt etiam dæmonum viſio ſeu aſpectuſ inſtar lampadum per naturam. Videbam enim, inquit, ſatanam de cœlo vt fulgur cadentē. forſan propterea quòd transformatur in angelum lucis, vel Lucæ. 10. quòd coruſcationeſ diſcuſſent in regione ſub cœlo, tanquā illic prodeambulant: ſiue quòd coruſcationeſ non ſint ſtabileſ, ſed diſcuſſant ſuæ naturæ, hoc eſt, facileſ extinguantur: ſic lumen ſatanæ in quòd efformatur, citra cunctationem extinguitur, iuxta id quòd dictum eſt: Lumen impiorum extinguitur. Porro legioneſ eiſ ſatanæ, vel copię dæmonum, recordabuntur potentiæ domini, vt adeò dicant: Sine, quid Pron. 13. nobiſ & tibi fili dei? Debilitabunturque in proſeſtione ſua, Mar. 1. quando cum porciſ in mare præcipitata fuerint: vel quòd non vltra poteſtaſ illiſ facta ſit aduerſum homineſ eundi. Feſtinabunt ergo vt crucem & mortem domini efficiant. hæc enim veluti mœnia & munimēta ſibi rebantur eſſe, perinde quaſi dominuſ ignobilis & flagitiuſ eſſet futurus. Parauerunt autem & propugnacula ſeu præcuſtodias (ſit venia verbo) ſiue cunctaſ iſtaſ ante crucem illuſioneſ & opprobria. hæc enim ceu præcautioneſ quædam fuerunt & cruciſ & mortis: ſiue excubieſ militum apud monumentum. Sunt etiam in anima magnateſ, intellectuſ & ratio. Reuoluent ergo ſecum propriam dignitatem, fugientque ſeruitutem præuorum motuum, ſimul ac dieſ illiſ illuxerit. nec enim vt antea, ſic poſthac in tenebris iter faciunt. Et in priore fallaci itinere debilitabuntur, non ampliuſ in malitia facileſ adeò currenteſ. Accelerabunt itaque ad mureſ, ipſa nimirum mœdara quæ noſ muri in morem cingunt, & parabunt ſibi propugnacula, naturaleſ ipſaſ cogitationeſ. ipſæ enim ante mœdara canunt excubieſ. Præterea ſacrum baptiſma & vnctio, ingentia & ſolida ſunt munimenta, ad quæ feſtinant religioſiſ Chriſtiani: nondum imbuti ſacriſ, ſimul ac agnouerint eum, qui ſeruare poteſt, Ieſum. Nec ſimpliciter tamen. priuſquam enim ad baptiſma admittatur, priuſ cuſtoditur vt ieiunio intēdat, ſeſeque caſtum & purum vt ſeruet, illi imperatur, vt in habitum boni perueniat.

Cap. II. THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D Portæ urbium apertæ sunt, regie deciderunt, & substantia reuelata est. Nineuitæ, inquit, seu omnes illorum subditi, ad muros munimenta ascendent, veluti ab illis custodiendi: at nihil illis commodabit. Siquidem portæ cum ipsius Nineui, tum reliquarum ciuitatum aperientur, & regia earum ad hostes transferetur, subiicieturque eis gloria earum cadente, & subleuata: ac vniuersa illarum substantia, siue thesauri conclusi & obfirmati reteguntur, ut nulli non sint conspicui, exponanturque in directionem. Portæ urbium sunt sensus animarum, qui aperiantur, dum citra imposturam rebus agendis inhiant, ac si ne fraude negocia transigunt. Tum etiam regie peccati in mortali nostro corpore regnantis intercidunt, putridæ fidei, retegunturque virtutis substantia: tum enim manifestum fit peccatum carere bono, adeoque non subsistere posse: virtutem autem tenera habere basin, eamque subsistere. Quod ipsum & Dauid sentire opinor, quum ad deum inquit, Substantia mea penes te est. Quando enim in deo est homo, tum etiam subsistit.

Psal. 38. Adu. 17

In ipso enim, inquit Paulus, viuimus, mouemur, & sumus. Nam qui esse habet ut rationalis sit, tumque in deo est, quum iuxta rationem uiuit, merito in deo subsistit: ut ne dicam quod in ratione nostra existentes, in deo qui est ratio, sumus, Pars enim diuinitatis nostra est ratio. Ipsa quoque ascendebat, & seruæ eius decedebant, quemadmodum columbæ gemetes in cordibus suis. Quasi intueatur propheta Nineui quomodo in captiuitatem abducatur, hæc dicit: Ascendebat, inquit, veluti in Perside abduceda, cumque ipsa municipia, & subiectæ eius ciuitates: in cordibus suis gementes, hoc est, elanculū murmur & gemitū eorum.

F lumbarum imitantes. Quando substantia virtutis retegatur, ascendit anima ad diuinos gradus. Nec porro ancillæ eius, potentia eam ducit, sed ducuntur ab intellectu & ratione, ipse motus & cupiditas. Quocirca non iniuria sunt columbæ spiritus. Neque enim concupiscentia tum humanum diem desiderat neque animus temere irascitur fratri, ceterum ipsa quidem porro concupiscentia coram domino semper sistitur: dominus autem spiritus est, perinde atque Daniel. vir erat desideriorum spiritus. Animus autem irascitur & non peccat, omnem vitiorum bilem euacuans, æquæ atque Moses omnium mansuetissimus armauit. Lenitas contra idolorum cultores, & Phinees & Elias æmulatores propterea vocati sunt. Ad hæc ipse mansuetudinis spiritus exacerbari dicitur. Sic igitur acceptæ

IN NAVM PROPHE. ENAR. 53

A acceptæ columbæ gemunt citra ingentem strepitum, contentanturque Christi potentiam, per quam sunt deuictæ. Porro qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum cupiditatibus & passionibus. Apertæ sunt etiam portæ urbium & munimentorum mortis, quando dominus mortem pro nobis sustinuit: & regia inferni decedit, eiusque potentia cui imperium mortis erat, diminuta est. Diuina etiam verbi substantia relecta est, cum sancta coagmentata anima, in tenebris & in umbra mortis sedentibus æreas portas conterens, vectesque ferreos confringens, ac propriam vim demonstrans. Animæque eius pariter aderat apud inferos miranda exercens: corporique in sepulchro, incorruptibile ipsum conseruans. Præterea domini anima ascendebat ex inferis, à Plutone, ut poetice loquar: seruæque eius, nempe sanctorum animæ, comitabantur eam veluti columbæ simplices & integre refectione & sinceritate refectæ, concinentes: Vbi est mors stimulus tuus? Vbi nā est infernæ victoria tua? Et Nineui seu piscinæ aquæ, aquæ eius, & ipsi fugientes non steterunt, & non erat respiciens. Peculiarē quādam significationem coniunctio & habet, pro, Atqui Nineui urbis aquæ, hoc est, inhabitantes ipsam & complentes, tot tantique fuerunt multitudine, ut piscinæ comparentur aqua refertæ ebullienti & eiciēti lymphas superfluas. Etenim multiplicato populo coloniam non deduxerunt, sed tot tantique ex æquo ad fugam respicientes, non steterunt, sed in ea quæ ante sese essent, oculorum aciem direxerunt, contemplantes ubi quove fugiant. Gentium item ecclesia (quæ & ipsa est gentilis Nineui) baptismatis aquas habet, eiusque habitatores declinantes vitia, non figunt gradum, ut ne patiantur quod vxor Loti. Nec est inter eos qui retrospiciat. non enim ad mouentes manum ad aratrum, retrorsum post se tuerentur, sed eorum quæ sunt ponē & à tergo obliti, ad ea quæ sunt ante se & à facie, se accommodantes, sic currūt palam. Diripiebant argentum, diripiebant aurum, neque finis erat mundi eius. Priorem Nineuitarum explicat iniuriam & circumscriptionem, quod quæ ex rapinis eas collegerint. Neque potest quicquam eorum dicere, quod propter penuriam vel egestatē ea diriperint, tolerabilius enim hoc fuisset malum, sed per iniuriā, & quia voluerint habere diuersos eosque preciosos ornatus. Non erat enim, inquit, finis ornatus eius. Effeminatē namque seu feminarum instar, viri propter mollicitē & stulticiā ornabatur.

D Graua ta sunt super omnia uasa, desiderabilia ipsorum Hoc est, ornatus quo exornabant corpora sua, grande habebat pōdus, hoc est, tumorem, opūmque & abundantia indicium, adeo erat exuberans & sumptuosus, super omnia uasa preciosa eorum, quæ & ipsa tamen desiderabilia erant, id est, superfluo luxu ad delicias parata. Mundus itaque ille siue ornatus ea uasa exuperauit. Vel sic etiam intelliges: Quæ ipsi preciosa Nineuitæ congregauerant, ac reposuerant ad thesaurum, hostes accipient ipsis deuictis, inque suam ea terram asportabunt, pondere suo grauantia ferentes ipsa. Porro futurorum quasi exacta sint, mentionem facit, iuxta scripturæ proprietatem. Graua ta sunt enim pro grauabuntur dixit. Gentes itidem, quæ antehac idolorum fuere cultrices, nunc aut Christo credentium numero insertæ, cum argētum, hoc est, legis oracula, tum aurum, hoc est puram vmbraque expertem eua gelij gratiam diripiunt, pulchra insatiabilitate languentes: propterea exornatur etiam ecclesia, adeo ut non sit finis mundi ipsius. Nam mundus siue exornatus eius est ipsum verbi regnum habitantis in nobis, cuius regni nō erit finis. Talis proinde mundus etiam grauis est & ponderosus: non enim circumferuntur omni vento doctrina, sed grauitatem & pōdus habet super omnia philosophica dogmata, quæ uasa fuerunt gentium preciosa. Præterea dæmones antea sanè argentum diripiebant & aurum, verbum nempe in actione consistentis & speculatione vitæ captiuantes, sapientia Græcorum non ritè vsi: nunc grauiora facta sunt, quàm cunctorum hominum qui antea vixerunt, uasa, ipsorum appa rata ad interitum. Puri enim redditi uasa sunt honesto heri vsui destinata. Siquidem ubi venisset dominus ille in domum fortis, ligauit ipsum, & uasa eius hæc diripuit. Dæmones autem catenis caliginis traditi, in tartara præcipitati turbatique sunt. *Excussio & succussio & eictio, cordisque tremor, & dissolutio genium, ac dolores super omnem lumbum.* Quæ in motibus concussa terra consueuerunt fieri, ea nunc hostium attribuit aduentui. Ipsi enim, inquit, quatient & concutient omnia. Corda verò Nineuitarum quassabuntur conterenturque, tanquā pauore traiecta. Genuū deniq; cōpages soluentur, parturientiūq; instar dolores habebūt, id est, intolerabiles dolores, ingentia mala progengerantes. Omnem lumbum, hoc est omne virile robur. Lumbum enim de viribus etiam scriptura vsurpat, ut supra est

est commemoratum. Excutit itaque tellus vel decutit, quando super ipsam stantia decutiuntur. Succutit verò, quando fundamenta produxerit, ex imo in altum proiciens. Eiecit autem, quando veluti cribro hincinde permouens, inferiora secernit & in altum ducit, sæpenumero fontes dirumpens tā calentium quàm frigidarum aquarum: quandoquidem tres etiam sint motuum species. Cyrus itaque vnā cū copiis suis, superna nemini non patentia, & infera humano aspectui abdita commouebit, omnibūque confusis & turbatis, nihil im motum suo in loco permanere sinet. *Facies omnium ceu adustio ollæ.* Præ metu rigebit, inquit, sanguis. Facies autem omnium liuida reddentur, quod in maximis frigoribus contingit, ut illi parti ollæ similes fiant, quæ igni admota, & propterea præusta nigrescit. Hæc & domini crucifixoribus obtigerunt, **B** qui ex vetere patria sua excussi, dispersi sunt in omnem locū. Excussa est pariter impostura dæmonum: succussus iuxta est in altum humo affixus homo, omni vitiositate per confessionem eiecta effusaque foras ac dirupta. In confessione autem simul perpenditur cordis trepidatio. qui enim priorem vitā condemnauerit, apparet quasi conteratur, ductus penitentia eorum quæ patrauit. Cuius facies siue fiducia quam habebat, mala citra ruborem perficiens, obfuscat nunc, contritasti ob opera quæ tum transigebat, quorum causa nunc verecundia perfunditur. Laxantur etiam illi genua, quibus fulciebatur stans in malitia: & lumbus in quo est concupiscentia, dolores ceu parturientis perferentis, præ diuino pauore, quem concipiens per diuinum spiritum, parit sanctificationem, citra quam nemo videbit dominum. *Vbi est habitaculum leonum, & pascuum catulorum?* Leones appellat reges, habitaculum leonum ipsam Ninem. Catulos verò leonum, siue regū liberos, siue satrapas, regūque subprincipes: pascuum horum, subiectas ciuitates, tributa pendentes, pecuniāsque afferentes. Fuerunt ergo pascuum & pabulum leunculorum, nutriendos eos. nam pascua diuitum, ut scriptum est, sunt pauperes. Postquam igitur Nineui vnā cum regibus, satrapis, atque subiectis vrbibus interierunt, ut nusquā appareret, **C** *Vbi est, inquit, talis ac tanta ciuitas, vnā cum subditis sibi oppidis? Quo abiit leo, ut ingrediatur?* Permanet in prophetia sua veluti illudens. Nonne, inquit, leo, id est rex Nineui peregre profectus est, ut aliam terram ingrediatur? & idcirco desertam

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D desertam reperientes urbem hostes, eam obtinuerunt. Illic catulus leonis, & non erat perterrefaciens ipsum: rapuit quantum sufficiebat catulis suis, ac suffocauit leonibus suis, impleuitque uenationem suam, & habitaculum suum rapina. Quia interrogauit quod abiisset leo, iam ueluti respondens ait, Non abiit neque peregre profectus est, uerum & ipse isthic erat, & catulus leonis, siue filij eius, & sarrapae ducésque belli, quos antea nemo perterrefaciebat. vacabant enim metu, neminem antehac formidantes, quin potius leonum in morem aliorum regnorum pecunias rapientes, tributáque colligentes, liberis suis praebebant alimoniam. Hoc enim indicat quum ait, Suffocauit leonibus suis. Quia enim bestiae strangulare solent à se comprehensa animalia, tumque ex iis alimoniam capere: non dissimili ratione Assyrij, inquit, & reges alia dissoluentes regna, propriis leonibus, hoc est, pueris suis & regib⁹ illorum opes & vndeunque collecta uectigalia coaceruauerunt: quemadmodum Samariam quidem Salmanasar, Hierusalem uero Nabuchodonosor diripuerunt. Nineui ergo, quae erat nidus ipsorum & habitaculum, impleuerunt uenatione & rapina. Nidum, ceu auium esset mentio, appellauit, propter leuitatem altaque affectantem mentem regum, & quia haec urbs facile citraque sudorem à Persis captis auolauerit abducta in Persidem: habitaculum leonum vocat, propter priorem qua floruit potentiam. Solet autem hic locus aliàs etiam hac ratione interstingui: Quod abiit, ut ingrediatur illic: Deinde ab alio principio, Catulus leonis, & quae sequuntur. Tum hanc sententiam habet: Vbi est Nineui, ad quam reges introibant, perseverabantque tuto, tanquam nulla populatione & expugnatione vastari posset: Praeterea catuli leonum, hoc est filij regum, etià ingrediebantur, tuto illic permanentes, nec erat cuius gratia cōpauescerent, nemo terrebat eos. Nineui enim inhabitantes citra trepidationem uiuebant. Erat & Hierusalem habitaculum leonum, regum nimirum ex David, ac reliquorum principum, qui diripiebant & strangulabant pauperiores populi. At ubi nunc est post Christi necem? In confidentium ite animabus morabatur intellectuales leones, quorum propagines, prauae cogitationes, depascebantur & insuuebant diuinam in ipsis partem. Diabolus igitur leonis instat circumiens, quaerens quem deglutiat, ubi nunc est? quoniam abiit: Illic enim ubi antea demorabatur. Iam nunc apud Iacob

IN NAVM PROPHET. ENAR. 54

Iacob catulus leonis & ipse dominus, nec est in posterum qui A hunc accipiens catulum extereat. Nam abunde satisque exactis temporibus rapuit leo iste syluestris, qui rapuit ac suffocauit eos quos spiritu sancto priuauit: impleuitque infernū uenatione eorum qui in peccatis suis uita sunt defuncti: qui infernus etiamnum habitaculum ipsius est. Nec enim porro in aere imperium habet, sed ad inferos detrusus est. Ecce ego super te, dicit dominus omnipotens. Quandoquidem o Nineui diripisti omnia regna, ideo ecce ego protinus aduersum te exurgo, tametsi hactenus sim cunctatus. Est autem peculiari significancia adiectum, omnipotens, omnia vincens. Quod si cuncta exupero, te superior etiam ero. Exuram in fumo multitudinem tuam, leonesque tuos deuorabit gladius. Postquam metaphoricè supra leonum, catulorum, uenationis & pascui meminit, merito istorum etiam sublationem & interemptionem tropicè praedicat. quia enim in latibulis quibusdam abditas feras mouere sese nolentes, venatores prodire cogunt fumo speleorum ori apposito, egressasque excipiunt hastis & ensibus, letho ita demittentes, ait iam: Multitudinē populi tui exuram in fumo, hoc est populosissimam hanc urbē flammis tradā, incendam, regesque eius & principes maculationi dedā perinde atque iam Hierusalem incendio tradidi, seditiososque in ea leones, tenuiores in populo ueluti deuorantes, exedet Romanorum ensis. Disperdam quoque ex terra uenationem tuam, neque quicquam audientur posthac opera tua. Hoc est, nequaquam porro venaberis, neque diripies & gentes & regna: neque res tua bello gesta, exque iis promanantes calamitates, quibus tibi subiugatos premebas, amplius audientur: desistes enim in posterum talia perficere. Venabantur etiam Pharisei animas accedentium Iudaismo, ab ipsis persuasorum, tum reliquorum Iudaeorum, literam illos docendo: quam uenationem oblite rauit ex terra humanae naturae dominus, legem spiritus vitae ei impertiens. Neque porro opera legalis administrationis audiuntur, quoniam neque iustificabitur ex operibus legis omnis caro. Iam & ad diaboli potentiam dominus dicere queat: En ego super te cum carne mea exurgens, multitudinem subter te constitutorum demonum exurā, in suffimeto operationis spiritus, uel in pluriis futuri ignis, quae enim torquebat demones, sum⁹ erat iam inde à principio parati ipsis ignis. Gladius

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Gladius porro, id est euāgelicus sermo, exedit leones ipsius, vel hos ipsos dāmones: vel sapientes, & in oratione disertā valentes plurimum. Ac seductio, errorve, quo venabatur mortales, excisa est ex terra: & opera quæ in templis idolorū perficiebantur, non amplius audiuntur.

CAPVT III.

Ciuitas sanguinum, tota mendax, plena iniustitiæ. Nīneui vrbis cōditionem miserabiliter tragica seu acerba exclamatione luget, ciuitatē sanguinum eam appellans. Amantes enim bellorum Nineuitæ, & sanguine gaudentes erant. Tota mendax ideo vocatur, quod omnes planē idololatæ erāt, vanos deos colentes, cūm pauperes tum diuites, eod quod mendacio studuerūt, in verbis suis dolum & fraudem cōmittentes, quæ postea iniustitia sequitur. Omnis enim dolosus, & fraudulentus est & iniquus, si nulla alia in re, vel in hac tamē sola, quod proximo iniurius, eumque in fraudem inducat. Videtur autem docere vates vnde facta sit Nineui ciuitas sanguinum, nempe ex mendacio & iniustitia. Nam vbi vanitas & iniustitia, illic ne speres deesse sanguinis effusionē. Hierusalē quoque ciuitas est sanguinum, veluti prophetas occidens, ac lapidibus obruens ad sese missos: totaque mendax fuit, ceu odio veritatem, prosequens, quæ Christus erat, falsa de eo dicens, quod Samaritanus esset, dāmonibusque obsessus, & impostor:

F ac plena iniustitiæ, vt quæ dominum benefactorem suum affixerit cruci, sanctumque & iustum abnegauerit, necnon impleuerit mēsuram patrum qui prophetas occiderunt, per hoc quod ipsa deicida sit facta. *Non attrectabitur uenatio. Quod supra dixit, disperdam venationem tuam, hoc iam nunc repetens, non porro, inquit, abs te tractabitur vel attrectabitur venatio, hoc est, non vincetur abs te aliqua ciuitas vel regnum, neque venaberis diuitias & tributa: hæc enim extitere venatio tua. Venatio autē veteris Hierusalē, oēs prophete fuerunt. Nō igitur ap̄lius in te vates erit, neque quēquā prophetarum venaberis, vel cassibus tuis irreties. Vox flagellorum, & motus rotarum. Tanquam audire videatur & intueri propheta imminētia belli mala, sic ea denarrat, perinde quasi iam præsentia essent. Veluti enim vocem vel sonitum exprimit flagellorum*

IN NAVM PROPHET. ENAR.

lorum quibus equi ad acriorem cursum excitantur, & motui A rotarum assimilari dicit strepitum. Et equi persequentis. Repete, vox. Videtur enim audire equi insequentis hinnitū, qui animaduēsa velut victoria, ceu pro epinicio hinnitū edat. superbum enim quiddam equus. Hic quum dixisset vox flagrorū, indicauit iuxta quis esset qui flagris caderetur, equus videlicet, vt vehementius persequeretur. *Currusque subsultantis. Quum dixisset, vox motus rotarum, apertius iam monstrat quod ea vox sit plaustrī sonitus, è cursu impetu succulsi. Et equitis ascendētis. Vox, inquit, equitis ascendētis, hoc est, turbulēta & alacris vociferatio: quippe quia equites ascensuri vel equos vel plaustra, tumultuantur & vociferantur alacriter, sese inuicem adhortantes. Fulgentis quoque mucronis, & coruscantium armorum, ac multitudinis vulnērum, grauiusque lapsus. Non amplius hic vox subaudienda est, sed visio. Videtur enim intueri insulgentes gladios, thoraces, præterea & alia coruscantia arma, multitudinem etiam virorum, partim vulnera insulgentium, partim cadentium cum pondere armorum. Talia & de iis qui Hierosolyma obfederunt depopulati que sunt, opportunē intelligi possunt. Multa enim contigerunt tum execratis Iudæis. Nec erat finis gentibus ipsi, & debilitabuntur corporibus a multitudine fornicationis. Gentes quidem multæ, adeoque numero vacantes, Nineui vrbis subdita, venient vt ei suppetias ferant: veruntamen corporibus suis quibus cōfidebāt ceu bene valentibus, agrotabūt. Quam ob causam? Quia fornicationi planē studuerūt, vitæ cōditione moribusque fornicantes, ex omni virtute, ipsa quoque temperantia excidēdo, absque vero dei cultu ad idola dilabendo. Gentibus dein Hierusalem, hoc est, habitatoribus eius gentium mores æmulatis, non aderat in copiis finis, conuenerat enim potiores in ipsam, vt Iosephus tradit: debilitati sunt autem corporibus suis, fame macerati. Quam ob rē? Quoniam fornicati sunt & defecerunt à Christo, dicētes: Ne scribe, rex Iudæorum. Atqui facilè languore corripiuntur corpora nimis scortatiōis causa. Nemo enim lasciuus, libidini deditus, robustum corpus habet. Quocirca si quis miles maximè fortis esse gestiat, temperatē viuat, & à scortatione abstineat. Scortum pulchrum & iucundum. Corporali etiam fornicatione meretrix erat Nineui, ob deliciarum affluxum impudicē uiuens: deinde propter idololatriam scortum appellatur. Pulchra &*

Cap. III. THE OPHYL. ARCHIEP. BVLG.

Dchra & iucunda ideo meretrix, quod excellentia, gloriæ, opum, aliorumque bonorum causa præclara sit, nec paucis amabilibus & vrbis rebus exuberet, veluti aliarum ciuitatū regina. *Dux incantationum.* Hoc est, meretrix referta præstigiis, ac princeps aliarum in carminibus seu veneficiis. magia enim & incantamentis, aliis Assyrij præminebant. *Vendens gentes in fornicatione sua, & tribus in incantamentis suis.* Non satis erat, inquit, propria impietas tibi, verumetiam subditas tibi gentes eadem tecum agere cogebas: venundabas eas, ac seruas cum fornicationi tum veneficiis faciebas. Vel, magi suis effascinationibus vsu pollicebantur cunctis ad bellū egrediētibz, se hostes suos debellaturos, ac propterea mercedem accipiebant. Vendebant igitur gentes ac tribus mercedē dantibus, per intantationes suas promittentes victoriam de hostibus. Sic & Balaam regi Balaac promisit populum Israëliticum sub iugum eius olim vcturum. Quod si intelligas hæc de Hierusalem, videbitur Naum tantum non eadem cum E-

Esaie. 1. saia dicere: Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sio? Atque hic pulchra & iucunda seu gratiosa Hierusalem dici intelligitur, quod acceperit legem, quæ & ipsa gratia erat. *Iohan. 1.* Gratiā enim, inquit, pro gratia. Sed facta est scortū, quando defecerunt à domino dicentes: Durus est sermo ille, quis potest ipsum audire? Et rursum quando dixerunt: Tu es discipulus illius, nos verò Moise sumus discipuli. Ac tandē quum simul omnes clamarent: Non habemus regem præter Cæsarem. Eadem est dux veneficiorū, ducibus primatibus, & principibus eius, hypocrisis falsisque doctrinis intoxicantibus populum, ac vendentibus eum dæmonibus. Anima quoque pulchra sanè à deo condita est, & gatiōsa, blanda, iucunda, iuspitionis gratiam accipiens: sit autem meretrix, quando ab voluptate incatata fuerit, effascinataque, vt à vero bono deficiat vsque adeo, vt vel aliis ducatū præstet in veneficiis voluptatum. *Eccc ego super te, dicit dominus omnipotens.* Ne putes, inquit, hominem Cyrum bellum aduersus te moturū, sed enim ego exurgo aduersus te, dominus nimirum omnipotēs: itaque ingentem aduersarium accipe. *Et reuelabo posteriora tua in faciem tuam.* Verba facit veluti de muliercula loqueretur amata, quæ quātum ad vultum externāque pulchritudinem attinet, digna intuentibus eam, quæ ametur, apparet: cæterum si quispiam ipsam nudauerit, corporisque deformia palam

IN NAVM PROPHE. ENAR.

palam demonstrauerit, omnino turpis erit. Quare hunc in modo ait: Retegam o Nineui postrema tua, hoc est quantum deformitatis in te antehac occultatum fuerit, nunc in propatulum collocabo, vt videatur ante conspectum tuum, vtque contumelia pro gloria te comprehendat: ac omnino iniquitatem tuam patefaciā, per supplicium super te inducendum. *Ostendamque gentibus dedecus tuum, & regnis ignominiam tuam.* Videbaris quidem nullis nō gentibus & regibus formosa esse, incantamentis tuis munita, illisque te plurimum aduersus hostes posse rata, me isthuc ipsum æquo animo ferente: at nunc excitatus aduersus te, monstrabo gētibus quas vicisti, quod neque tū tu fortis fueris, quando eas subieceris tuo imperio, sed mea ea voluntate fecisse: ac regna quæ te antea tuam fortē deuenerata sunt, nunc imbecillitatis tuæ ignominiam agnoscent. Hæc & ad futurum iudiciū referri queāt, quando cuilibet peccatorum in faciem reteguntur: quæ ipse intergum & clam peregerit, hoc est deformitas flagitiorū ab eo commissorum. Ostenditur etiā confusio & ignominia reliquis gentibus & regnis iuxta ac iustis qui vnā cum Christo regnabunt, si modò hic compassi sint. Porro quādo diuinum verbum animū vsque peccantis contigerit, ac ad sensum perduxerit prioris in malitia transactæ vitæ, talem tum ignominie reuelationem facit, iamque prius abdita, per apertā promulgationem reseat, panditque. Commonstrat etiam verbum dei dedecus operum gentibus, hoc est dæmonibus, dum agnoscunt mortales se propter opera, ipsorum ex instinctu promanantia, pudescere: vnde non amplius eos accedunt. *C*lidem, dæmones dico, multa etiam regna dicūt, veluti mulierariam in homine per peccatum regnantes. *Et inuicem super te execrationem, secundum impuritates tuas.* Hoc est, talem te faciam, vt omnes te videntes execrentur: Deinde ne quis dicat quod deus alios quidem execrabiles, alios verò celebres faciat, ac sic omnia iuxta diuinam dispensationem fiant, subintulit, secundum impuritates tuas, indicans quod iuste super te inducam execrationem, eò quod impuritates habeas. Impuro autem quid aliud conueniat, quā ipsa detestatio? Quare nemo deum accuset si ipse homines execretur, ceterum propriā impuritatem in iudiciū vocet. Hoc pacto super Hebræos proiecit execrationē, propter impuritates ipsorum tum alias, tū eas quas ex interfectione domini cōtradixerūt.

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Manus enim eorum immunditiæ velut sanguine plenæ. Iuxta mensuram autem immunditiei cuiuslibet, inducitur etiam abominatio æquæ respondens, vt neque maior neque minor sit domini & iudicis mansuetudine ac bonitate, hæc ita miscē te, dispensanteque. Insuper in futuro iudicio alius alio abominabilior erit, iuxta mensuram operum impuritatis. Et ponam te in exemplum. Hoc est, celebra reddam & diuulga bo supplicia tua: vt si quando ciuitas quæpiam vel regio pereat, dicant aliqui: Interit ea ciuitas æquæ atque Nineui. Et omnis qui te uidebit, descendet abs te. Defossa etenim te ac diruta, quisquis astiterit cadaueribus tuis & ruinæ, etiam si antea tibi infensus fuisset, ægreque tulisset potentiam tuam, inspecta iam vastitate tua valde grandi, descendet à talibus ruinis ac populatione, desilietque, vt qui tantam non possit intueri desolationem, vel metuens ne & ipse huiusmodi aliquid patiatur incommodi tantam ob solitudinem. Dicitque, o miseram Nineui. Quis deplorabit ipsam? O miseram & calamitosam Nineui, quis tantus luctus inuenietur, qui dignè ipsam lugeat? Siue quod ei non sit relictus quispiam è suis, qui eius infortunium defleat. Vnde etiam subdit: Vnde queram consolationem ipsi? Cum cæteris vrbibus sic quidè agitur, vel regionibus, vt mortalium pars intereat, pars seruetur, ac seruati quidè consolationis loco sint: apud Nineui verò non est inuenire consolationem, tota enim interitui est tradita. *Aperta chordam, para te pars Ammon.* Ad Alexandria hæc adhortatio pertinet, etsi nondum sub id temporis eam habuerit nomenclaturam. Ipsa enim est quæ vocatur On, siue Ammon, vtpote quæ dicata sit Ammoni deo, adeò celebri apud Græcos, vt minime pauci ex Græcia oraculorū causa eo sint profecti. Quinetiam Alexander ipse Macedonum rex fertur ad hunc veluti patrem suum se contulisse, oracula ab ipso accepturus. Postquam igitur vniuersa Aegyptus, deinceps ab Alexandro Alexandria appellata, ab isto demone pependerit, vocat eam vates Naum partem Ammonis. Proinde malorum sanè plurimum & ipsa ab Nineuitis sustinuit: siquidem bellum gesserunt aduersus totam Aegyptum, vnde inuentos illic Israëlitos transfugas indignis admodum modis acceperant. Præcipit itaque iam nunc ipsi On, vt apter chordam, pareretque citharam, tanquam voluptatem capiens Nineuitarum ex perniciè, ideoque festum diem instituens: quæ admodum &

IN NAUM PROPHET. ENAR.

57

dum & suprà demandabat Iudæ vt ferias celebraret. *Habitan flumina.* Nili derivationes flumina nominat. Cuius imperium est mare, & aqua muri eius. Omni ex parte, inquit, Ammon tutam munitionem habet: ab septentrione mari firmata, ab meridie Mæotide palude, exuberans etiam Nili brachiis, vt mœnia sic paludes inaccessibiles efficiens. *Aethiopia robur eius & Aegyptus, & non est finis fugæ tuæ.* Phud & Libyes auxiliares eius. Auxiliares & socios numerat, ostendens nedum ex loci positu communitam, verumetiam eorum qui socia arma iungant, potentia. Phud verò nominat occidentem versus sitos Libyas, qui nunc Aphri dicuntur. Quamquam adeò sis munita, inquit, pars Ammon, nimirum alucis & paludibus Nilæ aquæ, mari, & amne Mæotide, iamque commemoratis adiutoribus: in fugam tamen veteris ipsa tua, nec finis erit fugæ tuæ. Pars Ammonis, ex gentibus etiam est constituta ecclesia, quæ habitat flumios, dulces nempe Euangelij gratiæ aquas, in cuius circuiitu aqua est, spirituale dico baptisma, muniens ipsam vndique. Hæc dominatur mari, id est, tentatione afferentibus huius vitæ fluctibus, marinis quæ hæresibus siue capturis: nec vincitur tamen à quapiam harū. etenim Ditis portæ non prævalent aduersus ipsam. Eadè & sua post baptisma mœnia habet, aquam puta pœnitentiæ lachrymarum. Tum Aethiopia & Aegyptus sunt fortitudo eius: nam Aethiops Eunuchus primus ex gētibz baptismate tingitur, ac dominus Aegyptum primū visitauit, quando à natiuitate sua statim illuc fugit. Nec exiguum robur est ecclesiæ præconio tales gentes ad ipsam accurrere. Præterea Libyas etiam, qui in die pentecostes spiritus paraclæti præsentiæ inciderunt, auxiliares habet, qui ex linguarū dono testificabantur diuinam esse eam prædicationem. Huic fugere quidem semper conuenit, cum ab impietate, tum ab semper persequente nos per omnia & opera & sermones videlicet satana, vt ne in fugâ gradum figere deprehendatur. Et ipsa ad transmigrationem proficiscitur captiua. Alexandria videlicet, ac tota Aegyptus. Etenim Nabuchodonosor depopulatus est hanc, à Cambyse verò dehinc Cyri filio, regno eius dissoluta, Persis tributum pendere coacta est. Præterea Alexander Macedonico imperio Aegyptum etiam subiugauit. *Infantes eius in terram præcipientes dabunt ab initio cunstarū uiarum eius.* Hoc est, tantam sæuitiam inimici eius demonstrabant, vt vel

H

infantes

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D infants occidant, ipsorum capita terra illidentes. hoc enim est in terram eos precipitare: idque facient in principiis viarum, hoc est in triuiis, ad maiorem trepidatione pertrahendum, quippe qui videant quod neque dignissimis venia partant. Ac super omnia preciosa eius iacent sortes. Vt dissipetur citra praelium ingens & effeminata, non solum facultates & pecunie, verum etiam corpora celebria, veluti vxores & pueri, vt seruiant iis quibus sorte obtigerint. Omnesque optimates eius ligabuntur manicis. Adeo erunt miseri, inquit, vt neque in bello occidantur, quod fortium est virorum, sed vinciantur muliercularum ad modum, ignobiliumque hominonum instar, vt serui. Atqui optimates existentes abierunt in transmigrationem. Et synagoga eorum qui dominum occiderunt, tu infantes synagoge alumni, elementari & imperfecto legis enutriti lacte, in terram illiduntur, in eo perseverantes, vt nihil sublimi intelligere queant. Hoc vero patiuntur a fastu, qui est principium omnium in preceps vergentium viarum ipsi synagoge que deum occiderat. Ac super omnia celebria eius, super ipsam nempe summi sacerdotij vnctionem, atque vestem oblogam sacerdotum principis, & sacrificia, iacta sunt diuine in ecclesia sortes, a quibus & sortiti vel electi clerici vocantur. Non enim humana gratia, ceterum diuina fors, siue donum electorum huiusmodi videtur. Illorum itaque celebria deus spiritaliter nobis sorte quadam impertit. Optimates eorum Pharisaei scribaeque manicis ligati sunt, nihil legalium efficere valentes, eo quod dominum vinctuerunt. Tu ebria redderis, erisque despecta. De particula Ammonis hactenus memorata vaticinatus, rursum iam nunc sermonem ad Nineui transfert, inquit: Hec illa quidem parietur, tu vero ceu temulentia quadam traheris calamitati. Neque a me domino tuo, vt qui te aspernetur, seruaberis, quous, vt antea, malo superior. peccatis enim te tuis tradam. Queres tibi ipsa statum ex inimicis tuis. Postquam temulentiae meminisset, perseverat in eodem tropo. Delata, inquit, & instabili gressu hinc inde nutans temulentorum in morem, quares tibi statum seu libertatem ex hostibus, sed non inuenies, perpetue fugae intentata. Ebrii facti sunt animo suo etiam qui dominum occiderunt. virus enim draconum, vinum ipsorum: vnde a domino neglecti sunt, nunquam non & ipsos & familiam ipsorum intincent. Audierunt ergo quod Solomon precatus est: Ecce relinquitur domus

IN NAVM PROPHE. ENAR.

58

mus vestra deserta. Queret stare denno in Hierusalem, vt finis imponatur dispersioni & persecutioni: neque tamen quicquam quod inquirunt, inuenient. Omnes munitiones tue, ut fructus fructus habentes si quassatae fuerint, cadent in os edentis. Munitiones, inquit, ciuitates tue hostibus tradentur. Vt enim fructus habentes, hoc est fructus tempestiuos & prorsum maturos, si a vento concutiantur, vel ab homine potius volente illis vesci, facile istos proiciunt a sese, quos arreptos homo comedit: non dissimili pactione, citra sudorem vrbes tue habitatores suos eiicient, vt in ora hostium incidant. Munimenta synagoge sunt Pharisaei: dein observationes legis secundum literam, cum traditionibus ipsorum: quae fructus quidem habent, dulcedinem tempestiuam & mollem praeseferentes. Ista Christi aduentu decussa ceciderunt in os humanas semper traditiones deuoratis satanae, vt in posterum sint diabolici sermones, digni idcirco illius ore. Animae quoque peccatis munimenta sunt voluptates. Nam per voluptatem detinemur in peccato. Haec sunt, voluptates dico, fructus maturas primo patri Adamo ostensas habentes. Formosus enim aspectu erat, & pulcher esu, qui illum neci dedit fructus. Decutiantur autem a verbo dei quod in nobis est, ipsam instabilitatem prodente, nihilque vberius atque merorem easdem proferre indicante. Cadunt prius firmes iudicatae. Non enim resistere queunt verbi motui, adeo vt qui antea tales manducauerint, aperto nunc ore diem illis dicat: tanquam deceptricibus, easque plane contemnat. Ficus hoc pacto fuerunt in Bersabee & Vriam peccatum, tempestiuo suo fructu demulcentes Davidem. At vatis Nathan reprehensione concussa, inciderunt in os iucundum ipsis antea videntis, describentisque eas in psalmo quinquagesimo. En populus tuus ceu famina in te. Hoc est, fortissimi quique milites trepidatione constrecti, nihil discrepabunt a foeminis. Hoc autem parietur in te, hoc est, propter te & peccata tua, superbiamque tuam. Strenui quidem sunt & fortes per sese, verum tu ipsos meticulosos reddidisti, ad iram commouens dominum. Populus etiam tuus, o Hierusalem reiecta, foeminarum induerunt mentem: nihil virile demonstrare possunt contra errorem quo sunt imbuti: ceterum praua docentibus eos, restitutionemque promittentibus animam aduertunt: idque partiuntur in te, hoc est, propter ea quod respiciunt ad te: neque o domine recipere sperant,

D non intelligentes aliam esse Hierusalem indissolubilem, ipsam ecclesiam, quæ mater est omnium Christo credentium. Hostibus tuis apertæ, aperientur portæ terræ tuæ, absumet ignis ueltes tuos. Portæ inquit, urbium terræ tuæ recludentur Persis, aliæ quidem citra laborem, tanquam obseruarent eas illi, ideoq; ultro admitterent: aliæ verò obsessæ, ac repagula igni absumpta tenentes. Vel non tantum de portis urbium hæc dicit, cæterum indicare vult, totam terram tuam ad impugnationem, incurSIONem, & interitum traditam esse, quæ antehac adeo erat inaccessible hostilia audentibus, vt veluti quibusdam portis tuta munimina sibi præberet. Vectes tuos, hoc est omnem potentiam tuam & munitionem, securitatemve: ignis, hoc est hostium intolerabilis & flamma vis, insumet, perdet. Terra, Iudeorum est res publica, iuxta litteram legis traditionemque in imo iacens. Ea portas habebat ad spiritum ducentes, quæ gentibus apertæ sunt: quas cum inimicas tum execrabilis, qui ex circumcisione erant, reputabant. Ipsorum repagula, id est munimina Pharisaicæ doctrinæ, ignis euangelici & spiritualis sermonis deuorabit. *Aquam circuitus attrahet tibi ipsa, occupa munimenta tua.* Hoc est, munito aquis propugnacula tua, teque ipsam. Ninemita, Cyro eos obsidione cincturo, metuens captionem sui, fossis foris effossis, multum aquæ ducentes, vt palustria fierent, arbitrabatur se inimicis ad urbem aditum adepturos. Hoc igitur per ironiā inquit deus: Munito te iam nunc per effusionem aquæ moenia tua circumfluentis, ac præfidiis in propugnacula, turres, idque genus alias munitiones locandis. Aqua circuncirca cingens. Phariseorum etiam doctrina erat, ambiens concludensque legem, eamque sibi vendicans. Munitiones, vt sæpe dictum, sunt traditiones quas tenent. Dicat & quispiam ad delinquentem animam igni voluptatum perustam, Attrahet tibi ipsa aqua circuitus, hoc est dei continentis omnia, vel euangelij continentis iam terrarum orbem. Occupa munimenta tua. Dedit enim tibi ab natura deus munitiones, intellectū & rationē: quam si tenueris, non facile ab inimicis tuis capieris. *Inscende in lutum, conculca paleas, obfirma te super laterem.* Perseuerat in ironia, videturque consulere ipsis vt munitionum curam gerentes, lutum fingant, isthucque paleis misceant, vt ita lateres faciāt. Later enim dum coquitur, ad firmas structuras paratur.

ratur. Ecqui dicam para tibi lateres? immò lateribus quedam A firmiora tibi compara, perque talia munitionem tibi instrue, fortisque esto. *Illic absumet te ignis, te funditus perdet ensis, deuorabit te uelut locusta, grauaberisque in morem bruchi.* Illic, prout intellige. Nihil, inquit, huiusmodi tibi cogitationes proderunt. Nam si ipsam coctis lateribus munueris, vel alia materie lapides coctiles illos firmitate sua vincente, tum te urbem hostilis exedet ignis, incensam vnā cum ædificiis tuis. Cives & habitatores tuos absumet penitus gladius, locustæ in morem depascentis fruges. Erisque grauis ad fugam, veluti bruchus quando irrigatæ ipsi fuerint alæ, siue q; tu grauis sis futura, multisque instructa copiis, auxiliis vndique accitis, vt bruchis innumerabilibus copiarum tuarū causa acquiraris. Verū nihil tibi commodabit. Tale est ergo quod subditur: *Multiplicare uelut bruchus.* Hoc est, accersere adiutores, & auxiliatores, nec paucas arma copias. Irridens autem, B veluti in superioribus, hæc dicit. Lutū sunt legalia sacra, tanquam corporalia. Palea est litera, fructum non habes. Rider igitur spiritus hæc sibi vendicantes, administrantesque, mōstrans ipsis quod corporalibus quidem sacrificiis inseruiant, qui tamen alia iuxta litteram accipiant, spiritus tamē ignem fortiolem fore, gladiumq; verbi exterminaturū ipsos: quem & locustæ quidem equat, celerē ob saltū eius, quo modico vel temporis intervallo super totam aliquam terrā dispergitur, perinde ac alio in loco ait: Celeriter curret sermo eius. *Quin-* Psal. 147 etiam grauis eris, inquit, oimīrū tu scriba, bruchi in morem, vt nō possis ad spiritualis cōtemplationis altitudinem exurgere, mentis tuæ alis vuida vita degrauiatis. Vbiue deliciarū Philip. 3. nomine male audiunt Hebræi, sic apud Paulū ubi ait: Quorum deus venter est. Preterea vnicuius corporis amatori dicit vt in lutum conscendat, hoc est vt intueatur atque C pendat proprium suum corpus, quod lutum sit. Quid igitur lutum maiore quā margaritum honore afficiat? A tali limoso cerno ereptus Dauid gratias deo agit. Sed cōculca, inquit, etiā paleas, hoc est sterilia opera, quæ cōburet vētilabrum diudiciōis habes verbū dei, igni inextinguibili. Tū & ignis zelantis super preciosa re animæ tuæ absumet te, quā hostes ignobilem fecerunt, suoq; viduarut honore. Quia verò locusta ipsa etiā magna dei est potētia, Christus autē potētia dei est, & idē sapiētia: ad Christū etiā minimē impio intellectu H iij locusta

D. locusta referri queat: quippe quia ipse omne corporis volupta
Matt. 16 tib' deditu comedis; Qui, inquit, vult me comitari, abneget,
sele ipse, tollatque crucem suam, & sequatur me. Et iteru: Ca-
Iohan. 6. ro nihil quicquam prodest. Neque demireris si locusta: Chri-
stum dominum æquemus, quādoquidem & ipse se vermē no-
minat. Denique grauaberis vt bruchus, infert, quando vide-
licet verbum Euangelij descendens gutta instar stillantis su-
per terrā, inciderit alis eius qui ad scelera & peccata leni vo-
latu ferri consuevit, tum grauis fit ille, nec ob sui pondus fa-
cile ad corporis voluptates transmoueri potest. Bruchus im-
petu facto auolauit, exilit uelut antellabus commixtus tuus. Tu, in-
quit, multiplicasti auxiliares tuos, commixtos vel cōfede-
ratos tecum existētes. A multis quidem locis collegisti anxi-
E lia, ab illis tibi obsidionis tempore opē sperans. Attamen cō-
mixta illa turba, adiutrix tibi, bruchus propalā visa est. Cō-
fertim dentoque agmine, pernici volatu venit, & euolauit,
desiliitque instar antellabi. Est autem antellabus locusta: spe-
cies. Gentium populus bruchus etiam similis est, exemplo a
maioribus acceptam impietatem missam faciens. Sic profely-
tus commixtus Iudæis, desiliit ab legali errore. Vt locusta
que descendit super septem in die glaci, Sol ortus est, ac desiliit, nec
agnouit locum suum. Quemadmodum, inquit, locusta, cetera-
que id genus volatilia, rore ac pruina eorū alis superposita,
sepibus insident atque fruticibus, vt quæ volare nequeant: so-
le autem exoriente, absumenteque rorem, ipsaq; animalcula
calefaciente, expandunt alas, & in alium transmeant locum:
F hunc in modū auxiliatrix tua turba, quādiu non præsto sunt
hostes, apud te permanent. Quam primū verō hostes ingroe-
rint, propriæ illi salutis consulēt, teque citra vllam opem de-
relinquent. Ascendebat etiam super septem legis potētia dei,
purificationes quasdam coporales perficiēs, & mira signa o-
perans, vsque dū dies erat glaci, hoc est donec regnaret pec-
cati ex Adam contracti hyems. Quando verō secundum A-
dam peccati expers, sol iustitiæ existens, ortus est, desiliit di-
uina potētia ex legali sepe, ostendens ipsam infirmam esse,
vt quæ non possit mundam facere conscientiam: transitque
ad fidem, quæ posset iustificare: nec vltius cognouit locum
eius, quē atea occupat, legis. Posuit & aliter hæc omnia in-
telligi, veluti si deus ad corporis feruū dicat: Eia deliciis stu-
de iuxta voluntatem tuā, volutare in luto, opera paleam redolē-
lentia

lentia facito: verūm quid sequetur tādē? Ignis absumet te, A
gladiusq; te disperdet, verbum videlicet iudicis cupiditates
& cogitationes cordis, quod ratiocinationes explorans, cum
cūta dissecabit, & alia quidem ad dextra, alia verō ad sinistra
collocabit, quando oneraberis pondere peccatorum, instar
bruchī a pruina detēti viciq; ad defensionē non trāsmearē
valēs. Dein peccator haud desperans hīc dicit, q. commixta
ex omnis generis afflictionibus ratiocinatio tua, euolabit de
nuo, si modō velis, tanquā bruchus, soluto errore. Porro lo-
custa quæ in te est, siue verbi dei potētia ascendens iam nūc,
ac quiescens in sepe, hoc est in peccatis (sepes enim sunt illa,
dissociantia nos, vt saepe diximus, a deo) desiliit ab hac sepe,
vbi a Christo cāfacta fuerit. Væ ipsis. Veluti compatiēs,
luget Nineuitarum auxilia, Væ, inquit, illis, qualia quāta: B
que patientur? Vel tanquā miseratione tactus hæc ait, q. so-
cii isti vocati periculorum cōmunium in rebus bellicis, pro-
diderint eos a quibus acciti essent, cūrātes quæ ad suā securi-
tatem pertinerent, ac propterea terga fuge dantes. Vermina
uerunt pastores tui. Hoc est, reges tui & satrapæ tui in sopore
delapsi sunt, id est in dissolutionem prioris suæ potētiæ: vel
in ipsam mortē ceciderunt in prælio interfecti. Rex assy-
riorum sopiuit potētes tuos. Cyrum intelligit Assyrium, vt qui
ab Assyriis & ipse deductus sit. Etenim Persas Assyriorum
esse sūrenlos, & ab iis originem ducere aiunt. Ille, inquit, so-
piuit potētes Nineui, in suprā memoratū somnum eos in-
ducens. Pastores synagoga, sacerdotes & reliqui principes
sunt quos dormitantes præ insania qua contra dominum la-
C borabant, sopiuit mentalis iste Assyrius, dormientes somnū
ad animæ mortē. Quinetiam de vnoquoque mortalium hoc
locum habet, quod quando in soporem collocati fuerint pa-
stores nostri, naturæ nimirum lex, & doctrinæ verbum, tum
nos in soporem etiam dilabi facit Assyrius ille, quem regnū
nostrum strenuum efficit, quum seruus sit atque desertor.
Abiit populus tuus super montes, q. non erat qui exciperet. Princi-
pibus & satrapis pereuntibus, reliquis populus ad fugam cō-
uersus, super montes cucurrit, nec erat qui remoraretur eos,
vel sistere eos gradum ne porrō fugerent, faceret: ceterū
semper vltius fugiebant: vel, non erat qui eos a fuga colli-
geret, susceperētque. Sic enim reliqui interpretati sunt.
Populus etiam Hebræorum ad montes, mentales feras con-
H iiii tinētes,

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

Offic. 4. Dtinentes, procurrens, non inuenit qui recipiat eum, vel erro-
rem eius sistat. Quis enim recipiat eum, quum dixerit: Repel-
lā te, ne fungaris sacerdotio mihi? Deinde peccator ubi acce-
derit ad mōtes arrogantiae elationisve, eoque peruenerit, ut
sele ne peccare quidem existimet, non habet qui ipsum respi-
scentem suscipiat. Quomodo enim respiscat, quomodo me-
liore animi sententiam induat, qui sele haudquaquam pecca-
re arbitretur? ardens fastu, intumescēteque cordis elatione,
perinde ac sequentia planum faciunt. *Non est sanatio contri-
tioni tue, ardebat plaga tua.* Per metaphoram ab excelso ad-
modum loco decidentium, & contritorum, ideoque immedi-
cabiliter astantium, hec sunt dicta: Decidisti enim, inquit,
& tu ab ingenti altitudine prioris potentie tue & glorie: col-
lisi que sunt & contriti, commodissima tua, reges dico & sakra
E pa: plaga & vulnus tuum inflammatum est, tumorem ingē-
tem pra se ferens, & incensionem ab materie multa. Quan-
to enim opulentior fuisti, tanto nunc inflammatio astusque
doloris vehementior est: quocirca non est sanitas, neque cu-
ratio porro: neque quisquā de tua tam aduersa fortuna con-
querens tui miserebitur, neque priorem celebritatem & fortitu-
dinem recuperabis. Synagoga etiam cōtrita, templo & urbe
spoliata, nullam iam medicinam admittit: neque amplius de-
nuo ad pristinum statum reuocabitur, etiamsi errans reuoca-
tionem sui tandem assumptionemque speret. Plaga enim qua
percutta est, inflammationē nata est. Materies autem inflā-
mationis huius est domini interfectio multa & magna exi-
stens. Omnes qui audierint hanc de te famam, plaudent manibus su-
per te, *Quem enim non accessit afflictio tua semper?* Audientes,
inquit, quae de te passim divulgantur, quomodo sis coarctata,
quidve sis pressa, recordati mala quae abs te acceperint, plau-
dent manibus super te, gaudētes propter afflictionē tuā. Nā
tua antehac malitia super omnes venit, neminēque non con-
turbasti: nō hoc tantum vel illo tempore, sed semper. Quan-
to enim maiore felicitate, latiorēque rerum successu frueba-
re, tanto acerbiorē & acriorem subditis tuis te exhibebas,
iisque impendebas. Hae omnes principes audientes, cogite-
mus deum iudicem nostri in tubiecos nobis affectus dispo-
sitionisque astare: vellēque ut nos mansueti simus erga obte-
perantes nobis, ut adeo nihil asperi illis iniungamus, quod
vires illorum fere nequeant, quin potius quando tales a-

IN NAVM PROP. ENAR. 61

illis iniungendas, etiamsi ipsis impossibiles sint, dixerimus il-
lis congruere, metuanus dei longanimitatē. Nec enim quod
sibi talia placeant, conticecit, verum ut sinat nos ostendere
adeoque proferre in medium nostram voluntatem atque consi-
lium. Hinc est maximē trepidandum, ut ne plaga incurabili
percutti, velut Nineui, discamus ipsi a nobis quantum sit ma-
lum amarulentia seneritasque, ac multos deinde sortiamur ad
afflictionibus nostris sele oblectantes, quos nos prosperitatis
nostrae temporibus nunquam non cruciantes, ceu diuini iudi-
cii obliti, decipiebamur: quum tamen iudicium illud dei per
petuū excubias canens, dormitet quidem propter bonitatem
ac mansuetudinem suam, atque bene dirigat, bonaque & mā-
sucta reddat cunctorum principum & magistratum corda,
bonus dominus, donetque ipsis hic per mansuetudinem gu-
bernare sibi concreditos, ut hīc eius fruentes bonitate, nulla
iuxta amaritudine degustata, posthac coelestibus ē dulcibus
delicias percipiant, qui est ipse dulcedo, totiusque desiderii,
resque fidelibus vnice expetenda, cui gloria vna cum sancto
spiritu in secula seculorum. Amen.

D AD LECTOREM.

Illud te admonitum volumus Christiane lector, qd Osee vates *ὁπταλμος, ἡγερτος, παρμίστος* fit. Sub initium igitur & Græcis bibliis que deerant adiecimus: in medio si qua des- sent, idem fecimus, vt asterisci tales ** indicabunt. Ab vnde- cimo capite in finē vsque blattis tñeisque corrolus periit, qua re contextum prophete, qui cuius ex bibliis obuius esse po- test tum etiam intermittere visum est.

THEOPHYLACTI BULGARIE A R
chiepiscopi compendiarie in Osee Prophetam Enar-
ratio.

CAPVT I.

Ermo domini, qui factus est ad Osee, filium Beerei, in diebus Ozia & Ioathā, & Achaz, & Ezekia regū Iuda, inq; diebus Hieroboā filii Ioas regis Israel principiū sermonis do- mini in Osee. Dixit dominus ad Osee: Vade, accipe tibi ipsi vxorem fornicationis, & liberos fornicatiōis, eo qd fornicans fornicabitur terra, relicto domino suo. Profe- ctusq; accepit Gomer filiam Debelacim, & concepit, & pepe- rit ei filium, dixitq; dñs ad ipsum: Voca nomē eius Iezrael. F Paulò post enim vlciscar sanguinem Iezrael super domū Ie- hu, ac cessare faciem regnum domus Israel. Eritq; in die illa, conteram arcum Israel in valle Iezrael. Cōcepitq; adhuc & peperit filiā, & dixit ipsi: Voca nomen eius, Non misericor- diā consecutam: propterea qd non amplius addā vt miserear domus Israel, sed opponens opponam me illis. Filiorum aut Iuda miserebor, conseruaboq; ipsos in domino deo suo. Nec seruabo eos in arcu, neq; gladio, neq; bello, neq; curribus, ne que in equis, neq; in equitibus. Abiactauique Non miseri- cordiam consecutam, concepit adhuc & peperit filium di- xitq; Appella nomen eius, Non populus meus: nā & vos nō populus meus, & ego nō sum deus vester. Eritq; numerus fi- liorū Israel velut arena maris, quā nō mēsurabitur, neq; nu- mero

IN OSEE PROPH. ENAR.

62

mero cōprehendetur. Eritq; in loco vbi dictum est ipsis, Nō A
populus meus vos, vocabūtur & ipsi filii dei viuētis. Cōgre- gabunturq; filii Iuda & filii Israel in idē, ac ponent inter se imperiū vnū, & ascendent de terra, qm magnus dies Iezrael.

CAPVT II.

Icite fratri vestro populo meo, & forori vestre, mi-
D sericordiā consecute: Iudicamini cū matre vestra, iudicamini, quoniam ipsa nō est vxor mea, egoq; non maritus eius: adimamq; fornicationē eius ex facie mea, adulteriumq; eius ex medio vberū ipsius, vt exuam ipsam nu- dā, restituamq; ipsam tanquā in die natiuitatis eius, faciāq; ipsam velut desertā, & collocabo eā ceu terrā vacantē aqua, interimāq; ipsam siti, & filiorum eius non miserebor, quoniā filii fornicationis sunt, quoniā fornicata est mater ipsorum. B Rubore suffudit filios ipsa quæ peperit, quoniam dixit: Ibo post amatores meos, dātes mihi panes meos, & aquā meā, & pallia mea. & vela mea, vinū meum & oleum meū, & omnia quæ mihi conueniunt. Propterea ecce ego obturo viam eius palis, & reardiscabo vias eius, & semitam suam haudquaquā inueniet, sequeturq; amatores, & non deprehendet eos: qua- rēque ipsos, & nō reperiet illos: & dicit: Ibo & reuertar ad priorē maritū meū, quia melius mihi erat tunc, quā nūc. Et ipsa non cognouit qd ego dederim ipsi cibū, vinum & oleū, & argentum multiplicauit ipsi: ipsa verò argentea & aurea se- cit Baal. Propterea conuertam, seramq; cibum meū suo tēpo- re, domūq; meam suo tempore, auferamque pallia mea & vela mea, ne contegat deformitatem suam. Et nunc retegā C impuritatem eius coram amatoribus ipsius.

[Hucusque temporis edacitas Theophylacti in Osee pri- mum & secundum capita deuorauit cōmentaria. Quæ sequi- tur in vndecimū vsq; caput enarrationes à blatis conseruate, nolimus perire Christiane lector, quo minus publicaretur. merentur em tanti auctoris insignes labores, sanctē ex osculā da studia, Christum planē spirantia monimenta, ne vel hæc eius minimē contemnenda fragmenta interci dant. Sunt em huiusmodi, per quæ plurimum lucis Osee vati accedat, nec parum cōmoditatis sacrarum literarum alumni adferatur. Textum hic iam inde à principio hætenus ē Græcis bibliis adiecimus, ne accephalus diuinus hic propheta prorsum es- set. Insequitur porrò textus cum Theophylacti exegeſi.]

Et

D Et nemo eripiet ipsam ex manu mea. Manum, diuinam potentiam supplicia inferentem nominat: quam etiam experti sunt domini occisores, traditi Romanis. Peccatē etiam traditi satanā ad interitum carnis, vt spiritus seruetur, iuxta eū qui Corinthi fornicatus erat, manum domini experiuntur. Castigantem etenim eos vim secundū diuinā dispensationē, vel permissionem dei, manū vocabis. Sic & plagæ in corpore Iob diuino permisso insisteret, dicebantur manus domini. Auertam quoque omnia gaudia eius, festiuitates eius, & neomenias eius, & sabbata, & omnes conuentus eius. Nam ducti captiui Babylonem, neque in ceteris rebus exhilarandi sese, neque festa sua celebrandi opportunitatem habebāt. Quomodo enim canemus, inquit, canticum domino in terra aliena? Quandoquidem neque deo purē seruiebāt, neque idolis, sed utroque verum inclinabantur. Nam Babylonis traditi, neque peragent festiuitates suas, siue sabbata & neomenias, neque alias etiam ipsi Baal solennitates celebrabunt. Est autē hic animaduertendum, festiuitates & conuentus grecē *ἑορταὶ* & *καὶνὸς* non esse idem. Siquidem panegyris esse potest, siue conuentus, citra etiam serias: *ἑορταὶ* autem siue festiuitates sine panegyri vel conuentu non sunt. Communior itaque vox panegyris est. Hæc patiuntur etiam nummi Christi domini interfectores. nec enī impiis gaudere licet. Vbi enim hodie ipsi sunt seriae, vel numenae, vel sabbatum? secundum legem? Præterea peccantes qui lugere debebant & contristari, ac lauare in lachrymis stratum, spiritali latitia orbantur. neque numenias habentes, hoc est, principium quoddam & generationem illustrationis spiritalis: neque sabbata, siue diuinas serias. Conscientia enim non finit eos bonam futuris de rebus habere spem. Et exterminabo vineam eius, & ficus eius, de quibus dixit, Mercedes huius mundi sunt quas dederunt mihi amatores mei. Dixit, inquit, ab idolis accepi vitæ nec commodantia, vt quæ præmium dederunt mihi cultus & adorationis, vt delicias præcipiam ex bonis hisce. Perdam ergo, ait dominus, ista, quandoquidem ea nō mihi, sed idolis suis accepta referunt. Ponamque ea in testimonium, deuorabunt ea bestiae, agri, volucresque cœli, & reptilia terræ. A volucris, bestiis, & serpentibus deuorata bona hæc, eō quod sit solitudo hominum, testimonium dicent contra ipsos, quod non di qui fuerint horum fructu. Ac propterea quidam illic interē

pti à Babyloniis, alij verò captiui abducti, reliquerunt ea beatiis. Vel bestias Babylonicos appellat, qui exedebāt in agris bona, Israelitis propter obfidionem in vrbibus conclusis, & fame laborantibus. Poterunt etiam per vineam & ficum lex & prophetæ intelligi. Vitem enim veluti vinum latificans cor hominis, edunt, propter euāgelicam administrationem, in qua operosi mandati causa etiam compressio est: nihilominus tamen etiam lata continet, propter cœlestium rerū promissiones. Nec enim dignæ sunt huius temporis passionēs ad futuram in nobis reuelandam gloriam. Omnino autem lex secundum spiritum intellecta, Euangelij cum gratiam, tū cōditionem in sese exhilarat. Hoc igitur pacto, lex & prophetæ sunt vitis & vinea. Ficus identidem fuerunt, quoniam infanti Israeli dulces fructus proferebant, terrestrium nempe bonorum promissionem. Si enim, inquit, audieritis me, bona terra comedetis. Asperitatem quoque in foliis habebant ficus, hoc est, transitoris & faciliē marcessibilibus rebus. non enim gehennam interminabātur eis ac tenebras exteriores, vel quod ex cœlesti regno excidere deberent, sed captiuitatem, seruitutem & mortē temporalem, talēque id genus penas. Hæc igitur, nempe vitis & ficus, ablatae sunt quidem ab Hierusalem, traditæque sunt gentibus, quæ volucris cœli assimilabantur, ob mentis suæ leuitatē atque dementiā. eāque ob causam, quod principi potestatis aeris subiectæ fuerint. bestiis verò & reptilibus propter efferos mores æquiparabatur. Hæc itaque gentes Christum secutæ, qui factus est nobis sapientia à deo, ignorantiam suam orationemque intellectus reiecerunt, ac sapiendo quæ superna sunt, vbi ipse Christus est, secus quā antea instituta, discentes ab ipso quod mansuetos sit & humilis corde, morum suorum amaritiē cor tlexerunt. Nam gētibus data est legis vitis, vnde & dominus Mat. 21. in euangelio vitem suam elocabit aliis agricolis, genti videlicet faciēti fructus suos. Vitis est etiam dominus, qui dixit, Ego sum vitis vera. Ficus item, cen duleedo, ac totus desiderium. Sic reptilia gentes sumus, dum à deo non excidimus per fornicationem, sed in domino voluptatem quarimus. Quando verò peccatis coinquinamur, volucres cœli facti, ob mentis ad alta spirantis affectionem, bestiaeve agri, vel iumenta propterea rationis nostræ tum animi feritatem (Animus enim, inquit, ipsi est iuxta similitudinem serpentis) tum

Cap. II. THEOPH. ARCHI. BVLGA.

Dum diuinum in nobis verbum, passionibus motibusve subdidimus, à quibus absumptum impastos nos relinquit. Et ultionem suam in ipsa de diebus Baalim, in quibus sacra fecit ipsis, apponebatque enotia sua & cathormia sua, & sequebatur amatores suos, mei vero obliuisciebatur, dicit dominus. Hæc, inquit, faciam ipsi, propter dies illas in quibus sacra fecit ipsis Baalim, hoc est idolis Baal, illorumque festiuitates celebrabat, omnigeno ornatu vsa. Enotia igitur, auribus imposita sunt ornamenta. Cathormia verò, quæ ex collum ambiente ornatu dependent. Hormus enim colli ceruicisque mundus est. Itaque ergo tali, ait, ornatu idolis ferias peragebat, mei vero obliuisciebatur. Fortasse huiusmodi enotia & cathormia Hebrei gestant etiamnum, vanas Phariseorum doctrinas auribus suis excipientes, quæ dum in corda illorum descenderint, cathormia etiam dici queant: quibus persuadetur, vt relicta denuo legali obseruantia, idolis festos dies instituant, siue figmentis opinionis suæ, secundum quam templum, sacrificia, idque genus cætera imaginantur. Proinde cum iuuenem conspexeris lasciuie libidinisque verbis aduertentem animum, auribusque talia excipientem, inque cor demittentem potius, quam temperantia continentiaque sermonibus auscultantem, ac idolis facientem sacrum (voluptatibus dico, quæ voluptates verè non sunt, sed imagines potius voluptatis, quod fructus delectationis eorum temporaria tantummodo sit & vana, durantem verò interim & æternantem, vt ita loquar, & verum dolorem habeant) hæc prophetica ipsi recita. Propterea errare faciam ipsam, constituamque ipsam veluti desertam. Bisfari hoc intelliges, siue quod præparabo ipsam vt erret, deque loco in locum transmigret, partim quidem quod fugiat, partim quod captiuam ducatur, omnibusque bonis supra commemoratis ipsam priuabo: siue quod probè currente in malitia, & ad simulachra abductam, ipsam declinare faciam, hoc est, eam transferam ab tali itinere, quod maximum sanè est beneficium. Aberrans enim à via praua, hoc est conuersus ad bonum omnino iter traducitur. Faciam & ipsam desertam, siue aridam & inuitè planè idolis. Antea quidem vuida ipsis videbatur, & inhabitabant in ea tanquam requiescentes ac omnino quieti demones, nunc verò desertam eam reddam, nihil retinente quod idolis sit in deliciis, ac eam ob id ipsis euitabilem. Sic & in Euangelio immundus spiritus transiens per aquis vacatia loca, non inuenit

IN OSEE PROPHET. ENAR. 64. qd

nit requiè. Sūt enim sanctæ dei amates animæ, loca demoni A bus arida, aquave carentia, vt quæ vitam ducant non placent illis. Errare etiam fecit, passimque vagari, domini inter fœdericem synagogam deus, dispersis in vniuersum terrarum orbem Iudæis, neque certam tenentibus patriam, vnde tanquam desertos eos posuit. Huiusmodi & gentium antea multitudo erat, quæ deserta siccaque dicebatur, de qua memoratum est, quod plures sint filij desertæ, quàm eius cui erat mater. Vtinam autem vnicuius ad vicia probè currenti contingat à tali itinere deflectere vel transferri, & ab inordinatione sciungi, siue ordinariorem vitam accipere, vt non portò cupiditas & libido orationi dominetur, quin potius hæc sceptræ super illas teneat. Hoc enim ordinis est, est quæ deserta & aridam fieri concupiscentiam, si non habeat vdam eam aquam, de qua Dauid precatur: Ne demergat me tempestas aquæ; Et alio loco: Nisi dominus esset in nobis, aqua vitæque demersisset nos. Talis aqua tentationes satanæ esse potuerunt & insultus, in quibus non erigere sese, neque nate valentes animæ suffocantur. Loquar etiam in cor eius, daboque ipsi facultates suas inde. Hoc est, efficiam vt ipsa solum percipiat gloriæ necesse potètia meæ, propiorumque suorum delictorum. Daboque ipsi inde reuerse, à captiuitate videlicet, possessiones suas, id est regiones ac terras quas antea possedit eiectis Chananæis. eorum enim terram hereditariò inter se diuiserant Israelitæ. Apertè etià hic gratiam per Christum cõmunicandam promittit, quãdo loquitur in cor eorum quos antea reiecerat deus, perinde ac alio in loco ait: Dås leges meas in cor ipsorum, & in cor ipsorum inscribam eas. Erunt autem omnes docibiles dei, spiritus nepe dei habentes, docentem eos omnia, Christusque habitantem in cordibus ipsorum. Impertit autem eis facultates seu bona, ipsorum filiorum adoptionem, gratiam & gloriam, vtque vnâ cum Christo regnèt. Quid verò sibi vult quod ait, Inde hoc est, ab eo quod loquitur in cor ipsorum. Inde enim talibus tantisque bonis ditati sumus. Porro cuiuslibet in Christum baptizati facultates sunt, ipsa peccatorum remissio, supernæque in cælis mæstices, quas sibi quispiam obtinet, & acquirit, qualibet via per hanc ad illam ducente. Quocumque enim statu fuerit homo, quodcumque iter vitæ ingrediatur, si seruari cupiat, necessum est quod per viam baptismatis & dimissionis noxæ, ad illud iter tandem pueniat, ad cœlestes habitationes ducens. Iam vt variæ sunt illæ mæstices, sic diuersæ ad eas viæ, quæ tam omnes

D per vnum Christum eò tendunt. Huiusmodi bonis, qui peccat, orbatu priuaturque, quando verbum dei in eo contineat. At quando contacto corde eius, ad id loquitur, tum has illi facultates largitur inde, id est ex corde. Regnum nanque cœlorum intra nos est, adeoque cor nostrum. Proinde vel auferit hæc à nobis bona deus, vel donat nobis. Et uallem Achor, ut aperiat intellectum suum. Iesus filius Naue bellum faciens aduersus Hiericho, per præconem edixit ne quisquam militum quicquam obtineret ex capta vrbe spolijs, vt quæ deuota & execrata esset: ei verò qui aliquid retinisset, mortem poenam esse, tanquam sacrilego. Achor itaque ex spolijs suffuratum aliquid ac deprehensum, lapidibus obruit. vniuersus populus imperante Iesu in valle, quæ propterea cognominata est vallis Achor, Dicit igitur hic: Vallem Achor dabo eis (dabo enim hic repetendum est) vt simul ac intellegant quid isthic Achor perpeffus sit, & ipsi intellectum accipiant, aperta ipsis mente ne amplius transgrediantur, vel renitantur mandatis dei, præsertim quum propter furtum Achor populus vinceretur. Post illius ergo mortem plorantes ac lugentes, Deum sibi reconciliant. Proinde hic est propheta sensus: Quemadmodum veteres illi propter ipsius Achor supplicium didicerunt quantum malum esset transgressio: cõsimiliter & illi captiuitatis nomine sensum propriorum delictorum capiet. sic & dominus Iesus, non morè gerentes mādatis suis, ac spolia huius mundi ad sese pertrahentes, nec red dentes quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ dei deo, in valle perdidit. Est autem depressus locus siue vallis, ipsum peccatū: vallis quidem, ceu humiles faciens, & ad infera præcipitans: declinis aut locus vel inus, eò quòd nos à deo dissociet. Achor verò peruersio est. tantum enim si interpreteris valet. Christus itaque Hebrais per interrogationem ipsum tentantibus, ad eos vna ceu in vallem descendebat, eosque sustinebat interrogationes ipsorum difficilioribus solutu quæstionibus peruertens, non vt eos suspensos teneret, verum vt intellectum ipsorum aperiret, & ad veritatis agnitionem perduceret. Quare quum sic eum interrogassent, Qualinam potestate facis hæc omnia? ex ipsis itidem percontatus est, Baptisma Iohannis ex cœlo erat, vel ex hominibus? Peruersio peccatum est, à naturali nos rectitudine subuertens. Nam Eccl. 7. deus hominem rectum fecit, ipse verò quæsiuit cogitationes conditione-

conditionesque & obliquas & multas. Quando igitur peccatum in nobis vallem habuerit, vel humiliationem vel dejectionem, siue quando peccatum, verbo dei tangente consciētiam nostram, depressum fuerit, aperit nobis cum intellectu, tum diuinarum rerum cognitionem. Dum enim penitus perdidideris peccatores, in te cogitationes videbis, hoc est, diuina cernes. Humiliabitur illic iuxta dies infantie suæ, iuxtaque dies ascensus sui ex Aegypti terra. Quemadmodum, inquit, inseruiunt Aegyptiis, postque egressum ex Aegypto, ascendentes ad Palæstinam in deserto afflicti sunt, sic illic, hoc est apud Assyrios seruientes humiliabuntur. Infantiam enim demorationem in Aegypto vocat, quòd isthic populus multiplicari augerique primum cœperit, quòdque nondum lex illi sancta esset, sed liber esset. Legibus enim sancitis gubernari, viro rum est. Atqui beneficium est arroganti Hebræorum synagoga humiliari, Christoque subdi, perinde ac primum Mosi obtemperarunt euocanti illos è terra Aegypti ad libertatem. Deinde post egressum rursum ascendentes obedierunt legē ferenti, Omnia, inquentes, faciemus quæcunque locutus est deus, & morem geremus. Vt verò ascendentes ex Aegypto, per mare transferunt, eoque tandem pacto hereditatem adierunt terræ: eandem ad rationem hodiēque ex ipsis eredentes Christo, per baptisma in mortem eius trāseundo, cœlorū regnum hereditariò accipiunt. Humilietur etiam quisquis iā tenatus ex aqua & spiritu, in Christo infans est, eleueturque super dono remissionis peccatorum, ac dicat, Gratia sumus seruati, non ex operibus iustitiæ nostræ quæ fecimus. Quòd C si ascenderit ex terra Aegypti, eoque vsque perrexerit, in operatione virtutum laborans, ac peruenerit illò, vt dicere possit, Abundantius ipsis omnibus laboranti, adiciat ille, At nō ego, sed gratia dei. Accidet etiam in die illa, dicit dominus, uocabit me uir meus, & nequaquam appellabit me porro Baaleim, auferamque nomina Baaleim ex ore suo, nec mentionem ultra facient eius modi nominum. Non amplius, inquit, nomen meum, vel vocem illam deus, idolis suis apponent, neque deum dicet esse Baal, in die illa, hoc est, in tempore afflictionis, adeoque captiuitatis: sed enim me agnoscent deum & sponsum suum iā olim ipsis aptatum, ac in posterum ne nominis quidem Baaleim per idola Baal meminerint. Ad hæc cū ait, Tollā, erua nomina Baaleim, indicat quòd hoc opus suum fuerit. Quo-
I modo ve

D modo verò ea exemit abstulit? Nimirum dum iniecit eos in calamitates ac tribulationes. Et quum sol iustitiæ Christus effulset, fecitque diem, tempus videlicet aduentus sui, vniuersa idololatria sublata est, cum ab Iudæis tum gentibus, verique dei cognitio omnibus communicatur. Præterea in poenitentibus animæ sententiam in melius permutatibus, quando lumen verbi dei refulgens diem fecerit, omnes imagines, simulacra, adfligentes ipsæ peccatorum visiones vel spectra sanè auferuntur, nec ulterius venter deus fit, neque auaritia, quæ est idolorum cultus, vnà cū aliis affectibus prauis & cupiditatibus locum isthic retinent. Et feriam ipsas fœderas in die illa cum bestiis agri, cumque volucribus cœli, & reptilibus terræ. Vel hoc dicit, quod sicuti quum indignaretur ipsis, traheretur a didi fructus terræ bestiis & volucribus & reptilibus, ita recedat a mihi ipsis, desistant feræ istæ, tãquam & ipsæ persuasæ vt parcant absumere fruges. Vel bestias & reptilia, excitatos insurgentesque aduersum ipsos hostes intelligens, ait: Efficiam vt ipsi pacis fœdera sanciant cum Israelitis, ipsique familiarissime & amicissime vtantur. Eam ob rem subdit: Arcum etiam & romphæam & bellum conteram super terram. Vel in Iudæa, vel super vniuersam terram gestum. Pacem enim post Christi aduentum in terra factam hic sermo prænunciat. Atqui reuera cunctis ferè moralibus sub vnum Romanorum imperium redactis, plerique motus quieuerunt. Præterea cū gentibus & Hebræorum synagoga deus fœdus pepigit, vno ex ipsis ouili factio, ac vtriusque in vnum coadunatis. Siquidem lapis angularis factus est, vt duos conderet extrueretque in vnum nouum hominem, & per euangelicam legem induceta pace, & omnibus persuasus per ipsum, vt vel res corporis ipsius posthabeant, quas propter bella non pauca oriuntur. Qui enim dixit, Ab auferente tibi rem tuam, ne repete, idque genus talia pacè habere nos voluit, quam & nobis reliquit. Hac pace fruitur, qui affectus suos prauos verbo dei subdidit. At quando hoc fit: Quum interimens quispiam membra sua per terram, testamentum fecerit. Testamentum autem in mortuis firmum est. Et habitare te faciam in spe. Non solum ab duritie captiuitatis te transferam, verumetiam in patriam te collocabo, ac bonas tibi spes suggeram, persuadens tibi, vt cū de præsentibus tum de futuris bene speres. Hæc ad ecclesiam quoque ex gentibus & Iudæis collectam dici puta, quam & nunc in domum

domum suam transtulit, vt illic commoretur, donansque illi scelerum remissionem, simul sperare dedit cœlestia bona cui & in sequentia pulchrè conueniunt, quæ audi. *Ac desponsabo te mihi ipsi in æternum.* Quid est mihi ipsi? Vel quoniam nō per angelum, neque magnum natu aliquem, sed per se ipse dominus nos seruarit. Patribus enim locutus est dominus per prophetas. nobis autem per filium. Vel quia veterem illam synagogam Mosæ despoderit: vnde & ad ipsum, Populus, inquit, *Exod. 32.* tuus inique egit. Credentem autem incarnato filij aduentui ecclesiam sibi ipse despōdit, quemadmodum & Paulus testatur: Dico autem in Christo & ecclesia. Nec in æternum sibi synagogam despōderat, nam temporaria erat legis seruitus: *Eph. 5.* nunc verò sibi in æterna secula despondet credentes. Ad animam poenitentia quidem purgatam dicere etiam queat sponsum eius verbum, Habitare te faciam in spe: quando propter peccata ab ecclesia quæ est domus dei viuentis, illam segregans, rursus eam conuersam recipit, inque ea denuo commoratur, nec eam repellit ob impuram eius priorem vitam, atque superbiam: tum & melioribus eā spebus imbuit, quod cœlesti etiam sede recipienda sit, quando sponsus iam ipsi quoque æternus obtingit, per verbum quod ait: *Quæcunque* *Matt. 16.* ligaueris super terram, erunt ligata in cœlis: & quæcunque solueris super terram, erunt soluta pariter in cœlo. *Desponsabo etiam te mihi ipsi in iustitia & iudicio, & in misericordia & miserationibus.* In iustitia quidem, quod perinde atque per hominem mors: sic & per hominem resurrectio mortuorum. Homo enim factus ipse, resurrectionem auspicatus est. In iudicio verò, quod condemnauerit principem mundi huius. Quum enim in Christo non inuenisset princeps iste peccatū, occidit eum Christus, hoc est potetia spoliavit. Misericordiam verò & miserationes erga oēs homines cōdstrauit, quos nō ē suis operibus seruauit, verū p suā ipsius misericordiam, per lauacrum regenerationis & innouationis spiritus sancti. *Desponsaboque te mihi ipsi in fide, & agnosces dominū.* Quoniā oportebat nos misericordia donatos, nō segnes neque desides ac inutiles esse, sed aliquid etiā adferre, dicit: Desponsabo te mihi in fide. Accedente enim ad deū credere necessum est. nā illic in fide est agnitio dei. Nisi enī credideritis, inquit, nihil quicquid intelligetis. Vide hic quod nō in sacrificiis nec in legali cultu, sed fide despōsat dñs quos sibi despōsat: quare cesset etiā in lege valde gloriātes.

Cap. II. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Eritque in die illa, dicit dominus, audiam cœlo, & cœlum audiet terræ, & terra exaudiet frumentum & vinum & oleum, & hæc exaudiet Iezraelem. Post cœlestium prædictionem bonorum, corporalia etiam illis dona pollicetur, Obaudiam, dicens, cœlo, id est, annuam cœlo, atque permittā ipsi vt pluat. Quod etiā naturā habeat vt isthuc faciat, per irā tamē meā prohibetur cōtrahitur. Tāquā enim ignominia afficeretur cœlum quod consueta non faciat, ideōque iam supplices ad deum, vt facere illa possit, manus extendat, Exaudiam, inquit, cœlū, ac tollam ignominiam hanc. Cœlum verō obaudiet terræ, pro, implebit desiderium ipsius sitibundæ, ac pluuiæ indigentis, veluti ipsa clamet propter siccitatem suā, quod conueniat solui squalorem suum. Terra verō placabitur frumentis.

E

[Defunt hic nonnulla]

sapientiæ & cognitionis affluxibus, ac propheticorum oraculorum irrigationibus ipsos impingat. Illi namq; verē prophetas habent, ipsique fruuntur, qui apud sese vaticinantes suscipiunt. Ad hæc, qui antea in terra egerunt, ac terrena spirarunt. habent frumentum & vinum, mysteriorum videlicet acceptionem. Tum verō demum ista capiunt, quando Israel fiunt & semen dei, filij dei facti per regenerationem baptismatis in spiritu. Anima etiam vsquedum peccat, nulla cœlestis super eam cogitatio cadit, sed enim terra facta, siue carne propemodum exuta, ac decarnata (vt ita dicam) arida est.

F ne propemodum exuta, ac decarnata (vt ita dicam) arida est. Quando verō desponsata fuerit verbo, tum super nos affluxus recipit, atque cœlestia fluēta: ac producit frumentum, solidam nempe alimoniam & viuificantem: ac vinum diuinam nimirum lætitiā, & oleum, hilaritatem dico & mansuetudinem, ac erga infirmos tolerantiam patientiam, & animaduertens Paulum dicentem: Si quis præoccupatus fuerit

Galat. 6. in peccato, vos spirituales corrigite hunc in spiritu mansuetudinis, infirmum autem in fide suscipite. Et seminabo eam mihi ipsi super terram, & miserebor non consecutæ misericordiam, & dicam non populo meo, populus meus es tu. ipseque dicit, dominus deus meus es tu. Hoc est, ipsam demonstrabo esse meā agriculturā, ynde iustitiæ ac diuinæ cognitiōis ac sciētiæ semina in ipsam deiciam. Hæc autem typicē tempore Zorobabelis contigerunt post reditum à captiuitate, secundum veritatem autem post

IN OSEE PROPHET. ENAR. 67

post incarnationem filij dei. Tum enim qui crediderunt in ipsum, populus eius verē appellati sunt, ipse verō illorū deus est dictus verē ac purē. Ac veluti fecundam sibi ipsi seminavit terram filius dei, animas videlicet ad fidem accommodandas, quas & fructum proferentes iam cernens, quarum de numero animæ Samaritarum erant, dicebat discipulis: Attollite oculos vestros, & contemplamini regiones, quoniam flauescunt iam ad messem. Et rursus alibi: Messis quidem multa, hoc est, ad fidem parati multi: operarij autem pauci, apostoli videlicet, ipsos ad docendum assumpturi, ac messem doctrina Euangelij collecturi. Nemo deinde, cui Mammona & venter deus est, dicere potest verō domino & deo, Deus meus es tu.

B

CAPVT III.

D

Ixitque dominus ad me: Vade, diligere uxorem amantem praua, & adulteram, quemadmodum deus diligit filios Israel, nam & ipsi respiciunt ad deos alienos, amantque bellaria cum uis passis. Et conduxit mihi eam quinque ac decem argenteis, & mo-

dio orde, & lagenam uini. Dixit que ad ipsam: Dies multos sedebis apud me, nec fornicaberis amplius, nec alteri uiro iungeris, & ego te erum: eo quod dies multos sedebunt filij Israel sine rege, siue princeps, sine sacrificio & ara, carentes denique sacerdotio & perspicuis. Prior vxor quam accepit propheta, figura fuit generationis prioris Iudæorum, fornicatis ac descilcentis à deo ad idolorum culturam. Posterior hæc, quam nunc accipere vates iubetur, figura est captiuitate pressorū. Vt enim ipsa antea ab amatoribus seiuncta, propheta cohabitare voluit, neque tamen ei admixtus sit propheta: sic illi primū quidem existētes adulteri, tanquam ad idololatriam effusi, offerētes demonibus pemmata, hoc est panes ex simila pistos, vnā cum uis passis (erat autem talis species oblationis demonibus grata, indicantibus offerentibus quod ipsos habeant & frumēti & vini datore) abducti per captiuitatem, cessabunt quidem ab idololatria, & interim tamen neque diuina verē sacra faciēt, sed ociosi sedebunt & segnes, vt qui neque sacrificare, neque sacerdotio fungi queant, quandoquidem neque altaria illis

I iij sunt

Cap. III. THEOPH. ARCHI. BVLGA.

D sint. Ablata autem sacerdotij functione, neq; perspicua erūt. Quid verò hoc sit, iam discite. Sacerdotum principi dependebat in pectore quadrangula spithamæ longitudine texturata, siue textus pāniculus, *1. & 2.* id est oraculi domus vel locus appellatus, duodecim lapides continens, per quos futura denunciabantur summo pontifici, signis quibusdam diuinis in hisce factis: unde longeior hoc seu panniculus ille, manifestacionem & veritatem habere dicebatur. Proinde eos non perspicuos fore dicit, id est non habituros diuina signa quibus futura cognoscant. Hæc quidem ad contextus explicacionem pertinent. Intelliges autem hic iuxta, prius scortū typum esse synagogæ ante Christi aduentum, quæ & idolis dedicata erat: at eam quæ nunc accipitur, esse figuram synagogæ post Christi in carnem aduentum, quæ & ipsa quidem à deo assumitur, propter eos qui ex ipsa secundū electionē gratiæ dituri sunt. Hæc ipsa etiā adultera est, Phariseis & scribis doctriñas & mādāta hominū docētibz se exhibens atq; prostituens, nec verbo Christi perfectē despōsata est. Cōducit hæc vates quindecim argēteis, hoc est quinq; legalibus libris, ac decē præceptis. literæ enim subiiciuntur, perque eā trahūt, *Iohan. 8* vt adeo deum quidem agnoscere videantur, etsi perperam. Nam qui filium non honorat, patrem ignominia simul afficit: & Neque me nostis, inquit, neque patrem meum. Præter ea ordeum irrationalem ipsorum alimoniam adumbrat, quæ vescuntur, nihil spirituale neque dignum intelligentes animabus rationalibus. Nebel vel lagena vini, temulentiam ipsorum ac cæcutientiam significat. Siquidem videntes non vident, & audientes non intelligunt, quod est ebriis ac temeris plenis peculiare. Sedent igitur, qui Christo non adhibuerūt fidem, immobiles permanentes in sua incredulitate, neque regem habentes cuius presentiam ac administrationem sentiant, neq; principē. Quinetiā ne iuxta animi cōsiderationē quidē vel spiritualiter regē habēt. In ipsis enim mēs nō scripta tenet, neq; dominatu fungitur, quādoquidē nō sint filij liberæ Sarræ, quæ valet dominatē quāpiā: sed ancillæ, ad seruitutē generātis soboles. Neq; pspicuitas vel manifestatio in ipsis est, seu veritas, verū cæci verē in tenebris sedēt, neq; ipsi veritatē intelligēt, neq; aliis ipsā manifestare valētes. Quō enim hoc ipsum possent, quū interemerint dñm, crucifixerintq; eū qui dixit, Ego sum vita & veritas? Qui etiā nobis q̄
à patre

IN OSEE PROPHET. ENAR.

68

à patre accepit, aperuit. Quæ enim audiui, inquit, à patre meo, *A* dixi vobis. Isti sunt quorū hic fit mētio, diligentes pēmata cū *Iohan. 15* vuis passis, nō recipiētes panes, qui animā alere videntur, q̄ illis & oblectatio & voluptas nō inesset. Tales sunt omnino doctorū enarrationes, vuarum passarum dulcedinē habētes, sensibilia bona promittentes, quæ prorsum sunt marcida, facileque labūt. Similis est huius mulierculæ, qui deo mercedis gratia inseruit, temporariorumq; bonorum: diuitiis quidem per argēteos significatis, quorum numerus decadem & quinarium constituit: vt discas quōd talis mercenarij totum corpus & animā & spiritum sensus ipse sibi adunarit coniunxeritque: necessariis autem ad vitæ sustentationem per liquida & sicca indicatis, vini nempe & ordeī, quod & quandam vitæ talis proportionem prę se fert. Arenim qui mercedis cau *B* sa inseruit, celeriter ad aliud dominum transferetur quando merces desinet. De huiusmodi David eximius vates & pro- *Psal. 4. 8.* pheta ait: Cōstebitur tibi, quādo ei benefeceris. hoc est, gratias aget tibi domine, quādo beneficium illi exhibueris, at si ea deluxerint, te dīuerso vituperabit. Cōsimili ingenio diuum Iobum fatanas fore sperās, cum impetrit: quocirca dice- *Iob. 1.* bat quoq;: Non frustra Iob colit dominum. Nōne tu circum circa quæ ipsius sunt, intus & foris sepisti? Idē de Iobo sensit, qui eū ad maledicētiā cōpellens, Dic, inquit, verbum ali *Ibidē. 2.* quod ad dominū, & morere. Porro qui deo talia propter bona seruit, & nō propter ipsum honestum, pēmmata cum vuis passis diligit, non nouam & Euāgelicam legem eligens, quæ etiam cruda esse apparet, ob viuēdi rationis duritiem, sed pi- *C* stam, quæ facile confici seu perfici possit, ac suauem. Quādo- *Prou. 2. 8.* quidem verò iuxta parcēmiastē, suauitatis sēctator, ac labore doloreq; vacans, in penuria morietur: nō iniuria vel is ociosus sedet, neq; sacrū faciens, neq; dicere valens: Secreta & *Psal. 10.* abdita sapiētiæ tuæ manifestasti mihi. Ac post hæc reuertentur filij Israel, & querent dominum deum ipsorum, & David regem ipsorum, constituenturque apud dominum & bona eius in nouissimis diebus. Diuisæ fuerunt tribus, vt p̄ncipio commemoratum est, scissæque sunt in duo regna, quorum alterum decem tribuum erat, quod Israel & Ephraim dicebatur alterum duarum tribuum existens, quod Iuda qui dē sæpiissime, interdum verò & Benjamin appellabatur. Seq; ita gesserunt, vsq; dum captiua Babylonem ductæ essent. Post reditum verò ab ea *I* iij priuitate,

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D^ptiuitate, sensum dei percipiētes duodecim tribus, Deumque
requirētes, in vnum sunt redactæ, vnum iuxta sortiti princi-
pem Zorobabel, quem & Dauidē nominarunt, quod ex Da-
uidica stirpe esset: in quo & diuinitus datorum bonorum ac-
ceperunt fructum. Quoniam autem & post cōpletionem gen-
tium omnis Israel seruabitur, exquirent filij Israel per fidem
regem Dauid, hoc est Christum, manu validū (hoc enim Da-
uid valet, si interpretetur aliquis) qui æreis portis cōfractis,
fortem sanē ligauit mortem, & spolia eius, nos videlicet, diri-
puit. Referto etiam hæc ad interiorem hominem. Est enim
seortū & adultera ipsa sensibilitas, oculos defigēs ad aliena,
hoc est, ad omnia quæ nō sunt naturæ nostræ propria, neque
nos sequentia post fata nostra. Sic aliena res opes sunt. non
Eⁿim dum moritur quisquam, eas secum recipiet. Aliena res
est gloria, nec enim vnā descendet cum ipso gloria eius. Ali-
ena res est voluptas, cuius & aliæ species sunt temporariæ, &
quæ eduntur & bibuntur, in alium per secessum euntia dis-
fluunt. Proinde hanc sensibilitatem propheticus sermo inha-
bitans, facit eam sedulo abstinere à consuetis, declinareque à
vitiis, per quindecim argenteos, legalium dico oraculorum
(quinque enim legis libri sunt imperfectis ac secundum sen-
sum viuētibz dati) dominicarum item perfectionū ac per-
fectos faciētium. Siquidem denarius numerus est perfectus.
Ac per vinum austerioris conuersionis, memoriamque ater-
norum suppliciorum, perque gomor siue modium ordeī, hoc
est, tenuiorem vilioremque victum. Docet itaq; non esse lau-
F^dabilem talem desidiā, oportere enim filios Israel eos appel-
lari, qui digni sint, hoc est strenui, non desides, ociove torpē-
tes: iuxtaque cōuenire, vt speculatiuæ mētis rex sit & princeps
qui imperet quid sit opus factō: sacerdotemque præsto habe-
re, qui mactet passiōes seu affectus irrationalitatis, offeratq;
deo primū ardētem animū pro dei gloria zelantē, æquē atq;
Phinees & Elias egerūt, indignantemq; trāsgressoribus: de-
inde cupiditatē, diuina desiderando, qualis Daniel erat, vir
desideriorū ideo vocatus. Sic tandē futurū est, vt talē ductū
ac rationem superna etiam manifestatio sequatur, adeoq; spi-
ritus illustratio, vt dicere queas cū diuo Paulo: Nobis autem
1. Cor. 2. reuelauit deus per spiritum suum. Præterea à vitiis vsq; ocio-
sa anima, accipiet posthac Dauid regē manu fortē, seu acti-
ua potētia validum, rapieturq; extra sese ad dominum & bo-
na eius.

IN OSEE PROPHET. ENAR.

69

na eius. Vere enim à sua natura desciscit anima, quando ab A
deo super omnem naturam sublata, totaque illic constituta,
ipsum tantummodo bonis fruitur saturaturque.

CAPVT III.

V^dite uerbum domini filij Israel, quoniam iudicium do-
mini erit ga inhabitātes terram. Quoniam non est ueritas,
neque misericordia, neque cognitio dei super terram,
execratio & mendacium & furtum & adulterium effusa sunt super
terram, & sanguinem super sanguinem miscent. Dⁱcto quod in
vltimis diebus bonis perfruentur, factaque illis bona spe, vt
ne desperent, nunc iterum ad memoriam eis reuocat peracta
ab eis mala, vt accelerent ad emendationē suā, vt quibus adeo B
benignus sit dominus, qui sic viuētes ipsos adhuc sustineat.
Simul etiam hoc facit, vt sciant quod iure eos Babylonis tra-
dat, vsque adeo sceleratos existentes. Propterea etiam inquit
iudicium esse domino constitutum. Est autem iudicij isthuc
forum aduersum nos, in quo indicat tātum, vtpote quod non
iniuria vos perdere decreui. Quare dicendo, Nō est veritas,
neq; misericordia: docet quī fiat q; hæc desint, inde nimirū,
quod non sit agnitio dei. Dixit enim insipiens in corde suo,
Non est deus, ac propterea corrupti sunt & execrabiles facti
sunt in studiis suis. Fortasse & aliquis ē contrario opponat,
quod eam ob causam non assit cognitio & scientia dei, quia
non sit veritas neque misericordia. Longē enim à peccatori-
bus abest deus, perinde ac Salomon ait. Nec immerito. qui C
enim animæ suæ oculis multum puluerem iniecerit, eosque
excæcarit, quomodo amabō videbit lumen? Execrationē au-
tem habet, & conuitium, & calumniam. Nam quum veritas
non sit præsto, execratio, hoc est conuitiū, calumnia, & men-
dacium assunt. Quia verò nō assit misericordia, cædes adest,
vt sanguinem sanguini misceant. Et quia cognitio dei abest,
furtum & adulterium præter iam cōmemorata flagitia præ-
sentia cernuntur. Hæc de domini etiam interfectores dici
queant, quippe quia misericordia & veritas ipse Christus est,
& cognitio dei. Qui enim me, inquit, videt, videt etiā patrem
meum. At ipsi eum non susceperunt, neq; in ipsis erat. At quid Iohā. 14.
erat in ipsis? execratio, hoc est conuitiū. Samaritæ enim appel-
labant, remulentumque, & ex fornicatione natum: ac metie-
bantur

Cap. III. THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D bantur contra eum, dæmonium habere eum dicentes, Deoq;
ipsum repugnare asseuerantes, tum in Beelzebul eicere dæ-
monia. Consimiliter furtū in illis erat, clanculum enim con-
ducebant mercede sua Iudam, per quem & cædem Seruatoris
persecuti sunt per feceruntve, ipsius sanguinem prophetarum
cruori commiscētes, deinde apostolorum quoq;. A dultorium
postea omnino per sacerdotum principes commitebatur, con-
ducentes annuū summum pontificatū, non sine iniuria eo v-
rētes. Quod si anima terrenis rebus affixa, terra nominetur,
vide quod veritas & misericordia nō sit super talem terram.
Nam qui mēdaces diuitias amat, & vanas opes, & fraudulen-
tam gloriam, veritatem non habet, vnde neq; misericordiam
à deo suscipit, neq; agnoscit ipsam in die reuelationis, Deum
E hilarem videlicet & māsuetum, sedenim veluti dominum &
punitorem. Quod deprecans patriarcharum quispiam dixit:
Fiat mihi dominus in deum. Sic cruorem ad cruorem miscēt
hæretici, qui seipsos per hæresim occidunt, aliosq; occidunt
ab se institutos. Et quando quisquam ipse animo corruptus,
nouam animam assumpserit, eiusque mores per prauam con-
uersationem corruperit, sanguinem ille cū sanguine miscet.
Propterea lugebit terra & imminuetur cum omnibus habitantibus i-
psam, cum bestiis agri, & reptilibus uolucrisq; cæli: quin pisces
etiam deficient maris, quod nemo neque iudicet, neque quispiam ar-
guat. Tantam, inquit, hostium multitudinem inducam
propter talia opera vestra, vt nedum absumant diuites, qui
bestiarum instar & reptilium pauperioribus imminēbāt, in-
F que eos irruēbant, ac veluti quibusdam alis, diuitiis & po-
tentia * ferebantur.

[Desunt hoc in loco quædam: interim contextum
prophetiæ subiiciemus.]

Populus autem meus ueluti sacerdos contradicēs, languebit per dies,
& languebit propheta una cum ipso, Nocti assimilai. Aequatus est
populus meus non habenti scientiam. Quia uero cognitionem repulisti
tu, repellam & ego te. ne sacerdotio fungaris mihi. Et quia obliu-
es legis dei tui, obliuiscar & ego liberorum tuorum.

Deut. 14. Vbi nunc est sacerdotium apud Hebræos qui Christum re-
pulerunt, qui est agnitio, vt suprā memoratum? Postquam
& legem dei obliuioni tradiderunt dicentem: Prophetam vo-
bis excitabit dominus deus, & videbitis vitam vestram pen-
dentem

IN OSEE PROPHET. ENAR.

70

dentem coram oculis vestris, & non credetis: capropter ob- **A**
liuiscar, inquit, liberorum, relictis illis vt circuncidantur car-
ne, nec verò baptismatis sigillo signentur. Porrò vbique in
scripturis cognitio dei queritur. Præterea in vitæ nostræ
cū moribus tum operibus requiritur, vt ne peiori ceu melio-
ri incidamus: quemadmodū si ieiuni maneamus, vel nuptias
propterea fugiamus, quasi hoc pacto continentes perseuerem-
us. Hunc enim ad modum etiam si multa bona opera, vt ap-
pareant, genuerimus, obliuiscetur tamen eorum deus, ceu ta-
lium quæ secundum legem eius non sint facta. Nemo enim
corona exornatur, nisi iuxta legem athletam egerit. *secun-*
dum multitudinem suam sic peccarunt mihi. Non possum, inquit,
inuenire mēsuram vel numerum delictorum ab ipsis admis-
sorū: vnde non habens aliam dimensuram, hoc dico, **B**
quod quemadmodum ipsi innumerabiles sunt astrorum cœ-
li instar, arenæque maris, sic & ea per quæ peccarunt mihi,
adeoque flagitia eorum, sub numerum non cadunt. Ingrati-
tudinem ipsorum hic pariter in mediū confert, perinde qua-
si dicat: Etsi adeo à me beneficiis sint exornati, inque tantam
aucti multitudinem, attamē in tantum immemores fuere be-
neficis, vt paria etiam multitudinī suæ peccata erga me per-
petrauerint, vt neque vxor neque puer neque maior natu in-
ueniatur qui mihi placeat: Consimiliter qui dominum com-
prehenderunt, iuxta multitudinem suam inuaserunt ipsum.
Sic in anima contingit, vbi vnus ducis præsidatū repulso,
perturbationes copiosæ factæ peccant in deum. *Gloriam ip-*
sorum in ignominiam conuertam. Ipsi, inquit, suam sibi nume- **C**
rositatem gloriæ ducunt: at ego bello consumptos eos immi-
nuam, paucioresque reddam, & iam inde ad ignominiam
transferentur. Vel quod etiamnum mala operantes, in ipsis
gloriam & famam querant. Tempus igitur veniet, quando
ignominie suæ opera cognoscant, eosque illorum pudebit.
Gloria eorum itidem in contumeliam alterata est, quando
ipsi filij regni habiti, ciecti sunt foras, ac quum celebris apud
eos circuncisio, nunc incelebris & ingloria est facta. Deinde
quando accepto à deo dono male vtatur quisquam, vt opi-
bus vel eloquentia, ideoque relinquit eum deus, ad ignomi-
niam hoc ei vertitur. Hanc ad rationem sapientes Græcos
in reprobam mentem tradidit, eos deferens. Sic opulentus il-
le acrius torretur ceu in sartagine in gēna propter diuitias.

Insuper

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Insuper in captiuitatem abducti Hebræorum reges, qua gloria, qua opes suas ad vberiore contumeliam tenuerunt. Nec enim perinde est in egestate natum aliquem captiuum abduci, & in regalibus opibus progenitum educatumque, cui sceptrum etiam commissum fuerint. *Peccata populi mei comedēt, & in iniquitatibus ipsorum accipient animas eorundem. Et qualis est populus, talis etiam sacerdos.* Populo in iudicium vocato, ad sacerdotale genus transcendit, iniquiens quod pro peccatis à populo oblata ipsi edant. Ea enim peccata vocat. Ac interim tamen, quum tanta comoda à populo acciperent, non reprehēdebant eos in sceleribus suis, tanquam male agerent, verum enim animas ipsorum ipsi ad sese recipiebant, super nos, dicentes, condemnatio: perinde atque ad Pilatum vociferabantur, *Sanguis eius super nos.* Quid igitur inde fiet, Sacerdotem talem esse, qualis sit populus, utpote commendantem ea quæ ab illis agatur? Istud nimirum. Nam gloria eam ob rem ipsorum, hoc est celebre sacerdotum genus, ad ignominiam versum est. Quidam, Accipient animas ipsorum, sic intellexerunt: Sacerdotes vescētes iis quæ pro peccatis à populo offeruntur, proprias animas suas pro peccantibus accipiebant ut offerrent has deo in sacrificium. Mediator enim existens sacerdos dei & hominum, suam ipsius animam acceptam deo offert, perinde atque dominus suam ipsius animam accipiens deo obtulit. Proinde etiam si, ait, in hoc sint constituti ut sacrificium facerent deo, attamen hoc non exhibuerunt. *catērum instar populi facti sunt.* Hæc etiam ad omnem sacerdotem & principem dicuntur, cum insequenti interminatione, quam audito. *Et ulciscar in ipsis vias ipsorum, & consilia eius uaria reddam ipsis.* Vias opera nominans, Omnem, inquit, peccatam & supplicium super opera ipsorum inducam ipsis. nec opera tantum ulciscar, sed varia etiam eius consilia, hoc est populi. Non enim tantummodo operationum, verum etiam absurdarum cogitationum poenas damus. Vltus est etiam vias deicidæ populi, hoc est insultus inuasionēque quas faciebāt contra Christum, & consultationes quibus aduersus ipsum plaudebant. Graditur aliquis ad peccatum, non ex exercitio vel præmeditatione, sed fortuita & subitanea ad eam præcipitantia vel perductione. simpliciter igitur punitur. At enim si iter hoc consultationem habeat, hoc est, si ex præmeditatione malum istud fulcrum ceperit, duplex tum vindicta sequitur.

IN OSEE PROPHETAM ENAR. 71

quitur. *Edent, & non implebuntur.* Hoc est, continua, aliaque ad alia ipsis mala adducam. Et quemadmodum voraces, adeoque insatiabiles pampagi manducantes non saturantur, sic & ipsi fructus comedent operum suorum, hoc est supplicia: & perinde ac neque comedissent, neque puniti essent, alias subinde prouocabunt poenas. Videntur hodieque doctores Hebræi animas pascere legendo legem: verum gratuita est ista opinio & vana, quippe quia esuriunt & non implentur: quandoquidem panem qui è cælis descēderat, Christum è medio tulerint. Præterea peccatum faciens non impletur, eo quod sit transitoria temporariaque voluptas.

Fornicati sunt, nec prosper ideo successus eis obuenerit. Et quia dominum reliquerunt, ut obseruarent fornicationem, vinum pariter & ebrietatem suscepit cor populi mei. Duabus in rebus populo **B** diem dicit: quarum prior, quod scortati sint, ab ipso ad idolorum cultum deuoluti, usque adeo ut custodirent hanc fornicationem, & permanerent in ea firmiter. Posterior, quod ebrietatibus sese dediderint, quod est, ad nullas non delicias sint effusi. Feruntur hæc quoque de Iudæorum sacerdotibus, siue iis qui tum duxere spiritum, siue de iis qui post Christum vivere, quod ipsi doctores existentes, populi fornicationem custodiebant, quam eradicatam deletamque oportuit. Alii verò talibus doctrinis suis conseruabant, stabiliētes ipsam fornicationem: idcirco & vinum & temulentiam accepit cor populi, doctrinam nempe eorum, vacillantes eos & excordes facientem. Expende hic quod fornicetur quispiam, & à bono deuiet, nec eam ob causam rectus fiat. Virtus enim quum mediocritas ac medium sit, rectitudo quædam est. **C** Vitiū verò obliquitates tenet, in excessibus ac defectibus consideratum. Postquam & deus quidem rectus, draco autem obliquus, hinc, Attollet, inquit, gladium suum super draconem, *Esaie. 27* serpentem illum tortuosum. Ad hæc omnis motus à ratione deficiens, temulentiam seu ebrietatem facere dicitur. Temulentia est impetus seu furor animi: ebrietas est moror: ebrietas est φιλοκαλία amor diuitiarum, adeoque auaritia, qua caput degrauians, qua in terram defigere oculos, caputve demittere ac nutare faciens: Tali enim affectu quopiam languens, omnis mortales metuit: qualis & ambitiosus est, qui vel à vilissimo quoque vix tribus obolis valente reprehensio nem horret. Ne admittat igitur cor nostrum talem ebrietatem, suauiter

Cap. III. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D suauiter ac iucundè illud accedentè. Tale enim quippiam videretur esse quod ait, suscepit. *In signis interrogabant.* Sacerdotes, inquit, qui populum in pietate ac vero dei cultu instituere debebāt, isti vaticinia denunciātes, si quādo quisquam rebus de suis interrogaturus accessisset, percōtabantur illi demones symbolis, hoc est signis quibusdam. Etenim vel auiū volatibus utebantur pro euenturarum rerum signis, vel fumū ex victimis cæsis ac sacrificatis ascensioe, si videlicet ad obliquum vel in subreclum vergeret: Contemplabantur enim ex ta victimarum, perque colores ipsorum vel figuras vel dispositiones videbantur coniicere & intelligere quæ voluissent.

Et in uirgis eius denunciabant ipsi. Cuius eius? Populi videlicet. Etenim virgas duas statuētes, carmina & incantationes quasdam submurmurabant: deinde uirgis demonum operationibus aut effectu cadentibus, considerabant quoniam utraque earum caderet, antrorsumne an retrorsum, ad dextram vel sinistram. Sicque tandem responsa dabant insipientibus, virgarum casu pro signis vsi. Eundem ad modum Nabuchodonosor vaticinabatur, vt Iezekiel habet.

Quoniam spiritu fornicationis errauerunt, & fornicati sunt à deo suo: super cacuminibus montium sacra faciebant, superque collibus imolabant, sub quercu item & populo, & umbrosa arbore. Nam bellum earum tegmen. Hæc, inquit, quæ commemorauī, faciebant: quandoquidem multo ingentique impetu & ardore ad fornicationem rapiebantur, tum ad idololatriam siue ad eundem libidinis motum. Spiritum hīc talem propensionem appellans vel ardorem vel voluptatem, quandoquidem quolibet peccatorum oblectetur aliquis. Ad hanc igitur utroque modo intellectam fornicationē, carnis videlicet, & mentium quæ idola sectabatur, adeoque libidinem, à spiritu malo incendebantur. Delectatique per luxum & molitiem, proceris arboribus, pulchra opacaeque tegmina præbentibus, ex malitia sua sacrum faciebant. Etenim Græci tradebant alias arbores aliis diis consecratas esse, veluti quercus Nymphis, laurum Apollini, Veneri rosam & myrtum, aliasque cæteris. Scandebant autem montium cacumina, quod illic maximæ arbores, pulcherrimæque umbræ essent: fortasse propterea etiam, quod diuinares facilius isthic in demones inciderent. Expende hīc quo pacto illi per voluptatis, luxus, deliciarumque studium, à deo defecerint. Non immerito itaque diuus

IN OSEE PROPH. ENAR. 72

diuus Paulus eos voluptatum non dei amatores esse ait: quare honestum est nunquam non contractè, frugaliter, citra luxum viuere. Quod si praua opera nostra ligna vocantur apud apostolum, qui subiectus fuerit succubueritque quacunque actione mala, ac tanquam in seruitutē eius redactus fuerit, errat ille ac seducitur spiritali fornicatione, excidens eum per fornicationem à decenti naturaliterque optato sibi opere, ad inconueniens, adeoque præter naturam. Nam omne peccatum præter naturam est. Hicce porrò subiicimur eum habentibus boni umbram: atque hoc est nos errare. Sin per montes & colles, oppositas bono potentias acceperis, maiores & minores propter turgidum & intumescens in nobis affectum, contemplare quod quando fastigiata in nobis prauæ ratiocinationes fuerint & cogitationes, tunc etiam ipsa opera aggrediamur. Propterea fornicabuntur filiae uestre, & puellæ uestre adulterium committent. Nec uisitato uel respiciam ad filias uestras quādo scortatæ fuerint: nec super nymphas uestras quādo adulterium commiserint. Captiue, inquit, factæ filiae uestre, uxoresque filiorum uestrorum, sponsæ vel puellæ existentes, captiuantium iniuriæ exponentur: egoque non uisitato ipsas, hoc est, deserā & permittam eas talia pati. Visitato & alia ratione peccantes deus, quando eorum miseretur, impediens ipsorum ad vitia impetuosum iter, ac castigationi tradens, iuxta illud: Visitato in uirga peccata ipsorum, misericordiam verò meam non dispergam ab ipsis. Quem enim diligit dominus, castigat tanquam filium. Quis porrò filius est quem non castiget pater? Eod quod ipsi cum scortis commiscebantur. Scorta hīc propriè dicit sacerdotes ipsas Beelphegor. Hoc autem idolum erat apud Græcos appellatum Priapus, libidinis & lasciniæ præses, quod ex ipsa etiam forma sua indicabat. Scorta sunt omnino turpem abominationem talem curantes. Et cum initiatis sacrificabant. Initiatos appellat huiusmodi idoli sacros mystas, dignos iam arcanis apud illos sacris iudicatos, eum perfectiores, qui mares esse visi, foemellæ fuerunt, cymbalis utētes, foemineisque vlulatibus circumibant triuia, Beelphegor sacramenta perficientes. Faciebant itaque sacrum tam turpi deo, doctoribus dictis initiatis vsi. Quādiu aliquis peccatum cogitat, nondum cum initiatis sacrificat: quando autem hoc opere perfecit, tum demum cum Priapo initiatis sacrificare dicitur. Sacrificabant

Psal. 88.

Cap. III. THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D ficabant etiam qui dominum in cruce occiderunt milites, cum initiatis, hoc est cum sapere visis perfectiora, adeoque diuina sacra scientibus sacerdotibus ac pontificibus. *Populusque intelligens complicabatur cum scorto.* Haec enim commemorata de decem tribubus dixit, quae & Israel nominabantur: hoc verò iam nunc de duabus profert, nempe regni Iuda: quando quidem & ipsi existimati habere dei cognitionem, ut qui in Hierosolymis urbe dei regnarent, Astartes idolo sacrificabant, seu Veneris. Hanc enim scortum nominauerunt. Etenim imago eius nuda stabat, ipso suo spectaculo vel intuitu fornicationem & abominationem spirans. Excitauit autem Astartae simulacrum Solomon, uxori suae gratum faciens. Meretrix erat cohors quoque, cum idolis seruientem, quam populus **E** intelligens, Annae & Caiphæ deditus, amarunt, associantes sibi ut comprehenderent dominum. Dein quæ in nobis intellectu ornata mens est, quando dissoluto regno suo turbulentum prauorum motuum imperium suscitauerit, populus situm enim complicatur scorto, sensibilitati, eam non ad se se accipiens, verum ab ea accepta. Tu uero Israel ne ignora, & Iuda ne ingredimini ad Galgalam. Duodecim hic tribubus communiter differit. Quia verò Israel suæ decem tribus demerita laborabant, ut quæ semel idolis essent appositæ, affixæ, dicit ad eum: Ne ignora: pro eo quod est, intellectum, scientiam cape, ignorantia deposita. Enimvero ad Iuda huiusmodi quippiam non dixit. Etenim ipsi quidem dei cognitionem habere videbantur, & interim tamen clanculum iis qui non essent dii, faciebant sacrum. Proinde ad hunc, Ne proficiscimini, inquit, ad Galgalam. Ciuitas hæc erat vehementer idolis studens, in qua Iesus filius Num circumcidit lapideis cultris incircumcisos, ac duodecim lapides ex Iordane acceptos huc reposit, ut essent mnesomynon tam admirandi illius beneficii. Valde igitur absurdum erat, ciuitatem illam, in quam tot diuini beneficii signa reposita erant, impietatis metropolim demonstrari per ascendentes eò, idolisque sacrificantes. Hæc & domini occisoribus præcipiuntur: Ne ignora eum, qui propter beneficium humanæ naturæ impertiendum in carne uenit, seruatorem, tu qui appellaris Israel. Dei enim contemptor nominaris. quæ tuo sint nomine digna sapias. Tu uero Iuda, cui idem cum confessione nomen est, ne proficiscere ad uolutionem maiorum, neque ad præcipitum quod perducti

Iosue. 4.
et. 5.

IN OSEE PROPHET. ENAR. 73

sunt patres tui, interimentes prophetas, lapidibusque obrutes ad se missos. Atenim etiam deliquisti insidias tendens seruatori, per animi correctionem & confessionem hoc sanato. Galgalam enim uolutionem sonat, si reddatur alia lingua. Ad hæc, qui illustratus diuina arcana conspexerit, admoneatur ne ignoret gratiam quam est consecutus, ceterum festinet per bonam vitam illam ipsam conseruare: & qui per confessionem dimissionem priorum peccatorum accepit, ne rursus ad peccatum ad ima rapiens ac precipitans ingreditur, ad intima ipsius periculosissimaque sponte currens. *Et ne ascende in domum iniustitiæ, & ne iurate dominum uiuentem.* Domum iniustitiæ Bethel vocat, in qua Hieroboam vacca vnam constituit, alteram in Dan. Fuerunt autem idola Apidis Aegypti bouis: atque hanc idololatriam Hieroboam ex Aegypto didicit. Bethel autem domum dei valet, si reddatur. Iniusti igitur fuerunt & consilii expertes erga dominum benefactorem suum, qui domum ipsius idolo dicarunt. Porro quod ait, ne iuretis dominum uiuentem, alii quid intellexerunt, quod non oporteat vos per verum deum iurantes, in domum idolorum ascendere, quod & Paulus ait, Non potestis calicem domini bibere, & calicem demoniorum. Alii uero ipsum idolum, uiuentem dominum iurabant. Domus dei tribus etiam Israelitica erat, secundum illud: Inhabitabo inter ipsos, & ambulabo inter eos, eròque ipso rum deus. At facta est domus iniustitiæ, diaboli uidelicet, postquam dominum repulit, qui factus est nobis iustitia à deo: & iniuria fuit qua erga sese, qua erga veritatem ipsam quam occidit, non confessus eius gloriam. Illi enim iurant uiuentem dominum, putantes venerari se patrem. errant, quum dominum ipsi mortuum ostenderint, qui tamen (quod ipsi non credunt) ex potentia dei uiuat. At quando aliquis mandata seruauit filii, ipse & pater ad eum veniunt, mansionem apud ipsum faciētes. Non oportet ergo talem domum siue talē animam, iniuriæ domum fieri, quæ propter auaritiam inferiores deiciat atque supprimat. Faciet etiam hic locus ad ædificationem nostri, sic acceptus simpliciter: Ne iuretis uiuentem dominum, verum sermo uester sit, est, non, non. Quoniam eum uitula concitatus est æstro Israel. Nunc pascet eos dominus tanquam agnum in spatio loco. Oestrum, paruæ cuiusdam mulsæ species est, quæ simul atque uitulam vel bouem momorderit, adeo eam in rabiem adigit, ut sursum ac deorsum cursitans interdum

Leuit. 26

C

K

Dum per præcipitum feratur. Dicit igitur ad Iuda: Quoniam Ephraim, siue decem tribus, vitulae deuianti & in præceptis duarum similes sunt, eo quod æstro idololatriæ sint moriæ. at enim dominus tradens eum in captiuitatem, pascet ipsum siue reget, non amplius veluti inobedientem, sed tanquam agnum mansuetissimum: namque captiuitas humiliabit ipsum. Spatiosam autem Perfarum & Medorum regionem nominat, in qua captiui errauerunt, alias alium dominum permutantes. Idem hodieque in sua illa dispersione Hebræi perpeffi sunt, subinde in alium atque alium translati locum, quod contra Christum insanierunt, instar buculæ nōdum expertæ iugum. Nō enim euangelii iugum exceperunt, inuidiæ æstro ad dei ceteri præcipitum sanè perducti. Anima quoque ubi inordinatè à quadam affectione seu æstro ad peccati præcipitum delata fuerit, lapsa precetur vt se dominus regat, veluti agnum qui non delitiget, neque vociferetur, nec propriam voluntatem habeat, iuxta illud: Factus sum vt iumentum penes te, egoque semper tecum. sed quæ viuat secundum illius mandata. Sic enim in spatiofo loco erit, iuxta eum qui ait: Latum mandatum tuum valde. Siquidem verè ille latitudinem habet & requiem, qui secundum mandata vixerit. Discite enim, inquit, à me, quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Particeps idolorum Ephraim, posuit sibi ipsi scandala. Elegit Chananæos, fornicantes fornicati sunt, dilexerunt ignominiam ex fremitu suo. Ad Iuda hæc adhuc videtur dicere: quoniam particeps est factus idolorum, vacas adorans, quæ offendicula ipsi fuerunt, animorumque reia. Præterea Chananæos æmulatus est, idolo ipsorum Beelphegor inseruiens: præque me, ipsum deueneratus est: hinc ignominiam habuit, propterea quod me aspernaretur, insurgeretque aduersus honorem meum. Nōne tales etiam fuerunt, qui ex gentibus idolorum cultoribus militibus ad domini necem sunt vsque qui & scelerosi acti & impietatis fuerunt cōsortes, posueruntque ipsi, videlicet Christo, scandala, diligentes ignominiam ipsius, cruci affigentes eum tanquam iniquum. Hæc autem ex fremitu fecerunt, perinde atque Dauid ait: Quia fremuerunt gentes, & populi meditati sunt vanas: Sic apud vniuersos mortales, frementes ac gloriantes ignominiam lucrantur. Dictum est enim: Immundus est apud dominum quisquis alto corde fuerit. Et, Omnis exaltans

tans semetipsum, humiliabitur. Iam qui diligit ignominiam & execrationem proximi, idque ex fremitu patitur, videat quibusnam idolorum participibus coniunctus sit, aliaque id genus quæ hic in mediū promit vates. Turbo spiritus sibilabit in alis eius, pudefientque ex sacrificiis suis. Perinde atque aues, ingit, motu alarum, spiritu quodam & sonitu aëra dissecant, sic ipsa synagoga decem sub regno Ephraim tribuum seu alata in alienam terram captiua abducentur, mea ira ipsam eo impellente ac trahente, veluti quodā veti turbine. Sustinet autem hanc captiuitatem & ignominiam, quod idolis sacra faciat. Quod si hic textus ita legatur, Turbo spiritus tu es in alis eius: hūc ad modum intelligendus erit ad Iudā deus verba facere: O Iuda tu causa es decem tribuum regno, quia ad idolorum cultum deflexerit. Nam ubi te conspexisset idola colentem, qui adeo tenebas legem, temploque assidebas, celerior & ipsa ad idololatriam cucurrit, Etenim & ipsa habebat alas ad idola concitatas. Enimvero tu veluti turbo venti, inflasti alas, & mobiliore reddidisti. Hac ratione Iudæorum doctores ad eos respicientes, profelytos faciebant filios geennæ: quod necessum est obseruare: postquam iuxta verbum domini, qui offerret vnum ex hisce minimis, prodest ei vt ex eius collo mola asinaria suspendatur, &c. Erant etiā alii ipsi vniuersa synagoga, lex & propheta, per quas ad altitudinem cœlestis cognitionis, rectæque vitæ sufferebatur. In his iam operationibus sibilabit, hoc est sonabit, & sonorum fremitum edet spiritus cōuertens literam, persuadens vt spiritualiter intelligatur. Unde ipsi non accipientes hunc spiritum, pudore suffundentur, excidētes à sacrificiis suis, Habet & anima duas alas, naturalem legem, & doctrinalem: per quas mota ad honestum, sursum ad cœlum fertur. At spiritus operæ est pretium adesse ad minuculationem cōuertentem sese semper in animam, ita vt nunquam eā deserat, si celerior futura sit. Huiusmodi anima etiam si olim sacrificari affectibus suis, eosque adorari, nunc propter eos pudefiet desens imprudentiam suam.

CAPVT V.

Vdite hæc sacerdotes, attendite domus Israel, & domus regis aures aduertite. Quia in superioribus accusauit populum & vanos sacerdotes illos, regiæque tribum per Ephraim, nunc iterum omnes veluti sopitos exci-

Cap. V. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Dat & expergefagit ad audiendum. Quoniam autem sacerdot
tes intelligentiores aliis reputantur esse, ad illos satis est di
cere, Audite tantum. Domui verò Israel, hoc est populo, ne
cessarium erat, Attendite diligenter. Nisi enim plerique om
nes ex vulgo dictis aduertant animam, nihil eorum quæ di
cuntur intelligēt. Porro domui regis, hoc est regibus & opti
matibus ipsorum, demandatur auribus percipere, quod plus
quippiam quam audire significat. Quoniam ad uos est iudicium.
Nam sagena est specula, ac ueluti rete expessum super Itabyrium,
quod uenantes uenationem infixerunt. Ad uos omnes, inquit,
est iudicium: hoc est, ad uos pertinet hæc increpatio & repre
hensio quam facio. Quale autem hoc iudicium est? Quod p
phetis meis omnes uos facti estis laqueus, quippe quibus do
E lum meditabimini. Speculam, prophetarum excubias & or
dinationem seu aciem appellauit. Ipsi enim ueluti quidam
speculatores fuerunt, annunciantes ventura populo, ut & in
Ezechi. 3. Ezechiele legitur. Et quemadmodum venatores retia expan
dunt super Itabyrium (mons est Galilææ cum arduus tū syl
uofus, unde & omnis generis feras venatoribus præstat) sic
& uos insidias uestras contra prophetas statuentes, mactatis
eos. Potest etiam hanc ad rationem accipi: Quoniam uos sacer
dotes & reges & primores populi, in specula constituti à me
& in alto gradu collocati ut populo quid opus sit facto denū
cietis, rete potius facti estis ad corruptionem ipsorum. etem
sacerdotibus idola fuerunt curæ. Quientiam reges & princi
pes magnificè & abunde immolabant abominationibus, per
quas populus corrumpebatur. Hæc & Christi interfectori
F bus pontificibus, Pharisæis & scribis, & regi Herodi conue
nient, qui rete facti sunt specula, hoc est sublimi Christo, su
per quo qui steterit, plura & præstantiora cæteris uider. Nō
ne & in sermonibus ipsum conabantur irretire, ac tandē cru
cis sagenam ipsi fixerunt, uariæque sycophantias, calum
nias, & falsa testimonia, ceu retia expanderunt? Præterea qui
cōstitutus est ut doctorem agat, ac super excelsum gradū do
ceat, si uel reprehensibilem uitam duxerit, uel adulterinam
prauamque doctrinam euulgauerit, rete fit iis qui in eum de
figunt oculos, ipse inquam in specula collocatus. Rete autē
fit, non quale Christi discipuli piscatores habuerunt, uerbū
nempe miraculis connexum: sed enim quale uenantes sem
per uenationem animorum dæmones infixerunt. Audiemus
autem

IN OSEE PROPH. ENAR. 75

autem qui animas perdimus, cuius rete sumus, Nec enim dei, A
etiam si in specula stemus. Ego uerò castigator uester. Ego noui
Ephraim, & Israel non dimoui à me: quoniam etiamnum fornicat
us est Ephraim, & Israel coinquinatus est. Quia, inquit, tales
fuiſtis, castigationem uobis inducam, captiuitatem nimirum
cū eximiis uestris, quos per Ephraim intellexit, tum omni
populo, quos per Israel signauit. Noui enim opera ipso
rum, eo quod eos non ita à me constituerim, ut longè ab illis ab
sim, nec in eos intuear: uerū enim deus appropinquas ego
sum. Forſan, quod omnis castigatio dei ex dilectione fiat, iu
xta Solomonem: noui, pro dilexi hoc loci positum est, perin
de ac si dicat deus: Ego castigo eos, eò quod dilexerim E
phraim, nec Israel longè à me transtulerim. Etsi enim for
nicetur, & idola sequatur, nec sic tamen ipsum repuli. Hæc B
etiam iis quæ in principio à propheta dicta sunt, conueniēt,
quando demandaretur ei ut scortum in uxore duceret. Quis
ergo non amore prosequatur talem præceptorem, non indi
gnatione quadam & furore erudentem castigantemue, cæ
terum charitate? Hæc doctrinæ loco esse debent cuique prin
cipum, ut suos non ad iracundiam puniat, uerū ad castiga
tionem & commoditatem. Non dederunt consilia sua ut con
uerterentur ad deum suum, quoniam spiritus fornicationis in ipsis est:
dominum autem non agnouerunt. Deliberatoria per hæc, ad
eoque uoluntaria, ipsorum demonstratur uitiōſitas. Non e
nim dederunt, inquit, cogitationes suas omnino ad uerā dei
cognitionem, quandoquidem spiritum fornicationis cū i
dololatriæ tum corporalis in sese receperint, eaque ob cau
sam dominum non agnouerint. Quæ enim communicatio lu
mini ad tenebras? Quomodo duobus quispiam dominis in
feruire potest? Ita & in rebus animarum fit. Non potest illie
adesse affectus miserans, pauperibus impertiens aliquid, &
diuitiarum amor: seu uoluptas, & temperantia: seu animus fa
stuosus, & humilia respiciens spiritus: seu ueritas, & studium
quo hominibus placeamus.

Humiliabiturque iniuria Israel in conspectu ipsius. Iniuriam, dei
contemptum appellat, & ab ipso defectionem, quæ captiuis
quadamtenus obtrigit, uel arrogantiam qua laborabant rerū
abundantia luxuriantes. Apertè itaque uidebunt qualisnam
sit impietatis fructus & superbiæ: hoc enim indicat quod ait
in faciem eius. Iniuria est aliàs, nec minima contumelia
K iii Israeli,

Cap. V. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Israel, idolorum seruitus. Quid enim vanius, quam hominem ratione prædium ligna vel lapides dei loco colere? Humiliata est quoque deicidarum in Christum iniuria. Quoniã verò vultus ipse potissimum solet esse signum & indicium, in rem manifestissimam respexit ipsis humiliatio, in legem dico & circumcisionem. Certissimus enim ipsis character euidentiſſimumque signum lex. Manifestauit enim, inquit, iustificationes & iudicia sua Israel, non peregrinanti omni genti fecit. Deinde circumcisio sigillũ ipsis erat & insigne. Porro animæ diuinis bonis cum iniuria videnti, deiectio prodest, maxime si in faciem eius fiat, hoc est, si humiliationis suæ causam simul cernat, ac sensu quodam eã percipiat. *Israel & Ephraim debilitabuntur in iniustitiis suis, & languebit iuda una cum ipsis.* In bello debilitati vincentur, captiuitatisque tempore cum debiles serui erunt. Præterea iuda regnum infirmabitur cum ipsis, quandoquidem & Syriæ reges & Babylonii plebsque ipsius ciuitates diruerint, præterquam quod decem in Samaria tribus ceperint, & in seruitutem suam secum abduxerint. hanc ob rem & posteriore loco iudã recordatus est. Quare de re verò hæc vtrique patientur? Propter iniustitias suas, quibus se mutuo confecerunt, & iniurii in deũ extiterunt, honorẽ natura ipsi conuenientẽ in alios trãferentes. proinde qui dominũ nõ habet, infirmus est. Ait enim David: Robur meum
psal. 117. & laudatio mea dominus. Ac diuus Paulus: Omnia possum, in me potentem & robustum faciente Christo. Etenim Christus dei est potentia, citraque ipsum nihil quicquã facere valemus. Qui igitur vel Græcus vel Hebræus perficiet virtutẽ? Cum pecudibus & uuluis proficiscuntur exquirere dominum, & nequaquam inuenient eum. Declinauit ab ipsis, quoniam dominum dereliquerunt. In periculis & calamitatibus constituti, conabuntur victimis me placare sibi, at non inuenient me. deflexi enim ab ipsis, ob eam nimirum rationem, quod priores ipsi me deseruerint. Cur verò sacrificantibus ipsis non apparuit dominus? An propterea, quod non ex toto hoc animo faciebant, sed frigide, & ad tempus? Lex verò ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente diligere deum præcipit. Vel inde, quod proficiscabantur ad vanos deos tanquã ad dominum, non inueniebatur autem ipsis, qui verè est dominus. Iã quanta impietate idolum viuentem deum dicebant? Obserua autem duarum personarum indicium. Declinauit, inquit,
ab

IN OSEE PROPHET. ENAR. 76

ab ipsis dominus, quoniam dominum dereliquerunt. Quod autem si spiritus hæc in propheta dicat, ecce tertiam personam, Expende porro quod legalia sacrificia deseruerunt iam. Nã impossibile erat sanguinem taurorum & hircorũ auferre peccata. sola namque fide & baptismate inuenitur dominus peccata dimittens. Præterea querenti dominum animæ cum stoliditate quam præ se pecudes ferunt, non inuenitur. Estote enim inquit, prudentes sicut serpentes. & In sapientia circũambulante. Nec potentia etiã corporali (quam bouum genus significat) inuenitur deus. Nam potentia dei in infirmitate perficitur. & Quantum exterior homo corrumpitur, tãto interior innouatur. Quoniam filii alieni nati sunt ipsis, & nunc deuorabit eos ærugo, & sortes eorum. Lex quidem vetuit non accipere uxorem ex alienigenis, ne, inquit, faciat deficere filium tuum à me, & profectus seruiat aliis diis. quod & Solomoni cõtingit. At ipsi alienigenas ducentes in uxores, pueros ex ipsis gignebant. Vel alienos filios appellat natos etiam ex efræliitibus. Non enim, inquit, mei sunt liberi, neque mihi sunt dicati, ceterum idolis: alieni igitur sunt. Aeruginẽ vocat partem ipsam frugibus accedentẽ noxam ex aeris rore, partem etiã hostiũ multitudinẽ, quæ aeruginis instar ipsos homines corrumpit, & sortes, hoc est hereditates ipsorum vastauit deleuitque. Merito autem filiorũ mentione facta, meminit iuxta sortium, tantũ non hoc dicẽs: Quoniam alieni sunt liberi, indigni sunt merito hereditate. Dicit autẽ nunc, peculiariter ideo, ut significet hæc non diu ab futura. Christi occisores, alieni etiam filij fuerunt. Nã si filij, inquit, Abraham essetis, opera quoque Abraham faceretis. Hinc & Romanorũ expeditio desuper ipsis & ex cœlo veluti ærugo admissa est, quæ cũ ipsos, tum sortes eorũ corrumpit, hoc est omnes regiones quas ipsis hereditatis vice distribuit. Nauẽ filius Iesus vel sacerdos tales adeoque p̄ficias ipsorum dignitates. Quando verò in anima nati fuerint filij ab alienati à deo, & remoti à testamento eius, ad quos dicere queat deus, Filij alieni mētiti sunt mihi (sunt autẽ hæc vel impia dogmata, vel praua opa) tũ taliũ matrem animã ærugo corrumpit, in ipsa facta affectio ex principe potestatis aeris, efficaciter operãtis in filiis inobediẽtiæ, nec ipsam tãtũmodo, verũ etiã sortes ipsi. priuatur enim celestibus m̄ssioib⁹, quas p̄ quãlibet virtutẽ hereditario acceptura erat, ad quãlibet p̄ducta, quas man⁹ dñi Iesu Christi distri-

Cap. V. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Dbuunt. De quibus & Dauid ait: In manibus tuis sortes meæ.
Psal. 30. Canite tuba super colles, strepitum & sonitum facite super alta, prædicare in domo On. Quum suprâ dixisset, quoniam nunc ærugo deuorabit ipsos, indicans per nunc citra cunctationē superuentura eis dura, proscindit iam idolorum imbecillitatē, dicens: Quia super colles & montium iuga immolabatis, atque adeo in domo Bethel, quam nominauit domum On, hoc est inuultus. Quem enim On septuaginta dixerunt, hunc reliqui interpretes inutilem reddiderunt. Erat autem idolū vel imago vaccæ in Bethel. Implorate ergo iam opem deorū in his locis cultorum: præterea bellicis tubis, & hostilibus vociferationibus vtimini, aduersum hostes impetum & iritationem facientes, ipsosque locos in quibus litabatis, & auxilium deorum sacrificia recipientium vobiscum habentes. Sublatus est Benjamin, Ephraim in extinctionem factus est. Benjamin appellat duarum tribuum regnum, quod multis in locis Iudam vocat. interdum quidem ab Iuda, interdum verò à Bē iamin, totum synecdochicē nominat. Ait ergo q. Hierosolymitani defecerunt, hoc est ē medio sublati sunt, perierunt, vt qui ipsi impiē egerint. Etenim Astartæ deæ sacrificabant in excelsis, & solem adorabant, vt Iezekiel testatur. *

In die redargutionis in tribus tuis Israel monstraui fidelia. Quæ, inquit, dixi ipsis per Prophetas, in quibus mihi nulla est adhibita fides, hæc nunc per ipsa opera cunctis tribubus fidelia monstrabo, in quibus diebus arguam iniquitates ipsorū, **Psal. 20.** Foderunt manus meas & pedes meos: pro, fodiēt. Vtitur autem scriptura talibus verbis præteritis pro futuris, vt ostendat deo nichil futurum esse, verū omnia ipsum præoccupare præsentia & prædefinitione. Simul autē vt certiores nos reddat quod omnia sic contingent. Et perinde ac impossibile est, quæ iam facta sunt, facta non esse: sic impossibile est hæc etiam non fore, quæ dicuntur. Monstrauit autem fidelia & in diebus crucis & resurrectionis conculso mūdo, per hoc arguens quidem illos, suam verò deitatem certam exhibens. Benjamin filius doloris dicitur. etenim Rachel dū pareret ipsum, in partu periclitans & moriens ipsum filiū doloris appellauit: pater autem Benjamin illum vocauit. Ad hæc omnis peccator est doloris filius, si modo ad pœnitentiā respexerit hic dolens & lugens. sin citra resipiscentiā abierit ex hoc mundo,

IN OSEE PROPHET. ENAR. 77

hoc mundo, perpetuò durantibus doloribus obnoxius erit. A Huiusmodi quādo peccat, excedere dicitur. peccatum enim excessus est à natura, & aliàs ab insipientia fit. Vnde & Dauid quandoque ait a facie insipientiæ olfieri ipsi vibices. quādoque verò Ego dixi in excessu meo, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Sin resipiscat peccator, excedit omnino, à cōsuetudine. Quod si Ephraim augmentum dicitur, videat qui crescit in malicia, nequando ad excidium perueniat. Olim autem quum in diebus redargutionis, hoc est postremi iudicii, sedebat dominus cum duodecim discipulis suis iudicantibus duodecim tribus Israelis, monstrans fidem & veram deitatem suam, tunc videbunt in quem pupugerunt, & agnoscent quod non vilis nec exiguus homo sit Iesus.

Facti sunt principes Iuda transponentes terminos, super ipsos **Psal. 37.** fundam tanquam aquam indignationem meam. Hoc est, leges meas sic transponebant, æque atque in aruis terminos transponentes facere solent, per quos sua cuique fors cognoscitur, sic que debitum mihi honorem transferebant ad idola. Vel ipsos etiam cupiditate plura habendi laborantes reprehendit hoc pacto. Propterea, inquit, sic irruam super ipsos, velut aqua impetuosa, & veluti torrens aliquis multis imbribus & niue exasperatus, cunque vehemēti impetu sese volutans. Transponunt etiam terminos, Hebræorum legem perperam interpretantes, ipsamque obseruare contententes (nam vsque ad Iohannem definita fuit legis custodia) eo q. ira dei super ipsos effusa tanquam aqua eos dispersit. Quando verò quisquam princeps Iuda existens, confessus fuerit ac promiserit se nō iisdem prauis studiis admoturum mentem, idq. secum decreuerit, & interim transinouerit tales fines, atque decretū suum fecerit irritum, ac reuersus fuerit instar canis ad propriū vomitū, ira dei super talem prorsum effunditur: perinde ac rubri maris aqua super Pharaonem, qui sepius mentitus erat, iuxtaque cor suum permutationis in melius expers, seruatus erat ad ostensionem virtutis dei. Deus enim nō subianatur. Oppressit Ephraim aduersarium suum, conculcauit iudicium, quoniam cepit proficisci post uana. Quum de principibus Iuda dixisset q. transposuissent terminos eosque accusasset q. cum impij tum auari cessent, in iisdem pariter Ephraim reprehendit. Ipsum enim ceu iniurium carpit, ac talem qui præ potētia sua conculcet iudicium siue iustum, neque ipse opportu-

Cap. V. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Dñe & cōmodè sententiā ferat, neq; alios iudicantes sequatur, Causa verò hui⁹, ad idola est affectio & sectatio. Vana enim ipsa idola vocat. Quòd si me coluissent, inquit, dilexissent leges meas quibus iustitia sancitur. Poterunt etiam hæc alia ratione intelligi. Iudas non omnino à lege anersus est. Fuerūt enim inter ipsos qui conquererentur de idolorum cultoribus, ingemiscerentq; ob legis transgressores, quēadmodū le zekiel testatur. Ephraim verò planè malam victoriam retulit. etenim vi veluti hostē quēpiā deuicit legē meā quā odit. Quod apertius interpretans dixit: Cōculcauit iudiciū, hoc est legalem iustitiā nō curauit. Quadra bñt hæc in eos qui cōtra Christū insanierūt, aduersariū illū habētes, vt qui contra rīa ipsi & dixerit & fecerit, contra quē potētes fuerunt, conculcantes iudiciū, ferente Pilato sententiā vt dimitteretur. secuti sunt enim vanos suos doctores. Quòd si omnia sint vanitas vanitatū, vt Ecclesiastes dixit: principium prauis quæstus & iniustitiæ fuerit, iter facere pro huius mūdi bonis cōquirendis, eaq; veluti mediam maceriem habere, quam propter, quæ ante nos sint, atque ipsa adeò futura non liceat intueri. Egoque ero tanquam turbatio Ephraim, ac veluti aculeus domui Iuda. Quia ipsius Ephraim regnū primū perit ab Syris & Babylonis, Iuda verò postea occidit: Ephraim, inquit, turbabo, conturbatū iam veluti instante bello. Iuda verò stimulus ero. Quū enim is Ephraim interire cernit, se quoque non dissimilia passurum formidat. Porro Christus neq; turbatio neq; stimulus est, cæterū tanq̃ turbatio, & tanquā aculeus. Pacem enim, inquit, prædico, morbosque curo. Isti autem inuidia stimulantur turbaturq; dicētes: Ecce mūdus post ipsum vadit. Deinde quando peccātes fortunati erimus, dicentes: Pax est atq; securitas: vel cogitationibus de peractō malo nos cōsolamur, Deus, inquiētes, benignè humanitēq; nos curat: tum vel secundiorē istum in prauitate cursum turbat, vel cogitationes discutit, iniiciens stimulum memoriæ mortis, suppliciorūque post mortem cōsequentium. Viditque Ephraim languorem suum, & Iudas dolorem suum. Ipsa, inquit, experiētia didicit Ephraim imbecillitatem suam, & quomodo robur ipsius elanguerit. Iudas item percepit multitudinē dolorum suorum, Et abiit Ephraim ad Assyrios. Quando ascendit rex Assyriorum aduersum decem tribus, adierunt ipsi, & pecuniis & legatione sibi conciliantes, confederantēsq;.

Misitque

IN OSEE PROPHET. ENAR. 73

Misitque legatos ad regem Iarim. Assyrii denuo aduenienti- A bus (transgressi enim erant fœdera) destinarunt legationem ad regem Aegyptiorum, quem Iarim appellat, non q̃ hoc eius nomē fuerit, verū quia Iarim vltorem significat. accersuerunt enim ipsum tanquam futurum vindicem. Quòd autem de Aegyptiorum rege verba faciat, posthac planum fiet. Et ipse non potuit liberare uos, nec ex uobis dolorem cessare faciet. Vos quidem tanquam vindicem accersistis Aegyptiū: enimvero ipse ceu imbellis inuentus est, vnde maiores vos impetuerunt cruciatus, adeò vt planè de salute desperaretis. Iam quisquis deum offenderit, Vnicam opem reliquam sibi tenet, vt reconcilietur denuo ei. Sic qui innumera aliis dona elargitus fuerit, vt eos sibi in socios & cōfederatos aseiscat, B propterea non sistet in sese dolorem quem sustinet, turbatus primū ob ea quæ in animo suo perpetitur acerba, deinde impēsarum nomine, quas frustra fecisse animaduertit. Aptisimè hoc etiam de domini interfectores dictum asseuerabis, qui accersuerunt Vespasianum ceu vltorem. Eadem etiā ingens Assyriorum mens erat, vt urbem eorum erigeret: at nihil eis commodare potuit, nec cessauit ex ipsis cruciatus, vt qui tum quidem in immensa mala conicerentur, dum fundamenta eorum diruerentur, ac postea à fideiū regibus abducerentur. Quoniam ego sum sicuti panther Ephraim, & uelut leo in Iuda. Per pantherem ostendit celeriter & quamprimum ipsis excitanda mala, celer enim & leuis est fera panther. Per leonem, quòd ingentia terribiliq; sint pricula C futura. Terribile enim quippiam leo. Hanc ad rationem, in Iudæos Romanos celeriter incitauit deus, nempe non post adeò multum temporis crucifixionis: qui horrendi & atroces fuerunt, quippe qui cuncta diruerint. Anima in malitia crescenti, verbum etiam panther fit, velociter eam depredās depascensve, perinde ac dictum est: Voca nomen ipsius, cito depascere. Fit autem hoc, quādo peccato in nobis patrocinātes cogitationes abstulerit, omnēque altitudinem attolentem sese aduersus cogitationem dei. Iudæ porò seu confitentī, leo fit verbum, propter regiam naturam legem ei ferens, iuxta id quod apud Dauidem dictum est: Legem ei feret in Psal. 24. itinere quod elegit, & Legem sancito mihi domine viam iustificationū tuarū, & exquirā eam semper. Vel ceu confortās eum vt à malo deflectens, bonum posthac persequatur.

Egoque

D Ego & rapiam proficiam ut panther. Levis enim existens, rapit & fugit. Accipiam, & non erit qui eripiat. Hoc veluti leo faciet, ob vnguium robur ac indefessam vim. Ibo & conuertam me ad locum, donec exterminentur. Quemadmodum, inquit, fera post venationem reuertuntur ad sua latibula, sedantes doctorem ex venatione partum: sic & ego, inquit, per memet ibo quietem habens, nec in principio detegens prouidentiam quæ mihi est erga vos, sed veluti in ocio agens, usque dum extinguamini per nos. Nam dignis adest deus, ut & ad Iesum Naue dicit: Vt cum Mose eram, sic tecum etiam commorabor. Psal. 9. & Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus. & Nobiscum deus. Psal. 79. Absit autem ab indignis deus, secundum illud: Quare destitisti à nobis à longe? & Veni ut adiuues nos, idque genus alia. Deinde, qui forte ligauit, rapuit nos ab illo derentos. Ac nemo potuit nos erueri ex sancta eius potentiæ manu, æquæ atque in euangelio ait: Oves meas nemo diripit ex manu mea. Iohann. 10. Accepitque primitias naturæ nostræ, & profectus ad superna in locum suum, ubi prius erat, in sinum patris, tum statim omnia deleta sunt quæ ad legis administrationem attinent. An ne vides deum etiam in nobis haud raro materiem peccatorum auferre? Sunt alicui diuitiæ, quibus aduersum tenuiores extollitur, diripit eas deus. Sic fortitudine aut pulchritudine perperam vtens, elāquit, ac deformis est redditus. Qui per honorem ad insipientiam usque effertur leuaturque, ad ignominiam decidit. Proinde sic agens deus proficietur, & recte mouetur, antea quidem nullum transitum in tali anima obtinens: ac reuertitur in locum suum. Locus autem dei est mens rationalis hominis, eo quod purgetur à circumstantibus delictis, digna facta diuina successione interea usque dum prorsum excidium fiat humanarum cogitationum.

CAPVT VI.

Q uærent faciem meam in afflictione sua, & mane venient ad me, dicentes: Eamus & reuertamur ad dominum deum nostrum. Vt in corporalibus afflictionibus quæ per molles medelas curari nequeunt, opus est austerioribus pharmacis: sic inter homines, quotquot per clementiam Dei ad poenitentiam non ducuntur, per seueriora castigati, sæpenumero hoc agnoscunt. Acquæ igitur ac illi in bonorum

bonorum fructu non exquiretes faciem dei, siue præsulatum A eius, atque visitationem & prouidentiam ipsius, dum bonis videntur, cum curatorem & præceptorem querunt, & matutino ad ipsum tempore veniunt, pro accelerant: siue quod veluti à nocte tenebrarum prioris ignorantie excitati, sese mutuò adhortantur ut reuertantur ad me. Quoniam ipse percussit, & medebitur nobis. Quidam librorum hic, rapuit, habet, & fortasse non male. Dixit enim supra, diripiā. Ipse, inquit, rapuit, ipse percussit, ipse quoque medebitur nobis. Deo enim rapiente vel pecutiente, nemo alius est medicus vsquam. Itaque in calamitate meminerunt dei. Hæc peræquæ intelligas licet de iis qui ex Hebræis deinceps in Christum credituri sunt. Illi enim in siti hac & captiuitate longa exquirent, inquit, faciem siue filium. Nam is est figura substantiæ patris, quibus & ad dominum reuertentibus aufertur velut quod super cor ipsorum est positum. B Reperias autem hoc vel in singulis, quod in tribulatione magis ad dominum reuertantur, qui sensibilia nobis ferit & corporalia, sanatque animas. Feriet & curabit vulnera nostra. Sanabit nos post biduum. Tertia die surgemus, & queremus coram ipso, & cognoscemus. Propter facilitatem hoc dicit, quoniam non indiget diutina circumscriptione deus ad curam, verum accumulata statim exhibebit sanitatem. Iuxta adumbrat mysterium secundum naturam. Nam percussæ naturæ iniecit filium suum, cuius precium quoddam & curationem, qui in vulnere mortis constitutus, sanauit nos, resuscitauitque tertia die. Id enim quod à nobis assumptum, excitans, nobis peræquæ omnibus resurrectionem donauit, quam habebimus temporibus suis, & viuemus. C Postquam enim vnus pro cunctis diem obiit, is ille vnus & pro cunctis resurrexit: vitamque ducemus non longè ab ipso remoti, sed in facie ipsum intuētes, tumque perfectiorē cognitionem eius consequemur. Nunc enim in speculo, inquit 1. Cor. 13. diuus Paulus, video, & ænigmate: tum autem cognoscā perinde ac cognitus sum. Cæditur etiam vituperabilis ardor & impetus in anima, vituperandaque concupiscentia, ut ne in vanum in rabiem adigatur, verum verbum habeant veluti emplastrum & obligationem replentem vacuitatem ipsorum. Sanamur etiam iuxta vitam in actione consistentem, quando duæ affectiones hæc, ira & cupiditas, non tenebrarum opera acceperint, sed enim luminis & dei, ut & de nobis dici possit: Proinde non sumus noctis, sed diei. Surgimus etiam tertia 1. Thef. 5. die, quando

Cap. VI. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Die, quādo tertia in nobis animæ pars, rationalis videlicet & speculatiua, illustrata fuerit. tum enim viuemus coram ipso deo, intuentes in ipsum facie ad faciem. Quare subinfert, & cognoscemus. *Festinabimus cognoscere dominum, tanquam diluculum paratum inuenimus ipsum.* Studiose cū festinatione & ingenti desiderio quæremus eum. Vt enim diluculum noctis caliginem dissipat, sic & ipse promptè celeriterque prouidentie sue radios exhibebit, & ab noctis afflictionibus liberabit. *Venietq; nobis seu pluuia matutina & serotina terræ.* Matutinæ etiam pluinæ indiget terra, vt proferens ipsa commissam sibi fementem, pinguedinem habeat, quæ eam nutriet. Serotinæ verò potissimum, ne adulta sata exarescāt. plurimo enim humore ad educationem sui opus habet, vt fructum tandem ferant, quem humiditate fouent. Itaque & nobis Deus veniet matutinus imber, quando incipiet liberare nos à captiuitate. Serotinus verò, quando nos restituens patriæ, nos defendit, nostrique curam gerit. Hunc ad modum Christus post resurrectionem, manè quidē mulierculis sese, serò verò ianuis occlusis, discipulis suis ostēdit. Obtingit & cuilibet animæ matutinus imber, quādo reuelat veteris testamēti cognitionem Deus, quod in primordiis diuinæ cognitionis ortum est. Serotinus verò, quando euangelij intellectum eidem impertit: quod serò quidem, adeoq; nouissimis temporibus illuxit. Ac tum animā in terrā diuinitus impulsam alterat, de qua propheta: *Visitasti, inquit, terram, & inebriasti eam. Quid tibi faciam Ephraim? Quid tibi faciam Iuda? Misericordia uestra uelut nebula matutina, ac ueluti ros diluculo proficiscens.* Postquam denunciaret eis deus, se eos suscepturum denuò, erant autem ob scelera sua in multas casuri post susceptionem hanc calamitates. ne ergo existimarent mentitum sibi eum, nec sufficientē gratiam impertisse, prædicit eis quod ipsi sint futuri malorum suorum autores. Miscet autē cum eis sermones, patris in morem liberos suos amantis, tantum non talia dicens: Ego quidem omnem vobis gratiam & veniā dare volo, ac perpetuò durantem misericordiam: vester autem animus & cogitatio, temporaria, similiaque nebulae diluculo apparenti, & à sole dispulsa, vel exiguo rori ab radiis solaribus absumpto & obsecurato (hoc enim est quod ait, proficiscens) efficit miserationem perire quæ meam, qua vos miseror, temporariam esse. Audiamus itaque nos mensuram esse diuinæ misericordiæ, siue

IN OSEE PROPHET. ENAR.

30

eam extendentes sufficienter pœnitendo, vel celerius reuertendo ad priorem prauitatem, mutilantes. Demūsq; operam, vt diuturnius ille nostri misereatur: tum verè regnum dei intra nos erit, nostrique instituti deus comes erit. Legitur & in alia scriptura, *Misericordia mea.* Quod sic intelliges, quod deus hic agrè patiens dicat: Omnem vobis rationem exhibui & demonstraui ad vestram correctionem. etenim misericordiam meā demisi vobis, vt fecūderet ac pingues vos redderet, veluti ros matutina hora iter faciēs, hoc est à flamine diffusus super terram, & sicuti nebula perinde manè infrigidās fruges. Verū enim vos illam ipsam non suscepistis. At neque filium dei Hebræi exceperunt, qui quum esset misericordia patris (per ipsum enim misericordiam adepti sumus) demissus est veluti nebula, ob corporis sui pinguedinem. Matutina verò, eò quod umbra ipse legis veniret, quodq; non deprehenderetur ab tenebris diaboli & peccati, sed aliis etiam principium lucis fuerit, itidē vt manè vel diluculum est diei initium. Idem quoque ros erat, superne decedens: iter ideo faciens, quod non in vno loco circumscripta sit eius cognitio, sed ad omnes accesserit. Antea quidē & manè, in Iudæa tantummodo cognitus erat Deus, nunc verò in vniuersum terrarum orbem egresso apostolorum sonitu, impleta est tellus cognitione domini, velut aqua multa cooperiente maria. Illuxerunt itaque fulgura eius orbi terræ, viderūtque fines terræ salutare Dei. Propterea demessui prophetas uestros, interemī eos in verbo oris mei, & iudiciū meum ceu lumen egredietur. Vos quidē, inquit, sic habetis vt frigidam quandā paruique temporis pœnitentiam demonstretis, per hoc meam pariter misericordiam talem faciētes. Attamen ego haud intermisi vos congruenti prouidentia dignari, adeo vt & prophetis meis quos vobis adhortatores misi, causa mortis extiterim, hoc enim denotat occidi. Et quoniam dedi ipsis verbum oris mei vt vaticinarētur, videor eos occidisse. Atqui etiam si cunctos planè dederitis neci, non poteritis tamē irrita facere quæ de vobis illi præcinnuere, quò minus iudiciū meum, hoc est decretum quod super vos decreui, ceu lumen effulgeat: patiaminiq; omnia quæ illi dixerunt. Quidam per prophetas hic vanos vates intellexerunt. Occidi enim ipsos in verbo oris mei, hoc est, per imperium meum. Et iudiciū meum inter ipsos, vt lumen splendidum haud occultabitur, sed

Cap. VI. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D tur, sed lucebit, & ab omnibus per opera cognoscentur.
3. Reg. 18 Etenim & Harlas letho dedit prophetas Baal, sacerdotesque
4. Reg. 10 lucorum. Sic Ichu qui genus Achaab deleuit, prætenu festi-
nitatis in Baal gratiam celebrâre, collectos sacerdotes Baa-
litas ad vnum omneis mactauit. Nam misericordiam uolo, &
non sacrificium, agnitionemque dei potius quàm incensas uictimas. At
ipsi sunt tanquàm homo praeuarians testamentum. In superioribus
obiecit accusando iniuriam quam proximis intulerunt, ido-
lorumque culturam: nunc ait, Misericordiam ego potius er-
ga proximum, quàm iniuriam & sacrificium recipio, ac dei
Deut. 16. cognitionem magis quàm holocausta. Atque hæc duo
legem perferens mādauit: Diliges dominum deum tuum, &
proximum tuum charitate prosequeris. Vos autem transgres-
si estis testamentum meum hoc, sancitamque legem. Erga pro-
ximum enim iniurij estis, & misericordie expertes, ac præter
ea cognitionem mei repulistis. Dicat hic quisquam: Quia lu-
dæi sacra perficientes, misericordiâ verò non habentes, præ-
uaricabantur testamentum: perspicuum est legem de sacrifi-
ciis verba facere. Sed secretiora quædam, magisque spiritum
redolentia fuerunt ea quæ hic memorauit, nempe misericor-
dia & agnitio dei. Per misericordiam itaque vita in actione
consistens & opere, per cognitionem cōtemplatio innuitur.
Egredietur quoque in futuro seculo iudiciū Dei, veluti lumen,
per vnigenitū. Pater enim neminē iudicat, sed iudiciū omne
tradidit filio, qui suo in mūdū aduētū, nō per sacrificia sed per
suam misericordiam nos saluos fecit. Neque per holocausto-
Fmata pēre incensa, verum per agnitionem & fidem nos ius-
Matth. 5. tificauit, misericordiamque nos docuit, quum diceret: Beati
misericordes, & Quæ uolueritis ut faciāt uobis homines, ead-
dem & illis præstate. Et quum hoc uerbi, Misericordiam uo-
lo, &c. in testimonium protulit in medium, innumerisque aliis
modis cognitionem dei præcepit, præsertim quū omneis ser-
tohan. 14. mones & opera sua deo referret accepta, ipsique tantum as-
ibidē. 17. scriberet: quumque diceret Philippo, Qui uidet me, uidet &
patrem meum. Hinc etiam dixit, Manifestaui nomen tuum
mortalibus, non Iudæis tantum, sed omnibus. Proinde qui ip-
sum non susceperunt, transgressi sunt omnino testamentum
patris, qui & filium heredem faciebat vineæ. Porro vinea do-
mini exercituum ipsi fuerunt, domus nimirum Israël, & Iu-
da ipse plantula nouella dilecta. Enimvero filium, quum in
sua

IN OSEE PROPHET. ENAR.

81

sua uenisset, sui eum non susceperunt, quin potius dixerunt: A
Hic est hæres, agite occidamus eum. Idem testamentum pa-
tris faciebat eos heredes adoptionis gloriæ, cœlorumque re-
gni, sed noluerunt sequi testamentum. Nec secundum hoc so-
lum, verum etiam iuxta utrasque rationes transgressi sunt il-
lud, eum filium abnuētes regnare super sese, tum se indignos
constituētes cœlesti gloriæ. Illic me respuit Galaad ciuitas o-
perans uana, turbans aquam. Non frustra dixi, occidi vanos
prophetas: & illic, hoc est secundum illud temporis quando
auerfus est Israël, Galaad me est aspernata, quando sacerdo-
tibus & Leuitis distributa est in hereditatē, ac qui debebant
populum docere cognitionem dei, ipsi operabātur uana, hoc
est idola, ipsi eadem fabricantes. Turbabant quoque aquam
doctrinæ, non puram eam populo afferentes. Fortitudo tua
cecu hominis piratæ. Occultauerunt sacerdotes uiam, occiderunt Sici-
ma. Quoniam illic fecerunt iniquitatem in domo Israël, uiderunt is-
rah horrendam fornicationem Ephraim. Sicima ciuitas est proxi-
me urbem Galaad. E Sicimis ergo quidam accepta dei pa-
trum memoria, uoluerunt ascendere Hierosolyma usque, ceu
deum adoraturi. Leuitæ uerò & sacerdotes hoc compertum
habentes, prædones quosdam occuluerunt in uia, demitten-
tes orco ea ratione Sicinitas. Eo etiam dicit: Robur tuum &
Galaad, hominis est piratæ, hoc est prædonis. Est autem pi-
rata propriè marinus prædator. Atqui in sacra scriptura uir-
patur etiam pro terrestri prædone. Eam ob causam horribi-
liorem etiam istam fornicationem nominat, quoniam nō ip-
si tantum quod bonum erat in domo Israël non faciebant, C
hoc est inter Israëlitas. Vel hunc ad modum æquē intelligen-
te licet, ut piratæ occultis effascinationibus & insidiis ado-
riuntur prætereūtes, sic & vos in Galaad idolorum cultores,
arcanis artibus idola moueri curatis, quò diuinæ potētiae ea
ostendatis consortia. Iam sacerdotes quos talia reprehende-
re oportuit, uiam dei populo manifestando, ea celant. Atqui
in animo eos cogitare par erat quòd atauus eorum Leui Si-
cimitas omneis demiserit orco, quādo Emmor filius Sichem
vi stuprum sorori eius Dinæ intulit, & ille quidē uisione pro
virginitate sororis suæ armatus est, ipsi uerò pro me non con-
tendunt, non sumunt uindictam. Occuluerunt, inquit, diuinam
uiam sacerdotes, qui olim interemerunt Sicima emulatione
accensi. Quod enim atauus eorum Leui peregit, sacerdotali
L generi

Cap. VI. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D generi adscribitur. Hæ & dominum occidētis synagoga ac-
 culationes sunt. Siquidē & illi operabantur vana, calumniam
 dico & crucem. Vana nōquā reuera sunt cogitationes ipso-
 rum. Magis enim illuxit, regnūque tenuit cruci affixus. Tur-
 babant etiam aquam, confundantes scripturarum cognitio-
 nem, ac doctrinā seruatoris, quæ spiritus erat & vita, calum-
 niantes. Et robur ipsorum ceu hominis piratæ fuit, quādo la-
 pides tulerunt in Iesum, cunque gladiis & sudibus exierunt
 aduersus ipsum noctū, quando fallere licet festinantes. Sacer-
 dotes porro ipsorum celauerūt iter, hoc est dominum ene-
 carunt, dicentem: Ego sum viā. Occiderunt etiam Sicima,
 quod est pudicitia & virginitatis fructum Iesum, postquam
 Sicima fuit eximius locus corporis pudici Ioseph. Præterea
 E in ecclesia videbis quosdam perficientes vana, praua vita in-
 fectos. Hi aquam perinde spiritalis doctrinæ turbant, de re-
 surrectione & postremo iudicio vana dissertantes, seipsos ita,
 ut intrepidē in peccatis pergant, illicientes. Quorum robur
 Ioh. 14. non est hominis incolumen aliquem seruātis, sed prædonis,
 quo de dominus ait: Fur nō venit, nisi ut furtum committat,
 cadat, & perniciem fruatur. Celāt etiam sacerdotes viam do-
 mini, partim quando non reprehenderint peccātes, non au-
 dientēs dicto præcipienti: Peccātem coram omnibus argue-
 partim quod ipsi in ea non ambulantes, aliam sibi viam vitæ
 Ioh. 10. inquirāt, occidētes ita ecclesiam, quæ est segregata Iosepho,
 qui valet, si interpreteris, appositionem. Talis est dominus,
 1. Tim. 5. legi adiectus, quæ iam defecerat: vnde &, Non veni, inquit,
 F dissoluere legem, sed implere. Eius enim legis, Non commit-
 tas adulterium, hæc est appositio & completio, ut ne intuear-
 is quidem mulierē. Sic eius, Non occides, appendix & com-
 plementum est, non irascaris. Et aliarum consimiliter. Pol-
 latus est israel, iudas dimisit messem suum. Omnium hoc est pe-
 riculosissimum horribilissimumque, quod quādo iudā oportebat
 diuinarum promissionum fructus metere, imitatus sit
 israel, qui idolorum cultura contaminatus erat, talem mes-
 sem posthabendo. Ordire vindemiam tibi ipsi, dum reduxero cap-
 tivitatem populū meū, dumque sanauero israel. Ad iudam
 hæc dicit: Ordire vindemiam, hoc est iustitiæ fructus, & post
 reditum ab captiuitate, in lege perseuera, incipeque tibi de-
 cerpere ex tali pollicita subnatecetes fructus. Decerpe eos tibi
 ipsi, nec enim deo quicquam lucra afferimus viuētes iuxta le-
 gem,

IN OSEE PROPHET. ENAR.

82

gem, sed nobis ipsis. Quod subdit, dum sanauero israel, si-
 gnificat quod dū ipsum cōsoler in omnibus doloribus quos
 in captiuitate pertulit, eumque reducam à Babylone, intelli-
 ge tu quid te deceat, bonamque conuersationem auspicare.

CAPVT VII.

T reuelabitur iniuria Ephraim, & uitiōsitas Samariæ.
 E Nam commisit uana, furq; ad eos ingreditur, præda-
 tor exuens in uia eius. Iterū docet quod haud in-
 iuria puniat Ephraimitas deus, perspicuam cunctis eorū ini-
 quitatem asseuerans: nam fecerunt, inquit, mendacia, hoc est
 idola, ideoque in posterum hostes, furū & latronū instar, eos
 adorti exuent ipsos, omnibusque bonis nudabunt. Propemo-
 dum & Christus ad israeliticū populū dicit, Incipe quæ
 ad salutem tuam pertinent, ceu in vindemia colligere, atque
 fructū decerpere. Nunc igitur quādo veni ego reducere ser-
 uareque oues domus israelis quæ perierant, ac sanare contri-
 tos (nec enim bene valentes egent medici opera, sed male ha-
 bentes) tunc reuelata est omnis iniustitia populi, quando in-
 Mar. 20. terrogante Pilato, Quem vobis dimittam? responderūt, Ab-
 solue nobis Barrabbā, Iesum verò cruci affige. Ad hæc elemē-
 tis legis nouatis perseuerabant ipsi in malitia, quando & fur
 & prædo vnā cum eo cruci affixus ad eū introiit, hoc est, per
 fidem ei assertus est, & vindicatus in libertatem, in paradi-
 so cum eo agens. Hæc etiā animæ sunt exhortatio redeuntis ab
 captiuitate, qua detēta fuit prauis affectibus seruies, sanata-
 que à plagis peccati & vulneribus, quæ aliās nō curantur, ni-
 si grauius olere & inamœna esse ipsi ceperint. tū enim de-
 mum inquirat medicum, quando tetra sunt vulnera, ipsaq;
 ægrè patitur graueolentia, perinde ac David quum dixisset, Psal. 37.
 derelinquas me domine deus meus, neque à me desistas: tunc
 igitur liberata anima à peccatis, virtutis fructus colligit. At
 eos, inquit, tibi ipsi decerpe, non facies aliquid ad ostentatio-
 nem, sed in te ipsa bonum operare. Tum quoque detegitur ei
 vanitas malitiæ: videt enim quān sint peccati opera tā men-
 dacia quān noxia. Per hæc fur & prædo Satanas ingressus
 hominem spoliatur, ac ab omni diuina gratia nudum cōstituit,
 in uia eius, hoc est, in quocunq; vitæ genere fuerit, siue in sa-
 l. ij cerdotali,

Cap. VII. THE OPHYL. ARCHIEP. BVLG.

Dcerdotali, siue monastica vel populari in omni nanque via vitæ prædatorem & furem agens diabolus, clâculum eos adoritur, ipsique imponit nocturno tempore, persuadens vt peiori ceu meliori adhibeat animum, nuptias, vinum omnemque creaturam vituperans, ceu peccatorum fomité occasionemque. Alios verò vt prædo inuadit, palâ & impudêter eis persuadendo vt planè desperata aggrediantur. *Vi concinant ueluti canentes in corde suo.* Hostes, inquit, inuadent eos, ceu fures & latrones insueuerunt: ipsi verò in lamentis & luctibus perseuerabunt, non ausi aperta voce plorare, deslereque calamitates suas, ceterum cordibus suis & cogitatione threnos lamentave edunt. Hæc & latroni in cruce accommodari poterunt, cuius cor Christi supplicio condolebat, & peccatis suis angebatur. Ipse quidem Christum cõfitebatur, Christus verò omnium illi peccatorum gratiâ faciebat. *Omnia scelera eorum recordatus sum nunc. Cinxerunt eos corona, cõsilia eorum ante cõspectum meum fuerunt.* Quâ diu, inquit, connixissem, nec longanimitate mea iudicatus sum cernere ab ipsis ausa, nunc tandem apertè palâm ea contueor, vt quæ in conspectu meo fuerint cõstituta. Siquidem omnia simul collecta sunt, & in circuitu eorum steterunt nedû opera, sed & consultationes, hoc est cogitationes, quæ demonstrant eos esse dignos quibus irrogetur pœna. Fortasse autem quia deus peccata illa vehementius punit, quæcunque à præmeditatione & consultatione fiunt, propterea hîc dixit: Circuierunt eos consultationes ipsorum. Non enim simpliciter ait, operabantur mala, neque **F**raptim vel forte fortuna, ceterum ex consilio & consideratione. Sic in extremo iudicii die, præterquam opera, cogitationes etiam secundum quas peracta sunt, iudicantur: in quibus tamen auctoritas potius remissionis quàm condemnationis esse in hoc mundo solet. Occiderunt etiam prophetas Hebræi: toleransque malorum deus est, dum illi domini interfectores fuerunt, impleueruntque mensuram patrum suorum, recordatusque est deus omnium iniquitatum eorum; vt veniat super eos omnis sanguis iustus à sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ prophete. *In malitiis suis exhilararunt reges, & in mendaciis suis principes.* Per malitias suas ad interitum accurrentes, autores latitiæ fuerunt regibus & principibus ipsos debellantibus. Vel quod vna cum regibus suis ad idololatriam cucurrerint, curauerintque eos & obseruauerint, ea-

IN OSEE PROPHET. ENAR.

83

rint, eadem peragendo: & in mendaciis, siue idolis, siue adulteriis, vel vanis laudibus hilares eos reddiderunt. De quibus & Esaias ait: Qui beatos vos prædicant, illi vos seducunt. *Esaiæ. 3.* & Vx illis qui amarū dulce dicunt. Ad hæc Iudei reges suos dæmones, principes tenebrarum, gaudio imbuerunt suis contra Christum imposturis, calumniis & mendaciis. Præterea Herodes, Caiphas, Annas, eosdem exhilararunt, qui in condemnatione Christi in gratiam, quum antea hostilibus inter se animis essent, redierunt. *Omnes adulterium committentes sunt ueluti furnus iustus ad digestionem, ustura ab flamma facta.* Corporale hîc adulterium intelliges, dicente deo quod vniuersi Hierosolymorum incolæ sint adulteri, sic vsti libidinis igni, veluti elibanus, cuius incensio fit à flamma: qui vritur ad digestionem, hoc est ad tosturâ coctionemve panum. Porro libidinis ignis adducet super eos captiuitatis flammam, à qua adusti inutiles erunt ad digestionem cruditatis quam etiamnum habent. Accipies etiâ per adulterium, idololatriâ, qua exurebantur, secuti primum inter se idololatram Hieroboam. *A mixtura massæ, usque dum tota fermento subigatur, dies regnorum uestrorum.* Stear vel stais (quæ vox hîc per massam reddita est) farinam denotat. Cûctum per hancce farinam populum intelligit, dicitque: Vt fermentum commixtas secum farinas in sese trãsformat, sic à quo tempore cœpit populus subigi fermento impietatis Hieroboam, non destitit donec totus eius contagione inficeretur, inq; illud ipsum trãsformaretur. Totum isthuc tempus, dies sunt regnorum uestrorum: per quæ inuinit quod in omnibus Hieroboam secutis regnis & regibus idololatria floruerit. Per adulteros, adulterâ iuxta ac peccatricem generationem domini interfectorum intellige, qui & inuidia vsti, ac meditati crucem ad digestionem siue submissionem celestis panis Christi, non desierunt quousque perfecterunt opus illud suum. Atque hæc sunt dies principû & præ eminentium inter ipsos, hoc est veterum calamitatum. Diem enim, vt suprà quoque diximus, scriptura etiam calamitatem appellat. Quemadmodum autem qui non credit, iam iudicatus est vel ante iudicium illud: sic adulterium committens iam vritur, ante vstionem etiam illam qua vretur ad digestionem, ac malitiæ supplicium. Nec enim vltâ post extremum iudicium scelera patrabuntur, neque quisquam vnus ad ea sese acclinaturus est. verum perpetuum aduersus

De ea odium erit illis qui nunc ea deamant, quod eorum nomine sempiternis cruciatibus dedantur. Hodie quidem insipientibus, quæ videntur suavia, blandiuntur: tum verò detecta ipsorum deformitate, grauis comitabitur pœnitentia eos qui hac in vita ab ipsis decepti fuerint, plorabuntque tum omni vacantes cōsolatione, quod adeo deformia & turpia diuine pulchritudini pretulerint. Itaq; mœchus iam vritur, iuxta illud: Ambulatis in lumine ignis vestri, & in flamma qua exusti estis. Iam perinde ex fermento & farina fit mixtio, atq; ex cogitationibus & operibus fit actio. Ait ergo quod regnâtes in mœcho cogitationes non videtur esse turbide neque tristes, sed tranquillam quandâ & hilarem cōstitutionem habere ab mixtione farinæ, donec fermento subigatur tota, hoc est, à quo tēpore cœperint malū cogitare, vsq; dum opere cōpleuerint. *perunt principes facere ex vino.* Accusatis communiter omnibus tãquam adulteris, nunc omnes accusat principes ceu temulentos, ac propterea ad iram concitados. *Extendit manum suam cum pestilentia, nam succensa sunt corda eorum ueluti clibanus, dum offendunt eos.* Quilibet, inquit, principum extendit manū suā uti dona accipiat, cōuersaturq; hominib; per cōtagia & perditiones quas diligit, eò quod in consultando & nocendo contribulibus suis, adeoque reliquis mortalibus, sint feruentissimi. Ex temulentia inuidiæ furebant etiam principes Israel aduersus Christum. Sic discipulus Judas extendit manum, quando proditiōis argenteos accepit, consentiens pestibus Phariseorū & scribarum, qui astuabāt planè infidiis, quibus lacerarent deiicerētque dominum. Ita militum pericula quæ corda inflammabantur excubias canentium proximo domini sepulchrum. *Totam noctem somno Ephraim impletus est, mane prodit, succensus est ueluti ignis fulgore, omnes incaluerunt ut clibanus succensus, ignis deuorauit iudices eorum, omnes reges eorum ceciderunt, nec erat inter eos qui meam sibi opem deposceret.* Sequitur facillè suprà memoratos temeto perfusos, ut totam noctem somno indulgeant, quod haudquaquam minimo est dedecori populi principibus. per hoc nanque indicatur quod non perinde magnam subditorum curam gerunt. Mane porrò facto, inquit, ardebant ueluti ignis, inflammabanturque ad bibendum, ad indignandum, ad munera capiendâ, omniaque id genus alia flagitia. Nec soli principes, verum ex æquo cuncti ceu furnus sunt incensi

centi ad peccandum, ut pro se quisque potest. Rectè verò ignis ille vitiorum effecit, ut principes & reges eorum idola colentes, aliaque non optima facinora perficientes, caderēt. Nemo enim quicquam delinquens, stare dicitur. Neque quisquam inter eos erat qui ad me respiciens inuocaret me: quod deerat illis institutor, qui eos dirigeret, & ad me pertraheret. Sopiti etiam somno erant Iudæi, omnis expertes sollicitudinis, quando monumentum milites serauant. at enim manè adeoque diluculo facto, excitatoque domino, inuidia etiam eorum quod resurrexisset, accensa est, factique sunt ueluti furnus furore inflammati. Deinde iudices eorum liuor ob resurrectionem deuorauit, omnesque ceciderunt ruina magna, spebus suis fraudati. Qui peccat, totam pariter uitæ huius noctem dormit, non sentiens peccatum. Eam ob causam diuus B Paulus genuinum suū dei filium adhortatur: Vigila in omnibus. Porro quando futura in extremo die cōdēnatio exuscitata fuerit & illuxerit ut diluculum in peccatore, tum sensus ab se commissorum facinorum oritur instar igneæ flammæ, vrit enim ipsum peccati conscientia, tum qui antea iudices eorum fuerunt, non rectè instituentes eos doctores, deuorabit ignis ille, hoc est agnoscetur fuisse vani. St quidem isti antehac doctrinæ cathedram obtinentes, ruina in peccatum autores extiterunt, neque quicquā deum auxiliatorem implorant, nec ut alii inuocarent docuerunt.

Ephraim populis suis commiscebatur. Aliis Ephraim vates asseuerat iter ad bonum ostendisse, ipsum verò multitudini ad malum acclinatæ coniunctum esse. Rex præterea æquè præuaticabatur atq; alii nam tribus Ephraim regni sceptrâ tenuit, ut diximus. Ephraim factus est encryphas non inuersus. Ut encryphas, panis ille, altera parte sui admotus igni comburitur, & inutilis fit, opus est nanque ut cōuersus altera quoque parte assetur: sic & ipse Ephraim in vitiis perseuerauit, ab iis combustus.

Comederunt alieni robur eius, ipse uerò non agnouit. Quia panem iam nominauit, in ea metaphora perdurans. Alieni, inquit, comederunt eum, hoc est, debellarunt ipsum. Exederunt autem omnes vires eius, & in fortitudine seu potetia & opibus stas, & interim non agnouit sese castigatè deū. *Cani effloruerunt ipsi, nec hoc tanen agnouit.* Multo, inquit, ac longo planè tēpore L iiii castigatur

Cap. VII. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D castigatur, ac veluti in ea castigatione consensuisset, nec vel sic tamen tanto tempore, quid se decuisset, didicerit. Principes porro ac doctores Israelis, idem cum indocto & confuso vulgo sapientes, noluerunt conuerti ab litera ad spiritum: propterea gentes alienæ ab testamentis dei, comederunt robur eorum. Israelis autem robur est lex. Ipsi verò occæcati non agnouerunt, cæterum persisterunt consensueruntque in literæ administratione. Iam omne quod inueterascit & senio conficitur, proxime est obliterationem extinctionemque. Ad hæc, quando quisquam malitiæ flamma exurit, adeo ut seipsum tradat ei, adortus clandestina scelera, quæ nefas est nominare, nec ab tali sua iniquitate reuertitur, comedunt robur eius, quod accepit ab deo (ut natura quadatenus ad bonum opus non sit idoneus) demones, qui alieni & hostes nostri facti sunt inuidetes dei gloriæ, propterea & inueterat in malitia, omnem peccati ille ignorantiam habet. *Deicieturque iniuria Israelis in faciem eius.* Id est, oculis suis videbunt pericula. Sic qui in dominum Christum iniuri fuerunt Hebræi, vna cum templo & vrbe sunt deiectioni. *Nec sunt reuersi ad dominum deum suum, nec exquisierunt ipsum in omnibus hisce.* Ephraim erat ut columba amens, corde uacans, Aegyptum inuocabat, & ad Assyrios proficiscebatur. Ego, inquit, afflictiones ipsis afferebam, ut intelligentes ad me redirent, meumque auxilium implorarent, at ipsi ad humana adiutoria reciderunt. Aegyptiorum enim opem inquirebant: dein ab Assyriis oppugnati de fatigatique, eosdem inuocabant, amentis insipientiæ colubulæ mentem præ se ferentes. Etenim ut illa pullis sublati non auolat, verum in iisdem locis remanet: non dissimilem ad modum isti ad hostes suos accurrebant, nam Assyrii ex confesso hostes eorum erant, & Aegyptii. Columba, lasciuia & incontinentiæ hic typus est. Quocirca ubi anima voluptatibus tenebrarum intemperanter dedita sursum hiauerit, nec lenta ipsa sibi mali quidpiam adesse putauerit, Aegyptum profecto & Assyrios amicitia sibi copulat, hanc quidem ob tenebrarum opera, illos verò propter sui fastum & opinionem. Hinc suo etiam illi tempore dicetur, Vade in tenebras exteriores, diabolo & angelis eius paratas. Porro angeli diaboli, mentales etiam Assyrii sunt. Quadrant hæc quoque domini interfectrici synagogæ. Non agnouerunt enim neque intellexerunt, verum præ fastu & opinione sua in tenebris iter faciunt.

IN OSEE PROPH. ENAR. 85

ciunt. Vbi profecti fuerint, iniiciam super eos rete meum, tanquam auolucres cæli deducam eos, castigabo eos in auditione tribulationis ipsorum. Ipsi, inquit, proficiscentibus ut auxilia sibi accersant, ego iniiciam ipsis hostes, veluti rete, & deducam eos, hoc est, superbiam ipsorum deliciam & humiliabo: primum tamen conabor eos erudire, prænunciando imminenti, uti sciant quæ sint eos excepturæ calamitates. Quod si ipsi non castigentur, nec sese emendent, tum inducam super ipsos tribulationes. Vel adeo terribiles erunt hostes, ut nedum præsentis, verum denunciari tantum & audiri sufficiant ad castigationem. Rete dei multiplex, variaque eius est sapientia, per quam cognitus à nobis, sæpenumero quando ad mali quippiam perficiendum eamus moueamurque, impedimenta iniicit, altaque affectantes instar demonum qui in aëre versantur, deducit nos & humiliat, prænunciando geennam, & vermen non morientem, ignemque inextinguibilem, erudit nos per huiusmodi prædicationem, ut humanus & clemens pater. Domini quoque occisoribus in errore faciētibz iter, iniecit rete suum, piscatorum nimirum doctrinam, ut ab eo deduceret eos ad Christi humiliationem & obedientiam, persuaderetque eis discere quod mitis sit Christus, & humilis corde, ne gloriantur in lege per opera, sed precentur potius eum qui gratis iustificat per gratiam suam: eruditque eos per prædicationem futuræ illorum afflictionis, dicens quod Hierusalem ab gentibus sit cõculcanda: deque templo, quod non maneat lapis super lapide: &, Beata steriles quæ non peperit. *Cinatus est.* Væ ipsis, quoniam desilierunt à me. *Miseri sunt, quoniam impii fuerunt in me.* Apud infirmos donec spes est salutis, omnia & dicunt & faciunt qui eos curant: simul ac verò de incoluitate ipsorum desperauerint, lugent eos in postero. Idem deus in populo suo facit: curam suam nihil valere animaduertens eos deplorat, ut qui per mala opera ab se desilierint, impiique fuerint colendo eos qui non sunt dii. *Ego redemi ipsos.* Priores quidem ex Aegyptiaca seruitute, posteriores autem Christus ab demonibus, languoribus, cæcitatibus redemit, ac tandem proprio suo sanguine, in quo inuenimus redemptionem. *Ipsi uero locuti sunt aduersus me uana.* Primum quando videlicet circumstantes dixerunt: Hi sunt dii tui Israel. Deinde quando

Quando aiebant postquam percussit petram, & fluxerunt aquæ, Nunquid & panem dare poterit? Et non clamauerunt ad me corda ipsorum. Labiis me suis tantummodo venerantur, cor verò eorum procul à me aberat, siue quòd me non agnoscebant benefactorem, sed idola potius. Sedenim ululabāt super cubilibus suis, super frumento & uino dissecabantur. Terram patribus suis promissam accipientes, ac sortes suas adepti (eas enim cubilia nominauit, quòd per ea requieuisent à laboribus deserti) mihi non egerunt gratias, ceterum idolis sacra facientes, peragentesque festa, ululabāt perinde ac infuerunt idolorum cultores furis agitati ululare. Præterea à me dona habentes, nimirum fruges & vinum in quibus capiebant voluptatem, sectiones interim faciebant in gratiam demonum, pectora & brachia dispungentes. Vel hoc dicit quod apud gentes Rheam matrem deum colētes factitabāt. Ab tibiarum enim cantu ad insaniam acti, seipsos dissecabant, genitalia sibi membra auferentes: qui Baceli & Bacchæ dicebantur. Hæc itaque committebant Israelitæ super cibo & uino, hoc est petentes ea ab idolis, Oblocuti sunt enim domini interemptores Christo, dicentes: In Beelzebub eiicit deus tuus. **Matt. 12.** Monia. rursus aiebant, Magister bone, compertum habemus quòd viam dei denuncias, nec intuearis in personam hominum. Enimuerò hoc non ex animo dicebant, sed priuato quodam prauo consilio. Hoc enim indicat quòd ait, In cubilibus. Etenim contra ipsum murmurantes gemebant, quòd talia quidem agens adhuc viueret. Deinde asseuerante ipso, **Luce. 18.** Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: abscondentur deficiēbantque ab ipso, orta inter eos factiōne. Dicebant enim, durus est sermo ille, æquis eum audire potest? Redemit etiam nos dominus ab omni impuritate. At multi delinquentium loquuntur aduersus eum mendacia. Quis nouit, fabulantes, anne futurum sit iudicium? Num sit venturus exploratum nostra? Edamus & bibamus, cras enim moriemur. Quinetiam dominum suum Mammonam esse profitentes, super frumento & uino conciduntur, partim quidem dum temulentia: deliciisque student, inde ad lites, ad vulnera, ad carces dilabentes, partim verò dum bella essent, & propter frumentum & vinum, aliaque terræ bona, propterea in nihilum etiam rediguntur. Omne namque tale studium ad nullum bonum finem perducit.

Castigati

Castigati sunt in me, & ego confortavi brachia ipsorum, in me cogitauerunt mala. Ego quidem, inquit, erudii eos, docuique ipsos iustitiæ viam, omnemque decorem, adeò vt vel ipsi de se cum gaudio sui dicere queant, Beati sumus Israelitæ: nā quæ deo placent, sunt cognita nobis. Nec hoc tantummodo egi, ceterum strenuos eos bellatores constitui, brachia eorū confortando: at ipsi non cogitauerunt me suum esse deum.

Conuersi sunt ad nihil. Hoc est, ad nusquam quicquam exitientia. Hoc enim est miserabilius, quòd pro me talia coluerunt: id quod & alibi dicit, Propterea mala designauit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Foderunt sibi lacus contritos, qui non poterunt continere aquam. Erudit etiam Israelitas seruator nunquam non docens in synagogis vt ad ipsum conuertantur, & credant: verum ad nihilum conuersi sunt. Nam pauci admodum audientes fuerunt dicto. Siquidem multi eorum qui crediderant, retrocesserūt.

Facti sunt veluti arcus intensus. Id est, inflexiles facti sunt, neque prorsum demittentes neque remittentes intensionem ad malitiam. Quædam exemplaria, Veluti arcus intensus, habent: perinde ac si dicat, Ego quidem ipsos intendi veluti arcum meum, vt per ipsos vel idololatriam in aliis gentibus traiectam cessare faciam: at ipsi contrā inuersi sunt, adeoque contrarium fecerunt. namque meum honorem iaculantes & auferentes, pro idolis aduersus me fecerunt bellum.

Cadent in romphaea principes ipsorum, propter imperitiam linguæ suæ. Principes, sacerdotes ipsi sunt & reges. Illi etenim docebant populum iniqua. Maxima profectò imperitia ignorantiaque est, dicere ligno, Deus meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti.

CAPI. VIII.

Uilipensio eorum in terra Aegypti in sinum eorum, tanquam terra inaccessa, & ueluti aquila super domum domini, eò quòd transgressi sunt testamentum meum, & contra legem meam inpij fuerunt. Perinde, inquit, ac patres eorū in terra Aegypti uilipederūt sermões Moysi & Aaronis ab me amadorū vt libere

Cap. VIII. THEOPH. ARCHI. BVLGA.

Darent ipsos, sic & illi aspernati sunt leges meas: enimvero contemptus ille in sinum eorum reddetur, eruntq; instar terræ inaccessæ. Tuba nanque bellica insonabit, & rex Babylo niorum veniet supra domum domini cum impetu & celeritate, in modum aquilæ. Nam Nabuchodonosor misso exercitu suo incendit templum: quo de Iezekiel, Aquila, inquit, magna grandium alarum. Præterea vilipensio qua seruatore nostrum Iudæi nauci estimarunt, similis erat ei quæ in terra Aegyptij contigit. Mose enim Hebræus dixit: Quis te constituit principem & indicem super nos? Hunc ad modum dixerunt illi ad Christum: Regem non habemus nisi Cæsarem. Hæc igitur vilipensio grauis perinde ipsis erit, atque terra inuia, adeoque puluis qui in sinum iniectus grauat, ipsosque **E** apud nullos non contumeliosos reddit, instar tubæ iniquitates ipsorum turpesque affectus prædicās. Ad hæc, talis domini contemptus prorsus veteris templi gloriam eripiens, ad gentium vocationem transferet. Consimilem ad rationem, quisquis proximum suum cōtempserit, ceu in terra Aegypti agens, Pharaonitica & fastuosam mentē habet cui in sinu suū reuertetur fastus ille, hoc est, in intima ipsius, ita vt in sese ac suis poenam det, eritque ceu terra inaccessibilis: nec enim huiusmodi animus à deo acceditur. Quod enim coram hominibus sublime est, abominatio est apud deum. Quæ autē talia ei eueniunt? Eo q; tubæ instar seu buccinæ seipsum magnificabat prædicabaturque. Quod genus Pharisei fuerunt, tympano commonstrantes eleemosynam coram hominibus. Talis erat in templo preces ad deum offerens, virtutes officiæ sue prædicando, ac interim publicanum vilipendendo. Domus verò domini est omnis homo, qui ingentium diuitiarum eius, nempe verbi, capax est. Iam qui attollitur quemuis mortalium contemnendo, aquilæ instar est super domum domini, Ad me uociferabuntur: Deus cognouimus te. Quoniam Israel auersatus est bona inimicum persecuti sunt. Qui talia impietatis opera, vt dictum est, peragunt, sacra idolis facientes, illi in calamitatibus suis clamabunt ad me, confitebunturque agnoscere sese q; tū inimicos suos vicerint persecuti que sint, quando meo auxilio fuissent adiuti. Vel sic etiam accipere poteris: quia Israel auersatus est bona legalia, tantum nō ipsos hostes insecuti sunt. hoc est, ad hostes accurrerunt, trahēdo illos ad sese, veluti si quis aegrotum aegre planē affectum cernens, di-

IN OSEE PROPHET. ENAR.

67

cernens, dicat, Mortē psequitur homo ille. Ex circumcisione **A** pariter credētes clamabūt ad Christū, Deus, cognouimus te. Quotquot autem auersati sunt bona doctrinæ eius, illi per se se hosti spirituali satanæ accesserūt: quod ipsum in quolibet nostrū deprehēdes. Per sese regnauerunt, & non per me: sancti sunt principatu, hæc mihi fuerunt cogniti. Hic decem tribubus obiicit q; Hieroboam & succedentes ei reges præter sententiā eius constituerint, & principes elegerint, dominatique sint citra eius consilium. Non enim interrogauerunt deum nū se hoc oporteat facere. Ambigat hic quisquam vnus, quomodo in historiis Regnorum memoriæ tradatur quod Achia Silonites senex ille lacerarit pallium suum in duodecim sectiones, ac decem quidem dederit. Hieroboam, prædixeritque ipsi, **3. R. II.** Rex decem eris tribuum: & rursus scriptum sit, Quoniam à me factum est verbum isthuc, hoc est quod Hieroboam sceptris potiat: hic verò dicat, Regnauerunt quidem. sed nō per me. Potest igitur dici, q; prophetam Achia deus ad populū **B** nō legauerit, verū ad Hieroboā. Ac ipse sanē Hieroboam norat deum velle, regnare se. Populus tamen ipsum non ceu dei consilio elegerit, vt qui non accesserit propterea deum, nec ex eo consiliū sciscitatus sit, quod & hic ipsis exprobat. **Ibid. 12.** Præterea hoc tecum reputa, quod eorum que à deo fieri dicuntur, quædam sanē ab ipso recta & præcedenti consilio sunt, quædam verò ex permissu. Quocirca ubi audiueris dicentē deum, Quoniam ab me factum est verbum hoc, nimirum q; Hieroboam regem agar, per concessionem hoc factum intellege. Quando verò hic ait, Non per me regnarūt, accipe hoc, q; nō præcedēti illud volūate dei cōtigerit hæc & dei interē ptorib⁹ quadrabūt. Nā etiā si sibi Cartarē p rege scriberet, **C** Annā tamē & Caiphā habebāt, quib⁹ venales erāt & emptiij dominatus. Porro quando peccatū in mortali nostro corpore regnauerit, non dei voluntate tale imperium geritur. Deinde quum caro in nobis vnā cum affectibus suis & cupiditatib⁹ tenuerit sceptra, nō innotescit talis dominatus deo. Nouit enim dominus qui sint sui. Præui autem affectus vt ipsi non sunt, sic nec omnino quidem existunt quicquam. Argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, ut excindantur. Quum à me, inquit, ditati essent, meisque bonis imbuti, non modicum fructus inde accipiēdo, vtēbantur opibus illis in honorem idolorum, preciosissimas sumptuosissimasque imagines faciē-

Dnes facientes. Hæ autem ad excidium eorum factæ sunt ac perniciem, ab euentu, Obserua hîc particulam, vt. proderit enim ad intellectum eius quod vates Dauides ait: Vt iustificeris in sermonibus tuis. Neque enim illi eo scopo faciebât imagines quas colerent numinum vice, vt excinderentur, verum ex euentu hoc contigit. Neque David ideo peccauit, vt deus iustus iudicaretur, sed enim ex euentu, reque gesta hoc sequitur. Sic qui philosophiæ incumbit, accepta ex deo potest intelligendi res naturæ, aurea quadam puraque mente, intellecta que interpretandi, sermone splendido, argentumque referenti, deinde verò imagines sibi substituit atq; proponit, siue Platonicas ideas, siue iuxta Chaldaicam philosophiam spiritualia simulacra, & vt semel dicam, humanæ sibi sapientia: vanaque deceptionis spectra effingit, extirpabitur & populo secundum euangelium viuente, quippe quum male utatur donis dei: quales hodieque sunt Hebræi, qui legis intellectibus auro æquiparatis & argento, ad idola & vanas imaginationes abutuntur, in seipsis imaginarium templum struunt, & alia obque restitui tandem sperant. Extere vitulum tuum Samaria. Exacerbatus est animus meus super ipsos. Quousque purgari nequeunt in Israele? ipsum faber effinxit, & non est deus, eo quod seducebat vitulum tuum Samaria. Post opprobria admonitionem adducit, adhortans vt vitulum exterant, ac auream omnino vaccam reiciant. Pulchrè dixit extere, veluti de macula & fordibus, quasi dicat, Quousque impuri facti per simulacrum cultum, impermutabiles perseuerabitis? An non intelligitis quod faber effinxerit eas imagines? Per fabrum hîc simpliciter artificem intelligit, non lignarium. non enim auream buculam faber lignarius struxerat. Vel ab vitulo sermonem ad lignea simulacra trāsferens, fabri etiam meminit, ad maiorem idololatrarum ignominiam. Aureus quidem vitulus, materiei suæ nomine honorem quendam habet, quo decipiat spectatores. At quod à fabro factum est simulacrum, impuriore nos reddit à nobis adoratum. Quoniam uento corrupta seminarunt, subuersioque ipsorum accipiet ea. Nullū inquit, fructum ex idolorum cultura decerpitis. Nā similes sunt res illorum subuentaneis seu vento perditis spicis, quæ thecas quidem plenas forinsecus ostendunt, intrinsecus verò fructū non continent, & vacuas aristas habent non dissimili ratione simulacra foris quidem speciem habent vel mulieris vel vi

ri, alteriusve cuiusdam animalis omnis verò roboris & operationis sunt expertia. Propterea & ipsa excipiet subuersio eorum, scilicet odorantium ea. & quæ enim & ipsi & illa interibunt perdenturque. Manipulus non habet robur ut faciat farinam. Sin fecerit, alieni deuorabunt eam. Vel de idolis hæc dicit, quod nullam habeant subsistentiam: nam etiam si videantur habere, hostes tamen aduentu suo ea capient aurea & argentea existentia. Alias etiam ad opem ferendam eis nulla est fortitudo, verum robur habere videntur materiei suæ causa, vt hostes opulentiores reddant. Vel de Israele hæc loquitur, cui tanta sit obuentura imbecillitas, vt similes æstimentur imbecillo manipulo, qui eos alere non possit. Sin robur aliquod in opibus, aliisque id genus bonis possideant, alienigenæ comedent illud. Seminarunt quoque subuentanea & leuia Iudæorum doctores, quod ceu non habentes pondus, dispersi sint in totum terrarū orbem, subuersaque sit tota illorum prisca respublica cum ipsis & dogmatibus eorum. Sunt itidem manipulus cui nullæ insunt vires. Non enim Christum dei potentiam habent, qui illorum farinas paulò antè alienis, nempe gentibus dedit, donans ipsis conficere quæ sunt in lege, per solidam mentem, veluti molam quādam subtiliter & spiritualiter: verum non crasse nec secundum litterā ea sunt accipienda. Si ex lege facturus es farinam, subterpone lapidem Christū. fundamentū enim aliud nemo iacere potest præter hoc, quoniam in ipso cōdita sunt omnia: ac desuper pone lapidem, eundem Christum, qui caput est ecclesiæ. Porro seminans in carnem, & ex carne corruptionem metens, vêtis corrumpenda, leuia & vacua seminat, à spiritu seu flamine nequitie noxam hanc recipiens. Nec iam robore præstat, vt faciat opus animæ alens. Nec enim dicere cum diuo Paulo potest: Omnia possum in eo qui me confortat, Christo, Sin vñ quicquā operetur boni, non iuxta diuinum hoc scopū facies, sed ad humanam quandā gloriam, vel aliā rationē non commēdabile, demonibus isthuc impertit. Absorptus est israel, nūc factus est inter gentes tanquam uis inutile, quoniam ipsi ascenderunt ad Assyrios. Veluti naufragio facto, à quodā pelago, priorū peccatorum absorptus est. Assyriorum enim auxilium postulant, ipsis in seruitutē tradentur, eruntque inutiles in medio gentiū captiuos ducētū eos, nullū planē officium vel oblationē explentes, neque solennes conuentus iuxta legem celebrantes.

Delebrantes. Deuoratus est quoq; Christi occisor populus, per arrogantiam spiritualibus Assyriis, daemionibus dico, additi, ascendendo per fastum suum ad illorum sublimia affecta rem animum, propterea vas sunt inutile deo. Ad nihilum enim illis opus habet corporali cessante cultu. Ad hæc omnis superbus, vel ea desiderans quæ supra se sunt, etsi videatur ascendere, deglutitur tamen æquæ terræ hiati, atque Dathan & Abiron. Pulchrè enim quidam superbiam definierunt esse ascensum ad inferna. *Refioruit per sese Eparaim, munera dilexit.* Adhuc exprobrat ipsis incogitantiam. Putarunt enim, inquit, apud sese, qd citra me reflorescât, ac veluti arbor quæ piâ, cui periculû à bellis ingruerat vt marcesceret, repullula scēt, vbi p munera auxilia sibi Assyriorû obtinuerint, dilexerunt enim munera, nō vt accipiât, verû vt aliis, sed nulla ipsis **E** inde commoditas. Quid enim passuri sint, audi. *Tradentur in gentibus.* Non dixit tradentur gentibus, sed in gētibus. Nō enim hic finis erit supplicij, vt gentibus tradantur, abducanturque captiui, verum enim in gentibus agentes & capti, adhuc tradentur aliis suppliciis, aliisque afflictionibus: vt sic tradentur, pro derelinquēt ab deo. Quod siquâdo quisquâ auctus fuerit à deo beneficio, vt crescat & floreat, nec benefactorē suū agnouerit, sed per sese vixerit, hoc est, suâ voluntatem statuendo, diuinas leges repellit, non contentus dona quæ diuinitus accepit, diligere: tradetur is à deo, defereturque. Versabitur deinceps inter gentes omnino quidem spirituales, qui sunt daemones. horum enim partis se ipse fecit. forsitan & corporalibus hostibus subiugabitur. Reputarunt per æquæ Iudæi apud sese qd germinaturi essent si Iesum crucifigerent: ideo placuit illis munera dare, primum quidem proditori, deinde sepulchrum obseruantibus militibus vt celatere resurrectionē. Dispersi sunt igitur cunctis gentibus traditi, vt nullû non malû patiâtur. *Nunc excipiam eos.* Antehac, inquit, permisi eis & non redargutos & indēnatos viuere, propter clementiam meam videlicet, & pœnitentiæ expectationem: nūc verò accipiam eos ad iudicandum scilicet, & in iudicium eos vocabo, pœnasque exigam ab ipsis, hoc est, nō post multum ita temporis, vel in hostium regione ipsos accipiam, apprehendam. Quemadmodum enim patribus eorû præcedebâ, accipiēs ipsos in sortes, & attributas eis sorte regiones, sic his præconstituens captiuitatis locos, veluti tali-

bus dignis, accipiam eos in Babylonia. *Cessabuntque paululum A ne inungant regem & principes.* Postquam enim, inquit, noluit à me regem petere, sed tuo consilio creasti tibi reges, priua bo eos ipsis, & ab hostibus iugum passi cessabunt vel desistent porro sibi reges & principes deligere. Nā quos eligebant, non ad meam constituiebant gloriam, sed enim cum illis idola sectabantur. Hic inter minas pariter benignitatem intueri. Modicum, inquit, desistent inungere regem: atq; per hoc iuxta spem facit reditus à Babylone. Animaduertē dum autem, qd post captiuitatem, Ephraim, siue decē tribus Israel, non vltra habuerunt proprium regem in Samaria, sed Hierosolymis Zorobabel dux erat totius populi: atq; huic **B** duodecim tribus dicto audiētes fuerūt. Suscipiā, ait etiā de^o pater, tribus Israel ad Christum reuertentes, idque tum fiet, quum desistent somnariare regni & sacerdotij sui restitutionē. Imaginatione enim inungunt sibi reges & sacerdotes, legalis politiæ recuperationem expectantes. Preterea filij iniquitatis ipsi inūgētes, ipsum Christū & regē faciūt. Sic quilibet nostrū quādo sceptus fuerit à deo, & familiaris ac proprius factus fuerit, etiā si antea alterius aulae extiterit, alios cessat habere cū reges, tū principes, dominatores tenebrarū dico, qd reges & principes non sunt, ceterū nos eos in reges inungimus, constituimusque. Atqui deū tantummodo regē habet, qui illi obtēperat, mandatisq; ipsius ducitur, & qui vitæ suæ in singulos dies dispensationibus, etiam si iniucūdē fuerint, non turbatur, æquo eas animo patiens. *Quoniam Ephraim multi* **C** *plicauit aras in peccatum factæ sunt aræ eius dilectæ.* Iure, inquit, iniquum ipsorum obliterabo regnum, quandoquidē regnās super ipsos Hieroboam peruerit eos, vt multiplicarent idolicas aras, quæ factæ sunt ipsis occasio plurimorum peccatorum. Nam aduersus honorem meum deliquerunt, omnemq; ceteram peccatorum speciem admiserūt. huiusmodi verò aras dilexerunt, planeque erga eas inflammati fuere, quū debuissent potius ideo per omnem ætatem suā plangere & lugere. *Conscribam ipsi multitudinem & legitima ipsorum.* In peccata, inquit, & reprehensionem ipsis conscribam, & supputabo copiam huiusmodi altarium, & legitima ipsorū, hoc est, memoriam faciam ad reprehensionem multæ ipsorū impietatis. In peccatum etiam factæ sunt interimenti Christū populo legales aræ: & quæcunque à deo acceperunt legitima, in reprehensionem

Cap. VIII. THE OPH. ARCHI. BVLGA.

D hensionem & iudicium ipsi scripta sunt simul ac ea est trans-
gressus. Iudicabit enim, vt apostolus ait, præputium natura
legem implens, transgressorem legis per circumcisionem. Et,
Luc. 12. Apud quem multū deposuerunt, multum etiam repetent. Et,
Sciens voluntatē domini, nec opere eā persequēs, vapulabit
multum. Pro alienis altaria reputata sunt. Idolicarum quidem
ararum multa sunt tacti sollicitudine: meas verò aras & vili-
pensas & posthabitas pro alienis habuerunt, ideòque negle-
ctæ per ipsos iacuerunt. Fuerunt autem dno secundum legē
altaria dei: alterum prinitiarum foris in aula, alterum suffi-
tus intus in tabernaculo. Porro & vniuersus nostrū duas a-
ras possidet, alterā foris, super quam corporales operationes
sacrificat deo: alteram intus secundum mentem, super quam
E thymia seu suffitum precationis, diuinarumque contem-
plationum sublimitatem, & spirituales facultates ad superna
mittit. Hæ sunt reuera dilectæ & preciosæ aræ. Sin quis-
quam his depulsis multiplicauerit sibi aras, ad multiformes
malignitatis species delatus, per opera nimirum & cogitatio-
nes variis & peregrinis doctrinis agitur, ad peccatum illi
tales aræ sunt. Præterea hæreticis consortione iuncti, habet
quæ illis in peccatum cedant. Proinde si immolauerint iustitiam
& ederint carnes, dominus non suscipiet eas. Nunc reminiscetur ini-
stie ipsorum, vindicabitque peccata eorum. Postquam enim quæ
immolant super altaribus suis multis, idolis immolant, nō su-
scipiet ea dominus, quin poti⁹ per ea & alias ipsorum iniqui-
tates recordabitur, & ad vindictam pronocabitur. Perinde
F enim vt per sanctas hostias placatus & propitius factus, obli-
uiscitur iniquitatum & iniuriarum, sic animaduertens eos sa-
crum idolis facere, ad reminiscētiam aliorum quoque vitio-
rum venit. At quid est quod ait, si ederint carnes? Tenuerat
consuetudo, nondum immolatis victimis renes vnā cum a-
dipe super ipsos, & summitatem hepatis offerre deo: extrū
verò brachiū & pectorale sacerdotib⁹ segregare: ceteras car-
nes, ij qui victimam afferebant, pro suo nutu edebat. Quidā
& hunc ad modū intellexere, quod non agiter sermones de
idolicis sacrificiis, verū consiliū eorū ex his iudicet. Vbi e-
nim dixisset, q̄ aras meas dilectas alienas reputarūt, ne quis
existimaret q̄ sacrificiis egeat deus, nūc ait: Ego nō egeo vi-
ctimis, sed enim voluntatē eorū ex his iudico. Vide autē præ-
dictam legalium ceremoniarū abrogationē, inditrouētiq; spi-
ritua-

IN OSEE PROPHET. ENAR.

90

ritualem in verbo cultum, iuxta illud. Immola deo victimā A
laudis, & redde altissimo vota tua. Laudat etiam deum fide-
lis, lumen propriorum operum coram deo lucere faciens, vt
ab videntibus ea glorificetur deus, perinde ac diuersum faci-
ciens author est vt vituperetur nomen eius apud gentes.
Ipsi autem in Aegyptum auersi sunt. Et auxilia inde petierunt,
approperantibusque calamitatibus illuc confugerunt. Vel
buculas adorantes, bouem Apim vt Aegyptij coluerunt.
Oblitusque est israel factoris sui, & edificarunt delubra: Iudas extru-
xit oppida mœnibus cinctā. Demittam ignem in ciuitates eius, qui deu-
orabit fundamenta eius. Vtrisque regnis interminatur. Decem
tribuum imperiū ideo increpat, ac terret, quod bello ingru-
te quod interminatus sit eis propter scelera eorum, non de-
derunt operam vt me curarent, sed idola potius. hinc & plu-
ra sibi delubra & lucos excitarunt, placantes ita sua numina, B
vt bellū amoueāt atq; fortunent. At Iudas ciuitates suas mu-
niebat, vt p̄ eas seruaretur, & nō per meā protectionē. Proinde
hostilis ignis exedet fundamenta ciuitatū ipsius. Extruit
delubra dæmonibus, corrumpens templum dei, siue seipsum
per corporales impuritates nedum se perdens, verum etiam
alios. Per impuritates enim habitant illi in eo qui antea fuit
templum dei. Iam qui per vanam sophisticas scientiam hæ-
retica dogmata munit, extruit vrbes mœnibus cinctas: cæ-
terū fundamēta & subiecta & principia talium vrbiū ablu-
mit ignis euangelici & apostolici sermonis, quem venit do-
minus iacere super terram: spiritus dein, quē in specie colum-
be demisit dominus. Præterea vrbes israelis secundū carnem,
deuorauit ignis Romanorum eō, q̄ extruxerūt aduersus do-
C minum insidias, tanquam delubra hoc pacto deo edificātes.

CAPVT IX.

E letare israel, neq; exultare veluti populi, quo-
niam fornicatus es a domino deo tuo. Decerno
aduersus te mœrorem, ac demandando nullam
in te occasionem lætitiæ & gaudij esse, sed-
enim præ omnibus populis te turbari.
Quamobrem? quia illi nunquam fuerunt mei, neque enim
legem acceperunt, neque per prophetas docti sunt.

M ij Tu

CAP. IX. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D Tu verò meus existens, fornicatus es. Non igitur oportet te in bonis agere, sed malis premi: ex quo tibi neque latari neque gaudere aderit: perinde ac dictum est: Non est gaudium impiis: nam omni peccati luctus conuenit. Diuus Paulus eū in modum de Corinthiis conqueritur, q̄ non luxerint super eo qui fornicatus fuerat. Dilexisti dona super omnem aream frumenti. Quum meis, inquit, bonis fruereris, tu dona dabas idolis, primitias frugum illis consecrans. Area & torcular non agnouit eos, & uinum ipsis mentitum est. Postquam, inquit, idolis fructus dicastis, nihil quicq̄ porro colligētis, neque frumentum, neque uinum: ceterum videbitis quidem exuberantes vires, temporæ autem vindemiæ spebus vestris fraudabimini.

Non habitauerunt in terra domini, incoluit Ephraim Aegyptum.

E Non enim ceu in terra deo consecrata legitime viuebāt, sed nullam non iniquitatem perficiebant, ceu in alienis gētium terris necentes moram. Propterea & Aegyptiacam impietatem sectantes, Aegyptum incolere dicuntur. Verum sic etiā inhabitauerunt Aegyptum, q̄ vt suprà memoratum, ad Aegyptios veluti amicos concesserint. Et in Assyriis immunda comedent. Siue quòd ad Assyrios ceu auxiliares confugiētes, immunda comedent cum ipsis, communi cum illis mēsa vtētes; siue quòd ab ipsis captiui ducti, epularum immunditiæ vnā cum ipsis participabunt, vt serui dominorum suorum cibo proposito vescuntur. Ab epulis autem reliquæ etiam impuri tatis species intellige. Postquam enim in immundo captiuitatis loco egerunt, impurè iuxta vixerūt. Qui deo primitias etiam frugum non dicauerit, vt fruantur eis indigentes, vtq̄ ex ipsis elemosynam faciat, dæmonibus eas impertit, dum eas apud sese retinet atque reponit. Propterea area quæ in cœlis est & torcular, non agnoscat ipsos, non enim abducet secum illò fructum. Præterea vinū, hoc est læticia quā hinc videntur habere, fraudabit eos. Neq̄ habitabunt in terra domini mansueti dicata, verum Aegyptum & tenebras exteriores, quas parauit dæmonibus in Aegypto potissimum cultis. Tum impura sua opera, siue operū fructum edent, in parte dæmonū, quos p̄ Assyrios saepe intelleximus, cōstitui habitatores. Necessum est igitur credere panē nostrū corda nostra fulciētē, Christū ex deo esse, perinde ac ipse dixit: Ego à deo exiui & veni. talēq̄ suscipere operæ fuerit precii, terramq̄ dñi inhabitare, catholicam dico ecclesiā: haudquaquam autem

Joban. 16

IN OSEE PROPHET. ENAR. 91

autem hæreticorum conuenticula, quæ re vera cū terra Assyriorum, tum Aegyptus sunt: ad quæ ingressus, impura illorū dogmata & arcana comedit. Non libarunt domino uinum, nec suas fuerunt oblationes ei. Hoc est, non obtulerunt ei hedysmata vel suauia aromata per suffitus, sed idolis. Veluti panis lusus. Lex erat, eum qui attigisset mortuum, immundum videri. Proinde quæcunque ederent aut biberent, vel quæ simpliciter etiam attrectassent lugentes mortuum, immunda reputabantur, eò quòd contaminatio propter mortuū lege cauta esset. Oblationes itaque & sacrificia eorum immunda erunt, ceu panes mœroris. Subinfert igitur. Omnes edentes ea coinquinabuntur. Nam panes eorum cum animabus suis nō ingredientur domum domini. Hoc est ipsi erunt viles, ipsique tantumve fecerunt eis, verum deus non accipiet ea, quemadmodū neque sacrificia crucifigentiū dominū in eorū paschate suscipiebat. Vel panes propositionis eorum. Neque libationes vini eorū domino offerebātur, neque hedysmata seu thymiamata, quā doquidem non vt ille voluit offerrentur. Quòd si ex iniquè partis facultatibus sacrum faciamus deo, panis mœroris commodissimè dici poterit, tanquā circumuentis lugentibus q̄ sint iniuriam passi. Sancit autem legem deus, talia in domū suā non esse ferenda, impura enim esse, & qui ea manducarent, pollui. Nec contaminantia exhibenda deo, quòd pollutis animis inquinata sint pecularia & propria. Quid facietis in die panegyreos, & in die festiuitatis domini. Seruire enim coacti, ac secundum alias leges gubernati, non poteritis diuinis conuentus iuxta Mosaicam traditionem celebrare. Quidam hic belli occasionem, & per id ultionis diem panegyreos festiuitatisque domini intellexerunt, quasi dominus exilaretur & lætos conuentus celebret super ipsorū interitu. Possunt hæc & ad cruci dominum affixuros referri, velut indignabū dus propheta ita exclamet? O quale facinus admisisse estis in die paschatis, quando panegyris quidē erit, vniuerso populo congregato, & re ipsa dñi festus? Ipse enim ea cōstituit, pro nobis oblatas. Etenim pascha nostrū pro nobis immolatus est Christus. Dicit etiam hæc queant ad negligentes hīc virtutis opera, Quid facietis in die futuri conuentus, quādo omnes sistemur ante tribunal Christi? prorsum nihil. Nūc enim poteritis facere quicquam, tunc verò planè nihil. Talis etiam dies adeoq̄ festiuitas dñi est, quādo densi t omnia in M iij omnibus.

1. Cor. 5.

P omnibus. Idcirco ecce proficiscuntur ex afflictione Aegypti, excipietque eos memphis, & sepeliet ipsos Machmas. Quando Samaria capta est, reliqui in Aegyptu aufugerunt. Post qua do Hiesolyma incensa sunt ab Nabuzardan, fugerunt in Aegyptu, occiso Godolia, Hieremia tamen eos prohibente. Babylonij itaque exacerbati q Aegyptiis consideret, cōtra ipsos quoq; armabantur, eosque vna cū Aegyptiis adorti, citra laborem debellatunt, Quare tū istam in Aegypto calamitatē, & amissā victoriā pericula fugientes, ad Memphim se re ceperunt, ceu munitoriē urbē, vt in qua regia erat: deinde ad Machmas quoque accurrerunt, vicinam Memphi ciuitatem, illicque obierunt diem suum, in Iudæam non reuersi. *Argentū ipsorum perniciēs hereditabit.* Quoniā ab deo acceptū illud impendebant in idolorum structuras: siue quod quantūvis ingentia munera Aegyptiis dederint, ipsis tamen non potuerit commodare. *Spinæ in tabernaculis ipsorum.* Hoc est, inuia regio eorum & locus erit, atque adeo solo æquata, vt iam spinas proferat. Vel quod videbuntur quidē demorātes in Aegypto quiete frui, quæ tamen ipsis non obueniet, ceterū calamitates in eos spinarum instar infiget aculeos, Præ terea omnes in Aegyptum fugientes, hoc est, ad torum, triste, persequensque peccatum, et si splēdens instar argenti verbum habuerint, interitus hereditabit, apprehender. ad maiorem namq; condēnationē, acerbiorēq; interitū, verbū dei, cui nō parēt, ceder. Deinde cōsciētia spinas sustinebūt in tabernaculis, hoc est corporib⁹ suis. Ferit enim cōsciētia nos vt spina nobis cōiūcta. Cōueniēt etiā hæc in opulētos, qbus argētū est, ac tabernacula seu ædes splēdida. Spinæ aut omnino dñs sollicitudines esse subindicauit, q quātā sint in ædibus diuitiū, nemini est clā. *Venerūt dies ultionis, accesserūt dies retributionis tuæ.* Quoniā vani propheta accusabāt diuinos & veros vates, asseuerātes populo q quæ dicāt propheta, post lōga demum tēpora sint euētura, securos ita & pœnitētiæ vacuos plerōsq; faciētes: Deus iā nunc ait, Venerunt iam diēs afflictionis tuæ, nec in lōgū differētur calamitates tuæ. Propterea & diuus Paulus, Nūc, inquit, tempus est acceptabile. Et dñs Vigilate, quādoquidē ignoratis qua hora fur vēturus sit. & 2. Cor. 6. Sint lūbi vestri circūcincti, & lucernæ ardētes. & Similes e- Matt. 24. stis hominib⁹ expectātibus dñm suū. Affligeturq; Israel, veluti Luc. 12. propheta attonitus, homo spiritifer. Tātus, inq; mētū stupor apprehēdet Israelē in miseriis & afflictionē incidētē, vt æqui-

paretur pseudopropheta ab malo spiritu ipsum inhabitante **A** agitato, mentēq; capto, hincq; inde correpto ac circūcto, sic & Israel defatigatus hincinde fugiet. Nec solus Israel hæc patietur, verum pseudopropheta in haud dispare incurret cruciatus & mala. *Ab multitudine iniustitiarum tuarum multiplicata est insania tua.* Insaniam appellat stuporē, defectionem animi, trepidationemque quam suis in calamitatibus pertulerūt. Hæc itaque insania vehemēs & multa inuasit te propter multas tuas iniurias quas mihi intulisti, idolis immolans: & proximis tuis, violenter eos opprimēs. Vel mania, vanā prophetiam appellat, siquidem insanientibus similes erāt prauorum spirituum subuates. Dicit itaque quod vt multos habendo deos, meo honori vim fecisti (etenim aureas vaccas & Beelphegor, & Chamos, abominationem Sidoniorum, & Bel, & **B** Astarten deuenerati sunt) sic & pseudoprophetas furore agitato multiplicasti. Nam alius quidem per aues, alius per vicinas, alius per mortuos, alius verō alia quadam ratione vaticinabatur. *Speculatur Ephraim cum deo propheta, laqueus intortus super omnes vias eius.* Ego quidem, inquit, lege tibi perlata, datoque tibi intellectu vt scires quomodo te oporteret viuere, veluti quēpiam speculatorem & prophetam cum deo vaticinantem, demonstraui te cunctis gentibus, vt in dei cognitione deoque placēte vita ceteris etiam ducatum praestares, vt ad me cognitionem peruenirēt. Reperi autē laqueum tortuosum super omnes vias vitę tuæ. vndiq; enim læsa sunt & illaqueata animæ respicientium in te, partim ab idololatria tua, partim ab reliqua vitæ tuæ formula. Quidam hunc **C** locum sic accipere maluerunt. Ipsi Ephraim multos habenti deos, speculator & propheta cū quolibet deo constitutus est. Alij enim cultores & vates fuerunt Astartes, alij ipsius Chamos, alij alius. Eapropter laqueus intricat⁹ super omnes vias eius, hoc est propterea errauit, & rectam diuinæ cognitionis & virtutis semitam amisit. Pharisei quoque speculatores constituti Israeli, præ se quidem ferebāt speciem prophetarū dei, populum verō illaqueabant incurruum existentem. Subinde etiam alij facti sunt, qui dominum sermone captioso irretire conabantur, non rectā accendētes ipsum. Quod si omnis potestas ab deo ordinata est, consideret & videat quilibet princeps quomodo sit speculator & propheta dei. Erit autem, si & aliis iustum in iudiciis denunciaret, ac in operibus suis illud **M** iij infum

D ipsam etiā seruet, sin minus, laqueus est tortuosus. *Insaniam in domo domini fixerunt.* Nedum, inquit, in ceteris ciuitatibus idola statuerūt, verū etiā in tēplo dei execrationes infixērūt, has enim nominauit insanīā ceu ab dementia, insania, & stupore factas. Vel insaniam, vt suprà memoratum, vanam prophetiam appellat, quam in tēplo domini, hoc est populo collocarunt, & firmā & stabilem faciendo. Non enim desierunt habere pseudopphetas. Domus dei, caro etiam deifera est, in qua insaniam suam infixērunt, cruci affigētes passum pro nobis in carne. Domus domini est per æquē mens nostra, in qua insaniam infigimus, dum oculos nostros flectimus in vanitates & insanias falsas, circa vanam hanc vitam in rabiem adaecti furentē sive. Insania est amor, insania est ira, insania est ad qualem cunque voluptatem immundam impetus. **E** *Corrupti sunt iuxta dies collis, recordabitur iniustias eorum, ulciscetur sese de peccatis ipsorum.* Quia collibus applicuerūt se, illicque facta sacrificia dilexerunt, corrupti sunt animabus suis: & hactenus quidem tolerauit ea mala deus, nūc verō ultionem sumet de omnibus diebus iniquitatis illorū. Vel vetustioris historię mētionem nobis ad memoriam reuocat. Nam Gabaa ciuitas erat Benjamin, quæ collē valet, si quis traducat in nostram linguam. In hac quam Leuita quispiam trāsiens diuersorio vteretur, vt sit, per noctem conuenientes scelerosi vrbis illius incolę, vxore eius rapta per totam noctem impurē abusi sunt, adeo vt illic tādē moreretur ea planē nocte. Hic maritus corpus seu cadauer coniugis suę membratim dissectum reliquis tribubus adlegauit, commissum illis flagitium ostendens. Quæ ardentes indignitate sceleris, ascenderunt contra Benjamin tribū in Gabaa, hoc est colle: vbi semel atque iterum collatis signis dimicando victi sunt & corrupti, non ferente auxilium domino contra Beniaminitas qui tantum flagitij designauerant: iuxta ceterarum tribuū populo indicando, quod & ipsi supplicis digni sint, eoq̃ue in mortem traduntur, quod ipsi iniqui quum essent, iniquos punire volebant. At verō tandem clamantes ad deum profusis lachrymis, confortati sunt, ac resumptis viribus Beniaminitas debellarunt. Proinde ait quod quemadmodum in colle Gabaa perierunt & hi & illi, sic interibunt Iuda duæ tribus, & Ephraim decem, inter se mutuo intricatæ. Contigerunt hæc quando Ioas rex decem tribuum venit ad Amasiam regem Iuda,

Iuda, & abstulit partem de mœnibus Hierosolymorum. **A** *Tanquam unam in deserto inueni Israellem, & ueluti scopum in ficu præcocem, patres ipsorum uidi. Ingressi sunt ad Beelphegor, abalienatiq̃ue sunt ad ignominiam. Et facti sunt dilecti, ceu execrati.* Ob oculos hīc ponit quod non iniuria eos tradat in perniciem. Ego enim, inquit, veluti si quis in deserta terra & prorsum vacante plantis, reperiat vnam vel ficum in arbore sicu præcoquam, cum minimē modica voluptate ea decerpit, sic ego inquam ipse aliis hominibus in impietate spiritum ducentibus, Abrahami & ab illo descendentium patriarcharum repectas virtutes collegi, eorumq̃ mihi posteros adsumpsi: at enim ex ipsis hi progeniti haudquaquā eos imitati sunt, ceterū traditis obuiioni beneficiis meis, Beelphegoro seruiuerunt, abalienatiq̃ue sunt, hoc est defecerunt ab me ad contumeliam sui. **B** Re nanque vera pudor & ignominia eorum talis deus Beelphegor erat, quod iam olim dilecti mihi propter patres, facti sunt per propriam suam impietatem veluti execrati Moabitæ. illorum enim idolum coluerunt. Scopum autem, hoc est metam & speculam appellat præcocem ficum, quod omnes speculentur ceu primō prodeuntem. Ac deiidæ, qui antea quidem dilecti fuerunt deo propter patres, nunc execrabiles facti sunt, eoq̃ue abalienati sunt, non amulantes patrum suorum virtutem, fabricantes crucem ad ignominiam Christi, vnde introierūt ad principem abominationis, toti illius dominatui subditi, familiaritatem eius consecuti. hoc enim est ingredi. Porro nusquam volens mortem peccatoris dominus, in anima destituta ab omni bono fructu inuenit cogitationem aliquam Israëliticam, ac cœlestia spirantem, adeoq̃ue diuinis contemplationibus dignam, ceu vnam veræ vitis propaginem, quæ per angustam viam expressa vinum proferet compunctionis. Præterea in ficu, voluptaria dico vita, inuenitur quispiam à Deo, qui præcox speculator sit, ante extremum illum diem futura prauidens, ad eaque sese præparans, pater aliis ac dux diuinioris vitæ constitutus. Atqui hīc animaduertendum, ne fors Beelphegoro impuritatis dæmoni inietur, operaque ignominie aggressus, abalienetur à deo, fiatque antea dilectus, tanquam execrati, nimirum qui fornicati sunt tum, quum Phīnces Israëlitis **C** *Psalm. 105.* tam propter Madianitin luxit. Nam & illi, vt scriptura testimonium dicit, Beelphegor initiati fuerunt. Ephraim ueluti auis

Danti auis euolauit. Celeriter, inquit, defecit ab me, non secutus patres illos suos. Vel quod celeriter ad captiuitatē abdu-
getur. Gloria ipsorum ex partu, doloribus & conceptionibus. Pro-
pterea etiam si educauerint liberos suos, orbabuntur illis confestim.
Quoniam noluerunt glorificari per me & auxilium meum, sed enim gloriam suam aestimarunt numerosam sobolem, pu-
tantes forsan ex tali suorū copia sese robustiores futuros, ne-
quequam huiusmodi sperarunt. Etenim quādo educauerint liberos suos, iamq; virilis eos aetas firmauerit, bellum aduen-
tans talibus eos filiis spoliabit, ideoque nequicquam labores propter liberorum educationē sustinebūt. Hinc ipsis dolor & calamitas eueniet. Quid ita? Quia relinquentes liberos suos, & ab ipsis relictī, non parum arumnarum sunt passi. Ego ve-
Erō quando mecū expendo quomodo mortales nos omnia oc-
cupamus, nullos non labores & solitudinum dolores susti-
nemus propter perditam huius mundi gloriam, de nobis hęc dici existimo, quod bonis opēibus, quaecunque ceu liberos educamus proferimusque ad gloriam respiciētes humanam, non fruamur, sed perdamus potius, hic mercedem nostram auferentes. Partim etiam vā, adeoque arumnam etiamnum
Mat. 6. sentimus, ceu negligentes mandati, Nihil faciatis ad huma-
nam gloriam. Caro mea ex ipsis. De vnigenito hęc dei fi-
lio accipienda videntur. Quum enim dixisset, orbabuntur so-
bole sua, iam adiecit, non tamen omnino eos excindam per-
damve. nā caro mea quam assūmā, ex ipsis erit. Vnde & Paulus ait: Ex quibus Christus secundum carnē. Atqui hoc etiam
Rom. 9. pacto intelligere licet: Auditis propheta minis dei aduersus
Cisraēlem, precatur ne vel ipse, vel sui cōtribules, & secundum carnē cōgeneres, sint participes futuræ isrlis iræ. Propterea inquit, caro mea ex ipsis, hoc est extra ipsos: lōgē quāso ab ipsis remouear & ego, & caro mea, siue cognati & contribu-
Rom. 11. les. Cognatos enim apostolus carnem appellat, quum dicit: Si quo modo prouocem ad amulandum carnem meam, hoc est secundum carnem cognatos mihi Hebræos, seruemque ex
Psal. 25. eis quosdam. Non dissimile quiddam Dauid etiā habet: Ne simul, inquiens, perdas cum impiis animam meam, & cum vi-
ris sanguinum vitam meam. Ephraim quemadmodum vidi, ad uenationem exhibuit filios suos. Ephraim præsto est ut educat liberos suos ad traiectionem. Hęc veluti ex propheta persona dicun-
tur. Video, inquit, domine, quod Ephraim ex quo iniquita-
tes ac

tes ac scelera commisit, tantum non ipse liberos suos protu-
lerit ad venationem, hoc est ad captiuitatē & traiectionem, hoc est mastrationem ceu iugulationem. Quidam enim capti-
ui ducti sunt, alij verō ab hostibus iugulati sunt: itaq; nemi-
nem alium accuset orbitatis, sed semetipsum. Ad iracundiam enim provocans deum per impietates suas, ipse hostes addu-
xit, perinde ac qui dominum occiderunt, Romanum vindi-
cem accersuerūt. Vel quia filios suos Ephraim idolis immo-
labat, & ad venationem & iugulationē destinabat, propterea nō imeritō sobole sua viduabitur, haud iniuria priuatus illis, quos idolis iniuste ad mastrationē, ad victimā ceu ferā quādā & prædam prodebat, perinde atque ipse ego vidi. Nec enim est mendacium hoc. Hisce ad stipulatur etiam Dauid, Effude
Psal. 77. runt, inquiens, sanguinem filiorum suorum & filiarum, quos
Bimmolarunt sculptilibus Canaam. Prauorum etiam dogma-
tum assertor quispiā factus, multos tales liberos per verbum sectę suę ad iugulationem quam in animabus suis patiuntur, tradit, prius tamen ad venationem, nam siquādo germani ecclesię doctores conantur venari illos, nec voti cōpotes fa-
cti fuerint, tum demum mastrāt, ecclesię eos anathematis ha-
sta quidem auferentes. Da ipsis domine. Quid dabis ipsis: matri-
cem sterilem, siccasque mammās. Quia, inquit, in prolis suę ex-
uberantia cōsistunt, tanquā per eam propter multitudinem aduersus hostes praualeāt, ac ideoque auxilium tuum adspere-
nentur, nihil omnino pariant, sint planē infecunde ipsorum vxores. Si verō pariat, non lactent, non educēt, sed ante tem-
pus absumantur proles: sic fiet vt tollendorum liberorum spe
Corbati, te auxiliatorem suum inuocabūt. Hęc propheta pre-
catur ipsorum etiam cura tactus, veluti amans fratrum suo-
rum, vt ne pariant impios liberos, neque educant: ac pro diuina gloria æmulatur ceu amans dei. Propterea cuius peccatorum matrix est, in qua concipitur in peccatis, se-
cundum id quod dictum est: Ab alienati sunt peccatores ab matrice. Quæ verō illa est? Cuiuslibet peccati prima occa-
Psal. 57. sio & obiectio: fornicationis, videre: cordis, irasci. Mam-
mæ educantes genitum malum, cogitationes sunt sceleri consentientes, & sermones quibus augefcit. Proinde pre-
catio est prophetico spiritu digna, ne matrices hasce mali-
gnitates pariant, effortæ factæ, ne vbera producta ma-
la enutrient. Christi quoque occisoribus matrix est sterilis,
legislatio

Cap. IX. THEOPHYL. ARCHIEP. BVLG.

D Legissatio nimirum literarum, prophetique sermones sunt eis aridi. Omnes malignitates ipsorum in Galgal, quoniam illic odi eos propter malignitates studiorum suorum. E domo mea eiiciam eos. Postquam in Galgalis maximè fuerunt impii, horum meminit, & ait: Propter illic non optima admissa facinora, odi ipsos, ac eiiciam eos ex domo mea, vel ex Palæstina, quam pro domo habuerunt ab me sibi traditam: vel ex templo meo alio enim ipsos transferam. *Nec posthac eos diligam.* Non enim ipsos ex captiuitate reduxit, sed illorum posteros, æquè ac terram promissionis in Aegypto agentibus quidem Hebræis daturum se pollicitus est quæ posteris eorum tandem obtigit. Nam quum egressi murmurarent in deserto, ipsi quidem interierunt, filios eorum promissione excipiente. **E** qui etiam si illos ipsos dilexisset, quos tamen nunquam sese dilecturū nūc ait, nihil mirū esset. Nam si rectè intuearis rē, inuenies prophetiam refertam minis, ac rursus bonis promissionibus, ut in præfatione dictum. Propterea interminatur, ut audientes emendentur, ac emendata vita sua non adducant, sed potius auertant minas, malave quæ interminatus est dominus. Nam in eos qui mores & vitam suam non in melius alterauerint, omnino inducuntur mala. Hæc propalam Iudæis quoque Christi interemptoribus cōueniunt. Etenim & illi eiectioni sunt ex domo. Primum ex parte, quando eiecit ē templo dominus negociatores, qui ex patris sui æde emporium faciebant: deinde in vniuersum omnes: posthac, quando templum diruit, nec amplius eos diligere perrexit. peruenit enim super ipsos ira in finem, & dorsum ipsorum semper inflexit, ad seruitutem eos tradens, ut ita omnis ipsorum in **Iohan. 7.** Christum malignitas persolueretur, quem ab Galilæa dicebant natum, iniuriam illi inferendo. Scrutare enim, inquit, & vide quoniam propheta ex Galilæa non est excitatus. Quia verò Galgal reuolutionem significat, considera quòd quando ad ima terræ huius deuoluimur, cœlestia non spirantes, scrutare, inquit, quòd propheta non est ex Galilæa, sed ex cœlo, quæ est domus dei: haud iniuria hoc patientes, quāddo neque ad cœlestia conspeximus. *Cuncti principes eorum inobedientes.* Quasi dicat: Si subditi tantummodo impii fuissent, forsan pepercissem ipsis propter principum virtutem, æquè atque propter Moysen peperci tursum Israelitis: nunc verò & principes immorigeri sunt mihi. Nec vnus mo-

IN OSEE PROPHETAM ENAR. 95

dō vel duo, sed vniuersum omnes. Qui igitur noxam illis cō A donabo? qui parcam? ecquis mediator stabit? Laborauit Ephraim, radicibus suis exaruit, ne fructum porro proferat. Radices regnum appellat. Primum enim vocatis in iudiciū principibus, nunc radicem & regnum elanguisse dicit, hoc est marcidam factam & aridam, ut quæ exciderit ab me pinguedine & adiutorio, adeò ut fructum deinceps nunquā sit p latura. Quum enim in seruitutem decem tribus vindicasset Salmanasar, non vltà regnum Ephraim substitt. Vel radicem simpliciter decem tribuum robur accipit, quod arefactum est quòd succensuerit ipsis deus, ut non vltà fortes liberos generarent. *Quare si genuerint, interimam desiderabilia ventris eorum.* Radix eorum, inquit, vniuersa, adeò quæ robur ita planè exaruit, ut non amplius sint producturi **B** liberos, qui pro ipsis contra hostem dimicent. Ac si quos genuerint, ego occidam, per prælium eos hostibus tradendo, etiam si ipsis grati sunt ac delectabiles. Ipsi quidem per sese non sunt digni ut desiderentur, diliganturve, verum quatenus sunt ventris eorum propagines, sunt ipsis etiam chari.

Repellet eos deus, quoniam non audierunt ipsum, eruntque erronei in gentibus. Repulsis ipsis deus ex Palæstina, faciet errores captiuos, quoniam prænunciante ipso quæ passuri essent, non habuerunt fidem, non obtemperarunt. Ecquis non videt Iudæorum synagogam vnā cum doctoribus suis deslo rescentem, non constitutam super patrum maiorumve radices, sed effractam arefactamque, nec amplius vel fructum, vel prophetam, vel doctorem proferentem? Sed quæcumque genuerint vel cogitauerint, ventris sunt desiderabilia. Ex vè **C** tre enim ea sonant, non ab ore domini dei omnipotentis: & ea quidem occidentia secundum literam intellecta, quæ est mortua, & non viuens. Præterea ipsos in gentibus erroneos constituet, non tantum quòd locum ex loco sint commutaturi, verum quòd mēte etiam sua sint erraturi, id quod inter gentes maximè demonstratur. Gentibus enim susceptis, ipsi non ingredienti, manifestissimi planetæ seu erroneos deprehenduntur. Quinetiam nos ab ipsis principes constituti. Cōstitues enim, inquit, principes super vniuersam terram. & *Psal. 44.* quemadmodum Paulus ait: Regno inconcusso accepto, ne si *2. Tim. 4.* mus inobedientes dicenti: Tollite iugum meum super vos. *Matt. 11.* Neque arefcent radices nostræ, quas per baptisma tenemus, accipientes

Cap. X. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D accipientes spiritum sanctum, qui dat nobis ut fructum feramus per veritatem. quilibet enim baptisinate tinctus, donum sanctum possidet, quo confortatur ut ad mandata se strenue gerat. Optimum itaque fuerit non habere desideria ventris, vel circa escas occupatos & hærentes, vel aliam quampiam humanarum cogitationum generationem. Sin tenuerimus, beneficium suum impertit nobis deus, occidens eam per verbum suum in nos transfusum, quod viuax est & efficax, omni que ense penetrantius ancipiti. Errat etiã in gentibus, gentium consuetudinibus sese accommodans, diuinationibus, auspiciis, auguriis, idque genus aliis ipsarum superstitionibus sese dedens.

E CAPVT X.

Vitis palmites proferens ac gemmas Israel, fructus eius abundans, iuxta multitudinem fructuum suorum multiplicauit aras. Dicto quod radix eius elanguisset, ac sterilis esset facta, nunc subdit quod & antea vitis ac vinea gemmascens,

Psal. 71. ac in multam exuberantiam extensa fuerit, propter fecunditatem liberorumque exuberantiam, perinde ac Dauid ait: A mari septentrionali adusque mare australe imperium tenebat. Attamen hac partus effusa multitudine non est usus ad dei gloriam, sed quotquot fuerunt, tot etiam altaria excitarunt. hinc & iure imminuetur ipsorum copia.

Iuxta bona terræ suæ edificauit columnas. Dei bonis, inquit, dilatati, & opulenti redditi, iniurii in ipsum fuerunt, idolis extruentes aras haudquaquam viles, sed sumptuosas ac preciosas, iuxta bona quæ dabat eis deus. Dico autem aurum & argentum, aliamque materiem. *Partiti sunt corda sua.* Diffiderunt, inquit, ab me corda sua, ut nullam mecum partem habeant. Vel quod alius alii deo aram excitauerint, partientes idola, & alius alii dantes corda. *Nunc excidentur.* Non post multum temporis, sed nunc, Quandiu enim non dederunt corda sua idolis, & non adeo grauiter impii extiterunt, procul ipsis fuit internecio. At postquam iam quisque corde suo ab deo dissociatus est, irruet super ipsos perniciēs. *Ipsæ suffodiet ac demolietur altaria*

IN OSEE PROPHE. ENAR. 96

via ipsorum, columnæ eorum in misericordiam incident. Ipse, nimirum deus, a quo dissepauit corda sua: vel rex Babylonius. Nam & ipse altaria succendit in ciuitatibus passim, & preciosas columnas diripuit. Vitis etiam palmites & gemmas proferens est, qui nullo in hoc vitæ cursu bono destituitur, sobole fecundus, & aliis luxurians. Atqui inferuiens affectibus, cuilibet forsitan horum altare constituit, exhibens membra sua serua iniquitati ad iniquitatem, iuxta bona terræ suæ, hoc est, quatenus terra ipsius aut caro delectatur his, & bona ea indicat. Columnas etiam erigit, impermutabilem in quolibet affectu prauo habitum. Eiusmodi partitur etiam cor suum, duobus dominis inferuiens. Beneficium verò ab deo accipit, quando altaria eius demolitur deus, vel tradens ipsum Satanæ in carnis perniciem, ut spiritus seruetur: vel alias in camo & freno maxillas eius cohibens, & contritionem & afflictionem in viis eius faciens: ut dimoueat ab habitudine quam in malignitate est adeptus, cum per ademptiōem fortasse liberorum, tum aliorum bonorum priuationem. Hæc omnia & in deicidii Hebræis inuenies, etsi non intellexerint. Propterea nunc dicent, Non est rex nobis: quoniam non timuimus deum. Rex uero quid nobis faciet? loquens uerba, occasiones uanas, legabit testamentum. Docet iam nunc eos qualibus oporteat poenitentia ductos verbis uti. Quando enim uiderint regnum suum dissolutum, dicent: Hoc nobis contigit, quia deum non timuimus, cui nos confidere par erat, non autem reginam rex non potuit nobis opem ferre, sed potius nobis imposuit uana promittens, alias alia subinde prætexens, nunc cum Assyrio quodam, nunc uero cum Aegypto foedera feriens, & contrafactus faciens de auxiliis in bello mittendis. Hæc & propalam Iudæi de Christo ad Pilatum dixerunt: Ne scribe quod sit rex Iudæorum. qui Ioan. 19. & Christi doctrinam mendacia uerba calumnianter appellabant. Enimvero ipse legabit testamentum credentibus in eum, nouum, pacem faciens per sanguinem eius inter cœlestia ac terrestria. Præterea omni non timenti deum, non est regnum reuera, sed in Ephe. 1. rationalitas in eo sceptris potitur, ac motuum turbulencia sua in ipso republicam administrat, a quibus rex uerbum dei vituperatur, tanquam loquatur uerba sola, ad spem futurorum ablegans. Testamenti huius diuus peraquus Iohannes inuenit, ubi Christus dicit: Si diligitis me, mandata mea seruabitis. Nec porro loquor uobis ut seruis, sed ut amicis: & Ioan. 14. Proficiscor locum parare uobis: & rursus, Nisi quis ab- Ibidem 15 iunctus

D iunctus fuerit ab omnibus suis rebus ac bonis, non potest
ibid. 14. meus esse discipulus: & Qui perdiderit animam suam, in vi-
Luc. 14. tam eternam inueniet ipsam. *Orietur ut gramen iudicium su-*
Mar. 8. per solum agri. Quemadmodum, inquit, gramen diffundi-
 tur magis & multiplicatur in pratis, vbi neque aratrum ip-
 sum interturbat, neque ligo, quod illic non colatur locus, sic
 meum iudicium, & calculus noster iustus citra vllum obsta-
 culum prodibit. Vitulæ domus On accolæ erunt inhabitantes
 Samariam. Sedebunt apud simulacrum aureæ vaccæ, cul-
 tum in Bethel. hanc enim dicit domum On, hoc est inutilis
 planè imaginis. Assidebunt autem tum, quum inuaserint eos
 pericula, opem inde inquirendo. Hæc autem dicit illorum
 demeritiam corripiens, vt qui bruti pecoris imaginem pro
 E suppetiis ferendis implorent. Prodiit etiam iudicium dei su-
 per solo æquatum & excisum populum Iudaicum, quem ne-
 que vates, neque sacerdos in posterum coluit, sed ascendit su-
 per ipsum veluti super solum incultum spina pungens qua-
 rpiam affectio, ex qua dominum etiam spinis coronarunt. Iu-
 dicio enim iusto traditi sunt Romanis. Super gentes etiam
 desolatæ & in nihilum redactas, reuera iudicium dei, hoc
 est lex effloruit, prodiitque. Vbi enim exuberavit peccatum,
 superabundauit & gratia. Nos enim habemus legem, qui fi-
 nem eius tenemus: huius autem legis Christus. Bene autem
 prodiit, dictum est: ab umbra enim apparuit spiritus. Inhabi-
 tantes porrò Samariam sunt qui nunc Israelitæ dicuntur,
 F qui Samaritanis æquiparantur. Vt enim illi videbantur le-
 gem seruare, nec interim tamen à patriis traditionibus de-
 sistebant, sic & illi legem quidem obseruare apparent, à pa-
 tribus tamen sibi suis traditam erga Christum impietatem
 diligunt. Proinde domum incommodi incolunt. incommo-
 da nanque est litera. Quoniam luxit populus super ipsum, &
 quemadmodum exacerbauerunt ipsum, letabuntur admodum super
 gloria ipsius. Non solum, inquit, nihil commoditatis acce-
 perunt ab aureo isto simulacro, sed maiorem inde luctu ade-
 pti sunt. Etenim traditio est hebraica, quod quando aduenit
 cum copiis suis rex Syriæ Adêr contra Samariæ vrbes, tum
 Manaim Rex Samariæ accersit pro auxiliis Phua regem
 Babylonium, cui opem ferenti, depellentique Ader Syrum,
 quum non haberet mercedis tantum quantum redderet (mul-
 tum enim illi debebat pro eo beneficio) auream ei vitulam
 dedit.

dedit. Luxit itaque populus Deum suum tali cōtumelia affe- A
 ctum esse: veruntamen arbitrabantur, quæ eorum erat amen-
 tia, quod etiam si eum ad amarulentiam ea ignominia prouo-
 cassent, Babylonii ipsum glorificaturi essent, ceu deum hono-
 rantes. Ac eiusmodi spes eos gaudere facient. Quoniam trans-
 latus est ab ipso. Translatus est vitulus datus Babylonio
 Phua. Audito quæ deinceps sequuntur. Ipsique in Assyrios
 ligantes abduxerunt munera regi Iarim. Hoc est, vindici suo
 regi Phua. Iarim enim, vt præmemoratum est, significat si
 transferatur, vltorem, seu vindicatorem. Pulcherrimè autem
 dixit ligantes, tanquam super vitulo deridens illorum demé-
 tiam. In domo Ephraim accipietur, pudesierque Israel in consilio
 suo. Phua, inquit, suscipiet aureum vitulum, ceu in domo
 Ephraim datum, hoc est in domo regis: attamen populus cō B
 tumelia afficietur super suis consiliis de tali simulacro. non
 enim honorauerunt ipsum Chaldaei, sed comminuentes con-
 flarunt. Sunt qui hæc de Christo pariter intellexerunt, quem
 populus quidem suus lugebat, videlicet discipuli & mulie-
 res, ad quas dixit: Filiæ Hierusalem, ne flete super me. Alii *Luc. 23.*
 deinde pectora sua tundeant, quando erat in cruce. Iudæi
 verò maledicentes, exacerbauerunt eum, & gauisi sunt quā-
 do gloria eius translata est ab ipso, dum in cruce dehonestar-
 etur, nec habebat speciem neque formam. Ac ligans eū Pila-
 tus, remisit ad Herodē, qui per arrogantiam Assyrius etiā rex
 erat. Hunc ad modum Christum in nobis commorantē, quē
 per baptisma habemus in interiore nostro homine, transfert
 ab nobis regnans in mortali nostro corpore peccatum: ac li C
 gans ipsum, corpus dico, vt ne quippiam operetur quod de-
 ceat virtutē, hosti & vltori desert munus, hoc est diabolo, qui
 hostis existens salutis, eius qui Corinthi fornicatus erat, &
 vindex factus est, assumens ipsum in perniciem carnis, vt spi-
 ritus seruetur. Haud dissimiliter Phygellum & Hermoge-
 nem à Paulo sibi traditos castigauit, ne blasphemarent. Ma-
 gnū enī donū est tali vltori, Christianos nos ligatos esse vt
 nullū Christi mandatorum agamus, dicentis: Si diligitis me,
 mandata mea seruabitis.

Abiecit Samaria regnum suum tanquam sarmentum super sa-
 ciē aquæ. Id est, adeo facile regnum ab Samaria tollitur ex-
 cindereturque, vt leue sarmentum ab aqua auellitur, diripiturque.
 Vel regnū vitulum appellat, quē citra negociū legauit in As-
 syrios,

Cap. X. THEOPH. ARCHIEP. BVLG.

D syrios, vt memoratū est. Diruentur altaria On, peccata Israelis. Spinae ac tribuli ascendent super aras eorum. Diruenturq; altaria idoli, quae causa peccati fuerūt populo Israelitico. per ea enī deū ad irā suscitabant. Deinde vbi terra vastata fuerit, & ara dirute, loca spinis erūt plena. Quinetiā regē Christi abiecerunt, pro nihilo eū reputātes Samaritani, vt suprà indicatū est, Iudaei. Postea vaticinatur idolicorū altariū demolitiōnē, quae post Christi aduentū facta est: ab vno idolo On, cetera omnia intelligēs vel demonstrans. Abiecit etiā incredulū regnantem intra sese incredulitatem atque peccatū, super facie aquae baptismatis, diruunturque eo pacto infidelitatis in ipso ara, tūque apparet plena spinis ac tribulis, antea plana visa religio. Sic fidelis abiecit per eū regnans in sese peccatum, super aquā lachrymarum, faciem suā tali aqua sensum habēte lauans, ex quibus peccatis propter quae ipsi bellū est. Ac membra eius, peccati ara (est autem peccatum idoli substantia & vtilitate vacans) implentur tum spinis & tribulis. pungunt enim & feriunt peccata, ob penitentiam. Dicatq; montibus, Regite nos: & collibus, Cadite super nos. Talis ac tāta, inquit, vehementia & amarities calamitatū erit quae comprehendent eos, vt vnusquisque eorum exoptet potius montiū colliumque super se ruina contegi, quām Babylonicis incidere malis. Non frustra verō meminit cū montium tum collium, sed postquam in Bethel sacrum faciebant vaccae, fecit mētiōnem istorum altarium. In mōtib; verō inserviebant idolis aliis, nimirum Astartae, ipsique Chamos & Baal. haec ipsa iā nūc recordatur, tanquā ipsis causa fuerint calamitatū, vt qui neque aliās commodarent eis, & ante ingruētia ista mala ipsos etiā occiderint. Haec dominus in euangelio quoque praedixit, nempe quae quantaque mala eos inuasura essent. Ex quo colles perierunt in Israel. Non tantū, inquit, ex quo vaccae coeperunt adorari, peccauit Israel, sed antehac etiā, dum colles acceperūt culturā. Etenim buculas istas Hieroboā statuit Solomō verō à mulieribus persuasus, in excelsis collibus aras extruxit. Illic statuerunt se, ne apprehendat in colle eos bellū, super liberos iniustitiae venit castigare ipsos iuxta cupiditatē meā. Et congregabuntur super ipsos populi, ut castigent eos super duabus iniustitiis eorum. Et stabiles & immobiles steterunt super idolorum cultu in collibus, dicentes q; bellū eos non apprehendat, neque cuiquam arūnae incidant, qui in ara idola deuenirentur.

Luc. 23

IN OSEE PROPH. ENAR. 98

rentur. Atqui reuera venit super eos praelium, tanquam reuera filios iniustitiae seu iniquitatis, vt castigare eos iuxta cupiditatem & voluntatem meam. Hoc autē bifariā intelliges, vel q; acriter & acerbē castigauerit, hoc enim est quod desidero, eō quod sint incorrigibiles: vel quod leniter & tolerabiliter eos corripuerit, peride ac pater filiū corrigit, id quod dei propriū est. Verū quod sequitur, ad perniciē & vastationem pertinet. In posterū, inquit, cōgregabuntur aduersus eos populi multi, vt affligant eos, quod duo flagitia cōmiserint. Prīmū, quod me benefactorē suū reliquerint: alterū, q; ad leuia & inutilia planē idola accurrerint. Peccauerūt etiā qui dñm dederūt neci Iudei. Quū enī auaritiā affectū deī lāguerēt, quae collis ob suā elationē dicitur, nō sustinebāt glorificari domini. Stātes igitur, ea fuerūt imbuti praua opinione, Quoniā si hūc occiderim, nō apprehēdet nos bellum, nec veniēt super nos Romani, vt nos auferāt. At occupauit eos bellū, quoniā duas iniustitias admiserūt, dominum cruci affigētes, deinde calūniātes ipsi resurrectionē. Super omnē quoque tribunū nō recipiētē vt se existimet esse cinerē, ac in ima deligat oculos, sed in excelsis istis locis demones curantē, veniet deiectio, quae est bellū sublimitati. Ois enī sese exaltās humiliabitur. Et exaltās ianuas suas, quarit perniciē. Domīn⁹ enī acie suā instruit cōtra superbos, seseque illis opponit. Duab; itaq; iniustitiis superbus iniuste agit, vimq; facit, attollēs se nō cōtra hoīes, verū etiā aduersus deū. Ephraim iuuenca docta diligere contentiōnem. Indomit⁹ est Ephraim, nolēs sub iugo meo esse, sed nūquā nō diligēs vincere, ac facere quae sibi videātur. Vel q; ego docuerim ipsū vincere, hostesq; in fugā vertere: sed nō custodiuit eā institutionem meam. Adueniam ego super pulcherrimam ceruicem eius. Hoc est, humiliabo submittā quae ipsum per hostes: & persuadebo meae cognitionis iugū accipere, ac reges eius potissimum humiliabo. Nam regnum nominauit pulcherrimam ceruicē eius. Etenim reges in pluribus impii erant, populo ad consimilem impietatem iter monstrantes. Bene dixit ceruicem, vt ostenderet eos ceruicofos. Hunc ad modum Pharisei & sacerdotes ceteris altiores fuerunt, sed enim submisit eos, ab ipsis ad crucem fixus.

Scando super Ephraim, iudam silentio praeteribo. Postquam, vt in superioribus recitatum est, decem tribus cum regibus suis in nullum non idololatriae genus exciderant: Iu-

Cap. X. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

Das verò, seu duæ tribus moderatè se gerent (nam Amasias & Ezekias & Iosias pii erant) ait: Ascendam iam nunc super Ephraim, & grauabo ipsum, Babylonios aduersus eum adducens: Iudæ verò interim parcam. Etenim quum aduenisset Sennachereim obsidione cingens Hierusalem centum octuaginta quinque milia angelus domini vna nocte perdidit, vnde ille peterrefactus aufugit. Proinde Ephraim, siue crescetem in vitiositate humiliat dominus, grauiter ipsi impositus, ac manu sua fortiter ipsum premit: Iudæ verò consistentem non grauat, vt qui sese sua sponte per pœnitentiam affligeret: subindicans iuxta, q̃ ex templo modica afflictio æternæ gloriæ pondus operetur. *Fortis erit in ipso Iacob.* Ratione reddit cuius rei gratia in præsentia parcat Iudæ, Robur, inquit, in ipso faciet virtus diui Iacob, quam æmulatus est. Adumbrat autè & obscurè monstrat iustitiam Ezechia: illius enim lachrymis & virtute inspectis. Deus Sennachereim ab Hierusalem re infecta dispulit. Iacob sonat etiam dominum non fingentem, propter suam probitatem. Nec enim inuentus est dolus in ore eius cuius typum gessit, Christi. Significat etiam habitantem domum, quæ est domus dei viuentis: vel domum tabernaculi non manu factam, quam ex nobis assumpit, quam hodieque immoratur. Ille igitur inter Iudæos fortis robustusque fuit, qui etiam si crucifixus est ex imbecillitate, viuens tamen per potentiam dei, iniurios hostes suos ultus est, ac post resurrectionem suam rependit eis vicem. Hanc ad rationem omnis Iacob, hoc est affectuum suorum supplantator & suppressor, robustus erit in Iudæ, id est per confessione. **Q**ui enim didicerit supplantare passionem, ille verè conficitur, non reuertens ad proprium vomitum. *Seminate vobis ad iustitiam.* Duplex est adhortationis ratio. Adhortatur enim aliquis ad bonum vel supplicia indicans inobedientium, vel coronas & præmia recte agentium. Et hic igitur deus ostendit quæcunque mala non obtemperantes ipsi apprehendēt. Virtutem quoque Iudæ ob oculos posuit, cuius causa venia donatus est. Posthac ceteros admonet dicens: Seminate vobis ipsi, non enim deum inuabitis, sed vos ipsos. Iustitiam autem verū dei cultum appellat. Iustum est enim creatori & auctori cultum tribuere, & non idolis. Vel vniuersam virtutem intelligit, quæ iustitia nominatur, eò quod virtutes operans iuste iudicat, rationi subdens affectus irrationalitatis, nec quod peius est poriori præferens,

IN OSEE PROPHE T. ENAR. 29

preferens, id quod prauum & iniustum est iudicis. *Vindemiam A facite ad fructum vite.* Seminantes iniustitiam, & iniuria deum afficientes, cultum eius idolis deferendo, ac natura iniustum, per vitiositatem suam virtuti anteposendo, illi ad mortem vindemiam fecerunt, ab hostibus occisi. Vobis autem qui seminem fecistis ad iustitiam conferentem (est autem semen, bona omnino cogitatio quæ in opus exit) vobis inquam messis in fructum vitæ proveniet. Effugietis enim hostium ensem, & viuetis: fruemini hac vita præcedenter, deinceps verò & consequenter futura cœlesti. Præterea sensibilem & eternis bonis gaudentem, veluti carnalibus adhuc, etiam promittit. *Accendite vobis lumen cognitionis.* Hoc est, agnosce te deum, deficientes ab idolis. *Inquirete dominum interea usque dum ueniant scetus iustitiæ vobis.* Monstrat ipsis rationem **B** per quam seminent & illuminentur. At qualis ille modus? Dominum, inquit, inquirere, querere autem citra intermissionem, donec iustitiam perfeceritis, & fructus eius, hoc est reliquas virtutes, & lumen cognitionis. Vel: Querite, pro, precamini dominum, usquequo permotus inflexusque vobis sese reddat. Quod si iustitiam operabimini propterea ne confidite: citra namque dei opem ipsa non potest eripere vos. Ipsum igitur inquirete, rogantes vt vos ab, quæ metuitis, periculis liberet. Haud his dissimilia Dauid ait: *Oculi nostri ad dominum deum nostrum tantisper dum misereatur nostri.* Sin Christus est iustitia, iuxta diuum Apostolum, videtur hic locus adhortari legis doctores: Seminate in cordibus auscultantium, semina ad Christum, verè iustitiam, ducentia. **H**oc enim est vobis ipsis seminare. discipulorum namque profectus ad præceptorem quoque pertinet. Ac colligite veluti in vindemia literam, non vt in ea stetis, sed vt illum inde decerpatis, qui dixit: Ego sum vita. Infert ergo: Accedite, inquit, vobis lumen cognitionis, qui legi assidetis futurorum bonorum umbram habenti: lumen cognitionis Christi vobis accendite. Quin aliquis sibi lumen incendit, sibi que præluceat, dum ad nos accedit. Quoniam autem Dauid ait, *Accedite ad ipsum,* & illustramini: non iniuria nobis ipsis lucem *Psalm. 33.* præbere, & faciem accendere iubemur. Querite qui in lege agitis, dominum, nam ipse dabit vobis fructus iustitiæ. Siquidem ex operibus legis non habebitis iustitiam, siue iustificationem, iustificabimini autem ex fide in Christum

THEOPHYL. ARCHIEP. BVGL.

Dilectum. Iam si seminans in carnem, ex carne corruptione metet: seminans autem in spiritum, ex spiritu vitam eternam colliget, demus operam neque in carnem seminare, neque in spiritualia sic festinemus semen spargere, ut spectemur inde hominibus. non enim nobis ipsis ita seminamus, sed volucris coeli, quibus non celata semina sunt exposita. Verum si per dei opera seminemus, tum lux cognitionis & contemplationis illucescet nobis. *Ut quid conticistis impietatem, & iniustitias eius messistis?* Decebat vos impii agentes penitentiae phar macis uti, nec reticere impia flagitia, sed confiteri. Nunc vero id non facientes, decerpistis iniustitias impietatis, digna pro ipsis supplicia referentes. Atque hec secundum quosdam impietas, bifariam intelligitur, vel erga deum, vel homines seu

E proximum. Quadrant autem haec omni sacerdoti, doctori & principi, adeoque magistratui. Non enim oportet silentio praeterire delicta, si quando fratres impii agant. Lex enim praecipit: *Argue fratrem tuum, nec accipies vel admittes super ipso peccatum.* Dein Paulus etiam peccante coram omnibus reprehendi iubet, ut & reliqui sic in trepidationem conticiantur. Quo circa si taceat cuius loqui interest, ipse etiam demerit fructus iniustitiae, non eius tantummodo qua peccans ille iniustus est, verum & eius qua ipse erga peccantem iniurius est, non excidens eius ad bonum impetum.

Comedisti fructum mendacem, quoniam sperasti in curribus tuis, in multitudine potentiae tuae. Exurgetque perniciēs in populo tuo, & omnia munimenta tua peribunt. Vanam spem, fructum mendacem appellat. Tu, inquit, sperasti in ingenti populi tui copiam & in curribus: at vero diversum eveniet. Populus enim bellico sus una cum curribus interibit, & ipsae civitates diruentur, neque quicquam proderit murorum firmitudo & munitione. Hec ad quemvis etiam principem dicuntur, qui arbitratur sibi munitionem & securitatem parare humanis cum consiliis tum inuentis. Hebraei quoque quum abunde argenti dedissent militibus qui sepulchrum Christi custodiebant, mendacium decerpserunt, dicentibus illis quod non resurrexisset. propterea Romanis advenientibus fiduciam ponentes in multitudine populi, & munitione urbis, perierunt. Interitus autem ille in medio ipsorum erat, seditionem enim inter sese susceperunt, nec ab externis hostibus tantum, verum & ab ipsis absolvebantur. Praeterea famēs perniciem in

IN OSEE PROPHET. ENAR. 910

in medio ipsorum pariebat, adeo, ut ne matres quidem suis parcerent charissimis alioqui pignoribus. *Tanquam princeps Salama ex domo Hierobaal, matrem cum liberis in terram praecipitavit, sic faciam vobis a facie militiarum ueststrarum.* Quum idolorum cultui, vero deo relicto, Israelitae olim se dedissent, immisit super eos deus Madianeorum principes, Oreb, Zeb, Zebec & Salmana. Is igitur Salmanan, quem hic Salamavates appellat, in tantum crudelis erat & ferox, ut matres una cum pueris suis infanibus solo illideret: & in terram praecipites daret ac eum in modum miserabilissime morti traderet, hoc autem faciebat mulieribus ex domo Hierobaal, hoc est Gedeonis, siue Hebraeis uxoribus. Nam domum Gedeonis universionem Hebraicam cognationem dicit. Hanc igitur ad formulam vobiscum agam o domus Israel, traditque vos hostibus propter peccata vestra, qui infantes una cum matribus miserabiliter perdent. Hierobaal autem Gedeon vocatur, quod sacrum opus egerit, Baal idoli columnam auferendo, lucum pariter idolo dicatum una nocte excinderet.

CAPVT XI.

Vbi diluculum abiecti sunt. Diluculo, inquit, abiecti sunt. Quando, inquit, expectavit Assyriorum auxilium, ut ipsis appareret instar diluculi in nocte habitationis constitutis, & in angustia belli, tunc abiecti sunt Babylo-

S nem captivi. Vel quia celeriter ac brevi post tempore perniciem sustinebunt. diluculum enim non perinde longum tempus continet. sol enim ortu suo insequens, diem facit. Ad haec deus usquedum tolerans est mali, dormire dicitur: ubi vero coeperit se vlcisci, tunc exurgere videtur. Dicit igitur: Quoniam alio tempore dormitabam, veluti in nocte, non videns eos: nunc vero tanquam diluculo facto, expergesio, ac in posterum reiciam eos. *Abiectus est rex Israel.* Abiectus est quidem, quatenus translatus est Babylonem. rex Israel. Abiectus est etiam, quatenus cessavit deinceps regnum Samariae, ut saepe recitatum est. Reiecti sunt etiam tenebras eligentes Hebraei, quando evangelici verbi lumen apparuit. Quod si per diluculum accipiamus praecursores diuini Iohannem baptistam,

Cap. XI. THEOPH. ARCHIEP. BVLGA.

D istam, qui aduenientem solem Christum nunciabat, abieci sunt tum, quando eis diceret: Genimina viperarum, ne incipitis dicere in cordibus vestris: Patrem habemus Abraham. Et: Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, & in ignem proicitur. Quir verò hoc passi sunt? Quoniam abiecerunt ipsi Christum, regem Israelis. Sic quæ in nobis deum ad iracundiam provocant, diliguntur quidem ab nobis tantisper dum noctem & sensus vacuitatem habuerimus. Vbi verò audito dicente, Expergiscere qui dormis, & surge ex mortuis: & Christo illucescente, extra noctem illam & insensibilitatem translati fuerimus, pervenerimusque ad perceptionem eorum quæ egimus, diluculumque nacti esse videbimur, imperium videlicet diurnæ adeoque lucidæ constitutionis, tunc abiciuntur à nobis antea dilecta, & ipse qui prius in nobis regnabat, princeps tenebrarum. *Quia infans est Israel, & ego dilexi eum, & ex Aegypto acceperui filios eius.* Quemadmodum ad vocavi filios eius, sic abierunt ex facie mea, proque demetia & infantili cogitatione sua hoc supplicium sufferet. Ego quidem ex Aegypto ipsos acceperui, & ex amara illa servitute liberaui: ipsi autem recesserunt à me, nolentes ostendere se mihi, ac servire mihi, sed idolis. Vel in hunc etiam modum hoc intellegere poteris. Perinde nanque ac quopiam ambigente cuius rei gratia adeo execrabiles vocauerit primum, respondet, propter patres. Nam Iacob cognomento Israel infans erat, hoc est simplex & non fucatus, non fictus, quem dilexi adhuc in aluo matris suæ existentem, Iacob enim, dicit dominus, dilexi, Esau odio persecutus sum. Eam ob causam filios eius eripui ex Aegyptiorum servitute, ipsi verò patrum & maiorum suorum nomine honorati, fugerunt ab me, non singuli vel bini, verum secundum copias & iuxta tribus itidè ut vocavi eos ex Aegypto vno agmine. Christus ipse Israel etiam dicitur, ut qui deum ipse viderit. Nemo enim patrem vidit, nisi qui ex deo est. Ille igitur infans fuit, & hunc ex Aegypto vocavit deus pater, verè dilectum suum. Preterea Iudeorum filij, Christi etiam pueri, dicti propter cognitionem carnis, secundum illud: Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedit deus: quoties ab ipso vocabantur, aufugerunt. Vnde dixit: Quoties volui congregare liberos tuos, & noluisti? Obserua autem quando quispiam malignitate infans est, tum diligit eum deus, Israel ex ipso faciens, deum & cernentem & cognoscentem.

IN OSEE PROPHET. ENAR. 911

scientem. Siquidem in maleficam animam non ingreditur A sapientia. Porro ex Aegypto advocatur peccator, hoc est, ex Sapien. 1 multum errante scientia, marcescenteque cognitione seculi huius. Proinde nos sobrios esse oportet, nequando simul ac vocati sumus à deo ad cognitionem filij eius, liberi nostri, id est cogitationes humanæ, quas nos generamus, & consilia, ab deo excidant. Nam cogitatio mortalium misera res est, impensæque fragiles & fallaces sunt consultationes ipsorum. 1. Cor. 8. Hinc & Paulus ait: Si verò quispiam videtur novisse aliquid, seipsum seducit, ex cæcatusque est nihil sciens: Scientia enim inflat. *Ipsi Baaleim immolabant, & sculptilibus suffumum faciebant.* Baaleim, ut sepe dictum est, Baal ipsius idola nominat: sculptilia verò, cæterorum deorum. Indicat autem dementia ipsorum, quod relicto eo qui ex Aegypto ipsos redemisset, huiusmodi servirent idolis: ac propriam suam bonitatem & benignitatem persequentia in apricum statuit. Ego in pedes erexi Ephraim, recepi eum super brachium meum. Tantam ego benignitatem eis ostendi, ut factus sim ipse veluti nutrix. Et quæ admodum illa parvulum aliquem infantem in manus acceptura, pedes eius colligit, vel eum primum veluti in pedes erigit, sicque eum subleuat: non dissimilem ad rationem ego feci, ac veluti pedes illorum colligens, vel apud digerens, assumpsi super dextram meam. Inde iuxta obscure hoc indicat, perinde quasi dicat: Non reliqui eos vagari citra ordinem, citræve legislationem, sed collegi palantes ipsos, legem ipsis ferendo, & brachium meum, hoc est robur meum, ipsis pro auxilio in bellis exhibendo, quod imbecillitatem eorum bauiaret. Infert igitur: Et non cognoverunt quod sanem eos in corruptione hominum. Non cognoverunt, inquit, quæ cæteras gentes perdens & vastans ego, ipsos sanarem, adeoque eis parcerem & commodarem. Etenim Aegyptios & Palestinam inhabitantes exterminavi. Colligebat etiam pedes dominus se tentantium, eosque veluti in pedes statuebat, sapienter respondens tentabatque eos a sumere super brachium suum, ipsisque demonstrare potentiam operum divinitatis suæ, quando dissolutum seu paralyticum curavit, quando cæco visum restituit, quando alia simpliciter signa & prodigia exhibuit. Verum ipsi non agnoverunt quod medicus ipsorum demissus esset, qui perditos sanaret. Non enim eget medico bene valentes, Præterea quosdam in vitiis properè currentes, colligit pedibus, & in

Cap. XI. THEOPH. ARCHL. BVLGA.

D in pedes ritè erigit, docens reflectere cursum ad brachium suum, hoc est opera sua, imitarique eius politiam & administrationem Brachii enim, fortitudinis in operante vita symbolum est. Atenim plerique non agnoscunt q̄ in perditione humanarum cogitationum & voluntatum sanet eos, hoc est, *Hier. 35.* animas: id quod & alibi dicit: Feriam peius, & sanabo melius. *Extendi eos in uinculis dilectionis meae.* Ligatur alicuius manus extendit eas, ut vincire queat. Idem hoc in loco dicit, *Extendi eos, pro eo quod est, paravi eos idoneosque feci ut ligaretur dilectione mea.* Hoc autem veluti de vite æquè ait, atque *Psal. 79.* David: *Extendit palmites eius usque ad mare, & ad flumina adnata eius.*

E

Et hæc hætenus. Quod reliquum erat Theophylacti in Osee prophetam enarrationum, temporis iniuria assumpsit.

PROLOGVS BEATI HIERONYMI
presbyteri in librum Victorini super apocalypsin.

Diuersos marina discrimina transuadentes, inueniunt casus. Si turba ventorum fuerit, vehementior formido est. Si terga iacentis elementi moderatior crispauerit aura, pertimescunt insidias. Ita mihi in hoc videtur quod misisti volumine, quod in Apocalypsin explanationem videtur continere Victorini. Et est periculosum, & obrectatorum latratibus patens, de egregij viri opusculis iudicare. Nam & anterior Papias Hierapolites episcopus & Nepos in Aegypti partibus episcopus de mille annorum regno ita ut Victorinus senserunt. At quia me literis obrestatus est, nolui differre: sed ne spernerem precatorem, maiorem statim libros reuolui: & quod in eorum commentariis reperi, Victorini opusculis sociavi. Ab iota inde quæ ipse secundum literam senserit, à principio libri ad signum crucis, quæ ab imperitis erant vitiosa scriptoribus correximus exinde usque ad finem voluminis addita esse cognosce. Iam tuum est discernere, & quid tibi placeat roborare. Si vita nobis comes fuerit, & dominus sanitatem dederit, tibi nostrum in hoc volumine potissimum sudabit ingenium, Anatoli charissime.

Victorini liber

IN APOCALYPSIN.

Pincipium libri beatitudinem audienti & seruanti promittit, ut lectioni studens exinde opera discat, & quæ præcepit custodiat. *Gratia uobis & pax a deo, qui est, & qui erat, & qui uenturus est.* Qui est, quia permanet. Et erat, **B** quia cum patre omnia fecit, non ex virgine sumpsit. Venturus est, utique ad iudicandum.

Septiformi spiritu. In Isaia legimus, Spiritus sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis, spiritus timoris domini. Isti septem spiritus, vnus scilicet dona sunt spiritus sancti.

Et ab Iesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus ex mortuis, in homine suscepto perhibuit testimonium in mudo, in quo passus. suo nos sanguine soluit à peccato: & debellato inferno, primus resurrexit à mortuis, & mors ei ultra non dominabitur: sed ipso regnante mundi regnum destructum est.

Et fecit nos regnum & sacerdotes. Id est omnem fidelium ecclesiam, sicut Petrus apostolus dicit, Gens sancta, regale sacerdotium.

Ecce uenit cum nubibus, & uidebunt eum omnes populi. Qui primò in suscepto homine uenit occultus, post paululum in maiestate & gloria ueniet ad iudicandum manifestus. Quod autem dicit, In medio candelabrorum aureorum ambulante similem filij hominis, simile dicit post mortem deictam, cum ascenderit in celum, adunato & isto corpore cum spiritu, & gloriæ suæ, quæ recepit à patre, potestate: quasi filium hominis ambulante inter medium candelabrorum aureorum, sicut in Salomone dicit, Inter semitas iustorum ambulabo. Cuius antiquitas est immortalitas. Maiestatis origo, in capite cadaver ostendit, Caput autem christi

sti

VICTORINI COMMENTARII

Dñs deus est. Et in capillis albis, albatorū est similitudo: lanæ similis, ppter oues: similis niui, ppter innumerabilē cādidatorum turbā de cōlo datorū. Oculi eius vt flāma ignis, pcepta dei sunt, quæ credētibz lumē ministrāt, incredulis incēdiū. In facie autē eius claritas vt sol. Claritas quod dixit, apparitio illius fuit, qua locutus est hominibz facie cōtra faciē. Solis autē gloria minor est q̄ gloria dñi. Sed ppter ortū & occasum, & rursus ortū, q̄ natus sit, passus, & resurrexit, ideo dixit similē scriptura faciē eius gloriæ Solis. In veste sacerdotali, carnē quæ corrupta nō est à morte, & habet passionē, sacerdotiū apertissime traditū. Māma, duo sunt testamēta: & zona, chorus sanctorū, vt aurū per ignē probatū. Aliter, Zonā aureā accinctus pectori, cōflata cōscientia, & purus spiritua-

Ilis sensus ita traditus est ecclesiis. Per gladiū bis acutū de ore ipsius emicātem, ostēditur ipsum esse qui & nūc Euāgelij bona, & prius per Moysen legis notitiā vniuerso orbi protulit. Sed quia ex eodē verbo omne genus humanū tā veteris q̄ noui testamēti iudicaturus est, ideo bis acut⁹ cōmemoratus est. Gladius enim militē armat, gladius hostē interficit, gladius delictorē punit. Et vt ostēderet apostolis quia iudiciū annūciabat, ait: Nō veni pacē mittere in terrā, sed gladiū. Et postq̄ cōsummauerat parabolas, ait ad illos: Intellexistis omnia? & dixerūt, ita. Propterea oīs scriba doctus in regno dei, similis est patrifamilias pferētī de thesauro suo noua & vetera. Noua, euāgelica verba: vetera, legis & prophetarū. Et hęc de ore suo processisse & Petro ait, Vade ad mare, & mitte hamū: & piscē qui primus ascenderit, aperto ore eius inuenies statērē, id est duos denarios: & da p me & te. Et Dauid similiter per spm ait, Semel locut⁹ est deus, duo hęc audiui, quia semel decreuit ab initio dñs quod futurū est vsq; ad finē. Deniq; cū iudex sit ipse à patre cōstitutus, volēs ostēdere quoniam verbo p̄dicationis indicabūtur hoīes, ait: Putatis quia ego vos iudicabo in nouissima die? Sed verbū quod vobis locutus sum, illud vos iudicabit in nouissima die. Et Paul⁹ cōtra Antichristū ad Thessalonicenses ait, Quē dñs interficiet spū oris sui. Hic est ergo bis acutus gladius, procedēs de ore ei⁹. Vox ei⁹ tāq̄ vox aquarū multarū. Aqua multa, populi hui⁹ mūdi intelligūt. Sed & donū baptisimi, quod emisit per apostolos, diffunditur ad salutē hominū. Pedes eius similes orichalco. Tāquā fornace cōflatos apostolos dicit, qui p passionē conflati p̄dicat⁹

IN APOCALYPSIM.

p̄dicauerūt verbū ei⁹. Per quos enim ābulabat p̄dicatio, A meritō pedes nominātur. vnde propheta āicipauit dicēdo: Adoram⁹ vbi steterūt pedes eius, dñm primū. Vbi illi primū steterunt, ecclesiā confirmauerunt. i. in Iudæa, vbi oēs sancti conuenturi sunt, & dñm suū adoraturi. Stellæ septē in dextera dixit, quia spūs sc̄ūs septiformis virtutis datus est in potestātē eius à patre, sicut Petr⁹ ad Iudæos exclamauit: Dextera dei exaltat⁹, acceptū à patre spm effudit, hūc quē videtis. Sed & Iohānes baptista āicipauerat discipulis suis dicēdo: Non enim ad mēsurā dat deus spm. Pater amat filiū, & oīa dedit iūman⁹ eius. Iste sunt septē stelle, septē ecclesiæ quas nominati vocabulis suis vocat, ad quas & facit epistolas: Nō quia ipsæ sint ecclesiæ p̄cipes, sed q̄vni dicit, oīb⁹ dicit, nihil em̄ differt, vt quis vexillationē paucorū milliū maiori numero ātēponat. In toto orbe septē ecclesiās omnes esse, & septē nominatas vnā esse catholicā, Paulus docuit primo: quod vt serua ret ipse, & ipsum septē ecclesiarū nō excessit numerū, sed scripsit ad Romanos, ad Corinthios, ad Galathas, ad Ephesios ad Philippenses, ad Collosenses, ad Thessalonicēses. Postea singularibz psonis scripsit, ne excederet modū septē ecclesiarū. Et ī breui cōtrahēs p̄dicationē suā, ad Thimotheū ait: vt scias qualiter debeas cōuertari in ecclesia dei viui. Hūc typū à spū sancto per Isaiā p̄dicari legimus de septē mulieribus quæ apprehēderūt hominē vnū. Vnus autē homo, Christ⁹ est, nō ex semine nat⁹. Septē mulieres, ecclesiæ sunt, panē accipiētes suū: & cū eis sunt velatæ, quæ petūt auferri in propriū suū, vt inuocetur nomē dñi in illis. Panē spm sanctū, qui nutrit in vitā aternā suā sibi per credulitatē promissā. Et tunicas suas, id est sibi pmissas, quæ cooperiri se optāt: de quibus ait Paul⁹: Oportet & hāc fragilitatē vestiri inuolatā: & mortale hoc vestiri immortalitate. Auferri in propriū suū Improperiū est peccatū pristinū, quod auferitur in baptismo: & incipit vocari homo Christianus: quod est, inuocetur nomē tuū sup nos. In his ergo septē ecclesiis putes fieri de vnā ecclesia septem: & pro qualitate fidei & electionis aut ad eos scripsit qui & laborāt in seculo, & operātur de frugalitate laborū suorū, & patiētes sunt, & cū videāt hoīes quosdā in ecclesia dispēsatores preposterōs, ne dispersio fiat portāt, admōnēt tamē eos de amorē vt in quibus fides eorū deest, agāt p̄nitētiā aut ad eos qui locis crudelibus inhabitāt inter persecutores,

IN APOCALYPSIM.

Ductores, & pſeuerāt eſſe fideles: aut ad eos qui ſubtextu miſeri-
cordiæ illicita peccata in eccleſia faciūt: aut ad eos qui negli-
gēs, noīe tñ Chriſtiani ſūt: aut ad eos q̄ humiliter ſtrūcti,
in fide fortiter pſeuerāt: aut arguit illos qui ſtudet ſcripturis,
& laborāt cognoscere arcana prædicationis, & dei op^o facere
nolūt, id eſt miſericordiā & amorē, Oibus pœnitentiā denū-
ciās, oībus iudiciū annūciat. Et in prima quidē epiſtola ait: Scio
laborē tuū, & op̄a, & patientiā tuā. Scio laborare te & opera-
ri: video patientem te eſſe, ne putes me lōge morari à te. Et
quia nō potes portare malos: & qui ſe dicūt apoſtolos eſſe, inueniſti eos
mēdaces, & patientiā habes propter nomē meū. Hæc vniuerſa ad
laudem ſpectāt, & laudem nō mediocrem. Sed tales viros, &
talem claſſē, & tales electionis homines oportet omnimodo
admoneri ne iſtis ſibi bonis cōceſſis fraudentur. Pauca dixit
ſe habere aduerſus illos. *Amorē, inquit, tuū priſtinū deſeruſti:*
memēto unde excideris. Qui cadit, de alto cadit. Ideo dixit, vñ
de: quoniā omnimodo vſq; ad nouiſſimū amoris opera exer-
cēda ſunt: quod eſt principale mādātū. Deniq; niſi fiat, mina-
tus eſt mouere candelabrum de loco ſuo, id eſt ſpargere plebē.
Odire autē ſe opera Nicolaitarū, quē & ipſe oderat, hoc ad lau-
dem ſpectat. Nicolaitæ autem erant illo tempore ficti homi-
nes & peſtiferi, qui ſub nomine Nicolai miniſtri fecerunt ſi-
bi hæreſim, vt delibātū exorcizaretur, & māducari poſſet: &
vt quicūq; fornicat^o eſſet, octaua die pacē acciperet. Ideo col-
laudauit eos ad quos ſcribit, quib^o talibus & tā magnis viris
promiſit lignū quod eſt in paradīſo dei ſui. Sequens epiſtola
ſequētē cōuerſationē alterius claſſis & cōſuetudines detegit.
Deniq; ait: Scio uos pauperes eſſe, laborare: ſed diuites eſtis. Scit
F enim apud ſe talibus diuitias eſſe recōditas. Et detrectationē
de iudeis, quos negat eſſe Iudeos, ſed ſynagoga ſunt Satane,
quoniā ab Antichriſto colligūtur: quib^o ait vt pſeuerēt fide-
les eſſe vſq; ad mortē. Et qui pſeuerauerint vſq; in finē, nō læ-
dētur à mortē ſecūda, id eſt nō caſtigabūtur in inferno. Ter-
tia claſſis ſanctorū oſtendit ſeueros, qui fortes ſunt in fide, &
nō expaueſcūt pſecutionē. Sed quia & in illis ſunt qui proni
ſunt ad illicitas pmiſſiones, ait, Pugnabo cū illis gladio oris
mei, id eſt, quid præceperim dicā, & quid feceritis cōferā. Nā
Balaā doctrinā oculis filiorū Iſrael eſſe delibatam, & forni-
cari olim notū eſt. Ille enim hoc cōſiliū dedit regi Moſhabita-
rū, & ſcādalizauerūt populū. Sic, inquit, vos habetis inter vos
ta lem te-

IN APOCALYPSIM.

214

talē tenētes doctrinā, & ſubpretextu miſericordiæ alios vitia **A**
eis. Qui uicerit, inquit, dabo illi mānā abſcōſum. Mānā abſcōſum,
immortalitas eſt, gēma alba, adoptio i filiū dei. Nomē nouū,
Chriſtianū eſt. Quarta claſſis nobilitatē fidelīū operatiū coti-
die, & maiora faciētū opera deſignat. Sed & ibi eſſe quoque
hoies faciles ad illicitas paces dādas, & prophetias nouas at-
tendēdas oſtēdit. Arguit & præmonet ceteros, quib^o nō pla-
cet hoc, qui cognoscūt nequitia aduerſam, quib^o malis dolo-
res inducere querit in capita fidelīū & picula: & ideo ait: Nō
mitto ſup vos aliud pōdus, id eſt, nō dedi vobis legis obſerua-
tiones & onera, quod eſt aliud pōdus: vt quod habetis, tenea-
tis donec venio, inquit. Et q̄ uicerit, dabo illi poteſtatē ſup nationes.
id eſt, iudicē illū cōſtituet inter ceteros ſanctos. Et dabo illi
ſtellā matutinā. Primā reſurrectionē ſcilicet pmiſit. Stella ma-
tutina noctē fugat, lucē annūciat, id eſt diei ſitiū. Quia claſ-
ſis, id eſt collectio vel cōuerſatio ſanctorū, declarat hoies ne-
gligēs, alias q̄ oportet in ſeculo agentes operatiōes, nomi-
ne tantum Chriſtianos. Et ideo hortatur eos ſi quo modo re-
uerſi à negligētia, periclitati poſſūt eſſe ſalui. *Infraura, inquit,*
ea quæ moritura erāt. nō enim inuenio opera tua plena corā deo meo.
Non em̄ ſatis eſt arborē mię, & fructū nō habere: ſicut nec ſa-
tis eſt Chriſtianū dici, & ipſū cōfiteri, & Chriſtum in opere
non habere, id eſt eius præcepta nō facere. Sexta claſſis, id
eſt cōuerſatio collectiōis optimæ, cōſuetudines ſanctorū de-
clarat, horū ſcilicet, q̄ humiles i ſeculo, & ruſtici i ſcripturis,
fidē immobiliter tenēt, nec ōnino vllō caſu territū retrahūtur à **C**
fide. ideo ait ad illos: Dedi ante vos oſtiū apertū, & ait. Qm̄
ſeruaſti verbū patiētiæ meæ in tā paruis viribus: & ego te ſer-
uabo de hora tērationis, vt ſciāt huiusmodi gloriā. neq; in tē-
rationē eos tradi pmittit. Qui uicerit, inquit, ſuit colūna in
tēplo dei. Colūna, decor eſt ædificij, id eſt qui pſeuerauerit,
totum nobilitatur in eccleſia. Sequitur hæc quoque collectio
Septima claſſis declarat homines locupletes, apud quos in
cubiculo quidem ſcripturæ tractantur ſolis autem an ſint fi-
deles à nemine intelligitur, ſcilicet iactantes & dicentes ſe
omnia cognoscere, præditi fiducia literature, opera autem
negantes. Et ideo ait ad illos, neque frigidos neque ſer-
uentes illos eſſe, id eſt neque incredulos, neque fideles. ad o-
mnes enim omnia ſunt. Et quoniam nec frigidus es, nec cali-
dus, tepidus es, & nauſeam facis: uomam, inquit, te de ore meo.
Nauſea

VICTRNI COMMENTARII

D Nausea quāvis odibilis sit, neminē latet. sic & huiusmodi ho-
mines cū fuerint piecti. Sed quia tēpus est penitētie, ait, Cō-
silio tibi vt emas a me aurū cōflatum. id est, si quo modo pote-
stis pro nomine dñi aliquid pati. Et collyrio, inqt, inūge o-
culos tuos: vt quod libēter cognoscis p scripturā, huius & opus
facere coneris. Et quoniā si huiusmodi hoīes de magno exci-
dio ad magnā redeāt penitētiā, nō solū sibi vtilēs, sed multis
prodesse possūt, nō mediocrē eis mercedē pmitit, id est sedē
in solio iudicis. Ostiū apertū in cōlo noui testamēti predica-
tor vidit Iohānes, & dicit ei, Ascēde huc. Quādo apertū ostē-
ditor, clausum fuisse hoībus manifestū est. Satis aut & plenē
satisfactū est qñ Christus in corpore in cōelos ad patrē ascē-
dit. Vox aut prior quā audierat, cū dicat illū secū locutū, sine
cōtradictione arguit qui aliū in pphetis, aliū in euāgelio di-
cūt: fuisse locutū, cū magis ipse qui venit, ipse in prophetis lo-
cutus sit. Iohānes enī ex circūcisione erat, & oīs ille populus
veteris testamēti pradicatōne audierat, illa voce edificatus
est. Illa eadēq; vox, inquit, quā audierā, illa mihi dixit, ascen-
de huc. Idē spūs, quē paulō antē qñ filiū hominis, inter cādelā
bra aurea ambulāntē se vidisse fatetur, & nūc exinde recollit
quē p legē in similitudinibus renūciata erāt, & p hāc scriptu-
rā coniungit oēs priores pphetas, & aperit scripturas. Et quia
postq iuitauit in cālū omnes credētes in nomine suo dñs no-
ster, statim spūm sanctū effudit, qui latr⁹ est in cōlū, ait, Sta-
tim fact⁹ sum in spū. Et cū aperiatur p spūm sanctū mēs fide-
liū, & illud illis manifestetur, quod & priorib⁹ est predicatū,
F significatō solū positū est, quod est sedes iudicij & regis: su-
p quod solū vidisse ait similitudinē iaspidis & tardij. Iaspis-
dis aquæ color est: tardij ignis. Hęc duo iudicia posita esse v-
q; ad cōsummationē orbis sup tribunal dei exīde manifestāt-
ur, quoniā iudiciorū duū vnū iā cōsummatū in cataclysmo
p aquā, aliud aut cōsummabitur per ignē. Irim aut circa solis.
Eodē colores habet iris, & arc⁹ dicitur, de quo etiā ad Noe
& filios eius locutus est dñs ne timerēt in resurrectione dei.
Iā statūā, inqt, arcū meū in nubibus: nec iā aquā timeatis, sed
ignē. Ante solū aut tāquā mare vitreū simile crystallo, donū
baptismi, quod p filiū suū penitētiā tēpore antequā iudiciū
iudicet effudit. ideo ante solū, id est ante iudiciū. Cū aut di-
cit mare vitreū simile crystallo, aquā mūdā, stabīlē, nō vērō
agitātā, nō in procliuo defluentē, sed tāquā donū dei immo-
bile

IN APOCALYPSIN

105

bile traditum ostendit. Quatuor animalia, quatuor sunt euā **A**
gelia. Primum, inquit, simile leoni, secundum simile vitulo,
tercium simile homini, quartum simile aquilæ volanti: habē-
tes alas senas in circuitu, & oculos intus & foris: & non ces-
sant dicere, hāgios, hāgios, hāgios. sanctus sanctus sanctus
dominus deus, Sedentes vigintiquatuor seniores habentes
tribunalia vigintiquatuor, libri sunt prophetarum & legis,
referentes testimonia iudicij. Sunt autē vigintiquatuor pa-
tres: duodecim apostoli, & duodecim patriarchæ. Animalia
igitur quod differentia vultibus sunt, hanc habet rationem.
Simile leoni animal, euāgelium secundum Marcum, in quo
vox leonis in eremo rugientis auditur. Vox clamantis in de-
serto, Parate viam domini. Hominis autem figura Matthæ
enititur enunciare nobis genus Mariæ, vnde carnem accepit
Christus. Ergo dū enumerat ab Abraham vsque ad David,
& vsque ad Ioseph, tanquam de homine locutus est. ideo **B**
predicatio eius hominis effigiem ostendit. Lucas sacerdoti-
um Zachariæ offerentis hostiam pro populo, & apparen-
tem sibi angelum dum enarrat, propter sacerdotium, & ho-
stiaē conscriptionem, vituli imaginationem tenet. Iohannes
euangelista aquilæ similis, assumptis pennis ad altiora fe-
stinans, de verbo dei disputat. Marcus euangelista sic inci-
pit, Initium euāgelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Isaia
propheta: Vox clamantis in deserto. hæc est leonis effigies
Matthæ⁹, Liber generatiōis Iesu Christi filij David filij A-
braham. hæc est facies hominis. Lucas autē dicit: Fuit sacer-
dos nomine Zacharias, de vice Abia, & mulier ei de filiabus
Aaron. hæc est imago vituli. Iohānes sic incipit, In princi-
pio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat ver-
bum. hoc erat in principio apud deum. hæc est similitudo
aquilæ volantis. Non solum autem, sed & ipsum verbum dei
patris omnipotentis, qui est filius eius dominus noster Iesus
Christus, feret easdem imagines in tempore aduentus sui ad
nos, Et cum predicatus est tanquam leo, & catulus leonis,
propter salutem hominis homo factus est ad mortem deuin-
cendam, & vniuersos liberandos. Quod seipsum obtulit ho-
stiam patri pro nobis, vitulus dictus est. Et quoniam mor-
tem deuicit, & ascendit in cōelos extendens alas suas, & pro-
regens suam plebem, aquila volans nominatus est. Hæ præ-
dicationes quāuis quatuor sunt, vna est tanen quia de vno
ore

VICTORINI COMMENTARIJ

Dore processit: sicut fluvius in paradiso, cū sit vnus, in qua-
tuor partes diuisus est. Oculos autem intus & foris habere
animalia, id est prædicationem noui testamenti, specialem
providentiā ostēdit, quæ & secreta cordis inspicit, & superue-
niētia videt, quæ sunt intus & foris. Alæ senæ sunt testimo-
nia veteris testamenti librorū: ideōque vigintiquatuor fa-
ciūt tot numeros, quot & seniores super tribunalia. Sed sicut
animal volare non potest, nisi pennas habeat: sic nec prædi-
catio noui testamēti fidē habet, nisi habeat veteris testamēti
prænūciata testimonia, per quæ tollitur à terra, & volat. Sēp
enim quod ante dictū est, & postea factū inuenit, illud fidem
facit indubitabile. Rursum tamē & alæ si nō hærēat animali-
bus, vitā vnde trahant nō habēt. Nisi enim quæ prædixerūt
E prophetae, in Christo essent cōsummata, inanis erit p̄dicatio
illorū. Hoc tenens ecclesia catholica, & ante p̄dicata & postea
consummata, volat, & merito tollitur à terra viuū animal.
Hæreticis autem qui prophetico testimonio non vtuntur, al
sunt eis animalia, sed non volant, quia sunt terrena. Iudæis
autem, quia non accipiunt noui testamenti prædicationem,
assunt alæ, sed non viuunt, id est inanem vaticinationem ho-
minibus afferūt, facta dictis non conferentes. Sunt autē libri
veteris testamenti qui accipiuntur vigintiquatuor, quos in
Epitomis Theodori inuenies. Sed & vigintiquatuor, vt dixi-
mus, patres & apostolos, iudicare populum suum oportet. In
terrogantibus enim apostolis & dicentibus, Nos omnibus
nostris relictis secuti sumus te: quid erit nobis: respōdit dñs
F noster: Cum sederit filius hominis super solium gloriæ suæ,
sedebitis & vos sup sedes duodecim, iudicātes duodecim tri-
bus Israel. Sed de patribus qui iudicaturi sunt, ait Iacob pa-
triarcha, Dan iudicabit & ipse populum suum inter fratres,
sicut vna tribus Israel. Exire autem fulgura & voces & toni-
trua à solio dei, & septē facies ignis ardentis, significat præ-
dicatiōes à deo, & minas. Nā fulgura aduentū dñi significāt:
voces autē, noui testamenti prædicationes. tonitrua autē, q̄
cēlestia sunt verba. Facies ignis ardentis, donū sancti spiritus,
quonia in lignū passionis est redditū. Et cū hæc fierēt, cecidi-
sse diuersos maiores vatu, & adorasse deum, cū darēt ani-
malia gloriā & honorē, id est euangelia actionem, propheta
scilicet dñi, & doctrinā, cū adimpletset ante per illos præ-
nūciatum verbum, digne meritōq; exultant, scientes secreta
&

IN APOCALYPSIM.

106

& verbum domini ministrasse. Denique & cum venit qui A
mortē disungeret, & coronā immortalitatis solum dignus
fumeret, omnes habētes pro gloria aliqua act⁹ sui optimi co-
ronas, proiecerūt eas sub pedib⁹ eius, id est propter eminētē
victoriā Christi, omnes victorias sub pedibus eius. Hoc &
in euāgelio suppleuit spiritus sanctus ostendendo. Cū enim
passurus nouissime venit Hierosolymos dñs noster, & exis-
set illi populus obuiam: alij præcis ramis palmarū viā ster-
nebāt, alij tunicas suas subiiciebant: duos scilicet populos o-
stendens. vnum patrum, & alium prophetarum magnorum
virorum, qui quascunq; habebāt palmas victoriarū cōtra pec-
catum, victori omnium Christo eas sub pedib⁹ iactabāt. Pal-
ma autem & corona idē significat, quoniā nō datur nisi vi-
ctori. In dextera autē sedentis super tribunal liber scriptus
intus & foris, signatus sigillis septē, vetus testamētum signi-
ficat, quod est datum in manibus dei nostri. A patre accepit
iudicium. Præco, inquit, præconauit an aliquis dignus esset
aperire librū, & soluere signacula eius: & nemo inuētus est di-
gnus neq; in celo, neq; i terra, neq; infra terrā. Aperire autē
sigilla, est pro hoīe mortē deuicere. Hoc dign⁹ facere nemo
inuētus, neq; in angelis in celo, neq; in hominibus in terra,
neque inter animas sanctorum in requie, nisi solus Christus
filius dei: quem dicit vidisse agnū tanquam occisum, haben-
tem cornua septem. Quod enim erat tunc prædicatū, & quic-
quid per vanas oblationes & sacrificia lex in illum medita-
ta fuerat, ipsum implere oportebat. Et quia ipse erat testator,
& mortem deuicerat, ipsum erat iustum constitui à deo hære-
dē, vt possideret substantiam morientis. id est membra huma-
na. vnde dicit leonem de tribu Iuda vicisse, qui est radix da-
uid. Leonem de tribu Iuda in Genesi legimus, vt Iacob pa-
triarcha ait, Iuda, te laudabūt fratres tui. Recubisti & ob-
dormisti, & resurrexisti tanq̄ leo, & tanquam catulus leonis.
Ad deuincendā enim mortē leo dictus est, ad patiendū pro
hominibus tanquam agnus ad occisionē ductus est. Sed q̄
mortem deuicit, & præuenit carnificis officiū, qui occisus di-
ctus est: hic ergo aperit quod ipse signauerat testamētū. Ob
hoc Phinees, & Moyses legis dator, q̄ oportebat esse signa-
tū & celatum vsque ad aduentū ei⁹, velauit suam faciē, & sic
est populo locutus, ostēdēs velata esse verba prædicationis vs-
que

VICTORINI COMMENTARIJ

D que ad aduentū temporis. Nam & ipse tunc legis de populo, Accepta lana succida & sanguine vituli & aqua asperit populum vniuersum, dicens: Hic sanguis testamenti eius quod mandauit ad vos. Animaduerti ergo oportet hominem diligenter prædicare, & vniuersa in mundo coercere. Nam nec sufficit legem illam dici: sed testamentum nominata est. Nul la lex testamentum vocatur: nec testamentum aliud dicitur, nisi quod faciūt morituri: & quodcūq; intrinsecus testamēti est signatum est vsque ad diē mortis. Ideo modo designatur moritura per agnum occisum, qui tāquā leo cōfregit mortē: & quæ de eo prænūciata fuerant, repleuit, & hominem liberauit, id est carnem de morte, & accepit possessionem substantiæ morientis, id est mēbrorū humanorū: vt sicut per vnū cor
E pus omnes homines debitū mortis susceperant, ita per vnum corpus vniuersi credētes renati in vitā resurgerent. Modo ergo facies Moysi aperitur, & creditur, & reuelatur, ideo Apocalypsis reuelatio dicitur: modo liber eius resignatur: modo hostiæ oblationis intelligitur: modo sacerdotiū, charisma, fabricatio ædis: testimonia apertē intelliguntur vigintiquatuor seniores & quatuor animalia citharas & phialas habētes, cantantes canticū nouū. Coniuncta veteris testamēti prædicatio cū nouo, populū Christianū ostendit cantantē canticū nouum, id est confessionē suā publicē conferentē. Nouū est filium dei hominē fieri: nouum, cum corpore in celos ascendere: nouum, remissionem peccatorum hominibus dari: nouum, sancto spiritu signari homines: nouum, sacerdotiū accipere sacra obseruationis, & regnum expectare immensę
F repromissionis. Cithara enim chordam in ligno extensam significat, id est carnem Christi passionis ligno coniunctā: phiala, confessionem ex noui sacerdotij propagine, & angelorum multorum, immo omniū. Et vniuersę dominationes domino nostro referant iam gratiarum actionem liberationis hominum de clade mortis. Resignatio sigillorū, vt diximus, apertio est veteris testamenti, & prædicatorū prænūciatio in nouissimo tēpore futurorū: quæ licet scriptura prophetica per singula dicit, omnibus tamē simul apertis sigillis, ordinē tamen suū habet prædicatio. Nā aperto primo sigillo, dicit se vidisse equū album, & equitem coronatū, habentem arcum. hoc enim primò factum est. Postquam enim ascendit in celos dominus, & aperuit vniuersa, misit spiritū suum, cuius

IN APOCALYPSIN,

107

cuius verba prædicationis tanquam sagittæ, ad corda hominum pergentes, vt vincerent incredulitatem. Corona autem super caput prædicatoribus est promissa per spiritum sanctum. Cæteri tres equi, bella, fames, & pestes, in euangelio à domino prædicata manifestius significant: ideoq; ait vnum de animalibus dixisse, quia omnia vnum sunt, Veni, & vide. Veni dicitur inuitato ad fidem, vide dicitur ei qui non videbat. Ergo equus albus, verbum est prædicationis, cum spiritu sancto misso in orbem. Ait enim dominus: Prædicabitur hoc euangelium per totum orbem terrarum in testimonium corā gentibus, & tunc veniet finis. Equus roseus, & qui sedebat super eum habēs gladium, bella sunt significata futura, **B** vt legimus in Euangelio: Surget enim gens contra gentem, & regnum aduersus regnum: & erunt terræ motus magni. hic est equus roseus. Equus niger autem famē significat. ait enim dominus: Erunt fames per loca. Propriē autem extenditur verbum vsque ad Antichristi tempora, quoniam magna fames est ventura, quāque omnes lædētur. Statera in manu, libera examinis, in qua singulorum merita ostenderet. Ait dein, Vinum & olenmne leseris, id est, hominē spiritualē ne plagis percusseris. Hic est equus niger. Equus autem pallidus, & qui sedebat super eum, nomen habebat mors. hæc eadem quoque inter cæteras clades præmiserat dominus, venturas pestes magnas & mortalitates. Cum enim dicat, Et infernus sequitur eum, id est expectabat deuorationem animarum multarum impiarū. Hic est equus pallidus. Animas autem occisorum vidisse sub ara, id est sub terra. Ara enim, & cælum & terra dicitur: sicut lex ait, imaginaria veritatis facie meditante, quæ duas aras, auream intrinsecus fecerat. Nos autem intelligimus auream ita dici, domino nostro nobis testimonium perhibēte. ait enim: Cum offers munus tuū ad aram. Vtique munera nostra, orationes sunt quas offerimus. Et ibi recordatus fueris habere aliquid fratrem tuum aduersum te, relinque ibi munus tuum ante arā. Vtiq; ad cælum ascendunt orationes. Sicut ergo cælum intelligitur ara aurea, quæ erat interior (nā & sacerdotes semel in anno introibant, qui habebāt chrisma, ad aram auream, significante spiritu sancto Christum hoc semel facturū) sic & ara area, terra intelligitur sub qua est infernus, remota pœnis & ignibus regio, & requies sanctorum: in qua quidem ab impiis videtur
O iij

VICTORINI COMMENTARII

Dentur & audiuntur iusti, & neque illuc transire possunt. Hos ergo tantos, id est animas occisorum, expetere vindictā sanguinis, id est corporis sui de habitantibus super terram, voluit nos cognoscere qui omnia videt. Sed quia in nouissimo tempore sanctorum remuneratio perpetua, & impiorum ventura est damnatio, dictum est eis, Expectate. & pro corporis sui solatio acceperunt, inquit, stolas albas, id est donū spiritus sancti. Sextū sigillum, Factus est terramotus magnus: ipsa est persecutio nouissima. Sol fit vt saccus, incredulis splendor doctri-
Etrinae obscurabitur. Luna sanguinea, ecclesia sanctorum ostēditur pro Christo sanguinem fundere. Stellas, eiusdem fideles turbari. Agitata ficus amittit grossos, persecutione homines ab ecclesia separari. Caelum inuolui, ecclesia de medio sit, & mons & insulae de locis suis morae. Nouissimam arundinem similem virgae, vt metiretur dei templum, & aram, & adorantes in ea, potestatem dicit quam dimissus postea exhibuit ecclesiis. Nam & euangelium postea scripsit. Cum essent Valentinus & Cherinthus, & Ebion & ceteri scholae Satanæ diffusi per orbem cōuenerunt ad illum de finitimis prouinciis omnes, & compulerunt vt ipse testimonium conscriberet. Mensura autem filij dei, mandatum domini patre confiteri omnipotentem. Dicimus & huius filium Christum ante originem seculi spiritualem apud patrem genitum, hominem factum, & morte deuicta in caelos cum corpore à patre receptum, effudisse spiritum sanctū donum & pignus immortalitatis. hunc per prophetas prædicatū, hunc per legē conscriptū, hunc esse mandatū dei, & verbum patris, & conditorē orbis. Hæc est arūdo & mēsurā fidei. Et nemo adorat arā sanctā nisi q̄ hāc fidē cōfiteat. Aulā autē exteriorē eiice foras. Aula atriū dicit, vacua inter parietes area. hos tales nō necessarios eiici iussit de ecclesia: quia data est, inquit, calcari à gētib⁹, id est huiusmodi hoibus, ita vt à gētib⁹ cōculcet. Deinde repetit de nouissimi tēpōis ruina & excidio, & ait: Ciuitatē sanctā calcabūt mensib⁹ quadraginta duob⁹. Et dabo duob⁹ testib⁹ meis, & p̄dicabūt amicti cilicio dies mille cclx, id est triennū, & mēses sex. hoc em̄ faciūt mēses quadraginta duo. Est ergo illorū p̄dicatio triennū, & mēses sex, & regnū Antichristi alterū tantū. De ore illorū prophetarū exire ignem contra aduersarios potestātē verbi dicit. Omnes enim plage quotquot futuræ sunt ab angelis, in eorū voce mittūt. Multi putant

putāt eū Heliā esse, aut Hælisæū, aut Moysen: sed vtriq; mortui sunt: Hieremiæ autē mors nō inuenitur, quia omnes veteres nostri tradiderūt illū esse Hieremiā. Nā & ipsum verbum quod factū est ad eū, testificatur ei dicēs: Prius q̄ figurare te in v̄stre, cognoui te: & prius q̄ de vulua procederes, sanctificauī te: & prophetā in gētib⁹ posui te. In gētib⁹ autē propheta non fuit, & ideo verbum dei verax necesse habet quod promissit exhibere, vt in gētib⁹ propheta sit. Hos duos candelabra duo & duas oliuas ideo nominauī, vt si in alio legens nō intellexisti, hic intelligas. In Zacharia enim vno ex duodecim prophetis scriptū est, Hi sunt due oliuæ, & duo candelabra, qui in cōspectu dñi terre stāt, id est sunt in paradiso. Hos ergo oportet interfici ab Antichristo post multas plagas seculo infixas: quē dicit ascēdisse bestia de abyssō. De abyssō autem eū ascensurū. multa testimonia enim nobis in hoc capitulo cōtrahēda sunt. Ait enim Ezechiel, Ecce Assur cypressus in mōte Libano. Assur depri-mēs cypressos excelsas ramosas, id est populos multos in mōte Libano. Regnū regnorū, id est Romanorum. Formosus in germinibus, id est fortis in exercitibus. Aqua, inquit, nutrit eū, id est multa millia hominū subiecta erūt illi. Et abyssus hausit illū, id est rēstauit eū. Nā & Esaias penē iisdē verbis loquitur. Fuisse autē eū iā in regno Romanorū, & fuisse inter Cæsares. & Paulus apostolus contestatur. ait enim ad Thessalonicenses, Qui nunc tenet, teneat, donec de medio fiat: & tunc apparebit iniquus ille cuius est aduentus secundum efficaciam Satanæ in signis & portētis mēdacibus. Et vt scirēt illum venturum qui tūc erat princeps, adiecit, Arcanū, inquit, malitię iā oritur. Sed nō sua virtute nec patris sui suscitatur, sed dei iussu. Quare ergo Paulus idē dicit? Idcirco quod nō receperūt amorē dei, mittet eis deus spiritū erroris, vt omnes persuadeātur mēdacio, qui nō sunt persuasi veritate. & Esaias ait, Sustinētibus lucē, illis tenebrę ortę sunt. Hos ergo prophetas ab eodē interfici manifestat Apocalypsis, & quarta die resurgere, ne quis dño equalis inneniatur. Sodomā autē & Aegyptū dicit Hierosolymā. Dictus populi persecutor id efficiet. Diligēter ergo & cū summa sollicitudine sequi oportet prophetica prädicationem, & intelligere quoniā spiritus ex parte prædicat & præpostulat, & cum præcucurrerit vsq; ad nouissimū, rursus tēpora superiora repetit, & quoniam quod facturus est semel, aliquoties

VICTORINI COMMENTARII

D quasi factum ostendit: quod nisi intelligas, aliquoties vt factū
aliquoties vt futurum, in grādi caligine inuenieris. Ergo in-
terpretatio sequērium dīctorū ea mōstrabit, vt nō ordine le-
ctionis, sed rationis intelligatur. Apertū est tēplum dei, quod
est in celo. Apertio est domini nostri. Tēplum enim dei fili-
us est, sicut ipse ait, Soluite tēplum hoc, & in tribus diebus
excitabo illud. & dicentibus Iudæis, Quadraginta & sex an-
nis edificatū est tēplum istud: euāgelista inquit, ille dicebat
de tēplo corporis sui. Arca testamēti, euāgelij pradicatio, &
indulgētia delictorū, & omnia bona quę cū illo aduenerint,
illa dicit apparuisse. Mulier autē amicta sole, & luna sub pedi-
bus suis, habēs coronā duodecim stellarū, parturiēs in dolori-
bus suis, antiqua ecclesia est patrū & prophetarū, & sanctorū
E apostolorū, quā gemitus & tormenta habuit desiderij sui, vs-
quequo fructū ex plebe sua secundū carnē olim promissū sibi
videret Christū ex ipsa gente corpus sumpsisse. Sole autē a-
micta, speciē resurrectionis significat, & gloriā repromissio-
nis. Luna vero casus sanctorū corporū, & debitū mortis. quo
deficere nūquam potest. Nā quēadmodū minuitur vita, sic &
augetur. Nec in totū extincta est spes dormientū, vt quidam
putāt: sed habent in tenebris lucē sicut luna. Corona stellarū
duodecim, chorū patrū significat secundū carnē natiuitatis:
ex quibus erat Christus carnē sumpturus. Draco roseus stans
& expectās, vt cū peperisset filiū, deuoraret eū: diabolus & an-
gelus refuga scilicet, qui omnīū hominū interitū per mortem
æqualem posse esse opinabatur. Sed qui de semine natus non
erat, nihil mortis debebat. propter quod nec deuorare eū po-
tuit, id est in morte retinere. In tertia enim die resurrexit. de-
nuīq; & priusquā pateretur, tētare eū accessit tanquā hominē.
Sed cū inuenisset nō illū esse quē putabat, discessit, inquit, ab
illo ad tēpus. Hūc dicit raptū ad solīū dei, & nos legimus in
actibus apostolorū quēadmodū loquēs cū discipulis suis, ra-
ptus est in celos. Virga ferrea, gladius persecutionis. Omnes
recessisse de locis suis, id est q; boni mouebūtur, persecutionē
fugiētes. Quatuor angeli per quatuor āgulos terræ, siue qua-
tuor vēti trās Euphratem flumiū, gētes sunt quatuor, quia o-
mnī genti à deo deputatus est angelus, sicut dicit, Statuit eos
super numeros angelorum dei, donec sanctorum cōpleatur
numerus, suos nō egrediūtur terminos, quia in nouissimo cū
Antichristo veniēt. Quod autē dicit, turba multa ex omni tri-
bu, cre-

IN APOCALYPSIM.

109

bu, credentibus electorum numerum ostendit, qui per sangui-
nem agni baptismō purgati, suas stolas fecerūt cādidās, ser-
uantes gratiam quam acceperunt. Septimo autem sigillo filē-
tium fit in celo semihora. Semihora initium est quietis æter-
næ. sed partem intellexit, quia interruptio eadē per ordinem
reperit. Nam si esset iuge silentium, hic finis narrādi fieret.
Angelum autem ascendentem ab oriēte solum, Heliam pro-
phetam dicit, qui anticipaturus est tēpora Antichristi, ad re-
stituēdas ecclesias & itabiliēdas à magna & intolerabili per-
secutione. Hæc in apertione librorum veteris testamenti &
nouī pradicata legimus. Ait enim dominus per Malachiam:
Ecce ego mittā vobis Heliam Thesbitē cōuertere corda pa-
trum ad filios, & cor hominis ad proximū suū, id est ad Chri-
stum per pœnitentiam: cōuertere corda patrum ad filios, se-
cundum tēpus vocationis Iudæos ad sequētis populi fidem
reuocare. Ideo ostendit etiam numerū ex Iudæis crediturum,
& ex gentibus magnā multitudinem. Mitti etiam in cælum
orationes ecclesiæ ab angelo, & suscipi illas, & contra irā ef-
fundi, & scopari regnum Antichristi per angelos sanctos, in
euangelio legimus. Ait enim: Orate ne incidatis in tentatio-
nē. Erit enim angustia magna, qualis nō fuit ab origine mū-
di. Et nisi abbreviasset dominus dies illos, non esset salua o-
mnis caro. Hos ergo archangelos malos septē ad percutiēdum
Antichristum mittit. Nam & ipse ita dixit: Tūc mittet
filius hominis nuncios suos, & colligent electos eius de qua-
tuor angulis venti à finibus eius vsq; ad fines eius. & antē ait
per prophetam: Tunc erit pax terræ vestræ, cum surrexerint
in ea septem pastores, & octo morsus hominū, & in dagabunt
Assur hoc est Antichristum, in fossā Nembrot, in damnatio-
ne diaboli. Ecclesiæ specie similiter cōmoti fuerint custodes
domus. Ipse autē in parabola ad apostolos sic ait, cum venis-
sent ad eum operarij, & dixissent, Domine, nonne bonum se-
men seminasti in agro? Vnde ergo ibi lolium? respondit eis,
Inimicus homo hoc fecit. cui dixerunt, Vis imus, & eradica-
mus illud? qui ait: Non: sed finite vtraque crescere vsque ad
messē: & in tempore messis dicam messoribus colligere lo-
lium, & facere manipulos, & cremari igni æterno: triticum
autē colligere in horrea mea. Hos messores & pastores & o-
perarios hic Apocalypsis ostendit esse angelos. Tuba autem
verbū est potestatis: & licet repetat per phialas, non quasi bis
factum

D bis factū dicit, sed quoniam semel futurum est quod est decretū a deo ut fiat, ideo bis dicitur. Quicquid igitur in tubis minus dixit, hic in phialis est. Nec aspiciendus est ordo dictorum, quoniam saepe spiritus sanctus ubi ad nouissimi temporis finem percurrerit, rursus ad eadem tempora redit, & suplet ea quae minus dixit. Nec requirendus est ordo in Apocalypsi, sed intellectus. Sequendus est enim & ipse propheta. Sunt igitur scriptae in tubis & phialis, aut plagarum orbi missarū clades, aut ipsius Antichristi insania, aut populorum detrahitio, aut plagarum differentia, aut spes in regno sanctorum, aut ruina ciuitatum, aut ruina magna Babylonis ciuitatis, id est Romanae. Aquila magna medio caelo volans, spiritus sanctus significatur, in duobus prophetis contestans magnā plagarū iram imminere, siquo modo quisque volasset nouissimo tempore conuersus, ut aliquis adhuc saluus esse possit. Nam forte quem dicit de caelo descendisse, amictū nube, & iris super caput eius, & facies eius tanquam sol, & pedes eius columna ignis, & habebat librum in manu sua apertū, & posuit pedes suos super mare & terrā: dominum nostrum significauit, sicut superius enarrauimus. Facies eius tanquam sol, id est de resurrectione. Super caput autem eius iris, iudiciū intelligitur quod per illum factum est, aut futurū est. Liber apertus, Apocalypsis est quā Iohannes vidit. Pedes eius cōlatos & superius diximus apostolos esse. Nā calcari ab eo & marina & terrena, omnia sub pedibus eius subiecta significat. Angelum eū dicit, id est nūcium, scilicet patris. Vocatur enim magni consilij angelus. Quod clamasse dicit voce magna, vox magna est caelestis, omnipotentis dei verba hominibus nunciare, & cōtestari quia post clausam poenitentiam spes postea futura nō est. Septem tonitrua locuta voces suas, spūsanctus septiformis virtutis per prophetas protestatus est omnia futura, voce illi⁹ in seculo testimonij reddit. Sed quia dicit se scripturū fuisse Iohannes quia locuta fuisset tonitrua, id est quicūque in veteri testamento erat obscura & praedicata, vetat scribere, sed relinquere ea signata, quia erat apostolus, nec oportebat gratiā sequētis gradus in primo collocari: quia tempus, inquit, prope est. Apostoli enim virtutibus, signis, portentis, magnalibus factis, vicerunt incredulitatem: post illos, iam eisdem consumptis, ecclesiis datum est solatium propheticarum scripturarum interpretandarum: quos interpretes prophetas dixit. Ait enim apostolus,

apostolus, Et quidem posuit in ecclesia primū apostolos, **A** secundo prophetas, tertio doctores. & reliqua. & alio loco ait, Prophetae duo aut tres dicant, & alij astant. & ait, Omnis mulier orans vel prophetans detecto capite, deturpar caput suum. Cum autem dicat, Prophetae duo vel tres dicant, & alij astant: non de catholica prophetia dicit, inaudita, & incognita, sed etiam praedicata & nota. Astant autem vtrūne interpretatio cum testimoniis cōgruat dictionis propheticae. Constat ergo Iohanni non fuisse necessarium superiorī virtute armato, cum Christi corpus, id est ecclesia, suis membris ornatum, suo loco respondere debeat, accipere libellum, & comedere sub ostensione facta memoriae. Dulcis in ore praedicationis est fructus loquenti, & audientibus dulcissimus: sed & praedicanti & perseuerantibus in mandatis, per passionem amarissimus. Oportet autem te iterum prophetare, inquit, populis & linguis & nationibus: hoc est quoniam quando hoc vidit Iohannes, erat in insula Pathmos, in metallum damnatus à Domitiano Cesare. Ibi ergo vidit Apocalypsin: & cum senior iam putaret se per passionem accepturum receptionē, interfecto Domitiano omnia iudicia eius soluta sunt, & Iohānes de metallo dimissus. sic postea tradidit hanc eandē quā acceperat à dño Apocalypsin. hoc est, oportet te iterum prophetare. Accepisse autem arundinē omnes gētes, quae dimicature Antichristo, cōtra istos statuendae sunt, & gladiis alterutrum sunt casurae. Qui ait illum coloris esse rosei, id est coccinei operis illius futurum talem dedit ei colorem. Ab initio enim homicida, & omne genus humanū non tā debito mortis, verū variis gladiis ac vitiis oppressit. Septē capita, septem reges Romanos, ex quibus & Antichristus est. In priori didicimus cornua decem, decem reges in nouissimo tempore. Hos eosdem plenius ibi tractabimus. Mulierem autem volasse in desertum auxilio alarum magnae aquilae, dono scilicet prophetarum ecclesiam illam catholicam, ex qua in nouissimo tempore creditura sunt centum quadraginta quatuor millia hominum Heliae. Sed & ceterum populum viuū inueniri in aduentu domini hic dicit. Sic & dominus in euangelio ait, Tunc qui in Iudaea sunt, fugiant in montes: id est, quoquo in Iudaea fuerint collecti, eant ad illum locum quem paratum habent, & nutriendi ibi triennium & menses sex à facie diaboli. Alē. duae magnae

D magna, duo sunt prophetae, Helias, & qui cum eo fuerit propheta. Aqua quam emisit de ore suo serpens, iussu suo exercitum eam sequi significat. Aperuisse terram os suum, & deuorare aquas, vindictam de praesentibus manifestam. Hanc igitur licet parturientem significet, postea partu edito fugientem ostendat: tamen non vno tempore vtraque facta sunt. Christus enim ex quo natus est, scimus tempora intercessisse: ut illa autem fugiat a facie serpentis, adhuc factum non esse. Deinde ait, Factum est bellum in caelo, Michael, & nuncii eius. Et non est inuentus ei locus iam in caelo: & iactatus est draco magnus anguis antiquus in terram. hoc est initium Antichristi. Antequam tamen oportet predicare Heliam, & pacis tempora esse: & postea consummato triennio & sex mensibus praedicationis Heliae, iactari eum de caelo, ubi habuit potestatem ascendendi usque ad illud tempus, & angelos refugas vniuersos. Sic & Antichristum de inferno suscitari Paulus apostolus ait, Nisi prius venerit discessio, & apparuerit homo peccati, filius perditionis, & aduersarius, qui se eleuat super omne quod nominatur deus, aut quod colitur. Quod autem dicit draconis caudam traxisse tertiam partem stellarum, bisarie hoc accipitur. Multi enim arbitrantur tertiam partem hominum credentium posse eum seducere. sed verius intelligi debeat angelorum sibi subiectorum cum adhuc princeps esset, cum transenderet constitutionem suam, tertiam partem seduxisse. Ergo quod superius dicebamus, ait Apocalypsis, Et sterit super arenam maris. Et vidi de mari bestiam ascendente similem pardo. Regnum illius temporis Antichristi cum varietate gentium, & populum commixtum significat. Pedes tamquam vasis fortis, & spurcissimae bestiae. Duces, pedes eius dixit. Os eius tamquam ora leonum, inquit, est, id est ad sanguinem armatum. Os enim eius, visio illius est, & lingua quae ad nihilum processura est nisi ad sanguinem effundendum. Capita septem, septem montes sunt in quibus mulier sedet, id est ciuitas Romana. Et reges septem sunt, quinque ceciderunt: vnus est: alius nondum venit: & cum venerit, breui tempore erit. Et bestia quam vidisti, de septem est: & octaua est. Intelligi oportet tempus quo scriptura Apocalypsis edita est, quoniam tunc erat Caesar Domitianus. Ante illum autem fuerat Titus frater illius, & Vespasianus pater, Galba, Otho, & Vitellius. Hi sunt quinque qui ceciderunt: vnus extat, sub quo scribitur Apocalypsis, Domitianus

mitianus scilicet. Alius nondum venit, Nerva dicit. Et cum venerit, breui tempore erit. Biennium enim non impleuit. Et bestia quam vidisti, inquit, de septem est: quoniam ante istos reges Nero regnauit. Et octaua est, ait: modo cum illa aduenierit, computas loco octauo. Et quoniam in illo est consummatio, adiecit, In interitum vadit. Nam decem reges accepisse regalem potestatem, cum ille mouerit ab oriente, aut mittitur ab urbe Roma cum exercitibus suis. Haec cornua decem & decem diademata Daniel ostendit, & tria eradicari de prioribus, hoc est tres duces primarios ab Antichristo interfici. Ceteros septem dare illi honorem, & consilium, & potestatem, de quibus ait, Hi odient meretricem. Urbem scilicet dicit. Et carnes eius comburant igni. Vnum autem de capitibus occisum in morte, & plaga mortis eius curata est, Neronem dicit. Constat enim, dum insequeretur eum equitatus missus a senatu, ipsum sibi gulam succidisse. Hunc ergo suscitatum deus mittet regem dignum dignis, & Christum quale meruerunt Iudaei. Et quoniam aliud nomen allaturus est, aliam etiam vitam instituturus, ut sic eum tanquam Christum excipiant Iudaei. Ait enim Daniel, Desideria mulierum non cognosceret, cum prius fuerit impurissimus: & nullum deum patrum cognosceret. Non enim seducere populum poterit circumcisionis, nisi legis vindicator. Denique & sanctos non ad idola colenda reuocaturus est, sed ad circumcisionem colendam, si quos potuerit seducere. Ita demum faciet ut Christus ab eis appelletur. De infero autem illum surgere, & superius diximus, verbo Isaiae: Aqua nutriet illum: & abyssus auxit illum. Qui tamen licet nomine mutato, & actu immutato veniet, ait spiritus: Numerus eius nomen hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Cum attulerit ad litteram graecam, hunc numerum explebit. * A I. N. L. T. CCC. F. V. M. L. XL. OL. XX. CCC. I. III. EVN. LCC. N. V. III. P. CIX. K X X O L X X CC. Aliam bestiam subeuntem de terra magna, falsum prophetam dicit, qui facturus est signa & portenta mendacia ante illum in conspectu hominum. Habentem cornua quasi agni, id est speciem iusti hominis: loquentem quasi draco. loquetur autem diaboli malitia plenus. Hic enim facturus est ut ignis de caelo descendat: sed in conspectu hominum. Haec magi per angelos refugas & hodie faciunt. Faciet etiam ut imago aurea Antichristo in templo Hierosolymis ponatur, &

VICTORINI COMMENTARII

D & intret angel⁹ refuga, & inde voces & sortes reddat. Faciet etiam hic ipse vt accipiant serui & liberi notam in frontibus aut in manibus dextris numerum nominis eius, nequis emat vel vendat. Aspernationem autem & exacerbatiōem Daniel antē prädixerat. Et statuet, inquit, templum suum super Samariam super montem inelctum & sanctum, id est, Hierosolymis imaginē, sicut Nabuchodonosor fecerat, tunc hic substituet. modo hoc dominus resoluens, admonens ecclesias suas de nouissimis temporibus & periculis, ait: Cum autem videritis aspernationem quā dicta est per Daniele propheetam, stantem in loco suo: qui legit, intelligat. Aspernatio dicitur, quando exasperatur deus quod idola pro eo colantur, vel dogma hereticorum in ecclesiis introducat. Euerfio autem, quod stabiles homines signis falsis & portentis seducunt, & evertantur de salute. Angelum volantem medio caelo quē dicit se vidisse, quem superius tractauimus, eundem esse Heliam, qui anticipat prädicatione sua regnum Antichristi. Alium autem angelum, angelum sequentem eundemque comitē prädicationis prädicar prophetam. Quod autem ait, Mittere falcem acutam, & vindemia bottriones vinearum: de gentibus perituris significat in aduentu domini. Equidē pluribus speciebus hic illud ostēdit, sicut in messe arida: sed semel in aduentu domini & consummationis & regni Christi, & apertione regni sanctorum futurum est. Quod autē dicit missum in torcular irae dei, & calcatum extra ciuitatē: calcatio torcularis, retributio est peccatoris. Et exiet sanguis vsque ad frenos equorum. Exiet vltio vsque ad principes populorum, id est retores, siue diabolus, siue angelos eius. nouissimo certamine exiet vltio sanguinis effusi, sicut antē prädictum est: In sanguine peccasti, & sanguis te persequetur. Per stadia mille sexcēta, id est per omnes mundi quatuor partes. Quaternitas est enim conuaternata, sicut in quatuor faciebus quadriformibus & rotis. Quater enim quadringēti, mille sexcenti. Eadem repetens persecutionem Apocalypsis dicit angelos septem habentes plagas, quoniam in his finita est ira dei. Percuti populum contumacē septē plagis, id est perfecte, vt in Leuitico. Dicit quā in vltimo futura sunt, cum ecclesia de medio exierit. Quod autē dicit stetit eos super mare vitreum, habētes citharas & phialas, id est super baptismum suum stabiliter in fide constitisse: & confessionē suam in ore habētes, exultaturos

IN APOCALYPSIM

112

exultaturos in regno corā domino. Ad propositum reuertamur. Ait enim: Veni ostendam tibi dānationem meretricis magnae, quae sedet super aquas multas. Et vidi, inquit, mulierem ebriam de sanguine sanctorum decreto senatus illius cōsummata nequitia, & omnē contra fidei prädicationem etiā latam indulgentiam ipse dedit decretū in vniuersis gentibus. Sedere autem eam super bestiam ruffam aatricem homicidiorum, diaboli imago est: vbi etiam & capita hęc de quibus tractauimus, meminit. Hanc quidem Babylonem propter cōfusionem dicit, & in Apocalypsi & in Isaia & in Ezechiele antē ruffam nominauit. Denique si compares quā contra Asur dicta sunt, & Isaia contra Babylonem dicit, quāque Apocalypsis dicit, vnum esse omnia inuenies. Equum enim album esse, & sedentem super eum dominum nostrum cū exercitu caelesti adueniētem ad regnandū ostendit. A mari enim Aquilonis vsque ad mare Phoeniciarum, & vsque ad fines terrarum maiores partes has in aduentu domini mundari. Omnes animarum gentium congregabuntur ad iudiciū. Nā mille annorum regnū nō arbitror esse terminū. Aut si ita sentiendū est, cōpletis annis mille regnare desinunt. Sed vt mei sensus capacitas sentit proferri, quoniam denarius numerus decalogum significat, cētenarius virginitatis coronam ostēdit. Qui enim virginitatis integrum seruauerit propositū, & decalogi fideliter praecepta impleuerit, & contra impuros mores vel impuras cogitationes intra cordis cubiculū vigilauerit, ne dominetur ei: iste vere sacerdos est Christi, & millenariū numerum perficiens, integre creditur regnare cum Christo, & apud eum recte ligatus est diabolus. Qui vitiis & dogmatibus hereticorum irretitus est, in eo solutus est diabolus. Sed quia completis mille annis dicit eum solui, completo perfectorum sanctorum numero, in quibus corpore & corde virginitas regnat, adueniēte abominādi aduentu, multi ab eo, amore terrenorum seducti supplantabuntur, & simul cum eo ingredientur stagnum, & post modicum tellus reddet sanctorum qui dudū quieuerāt corpora, immortale cum aeterno rege suscipientes regnum: quos non solum corpore virgineo, sed & lingua & cogitatione exultaturos cum agno demonstrat, Ciuitatem verō quam dicit quadratam auro & preciosis splendē lapidibus, & plateam stratam, & flumen per medium, & vitae lignum ex vtraque parte faciens fructus duodecim per menses

VICTORINI COMMENTARII

D menses duodecim, & solis lumen ibi non esse, quia agnus est lux eius, & portæ eius de singulis margaritis, ternæ portæ eius ex quatuor partibus, & claudi non posse ciuitatē quadræ: sanctorū adunatā turbam ostēdit, in quibus fides nullo modo fluctuare potuit, sicut & Noe præcipitur vt ex quadratis lignis faceret arcam, quæ diluuii posset impetus ferre. Preciosos lapides, fortes in persecutione viros, qui nec tempestate persecutionū moueri, nec impetu pluuiæ à vera fide solui potuerunt. Propterea auro mūdo sociantur, ex quibus regis magni ciuitas decoratur. Plateæ verò, eorū corda ostendūt ab oībus mūdatis sordibus, vbi deambulat deus. Flumē verò vitæ spiritualis nationis currere gratiā ostēdit. Lignū vitæ ex vtraque ripa, Christi secundū ostendit aduentū, quē vëturum & passurum vetus lex prædixit, & in euangelio manifestatur. Fructus verò duodecim per singulos menses, duodecim apostolorum diuersæ gratiæ ostenduntur, quas ab vno ligno crucis suscipientes, populos fame consumptos, verbi dei prædicatione satiant. Et quia dicit in ciuitate Solē non esse necessarium euidenter ostēdit creatorem luminum fulgere in medio eius cuius splendorem nullus sensus cogitare poterit, nec lingua proloqui. Ex quatuor partibus portas dicit esse ternas virtutes, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam, quæ inuicem sibi hærent: & dum mutuò miscentur, duodenarium efficiunt numerum. Portas verò, duodecim apostolorum esse numerū credimus, qui in quatuor virtutibus vt preciosæ margaritæ fulgentes, inter sanctos lumen doctrinæ suæ manifestantes, ad ciuitatē sanctorum ingredi faciunt, vt de conuersatione eorum, angelorum latentur chori. Non posse claudī portas, euidenter ostendit, nulla contradicentium tempestate apostolorum doctrinam superari, etiam si fluctus gentiū, vel hereticorum insana superstitio, dum à fide fuerit superata eorum, vt spumæ dissoluuntur, quia petra Christus est, à quo & per quem ecclesia firmata, nullis fluctibus insaniētū hominum superatur. Ergo audiendi non sunt, qui mille annorum regnū terrenum esse confirmant, qui cum Cheriatho heretico sentiunt.

[Faint, illegible handwritten text from another page visible through the parchment.]

